

W POSZUKIWANIU PRZYGODY

PORADNIK DRUŻYNOWEGO DRUŻYNY
STARSZOHARCERSKIEJ

W POSZUKIWANIU PRZYGODY

PORADNIK DRUŻYNOWEGO DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

W POSZUKIWANIU PRZYGODY

PORADNIK
DRUŻYNOWEGO
DRUŻYNY
STARSZOHARCERSKIEJ

pod redakcją Ewy Gąsiorowskiej i Emilii Kulczyk-Prus

W poszukiwaniu przygody. Poradnik drużynowego drużyny starszoharcerskiej
pod red. E. Gąsiorowskiej i E. Kulczyk-Prus

Autorzy:

Gracja Bober, Grzegorz Cątek, Mateusz Cebula, Paweł Chmielewski, Jakub Cichocki,
Jakub Czarkowski, Ewa Daniłowska, Ewa Gąsiorowska, Anna Michalina Gieniusz, Andrzej Grabowski,
Mirosław Grodzki, Agata Grzywacz, Tomasz Huk, Agnieszka Jabłońska-Buchla, Emilia Kulczyk-Prus,
Marcin Maryl, Beata Matyjaszczyk, Maciej Młynarczyk, Tomasz Nowak, Anna Poraj, Czesław Przybytek,
Anita Regucka-Kwaśnik, Aleksander Senk, Ewa Sidor, Anna Wittenberg, Aleksandra Wojewoda,
Aleksandra Wołoszyn

Redakcja wydawnicza i opracowanie graficzne: Agnieszka Kazek
Korekta: Magdalena Barańska

Fotografie:

Krzysztof Budziński, Emil Górski, Magdalena Kołodziejska, Mateusz Kosowicz, Marta Lipska,
Krzysztof Manista, Emilia Minkin, Anna Pisarek, Agnieszka Rytel,
Aleksandra Rzepczak, Marek Skrzydlewski, Magdalena Suchan, Monika Suchan,
Zbigniew Warzyński, Piotr Wojtaszek, Teresa Zawadzka, zbiory 23 Drużyny Harcerzy Starszych
„Skaut” z Krotoszyna i 62 Kaliskiej Drużyny Harcerzy Starszych im. S. Szolc-Rogozińskiego,
archiwum GK ZHP oraz archiwum wydawcy

Publikacja została sfinansowana ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej
w ramach realizacji projektu
„Wychowanie ku przyszłości. Harcerski wolontariat”.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

Na zlecenie Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego
00–491 Warszawa, ul. M. Konopnickiej 6
tel. 22 33 90 600, e-mail: program@zhp.pl, www.zhp.pl

Marron Edition

90–062 Łódź, ul. Piotrkowska 134, tel. 42 296 58 58, e-mail: studio@marronedition.eu

ISBN 978-83-60405-80-2

Łódź 2011

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	7
Część I. Fundamenty harcerskiego wychowania	9
■ E. Gąsiorowska, T. Huk POSZUKIWANIE.....	10
■ T. Huk NASTOLATKI (13–16 LAT) – PRZED NAMI SIÓDME NIEBO.....	14
■ E. Sidor RYZYKO OKRESU DORASTANIA	22
■ PODSTAWY WYCHOWAWCZE ZHP	25
■ E. Kulczyk-Prus METODA I METODYKA	41
■ E. Gąsiorowska WYCHOWAWCZA ROLA PRZYRZECZENIA I PRAWA HARCERSKIEGO	46
Część II. Funkcjonowanie drużyny	51
■ J. Czarkowski, A. Grabowski, M. Grodzki JAK ZAŁOŻYĆ DRUŻYNĘ?	52
■ E. Gąsiorowska, M. Grodzki SYSTEM ZASTĘPOWY – ISTOTA PRACY W MAŁYCH GRUPACH	62
■ E. Gąsiorowska RADA DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ.....	67
■ E. Kulczyk-Prus, T. Huk TRADYCJE, OBRZĘDY I SYMBOLE.....	69
■ J. Cichocki BOHATER DRUŻYNY	74
Część III. Program drużyny starszoharcerskiej.....	77
■ E. Kulczyk-Prus, A. Senk AKTYWIZUJĄCY I STYMULUJĄCY PROGRAM.....	78
■ A. Regucka-Kwaśnik PRÓBA HARCERKI/HARCERZA – WITAMY W DRUŻYNIE!.....	90
■ A. Regucka-Kwaśnik STOPNIE HARCERSKIE – KOLEJNE KROKI W GÓRĘ.....	93
■ A. Regucka-Kwaśnik SPRAWNOŚCI HARCERSKIE – WIZYTÓWKA MISTRZA	100
■ A. Regucka-Kwaśnik PROJEKT STARSZOHARCERSKI – COŚ KONKRETNEGO.....	103
■ E. Kulczyk-Prus FORMY PRACY	111
■ M. Cebula BIWAK DRUŻYNY	113
■ J. Czarkowski, M. Grodzki, M. Maryl OBÓZ STARSZOHARCERSKI.....	119
■ T. Nowak, Cz. Przybytek SPECJALNOŚCI WŚRÓD HARCERZY STARSZYCH	123
■ A. Jabłońska-Buchła WYCHOWANIE DUCHOWE W DRUŻYNIE STARSZOHARCERSKIEJ	125
■ M. Młynarczyk, A. Wołoszyn WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE I OBYWATELSKIE....	127
■ A. Wittenberg SKAUTOWE INSPIRACJE W PRACY Z DRUŻYNĄ STARSZOHARCERSKĄ.....	131
■ E. Kulczyk-Prus PROPOZYCJE PROGRAMOWE.....	139
Część IV. Środowisko działania.....	141
■ A. Grabowski DRUŻYNA STARSZOHARCERSKA W SZCZEPIE	142
■ G. Bober, J. Czarkowski NAMIESTNICTWO STARSZOHARCERSKIE.....	144

SPIS TREŚCI

■ G. Bober, J. Czarkowski REFERAT STARSZOHARCERSKI.....	146
■ G. Bober WYDZIAŁ STARSZOHARCERSKI GK ZHP.....	147
■ G. Całek WSPÓŁPRACA Z RODZICAMI.....	148
■ G. Całek WSPÓŁPRACA ZE SZKOŁĄ.....	151
■ B. Matyjaszczyk WSPÓŁPRACA Z WŁADZAMI	154
Część V. Drużyny.....	155
■ E. Kulczyk-Prus HARCERSKI WOLONTARIAT.....	156
■ E. Gąsiorowska ROLA DRUŻYNOWEGO.....	160
■ E. Daniłowska ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA DRUŻYNOWEGO.....	162
■ B. Matyjaszczyk ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA DRUŻYNOWEGO.....	167
■ A. Poraj, A. Wojewoda BLISKOŚĆ W PRACY WYCHOWAWCZEJ I JEJ GRANICE ...	170
■ A. M. Gieniusz MOTYWACJA.....	176
■ A. Grzywacz ROLA DRUŻYNOWEGO W BUDOWANIU WIZERUNKU ZHP.....	181
■ P. Chmielewski, B. Matyjaszczyk, A. Wittenberg FINANSE DRUŻYNY.....	183
■ WARTO PRZECZYTAĆ	187
■ AUTORZY.....	188

WSTĘP

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy!

Na Twoim mundurze znalazł się granatowy sznur, jesteś drużynową lub drużynowym harcerzy starszych. Jaką drogą pójdziesz ze swoimi podopiecznymi? Pomysłów na harcerstwo jest wiele. Jakiegokolwiek pole służby wybierzesz, w jakąkolwiek specjalność zaangażuje się Twoja drużyna, pamiętaj, że w każdym działaniu harcerze starsi szukają miejsca dla siebie.

Wiek gimnazjalny to czas, w którym młodzi ludzie zastanawiają się nad swoją przyszłością, snują plany, wszystkie drzwi stoją przed nimi otworem. Harcerstwo powinno pomóc im w odnalezieniu najwłaściwszej ścieżki, która teraz pozwoli im odkryć pasję i niesamowitą przygodę, a później może stać się ich życiową drogą. Dzięki Tobie piękne chwile, które harcerze starsi spędzają na rajdach, zbiórkach i obozach, będą wypełnione odkryciami, eksperymentami i wspólnymi projektami, które po kilku latach pomogą im wybrać kierunek studiów i ruszyć tą drogą, z której nie chce się zawracać.

To tajemnica wychowania harcerzy starszych – pomóc młodym ludziom w odnalezieniu ich pasji i życiowego wyzwania. Nowy poradnik, który właśnie dostałeś, jest „przewodnikiem dla przewodnika”. Mam nadzieję, że będzie dla Ciebie drogowskazem na zakrętach starszoharcerskiej metodyki.

hm. Małgorzata Sinica

Naczelnik

Związku Harcerstwa Polskiego

CZĘŚĆ I

FUNDAMENTY
HARCERSKIEGO
WYCHOWANIA

POSZUKIWANIE

■ Ewa Gąsiorowska ■ Tomasz Huk

Wróć w wyobraźni do czasów, kiedy miałeś 13–16 lat i pomyśl o tym, co wówczas było dla ciebie najistotniejsze. Uświadomisz sobie pewnie, że wiek starszoharcerski to czas, kiedy zaczyna się patrzeć na świat własnymi oczami. Wiele rzeczy się wtedy neguje. Nie trafiają już do przekonania proste wyjaśnienia, odwołujące się do autorytetu wygłaszających je osób.

👉 HARCERZE STARSI POSZUKUJĄ

Poszukiwanie polega na przewartościowaniu dotychczasowego sposobu patrzenia na świat i autorytety, co z kolei powoduje konieczność poszukiwania własnego uzasadnienia dla istniejącego porządku rzeczy.

Poszukiwanie odbywa się w dwóch sferach:

- do wewnątrz – poznawanie siebie, indywidualizacja zainteresowań,
- na zewnątrz – poszukiwanie autorytetów, próby własnego uzasadnienia wartości określonych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim.

Harcerki i harcerze w tym wieku nadal zdobywają wiedzę harcerską i doskonalą się w technikach harcerskich, ale chętnie również uczestniczą w zajęciach specjalnościowych i podejmują zadania, w których mogą wykazać się posiadаныmi zainteresowaniami i pasjami lub dowieść swej przydatności w społeczeństwie.

Harcerki i harcerze starsi. Zarys metodyki

Harcerze starsi poszukują odpowiedzi na pytania o świat i własną tożsamość. Odkrywają na nowo sens Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego. Poszukują najważniejszych dla siebie wartości i autorytetów – osób, które pomogą im dorosnąć i stać się lepszymi ludźmi. Chcą uporządkowania chaosu, który otacza ich z zewnątrz, ale też tkwi w ich głowach i sercach, chcą znaleźć grupę, która ich zaakceptuje i którą oni będą akceptować. Są wrażliwi i łatwo ich zranić, chociaż często wrażliwość ukrywają za maską obojętności. Widzą świat w czerni i bieli. Pracują nad sobą, ale także chcą się bawić. Przeżywają pierwsze miłości. Chcą czuć się dorośle, ale nie zawsze wiąże się to z poczuciem odpowiedzialności.

Każdy z nich rozgląda się dookoła krytycznym okiem – i stara się układać świat po swojemu. Wyważa otwarte drzwi, czasem szuka wytrychu, gdy wystarczy wyjąć klucz z kieszeni. **Chociaż podważa powszechne prawdy i zasady**

– szuka autorytetu, który poprowadzi go w życiu. Odrzuci wszystko, co mu zostanie podane na siłę, a przyjmie to, do czego sam się przekona. Chętnie podkreśla swoją indywidualność. Własny styl stanowi jednak zwykle kalkę wzorców przejętych z telewizji, kolorowych czasopism i od starszych kolegów. Niezwykle ważne stają się pytania: Jak mnie widzą inni? Co o mnie mówią? Harcerz starszy jest jak Zelig – tytułowy bohater filmu Woody’ego Allena, który do perfekcji opanował sztukę mimi-kry. Niczym ludzki kameleon – stawał się gruby wśród grubych, chudł wśród szczupłych, wypadają mu włosy wśród łysych czy też rósł wśród koszykarzy. Wszystko po to, aby nie zostać odrzuconym przez grupę.

U progu wieku starszoharcerskiego dziewczęta i chłopcy są już w znacznym stopniu ukształtowanymi osobowościami, mają pewną wiedzę o świecie, o Polsce i o sobie. Niektórzy z nich mają spore harcerskie doświadczenie, na mundurze noszą Krzyż Harcerski, zdobyli dwa stopnie i wiele sprawności. Zdarza się też tak, że do drużyny starszoharcerskiej trafiają osoby, które jeszcze nie złożyły Przymierzenia Harcerskiego i to ty wprowadzasz je w harcerstwo.

System wartości, jaki przyjmą teraz, utrwali się w nich na wiele lat. Lecz zanim się to stanie – harcerze starsi skazani są na ciągłe **poszukiwanie**. Nie zawsze zakończone sukcesem. Przytrafiające się porażki pozwalają wyciągnąć wnioski na przyszłość – i w konsekwencji uniknąć później wielu błędów.

Powinieneś starać się, aby kształtujący się teraz system wartości twoich wychowanków był zgodny z ideałami zawartymi w Prawie i Przymierzeniu Harcerskim. Możesz to robić poprzez:

- **uświadamianie im aktualności Prawa Harcerskiego,**
- **zapewnianie rozwoju na każdej płaszczyźnie życia,**
- **osobisty przykład drużyny nowego.**

OBSZARY POSZUKIWAŃ DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

Poszukiwanie umożliwi harcerzom starszym odkrywanie palety możliwości oraz własnych predyspozycji i zainteresowań. Twoim zadaniem jest stworzyć członkom drużyny warunki do poszukiwań w wielu obszarach: intelektualnym, społecznym, duchowym i emocjonalnym oraz fizycznym.

Intelekt

Każdy harcerz dba o doskonalenie swojego intelektu. Zdobywa wiedzę popartą umiejętnościami. Podejmuje próby sprawdzenia samego siebie w różnych dziedzinach.

Propozycje działań w tym obszarze:

- wykonanie plakatu lub prezentacji wyjaśniającej wybrane zjawisko w przyrodzie,
- przeprowadzenie doświadczenia przyrodniczego,
- podjęcie się roli przewodnika po swoim mieście podczas oprowadzania zaprzyjaźnionych harcerzy z innej miejscowości,
- opracowanie jadłospisu na biwak (zgodnie z zasadami racjonalnego żywienia),
- wyjście do teatru, kina lub filharmonii.

Społeczeństwo

Twoi podopieczni poszerzają krąg znajomych, tworzą grupy bardziej i mniej formalne. Poznają charaktery ludzkie. Harcerz starszy stara się określić, z kim będzie mu się dobrze współpracowało, na kogo będzie mógł liczyć, czego powinien się wystrzegać (np. sekt, grup bandyckich), z jakich wartości korzystać w relacjach z grupami rówieśniczymi. Uczy się kierowania zastępem, sprawdza się jako lider i przywódca.

Zakres przykładowych działań w tym obszarze:

- prowadzenie zbiórki zastępu,
- realizowanie wspólnego przedsięwzięcia (projektu),
- udział z drużyną w imprezie hufcowej, chorągwianej czy ogólnopolskiej.

Duch i emocje

Harcerze starsi, zwłaszcza pod koniec gimnazjum, zaczynają się zastanawiać nad odpowiedzią na pytanie: Kim jestem? Poszukiwania w tym obszarze to poznawanie własnego „ja”. Okres ten kończy się zdobyciem umiejętności dotyczących panowania nad własnymi emocjami i kształtowania własnego charakteru.

Zakres przykładowych działań w tym obszarze:

- udział w harcerskich obrzędach,
- ćwiczenie siły woli i charakteru,
- uczestnictwo w „Białej służbie” lub pielgrzymce.

Rozwój fizyczny

Dbałość o rozwój fizyczny w okresie dojrzewania jest szczególnie ważna. To czas, kiedy młody człowiek poszukuje i odkrywa możliwości swojego ciała. Być może ktoś z twoich harcerzy okaże wybitne uzdolnienia w jakiejś dyscyplinie sportowej...

Zakres przykładowych działań w tym obszarze:

- udział w zawodach sportowych, turniejach, olimpiadach,
- uprawianie wybranej dyscypliny sportowej,
- systematyczne ćwiczenia.

KOGO CHCESZ WYCHOWAĆ?

Zastanów się, do jakich efektów zmierzasz, jaki powinien być twój podopieczny na końcu swojej starszoharcerskiej drogi – wówczas, gdy przyjdzie czas na wędrownictwo. **W swojej pracy zawsze pamiętaj o tym, kogo chcesz wychować.**

Harcerze starsi, którzy opuszczają drużynę (lub będą działać w niej dalej, ponieważ drużyna jest wielopoziomowa albo obejmą w niej funkcje) mają być ludźmi:

- samodzielnymi, aktywnymi, kreatywnymi, odpowiedzialnymi, żyjącymi w zgodzie z zasadami Prawa Harcerskiego,
- identyfikującymi się zarówno z organizacją na poziomie własnej drużyny, jak i z całym ZHP, czerpiącymi z tradycji i dorobku harcerstwa, wiernymi jego ideałom,
- świadomymi, aktywnymi członkami społeczności lokalnej, którym w dorosłym życiu nie będą obojętne sprawy ważne dla gminy, miasta, powiatu, kraju, Europy, i świata,
- otwartymi, pogodnymi, komunikatywnymi, dla których słowa „przyjaźń” czy „braterstwo” mają głęboki sens,
- przyzwoitymi, honorowymi, szlachetnymi, którzy dotrzymują danego słowa oraz biorą odpowiedzialność za to, co robią.

Harcerze starsi powinni być przygotowani do podjęcia świadomej decyzji o dalszej drodze harcerskiego rozwoju. Powinni wiedzieć, że mogą:

- dalej rozwijać się w grupie rówieśniczej (działać w drużynie wędrowniczej, także specjalnościowej), zdobywać konkretne umiejętności i uprawnienia,
- wstąpić na drogę harcerskiego wychowawcy, podjąć działania uprawniające do pełnienia funkcji statutowych (ukończyć odpowiednie kursy) oraz zaplanować drogę prowadzącą do zdobycia stopnia instruktorskiego i złożenia Zobowiązania Instruktorskiego.

Szesnastoletni harcerz powinien mieć ukształtowany system wartości zgodny z harcerskimi ideałami, znać tajniki technik harcerskich, nabrać doświadczeń podczas obozowej przygody i realizacji zadań, które stawia przed nim harcerskie życie.

Powinien poznać różne specjalności, uczestniczyć w rozmaitych formach działania, mieć możliwość realizacji zainteresowań i rozwijania wielu umiejętności. Powinien również rozumieć mechanizmy demokratycznego podejmowania decyzji, funkcjonowania samorządności i planowania działania. Osiągnięcie tego musi umożliwić program realizowany przez harcerzy starszych.

Stoisz przed wielkim zadaniem – prowadzenia drużyny starszoharcerskiej lub wielopoziomowej, w której działają harcerze starsi. Twoi podopieczni przychodzą do drużyny jako dzieci, opuszczają ją prawie dorośli. Podejmujesz się wprowadzać ich w dorosłe życie. Należy ci się szacunek i wsparcie.

NASTOLATKI (13–16 LAT) – PRZED NAMI SIÓDME NIEBO

■ Tomasz Huk

Czas dojrzewania niesie ze sobą wielkie przeżycia i emocje. To czas kształtowania się ciała i ducha, co w końcowym rezultacie daje człowieka o określonej osobowości.

Uczniowie gimnazjum są w wieku 13–16 lat. Znajdują się zatem w okresie dorastania, który obejmuje przedział od 12–13 do 17–18 roku życia. W tym czasie następują zasadnicze przeobrażenia biologiczne i psychiczne (wcześniejsze okresy rozwojowe charakteryzują się przede wszystkim wzrastaniem). Te ważne przeobrażenia powodują zmiany w psychice nastolatków, które mają swoje główne źródło w nierównomiernym rozwoju biologicznym i psychicznym. Za szybkim tempem dojrzewania biologicznego nie nadąża dojrzewanie psychiczne. Dorastający, przeżywając bycie dziećmi, nie osiągają automatycznie statusu osób dorosłych.

ROZWÓJ FIZYCZNY

U progu okresu dojrzewania, między 11 a 13 rokiem życia, dziewczynki są wyższe od chłopców. Gwałtowny rozwój chłopców następuje dopiero po 15 roku życia. Ciężar ciała po 11 roku życia wzrasta przeciętnie o 4,5–5,5 kg rocznie. U chłopców wzrasta masa mięśni, a u dziewcząt zwiększa się tkanka tłuszczowa. W okresie dojrzewania pojawia się owłosienie łonowe, u chłopców także zarost na twarzy. Zwiększa się wydzielina gruczołów potowych i wyraźnie zmienia się głos chłopców.

U dziewcząt bardzo szybko rozwijają się piersi i wewnętrzne narządy płciowe. Pojawia się pierwsza menstruacja (zwykle między 11 a 14 rokiem życia). Może ona być zjawiskiem kłopotliwym i rodzić lęk u dziewcząt nieprzygotowanych na jej wystąpienie. Wczesne cykle menstruacyjne w wielu przypadkach występują nieregularnie i często są bolesne.

Większość dorastających chłopców i dziewcząt wykazuje stały wzrost siły, szybkości reakcji i koordynacji ruchów. Chłopcy przewyższają dziewczęta ogólnym rozwojem motorycznym. Mają większe mięśnie i dysponują większą siłą i sprawnością manualną. Także reakcje i kontrola ciała są szybsze u chłopców niż u dziewcząt, co jest demonstrowane w biegach, rzutach i innych zadaniach ruchowych wymagających fizycznej wytrzymałości.

Od pomyślnego uporania się dorastających z niełatwymi problemami własnego dojrzewania zależy ich dalsze funkcjonowanie psychiczne i społeczne, rozwój osobowy i moralny oraz osobista autonomia.

Rozwój fizyczny dziewcząt:

- pod pachami i w okolicy łonowej pojawiają się włosy,
- pojawia się pierwsze miesiączkowanie, zwykle nieregularne,
- włosy na rękach i nogach stają się grubsze,
- proporcje ciała ulegają zakłóceniu,
- powiększają się piersi, rozrastają się znajdujące się w nich gruczoły mleczne (dziewczyny zaczynają nosić biustonosze),
- powiększają się narządy płciowe,
- często na skórze występują objawy trądziku młodzieńczego,
- zaokrąglają się biodra,
- występuje obfite pocenie się,
- mogą wystąpić zaburzenia krążenia, co objawia się zawrotami głowy i omdleniami.

Rozwój fizyczny chłopców:

- pojawia się zarost na twarzy,
- pojawia się owłosienie na nogach, pod pachami, w okolicy łonowej i czasami na klatce piersiowej,
- występują pierwsze polucje,
- może wystąpić trądzik młodzieńczy,
- proporcje ciała ulegają zakłóceniu,
- barki stają się szersze,
- rozwijają się mięśnie,
- pojawia się uwypuklenie na szyi (tzw. jabłko Adama),
- z powodu wzrostu krtani głos staje się wysoki, ostry, aż do momentu, kiedy nabierze dojrzałego męskiego brzmienia,
- występuje obfite pocenie się,
- mogą wystąpić zaburzenia krążenia, co objawia się zawrotami głowy i omdleniami.

MOWA I MYŚLENIE

Dwunastolatki operują 7 200 słowami, czternastolatki – 9 000, a szesnastolatki – 11 700. W wieku dorastania wzrasta wyrazistość mowy. Młodzież w świadomy sposób wyraża emocjonalny podtekst tego, co pragnie wypowiedzieć werbalnie lub pisemnie. Często próbuje swoich sił w twórczości literackiej, pisze wiersze i opowiadania, prowadzi dzienniki i pamiętniki.

W okresie dorastania dokonuje się przejście od myślenia konkretnego i obrazowego do myślenia abstrakcyjnego. Coraz wyższy poziom osiągają operacje wnioskowania, uogólniania, dowodzenia i klasyfikacji. Dorastający przekraczają w swym rozumowaniu ramy aktualnych obserwacji. Odrywają się od tego, co jest i zastanawiają się nad tym, co mogłoby być. Nie tylko obserwują, mierzą, ważą, liczą i klasyfikują, ale także opisują coraz bardziej ogólnymi pojęciami. Starają się wykryć zależności między zjawiskami, z którymi mają do czynienia w życiu.

Zdolność myślenia analitycznego nasila krytycyzm gimnazjalistów w stosunku do bliższego i dalszego otoczenia, a szczególnie do osób dorosłych. Łatwo wychwytyują oni sprzeczność między postępowaniem ludzi i głoszonymi przez nich zasadami, między programami politycznymi a praktyką społeczną, między nauką a religią.

Powyżej 15 roku życia młodzież stara się już systematyzować własne myśli i na tej podstawie dochodzi do coraz ogólniejszych teorii. Odczuwa potrzebę wprowadzania w życie swoich poglądów filozoficznych i społecznych, często z tego powodu przejawia postawy reformatorskie lub wręcz rewolucyjne.

W okresie dorastania rozpoczynają się konkretyzować zainteresowania. Dorastający myślą o swojej tożsamości i przyszłości, o swych aktualnie pełnionych i przyszłych rolach zawodowych i społecznych. Formułują ważne dla siebie wartości i tworzą nowe idee dotyczące własnej osoby i życia w ogólności, postrzegają zagadnienia moralne i polityczne z wielu różnych punktów widzenia.

Myślenie dorastających nie jest wolne od egocentryzmu. Koncentrują się nadmiernie na tym, co inni myślą o nich. Żywią przeświadczenie, że są w centrum powszechnej uwagi i podlegają ciągłej ocenie. To wydaje się warunkować charakterystyczne dla tego okresu popisywanie się, hałaśliwość i ekstrawagancję w ubieraniu się. Uwagi ze strony wymyślanego audytorium powodują wzrost szacunku dla własnej osoby lub utratę wiary w siebie.

UCZUCIA I WOLA

W okresie dorastania następuje szybki rozwój uczuć moralnych, społecznych i estetycznych. Wraz z rozszerzaniem się zainteresowań uczucia ogarniają świat idei i myśli.

Dokonujące się w wieku dorastania przemiany fizjologiczne związane z dojrzewaniem płciowym pociągają za sobą nie zrównoważenie emocjonalne, które intensyfikuje zmianę życiowej sytuacji (zmiana szkoły). Zmiany następują nie tylko w treści, ale też w formie (przebiegu, intensywności i dynamice) przeżyć emocjonalnych. Chwiejność emocjonalna przejawia się biegunowo przeciwstawnymi skłonnościami i upodobaniami, nietrwałością i łatwą zmianą stanów uczuciowych. Bezprzedmiotowość uczuć dorastających oznacza doznawanie uczuć radości i smutku bez dostrzegalnego związku z określonym bodźcem. Smutek bywa przeżywany jako tragedia.

Młodzież w wieku dorastania charakteryzuje wzmożona skłonność do przeżywania lęków i niepokoju. Lęki społeczne, wyrażające się zakłopotaniem i nieśmiałością, nasilają się u chłopców około 15 roku życia w związku z hamowaniem ich potrzeby aktywności przez nasilającą się samokontrolę. U dziewcząt nasila się obawa przed konkretnymi osobami i grupami ludzi, a zmniejsza się np. obawa przed zwierzętami. Niedoznanie aprobaty społecznej wyzwala agresję bądź ucieczkę. Wiele niepokojów i lęków dotyczy sytuacji antycypowanych lub wymyślanych. Często niepokoje dotyczą wyglądu zewnętrznego.

Najczęstszą reakcją na frustrację jest gniew. Rozładowują go takie zachowania dorastających, jak krytykowanie, ponure milczenie, sarkazm i przekleństwa. Typowe przyczyny gniewu u chłopców to poczucie własnej nieudolności lub nieumiejętności, porażki lub choćby brak sukcesów w podejmowanych działaniach.

Dorastający przejawiają też tendencję do maskowania swoich uczuć i ukrywania istotnych przeżyć, co wyrażają przybieraniem wobec dorosłych sztucznej pozy nonszalancji czy szpanowania.

Zmiany planów życiowych pod presją osób dorosłych wywołują niezadowolone i zły humor. Natomiast zdolności i możliwości jednostki dostosowane do sytuacji, w jakich ona egzystuje, komiczność sytuacji, sytuacje rozładowujące nagromadzoną

energię emocjonalną i sytuacje dostarczające poczucia wyższości – to główne powody do zadowolenia dorastających. Zadowolenia dostarczają również: aktywność i sport, wakacje, wyjazdy i podróże, podarunki i posiadanie rozmaitych przedmiotów (komputera, kamery filmowej, roweru, sprzętu odtwarzającego nagrania muzyczne). Ważne źródła zadowolenia i radości, przynajmniej dla pewnej części dorastających, stanowią osiągnięcia w nauce oraz poczucie oparcia, doznawanie miłości i czułości oraz bezpieczeństwa.

W miarę dorastania postępuje różnicowanie się i opanowywanie reakcji emocjonalnych, obejmowanie ich kontrolą intelektu oraz kształtowanie się uczuć wyższych. Dorastający przyswajają sobie ze zrozumieniem, a więc bardziej świadomie i krytycznie, wzorce i normy kulturowe, co stanowi ważne źródło przeżyć emocjonalnych. Kształtuje się ich hierarchia wartości i norm, stanowiąca podłoże nowych jakości uczuciowych, której jest podporządkowany obraz świata i siebie samego. Rozwój uczuć społecznych stymuluje uczestnictwo dorastających w różnych dziedzinach życia społecznego.

Intensywny wzrost dojrzałości emocjonalnej dziewcząt przypada na wiek 13–15 lat, a chłopców – na wiek 15–17 lat. Normalny rozwój emocjonalny dorastających jest uwarunkowany dostosowaniem do ich dojrzałości uczestnictwem w życiu społecznym, właściwym kierownictwem, przyjaźnią i pełnym zrozumieniem dla ich właściwości.

W wieku dorastania zwiększa się wrażliwość na piękno przyrody i upodobanie do literatury pięknej, poezji i sztuki (rzeźby, malarstwa, architektury). Wzrastają zainteresowania muzyką i chęć uczestniczenia w zespołach artystycznych i instrumentalnych, wokalnych, dramatycznych, tanecznych i innych. Do uczestnictwa w zorganizowanych formach życia zespołowego skłaniają dorastających następujące motywy:

- silna potrzeba przynależności do grupy rówieśniczej,
- potrzeba odgrywania określonej roli w społeczeństwie,
- potrzeba zabawy i rozrywki,
- zainteresowania problemami społecznymi i politycznymi,
- pragnienie szybkiego uzyskania autonomii i samodzielności,
- potrzeba aktywności społecznej,
- potrzeby poznawcze,
- zainteresowania hobbystyczne,
- potrzeba służenia określonym ideałom społecznym, religijnym,
- poszukiwanie sensu życia.

W wieku 15–16 lat zaznacza się wzajemne zainteresowanie sobą dziewcząt i chłopców. Tworzą się pary. Chłopcy popisują się przed dziewczętami siłą, zręcznością, odwagą i dowcipem. Dziewczęta akcentują swoją kobiecość za pomocą fryzury i ubioru. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta dbają o swój wygląd zewnętrzny. Akcentują dojrzałość przez palenie papierosów, nonszalancję, szpanowanie. Przybierają różne pozy, zachowują się sztucznie. Dziewczęta prowokują, są wyniosłe i niedostępne lub wstydlive. Stosunki interpersonalne stabilizują się w przypadku dziewcząt po 16 roku życia, a w przypadku chłopców rok później. Między 14 a 16 rokiem życia

Dokonywanie różnych wybryków rozładuje energię, służy wykazaniu się przez dorastających odwagą. Potrzeba dokonywania nieprzeciętnych czynów stanowi konsekwencję wzrastającej aktywności, którą z kolei warunkuje napięcie emocjonalne domagające się silnych wrażeń i mocnych przeżyć. Chęć przeżycia przygody sprawia, że dorastający często lekceważą drobne codzienne obowiązki.

dążenie do nawiązywania kontaktu zmysłowego między chłopcami i dziewczętami realizuje się we flirtach, które stanowią główną formę zalotów. Dzieje się to ze szkodą dla wartości duchowych.

Przyjaźń przeważnie łączy osoby tej samej płci. Jeśli zawiązuje się między dziewczyną i chłopcem, to stanowi wysublimowaną formę zaspokojenia potrzeb erotycznych. Szczególnym rodzajem sympatii, uwielbienia i kultu wybranej osoby tej samej płci jest adoracja. Najczęściej doświadczają jej dorastający w wieku 12–17 lat, częściej dziewczęta niż chłopcy. Objektami adoracji bywają starsi koledzy i koleżanki, nauczyciele, celebryci, sportowcy.

Po okresie adoracji zawiązują się miłości (zwane szczenięciami) między partnerami w tym samym wieku. Miłość szczenięca często bywa hałaśliwa, pretensjonalna, krótkotrwała i pełna nieporozumień.

Już około 12 roku życia pojawia się kryzys zaufania do rodziców, który nasila się w wieku 15–16 lat, a następnie stopniowo słabnie. Kryzys zapoczątkowuje ambiwalencja w stosunku do rodziców. Dorastający próbują oderwać się od nich, dążą do samodzielności, a równocześnie silnie odczuwają autorytet rodziców i szukają u nich pomocy, rady i uczuciowego oparcia. Zaciekle walczą o przyznanie im praw, możliwość realizowania swoich potrzeb i swobodnego podejmowania decyzji. Napotykając na opór ze strony osób dorosłych, szukają oparcia w grupie rówieśniczej, a odwracają się od rodziców. Subiektywne doznania, związane z dokonującymi się przeobrażeniami fizjologicznymi, usposabiają ich do skrytości wobec dorosłych.

Na brak szacunku i nieuznawanie ich dojrzałości przez dorosłych reagują przekorą. Przekora i upór nie świadczą jednak o silnej woli, lecz o jej słabości, co dorastający pragną zamaskować bezkrytycznym trzymaniem się pewnej myśli.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ OSOBOWOŚCI

Zrębem osobowości, rozumianej jako centralny system integracji i regulacji zachowania człowieka, jest obraz „ja”. Tworzą go posiadane przez jednostkę informacje dotyczące własnej osoby, czyli tego, jak jednostka spostrzega siebie samą. Obraz siebie jest wielopłaszczyznowy, obejmuje wiele obszarów: zdrowie, rozwój fizyczny i wygląd zewnętrzny, zdolności, umiejętności, funkcjonowanie intra- i interpersonalne.

Szczególnie ścisły związek istnieje między obrazem siebie a obrazem własnego ciała oraz własnymi osiągnięciami dostarczającymi społecznego uznania. Na kształtowanie się obrazu siebie może wpływać przeglądanie się w lustrze, ale w znacznie większym stopniu wpływają na niego reakcje innych dotyczące zewnętrznego wyglądu i sukcesy odnoszone w działaniach, które są uzależnione od tężyzny i spraw-

ności fizycznej oraz proporcji ciała (nierealistyczne poglądy dorastających na temat budowy ciała wzmacniają czasopisma, filmy i telewizja).

Dorastające dziewczęta wiedząc o sobie bardzo często tworzą na podstawie informacji otrzymywanych od osób, z którymi pozostają w dobrych stosunkach. Chłopcy natomiast częściej kreują własną tożsamość na podstawie rozwijanych przez siebie umiejętności i własnych kompetencji. Charakteryzuje ich większe niż u dziewcząt zaufanie do własnych zdolności. Ponoszone porażki tłumaczą brakiem należytego wysiłku. Dziewczęta przyczyn porażek dopatrują się w niedostatecznych zdolnościach.

Można zauważyć, że wyraźnie obniża się samoocena uczennic najmłodszej klasy gimnazjum. Nowe środowisko szkolne ogranicza ich towarzyskość i ekspozycję swego wyglądu zewnętrznego, które to cechy warunkowały dotąd popularność.

Około 12–13 roku życia następuje odkrywanie świata psychicznego. Dorastający interesują się własnymi przeżyciami i światem wewnętrznych doznań, co w konsekwencji uruchamia proces wyodrębniania własnej indywidualności na tle społecznego otoczenia. Dorastający stawiają sobie pytania: Kim jestem? Jaki jest cel mego życia? Jakie jest moje miejsce w społeczeństwie? Potrzeba sensu życia, która należy do najważniejszych potrzeb człowieka, skłania ich do ustalania własnej hierarchii dążeń (wartości) i formułowania planów na przyszłość.

Dorastający kształtują poczucie swej tożsamości poprzez wypróbowanie różnych ról. W ten sposób kształtują się trwałe postawy oraz dokonują się wybory zawodu, rodzinne i życiowe. Może przy tym jednak pojawić się poczucie dezorientacji co do tego, czym lub kim dorastający jest. W krańcowych przypadkach prowadzi to do przekonania dorastającego o tym, że nie jest on w stanie podołać wymaganiom stawianym przez rodziców, do buntu i zachowania się niemożliwego do zaakceptowania przez dorosłych (np. przystąpienie do sekty).

Pamiętaj, że negatywny obraz siebie manifestuje się lękiem i objawami nieprzystosowania. Pozytywny obraz daje natomiast poczucie pewności siebie i równowagę emocjonalną, przychylnie usposabia do innych ludzi, co warunkuje lepsze interakcje społeczne. W parze z samoakceptacją idzie tolerancja oraz sympatia i życzliwość dla innych.

Samocena i samoakceptacja człowieka kształtują się na podstawie dwóch kryteriów. Pierwsze z nich stanowią standardy zawarte w „ja idealnym”, czyli całość wyobrażeń jednostki dotyczących tego, jaką pragnie być. Drugie kryterium stanowi porównywanie siebie z innymi. Dorastający stosują oba kryteria. Chcą dorównać uznanym i podziwianym przez siebie bohaterom, zbliżyć się do obranego ideału, kształtować swój charakter. Konstruują więc swoje „ja idealne” i z nim porównują swoje dokonania. Jednocześnie porównują siebie z rówieśnikami i osobami dorosłymi zajmującymi określone pozycje społeczne.

Samocena dorastających zależy także w znacznej mierze od ich nastroju i innych okoliczności. Często przeceniają bądź nie doceniają siebie i swoich możliwości. Niemożność sprostania własnym aspiracjom obniża samoocenę dorastających i wywołuje przykre przeżycia emocjonalne.

Dojrzewający uświadamiają sobie opinie i idee innych oraz zwracają szczególną uwagę na rozbieżności między tym, jak sami siebie postrzegają, a jak są postrzegani przez innych. Jeśli są przez otoczenie oceniani i postrzegani jako dorośli, rzeczywiście zyskują poczucie dorosłości.

Rozwój społeczny:

- wzrasta świadomość własnej odrębności,
- pojawia się poczucie niepewności co do własnych praw i zależności od rodziców,
- młodzież zaczyna interesować się literaturą, techniką czy sportem, stara się podkreślić własną indywidualność,
- młodzież staje się krnąbrna, przekorna, obojętna w stosunku do najbliższych, czasem nawet złośliwa i okrutna,
- w tym wieku zawierane są najtrwalsze przyjaźnie,
- budzi się ciekawość płcią przeciwną (połączona początkowo z dużą nieśmiałością i wstydlivością),
- nastolatki stają się nieformalnymi członkami grup kibiców czy zwolennikami określonego nurtu w muzyce młodzieżowej.

Rozwój psychiczny:

- nastolatki zaczynają interesować się swoim ubraniem i wyglądem (chłopak zaczyna dbać o fryzurę i tępić pierwsze objawy zarostu, dziewczyna więcej czasu spędza przed lustrem, zwraca uwagę na swój strój),
- dominującą pozycję zajmuje życie uczuciowe,
- nastolatki przechodzą łatwo z jednej skrajności w drugą – od zachwytu do pogardy, od zapału do zniechęcenia,
- nastolatki zaczynają posługiwać się pojęciami ogólnymi, abstrakcyjnymi, takimi jak wolność, sprawiedliwość, prawda,
- młodzież uzyskuje zdolność rozumowania i analizowania,
- dyskusja między młodzieżą a dorosłymi bywa trudna, gdyż argumenty dorosłych nie trafiają do jej przekonania,
- nastolatkowi wydaje się, że jest lepszy i bardziej wartościowy od innych, że dokona w życiu rzeczy niezwykłych. Z tego rodzi się uczucie wyższości i lekceważenia w stosunku do innych, szczególnie dorosłych.

POCZĄTEK DOJRZAŁOŚCI

Poza postrzeganiem harcerzy starszych jako nastolatków o niedyscyplinowanym usposobieniu warto dostrzec zachowania młodych ludzi będące przejawem dorosłości.

Początek dojrzałości objawia się:

- zdolnością do współpracy z innymi,
- unikaniem takich uczuć, jak zazdrość i nienawiść,
- poczuciem odpowiedzialności za członków rodziny,
- podejmowaniem obowiązków społecznych,
- odwagą cywilną,
- przyjmowaniem przykrości i radości w sposób opanowany,
- panowaniem nad złością i gniewem,
- umiejętnością kierowania się w życiu sercem i rozsądkiem,
- przyjmowaniem przeciwności losu z pewnym nastawieniem filozoficznym, ale nie biernym poddawaniu się im,
- umiejętnością krytycznego spojrzenia na siebie,
- umiejętnością obiektywnej samooceny.

WŚRÓD PROBLEMÓW I KONFLIKTÓW

Dojrzewanie nie jest dla nastolatka i jego najbliższego otoczenia łatwym okresem. Dlatego drużynowy powinien być przygotowany na zaburzenia, jakie mogą wystąpić w tym czasie. Do najczęstszych zaliczamy niską samoocenę, impulsywność, negatywne postawy wobec szkoły czy drużyny, niski rozwój poznawczy, niskie aspiracje w zakresie poziomu wykształcenia. Zaburzenia te powodują łamanie regulaminów i przyjętych zasad (Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego), a nawet pojawienie się zachowań przestępczych i aspołecznych oraz używanie środków odurzających (poczynając od tytoniu i alkoholu).

Nastolatki w tym okresie mają bardzo dużo problemów, zwykle związanych z zawodami osobistymi, rozczarowaniami i nieszczęściami. Przejawiają potrzebę ekspresji nurtujących ich doznań i przeżyć, rozmawiania na interesujące ich tematy, zwierzania się ze swoich przeżyć. Drużynowy powinien być jak starszy brat, do którego można zwrócić się z każdą sprawą.

- Okazuj harcerzom szacunek (chcą, aby traktować ich jak osoby zdolne do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji).
- Okazuj im zainteresowanie, to powinno prowadzić do konstruktywnej współpracy oraz tworzenia warunków do rozwijania dojrzałej niezależności.
- Twórz warunki do rozwijania przez nich kompetencji społecznych (dzięki temu będą mogli nabyć umiejętności współżycia z innymi ludźmi).
- Zapewnij im możliwość korzystania z pomocy specjalistów (m.in. poprzez organizowanie spotkań z pedagogiem lub psychologiem).
- Stwórz im więcej okazji do rozwoju moralnego (np. organizując ogniska, kominki, wieczornice dotyczące harcerskich ideałów).

RYZYKO OKRESU DORASTANIA

■ Ewa Sidor

„Okres burzy i naporu”, „najtrudniejszy moment w procesie wychowawczym” – te słowa określają wiek gimnazjalny. Dlaczego jest tak trudno? Dlaczego wychowawcy mają problemy z dotarciem do podopiecznych w tym wieku? Odpowiedź jest prosta – ta sytuacja wynika z etapu rozwoju psychofizycznego, na jakim znajdują się harcerze starsi.

Nie wszystkie zachowania gimnazjalistów są pożądane z wychowawczego punktu widzenia. Mowa tu o charakterystycznych dla okresu dorastania zachowaniach ryzykownych. Należą do nich m.in. zażywanie substancji psychoaktywnych, zachowania agresywne (zarówno w stosunku do innych, jak i skierowane do siebie samego), ryzykowne zachowania seksualne, zachowania o charakterze aspołecznym, drastyczne diety odchudzające.

👉 ZACHOWANIA ZDROWOTNE

Dołóż wszelkich starań, by zdrowy styl życia nie był jedynie pustym frazesem. Zwróć uwagę na to, co i kiedy jedzą harcerze, czy uprawiają sport, czy nie prowadzą siedzącego trybu życia przed komputerem albo telewizorem. Badania dowodzą, że preferowaną formą spędzania wolnego czasu są zajęcia związane z unieruchomieniem: gry komputerowe, przeglądanie stron internetowych, oglądanie telewizji. Przy 5–7 godzinach spędzonych w szkole i 2–3 godzinach w domu przy odrabianiu lekcji bilans jest zdecydowanie niekorzystny dla aktywności fizycznej.

Negatywnie wpływa też sposób żywienia. Prawie co trzeci uczeń nie je pierwszego śniadania, a co czwarty nie je żadnego posiłku w szkole. Wpływa to na ich dyspozycję do nauki, samopoczucie i relacje z innymi ludźmi. Co drugi młody człowiek nie je codziennie owoców, za to co trzeci je przynajmniej raz dziennie słodycze, a co czwarty pije coca-cola i inne napoje gazowane. Młodzież zarywa noce przed komputerem. Niewyspanie i złe odżywianie wpływają na koncentrację i mobilizację do realizacji codziennych czynności.

Wszechobecna kultura masowa sprawia, że młodzi ludzie atakowani są obrazkami podrasowanych w Photoshopie modeli i modelek i na ich podstawie kształtują wyobrażenie o pięknie ludzkiego ciała. Dziewczyny znacznie częściej niż chłopcy stosują diety, które mają je upodobnić do ido-

li. Te diety są często źle dobranym lekarstwem na naturalne zmiany zachodzące w organizmie młodego człowieka. Związane z dojrzewaniem zmiany hormonalne w organizmie dziewczyn powodują zaokrąglenie się sylwetki i powiększenie się piersi, co wpływa m.in. na wagę młodych osób. Szerokie biodra, marmurkowatość skóry, łojotok skóry i włosów niejednokrotnie powodują frustrację i drażliwość (emocjonalną i fizyczną) nastolatek.

Zmiany w budowie ciała u niektórych pojawiają się w wieku 13, u innych – 15 lat. Te różnice często powodują, że niektórzy chłopcy zaczynają wątpić, czy wszystko z nimi w porządku. Nie mając jeszcze odpowiedniej masy mięśniowej, sięgają po odżywki i sterydy, by zbliżyć się w ten sposób do ideału znanego z mediów. Niekiedy sfrustrowani brakiem zadowalających efektów zażywają substancje psychotropowe. Dlatego trzeba uświadomić harcerzom, że każdy z nich dorasta w indywidualnym tempie. Porównywanie się z modelami i modelkami o 5–10 lat starszymi oraz sztucznie ukształtowanymi jest stratą czasu, energii, a niejednokrotnie i pieniędzy.

UŻYWKI

Używkami to substancje, które ze względu na swój skład chemiczny oddziałują na centralny układ nerwowy, zmieniając stan świadomości człowieka. Zażywanie ich może wywołać nabytą potrzebę dostarczenia substancji do organizmu, czyli uzależnienie. Może ono dotyczyć nie tylko substancji psychoaktywnych (narkotyków, tytoniu, alkoholu, dopalaczy, kofeiny), ale i potrzeby wykonywania określonych czynności, np. oglądania telewizji, korzystania z Internetu, udziału w grach hazardowych, robienia zakupów czy seksu.

Badania przeprowadzone kilka lat temu dowodzą, że co piąty chłopiec i co szósta dziewczyna około 12 roku życia palili papierosa, a odpowiednio co dziesiąty chłopiec i co dwudziesta dziewczyna robią to codziennie. Młodzież gimnazjalna chętnie sięga po napoje alkoholowe, a najchętniej po piwo. Pierwszy raz młodzi ludzie sięgają po alkohol około 12 roku życia. Odsetek młodzieży (piętnastoletków) regularnie w każdym tygodniu spożywających piwo, a później wino lub wódkę, wynosi 17,6% chłopców i 6,7% dziewcząt. Młodzież gimnazjalna sięga również po dopalacze i narkotyki. Prawie co piąty piętnastoletni chłopak i co siódma piętnastoletnia dziewczyna mają za sobą doświadczenia związane z substancją psychotropową (marihuana lub haszysz, amfetamina, środki wziewne, leki, ecstazy, LSD, heroina, kokaina, polska heroina – tzw. „kompot”). Znacznie częściej dotyczy to młodzieży w mieście niż na wsi, co wiąże się z łatwiejszym dostępem do wspomnianych substancji. Chłopcy częściej niż dziewczęta zażywają substancje psychotropowe (poza lekami, po które częściej sięgają dziewczęta).

ZACHOWANIA AGRESYWNE

Coraz częściej pojawiają się informacje o gimnazjalistach, którzy stosują przemoc w stosunku do siebie nawzajem, jak i wobec dorosłych. Uczestniczą w bójkach,

dreńczeniu i zastraszaniu innych uczniów. Zachowania agresywne częściej występują u chłopców niż u dziewcząt.

Ze względu na rozluźnienie więzi z rodzicami w okresie wczesnej adolescencji (do ok. 15 roku życia) pojawiają się wyraźne negatywne uczucia w stosunku do dorosłych. Wybuchy emocjonalne wiążą się z niewybrednym, wulgarnym słownictwem, a nawet rękoczynami.

AKTYWNOŚĆ SEKSUALNA

Harcerze starsi wyrastają z fazy homofilnej (faza rozwoju psychoseksualnego, w której charakterystyczna jest aktywność monopłciowa) i wchodzi w fazę genitalną. Cechami charakterystycznymi tego okresu są: nawiązywanie nietrwałych relacji, podatność na zewnętrzne i wewnętrzne czynniki (np. co powie koleżanka lub kumpel), eksponowanie wśród rówieśników, że jest się w związku (co często nie idzie w parze ze staraniami o faktyczne w nim relacje).

Młodzież sięga po zakazany owoc, nie myśląc o konsekwencjach. Do ukończenia 18 roku życia inicjację seksualną (pierwszy stosunek płciowy) przechodzi ok. 17% dziewcząt i ok. 62% chłopców. Niejednokrotnie zdarza się jednak, że młodzież inicjuje współżycie przed 15 rokiem życia – badania WHO wykazują, że co piąty chłopak i co dziesiąta dziewczyna w III klasie gimnazjum ma za sobą stosunek płciowy. Należy zwrócić uwagę, że im wcześniej młody człowiek rozpoczyna współżycie, tym częściej nie bierze pod uwagę konsekwencji tych działań (np. ciąży czy możliwości zakażenia chorobą przenoszoną drogą płciową). Wielokrotnie (27%) w tym wieku seks odbywa się bez zabezpieczenia. Wczesnej inicjacji seksualnej sprzyjają wspomniane już używki. Duże znaczenie ma także stosunek do religii, poziom wykształcenia, który młody człowiek chce osiągnąć, a także wzorce wyniesione ze środowiska rodzinnego. Wielu młodych ludzi w wieku gimnazjalnym ma za sobą doświadczenia masturbacyjne. Wielu z nich realizowało swoją ekspresję seksualną w formach pieszczoł partnerskich, takich jak petting czy necking.

CO Z TYM ZROBIĆ?

Twoim zadaniem jest kreowanie sytuacji wychowawczych, z których młody człowiek będzie czerpał pozytywne wzorce. Przede wszystkim musisz być pilnym obserwatorem, który w porę dostrzeże problem. Musisz dobrze znać swoich harcerzy, wiedzieć, z kim się przyjaźnią, jak się uczą. Staraj się budować szczerą i partnerską relację z innymi dorosłymi mającymi na nich wpływ, czyli w pierwszej kolejności z rodzicami i nauczycielami. Nie musisz być specjalistą od wszystkiego. Postaraj się o zaufanych współpracowników (pedagoga szkolnego, namiestnika starszoharcerskiego, lekarza, księdza), którzy będą dla ciebie wsparciem w trudnej sytuacji wychowawczej. Dawaj pozytywny przykład, niech twoje czyny będą urzeczywistnieniem twoich słów. Bądź autentyczny. Dzięki temu harcerze nabiorą do ciebie zaufania, poczują się w drużynie bezpiecznie i zobaczą w tobie swojego przyjaciela.

PODSTAWY WYCHOWAWCZE ZHP

■ dokument przyjęty przez XXXIII Zjazd ZHP w 2005 r. z poprawkami wprowadzonymi uchwałą XXXVI Zjazdu ZHP w 2009 r.

Podstawy wychowawcze ZHP to jeden z najważniejszych w naszej organizacji dokumentów, zawierający opis istotnych dla nas wartości i postaw kształtowanych w ich duchu. Cała kadra naszej organizacji zobowiązana jest do kierowania się treścią tego dokumentu w codziennej pracy wychowawczej.

Związek Harcerstwa Polskiego jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem, należącym do światowego ruchu skautowego. ZHP jest organizacją otwartą i apolityczną, wychowuje młodych ludzi na prawych, aktywnych i odpowiedzialnych obywateli w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim.

MISJA ZHP

Naszą misją jest wychowywanie młodego człowieka, czyli wspieranie go we wszechstronnym rozwoju i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań.

CZYM JEST ZHP

Związek Harcerstwa Polskiego jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem, swoim zasięgiem obejmujemy całą Polskę i to ona jest obszarem działania ZHP – dobre jakościowo harcerstwo powinno więc być dostępne dla każdego polskiego dziecka i młodego człowieka. Jako stowarzyszenie mamy określone zadania statutowe, pracujemy w konkretnych uwarunkowaniach prawnych, razem z innymi organizacjami tworzymy III sektor. Opieramy się na pracy wolontariuszy.

Jako stowarzyszenie patriotyczne pamiętamy o naszej historii, pielęgnujemy polskie tradycje. Dbamy o narodowy dorobek i szanujemy go. Umożliwiamy młodym ludziom aktywne poszukiwanie własnych dróg do patriotyzmu.

Związek Harcerstwa Polskiego należy do światowego ruchu skautowego. Horyzontem naszego działania pozostaje nie tylko Polska, lecz również światowy skauting. Jako członek rodziny skautowej nasza organizacja jest spadkobiercą jego dorobku i tradycji, ale także współtworzy

dzisiejszy światowy skauting i realizuje jego cele. Uczymy się od siebie nawzajem, wspieramy w rozwoju, kształtujemy postawy wspólnej odpowiedzialności za cały ruch skautowy, odpowiedzialności rozumianej także jako wywiązywanie się z obowiązków członkowskich, w tym z płacenia składek.

Ruch skautowy jest pełen życia. Ma w sobie pierwiastek stały, niezmienny – związany z ideałami i wartościami zaczerpniętymi od naszego twórcy gen. Roberta Baden-Powella, jednakże siłą naszego ruchu jest gotowość na zmianę, otwarcie na stały rozwój. To on pozwolił przetrwać mu już ponad 100 lat. Przynależność do ogromnej światowej wspólnoty umożliwia nam kształtowanie postawy otwartości i braterstwa.

Związek Harcerstwa Polskiego jest organizacją otwartą dla wszystkich, którzy chcą podjąć trud związany z kształtowaniem charakteru, ale i przeżyć przygodę, jaką jest harcerstwo. Harcerstwo każdemu daje szansę, nikogo nie skreśla na początku drogi. Rasa, wyznanie czy płeć, pochodzenie społeczne, stan zdrowia, możliwości ruchowe czy intelektualne nie stanowią bariery w powiedzeniu „tak” harcerskiej przygodzie. ZHP jest dla każdego, ale nie jest dla wszystkich – każdy może spróbować, jednak być może nie wszyscy w tej próbie wytrwają.

Związek Harcerstwa Polskiego jest organizacją apolityczną, niezależną od partii i ruchów politycznych. ZHP to stowarzyszenie, które funkcjonuje w określonej rzeczywistości politycznej, jednak nie angażuje się w nią jako strona. Interes dzieci i młodzieży, w perspektywie umożliwiania im rozwoju i kształtowania określonych postaw oraz wpajania wartości, jest naszym jedynym celem.

Związek Harcerstwa Polskiego wychowuje – nie jest przedsiębiorstwem. Nie jest spółką, firmą turystyczną, handlową. Nasza organizacja ma na celu wychowanie i to jemu poświęcamy naszą uwagę, nasze siły i środki. Cała działalność ZHP jest podporządkowana temu nadrzędnemu celowi, jakim jest wychowanie – i cała organizacja wspiera jego realizację.

Związek Harcerstwa Polskiego wychowuje młodych ludzi – to zuchy, harcerki i harcerze, harcerki i harcerze starsi, wędrowniczki i wędrownicy są podmiotem naszej największej troski. ZHP jest otwarty dla wszystkich, którzy chcą przestrzegać celów, zasad i metod, żyć w zgodzie z jego wartościami, ale to dzieci i młodzież stają się podstawowymi i docelowymi odbiorcami naszych działań. To za rozwój młodych ludzi czujemy się najbardziej odpowiedzialni. Zmieniając, kształtując i wychowując młodych ludzi, przekazujemy im harcerskie wartości, to oni stają się kolejnym skautowym pokoleniem. To z nimi i przez nich zostawiamy świat lepszym, niż go zastaliśmy.

Związek Harcerstwa Polskiego wychowuje prawych, aktywnych i odpowiedzialnych obywateli – aktywnych, czyli takich, którzy kreują swoje życie, wykazują się aktywnością w podejmowaniu odpowiedzialności za siebie i innych, nie

boją się wyzwań i trudnych decyzji, od których w obecnej rzeczywistości często się ucieka. Harcerze jako obywatele społeczności i członkowie różnorodnych grup (formalnych i nieformalnych) współtworzą rzeczywistość, starają się zmieniać na lepsze siebie oraz świat, a nie jedynie przyjmować zmiany. Niezgoda na brak zasad etycznych i wartości objawia się osobistym przykładem oraz stałą chęcią kształtowania charakteru, zbliżania się do ideału; obywatelska postawa jest wyrazem współczesnego patriotyzmu.

Związek Harcerstwa Polskiego działa w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim. To one są kompasem postępowania zarówno pojedynczych członków ZHP, jak i całej organizacji. Powinny kształtować w nas tak wyraźne i trwałe postawy, że to po nich każdy rozpozna harcerza. To Prawo Harcerskie (Prawo Zucha, Zobowiązanie Instruktorskie), a nie atrakcje programowe determinują nasze działanie. Praca z Prawem kształtuje człowieka, który całym życiem służy **Bogu, Polsce, innym ludziom.**

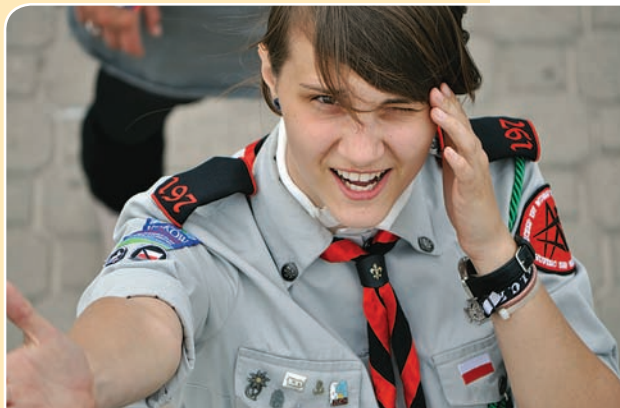
To podjęta **służba i braterstwo** wobec innych, zastąpienie własnego „ja” służbą, a nie tylko wiedza, umiejętności, staż harcerski potwierdzają, że został osiągnięty w pełni nasz wychowawczy cel.

Naszą misją jest wychowywanie młodego człowieka, czyli wspieranie go

Aby w owym wspieraniu być skutecznym, stale rozwijamy się i uczymy. Skutecznie wspierać może jedynie organizacja rzetelnie do tego przygotowana, taka, która stale pokonuje własne niedoskonałości i ograniczenia, organizacja wyrazista, z kompetentną i ideową kadrami. Kadrami, która chce i może stać się dla młodego człowieka autorytetem, przewodnikiem, przyjacielem.

Wspieramy drugiego człowieka, czyli pomagamy mu, wskazujemy, umożliwiamy – jednakże wybór drogi i stylu życia należy do tego, kogo prowadzimy harcerską ścieżką. W ten sposób uczymy samodzielności i zachęcamy młodego człowieka do brania odpowiedzialności za własne decyzje, działania, własny rozwój. Naszymi działaniami nie konkurujemy z rodzicami i rodziną. Rodziców traktujemy jako pierwszych, najważniejszych wychowawców, dlatego naszą pracę wychowawczą prowadzimy w stałej współpracy z nimi.

ZHP istnieje nie po to, by doskonalic strukturę, przepływ informacji oraz proponować coraz ciekawsze i atrakcyjniejsze rozwiązania metodyczne dla nich samych. Wszystko to ma sens tylko wtedy, gdy służy wspieraniu młodego człowieka. Przy wątpliwościach, czym ZHP rzeczywiście powinno się zajmo-

wać, należy postawić sobie pytanie, na ile owe działania służą wspieraniu młodego człowieka w rozwoju.

we wszechstronnym rozwoju

Tak budujemy organizację, układamy pracę, tworzymy program czy dzielimy zadania, aby umożliwić wszechstronny – **duchowy, emocjonalny, intelektualny, społeczny i fizyczny** – rozwój. Patrzymy na człowieka jako na pewną całość – i wspieramy go w rozwoju każdego z owych aspektów. Dopiero takie holistyczne podejście do kwestii wychowania umożliwia kształtowanie postaw, naukę oraz doskonalenie umiejętności.

Nie to wyróżnia nas spośród innych organizacji pozarządowych, że zajmujemy się rozwojem duchowym, emocjonalnym, intelektualnym, społecznym czy fizycznym. Wyróżnia nas i jest dla nas cenne to, że te wszystkie sfery rozwoju są dla nas obiektem troski jednocześnie, stale i równoważnie.

i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań

Kształtowanie charakteru wymaga aktywnej postawy wobec siebie samego i otaczającej rzeczywistości. Jesteśmy elementami większej całości – funkcjonujemy wśród innych ludzi, w określonych warunkach, spotykamy się z różnorodnymi postawami wobec życia. Chcemy przygotować młodego człowieka do samodzielnego stawiania sobie coraz wyższej poprzeczki. Do wymagania od siebie i niezgody na bylejałość. Ważne dla nas są umiejętności, wiedza, przeżycia. Ale mają one być narzędziem do kształtowania charakteru, a nie to kształtowanie zastąpić.

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI

Wychowanie w ZHP odwołuje się do wartości, których odzwierciedleniem są Prawo i Obietnica Zucha, Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie oraz Zobowiązanie Instruktorskie.

Obietnica Zucha

Obiecuję być dobrym zuchem, zawsze przestrzegać Prawa Zucha.

Prawo Zucha

1. Zuch kocha Boga i Polskę.
2. Zuch jest dzielny.
3. Zuch mówi prawdę.
4. Zuch pamięta o swoich obowiązkach.
5. Wszystkim jest z zuchem dobrze.
6. Zuch stara się być coraz lepszy.

Przyrzeczenie Harcerskie

Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętną pomoc bliźnim i być posłuszną/posłusznym Prawu Harcerskiemu.

Prawo Harcerskie

1. Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy.
3. Harcerz jest pożyteczny i niesie pomoc bliźnim.
4. Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.
5. Harcerz postępuje po rycersku.
6. Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać.
7. Harcerz jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.
8. Harcerz jest zawsze pogodny.
9. Harcerz jest oszczędny i ofiarny.
10. Harcerz jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach; nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych.

Zobowiązanie Instruktorskie

Przyjmuję obowiązki instruktorki/instruktora Związku Harcerstwa Polskiego. Jestem świadoma/świadomy odpowiedzialności harcerskiego wychowawcy i opiekuna. Będę dbać o dobre imię harcerstwa, przestrzegać Statutu ZHP, pracować nad sobą, pogłębiać swoją wiedzę i umiejętności. Wychowam swego następcę. Powierzonej przez Związek Harcerstwa Polskiego służby nie opuszczę samowolnie.

Zapisy Prawa Harcerskiego są tradycyjne, aktualne, ważne i słuszne. Ich przestrzeganie jest obowiązkiem każdego członka naszego stowarzyszenia. Wierność Prawu szczególnie ważna jest dla każdego instruktora ZHP, bowiem **wychowujemy przez osobisty przykład**. Nasze czyny muszą być zgodne z naszymi słowami i deklaracjami. Nie ma miejsca w ZHP na relatywizm moralny i nieprzywiązywanie wagi do danego słowa. Instruktor nie tylko jest zobowiązany do życia w zgodzie z Prawem Harcerskim, ale także do nieprzyzwalania na zachowania innych członków ZHP będące w sprzeczności z naszymi wartościami i ideami.

Opis postaw instruktorskich zawiera Kodeks Instruktorski przyjęty przez Radę Naczelną ZHP. Pełniejszemu zrozumieniu, o jakich postawach mówi Prawo Harcerskie i na jakie wartości zwraca uwagę, służy **komentarz do Prawa Harcerskiego**. Obowiązuje komentarz harcmistrza Stefana Mirowskiego oraz komentarz do Prawa Harcerskiego przyjęty przez Radę Naczelną ZHP.

ZHP realizuje swoją misję przez **harcerski system wychowawczy** rozumiany jako jedność zasad harcerskiego wychowania i metody, w której istotną rolę odgrywa osobisty przykład instruktora.

Zasady harcerskiego wychowania

Skuteczne kształtowanie młodego człowieka w duchu Prawa Harcerskiego przynosi efekty w postaci **trwałych postaw**. Człowiek ukształtowany w zgodzie z wartościami przyjętymi w naszym harcerskim ruchu wyróżnia się **braterskim stosunkiem** do innych, przyjacielską i serdeczną postawą wobec wszystkich ludzi, gotowością i umiejętnością **bezinteresownej służby** innym ludziom, Bogu i Polsce oraz ciągłą **pracą nad sobą**, nieustannym kształtowaniem i doskonaleniem własnej osobowości. Jest gotowy wymagać od siebie, nawet jeżeli inni od niego nie wymagają. Harcerska służba rozumiana jest jako:

- **służba Bogu** – wynikająca z osobistego stosunku do duchowych wartości życia, takich jak: miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń, braterstwo, nadzieja,
- **służba Polsce** – wynikająca z poczucia przynależności do wspólnoty narodowej i kulturowej, miłości Ojczyzny, godności narodowej, szacunku dla państwa i jego historii,
- **służba sobie i innym** – wynikająca z osobistej odpowiedzialności za indywidualny rozwój i z osobistego stosunku do społeczeństwa, poczucia odpowiedzialności za rodzinę, lokalną społeczność, kraj i cały świat, a także z szacunku dla innych i do świata przyrody.

Idee braterstwa, służby i pracy nad sobą przyświecają harcerskim działaniom na co dzień.

JAKI MA BYĆ CZŁOWIEK, KTÓREGO KSZTAŁTUJE DZISIEJSZE HARCERSTWO?

● Powinien być **patriotą** – znać swoje korzenie i historię swojego kraju, szanować je i umiejętnie z nich czerpać. Powinien mieć świadomość tego, co jest jego ojczyzną, bo żeby kogoś kochać – trzeba go znać. Powinien wiedzieć, z jakich polskich osiągnięć, wydarzeń, rodaków może być dumny. Patrzeć w przyszłość z odwagą. Nie zapominać o tym, co było, ale nie żyć przeszłością. Na co dzień swój patriotyzm powinien realizować przede wszystkim przez odpowiedzialną postawę obywatela.

● Powinien być **świadomym obywatelem**, czyli aktywnym uczestnikiem społeczności, do której należy. Umieć pracować w zespole, podejmować wyzwania, inicjować działania, realizować cele, wykazywać się chęcią działania. Znać swoje prawa i obowiązki wobec kraju i świadomie z nich korzystać, szanując demokrację, w tym demokratycznie wybrane władze.

● Powinien być **człowiekiem odpowiedzialnym** – za siebie, za rzetelne wykonywanie obowiązków, za własne decyzje, które podejmuje w sposób świadomy. Powinien brać odpowiedzialność za każde dane słowo. W sposób odpowiedzialny podchodzić do życia i współtworzyć wspólnoty.

● Powinien być **aktywnym członkiem wspólnot** – lokalnej, rodzinnej, uczelnianej, szkolnej, zawodowej itd., umiejętnie godzić i równoważyć obowiązki wynikające z pełnienia różnych ról społecznych. Nie zaniedbywać żadnej dziedziny życia.

Ustalać właściwe priorytety, mieć świadomość swoich możliwości i przekładać je na pełnienie różnych ról. Powinien wcielać w czyn ideę służby.

● Powinien być **prawny i uczciwy** oraz żyć w zgodzie z zasadami (wynikającymi z wartości uniwersalnych, społecznych, Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego, wyznawanej religii), czyli być człowiekiem o ukształtowanym, uporządkowanym i stabilnym systemie wartości. Umieć odróżniać dobro od zła. Powinien mieć mocny charakter, konsekwentnie postępować zgodnie z przyjętymi zasadami, umieć poradzić sobie w trudnych sytuacjach życiowych, nie przekraczając norm moralnych. Powinien poszukiwać autorytetów i sam stawać się autorytetem, cechować się wysoką kulturą osobistą, dbać o jakość życia.

● Powinien być człowiekiem **otwartym i radosnym**, pozytywnie podchodzącym do siebie, do drugiego człowieka, do świata, człowiekiem, który nie wznosi barier, tylko buduje mosty. Ma zaufanie do ludzi. Umie słuchać, jest wrażliwy na piękno i na drugiego człowieka, umie i chce uczyć się od innych. Powinien być otwarty na różne problemy, zagadnienia. Wprowadzać w czyn ideę braterstwa. Być obywatelem świata – mieć horyzonty szersze niż granice kraju czy kultur, szanować innych ludzi i ich odmienność.

● Powinien być człowiekiem **uczącym się, czyli gotowym na zmiany** – stale poszukiwać rozwiązań i zadań, uczyć się (nie tylko na błędach), być ciekawym świata, poszukiwać i selekcjonować informacje, odnajdywać siebie w procesie zmian oraz chętnie zdobywać wiedzę i wykształcenie oraz doświadczenia. Powinien pracować nad sobą całe życie – planować swój rozwój, starać się być wszechstronnym, mieć pasję, odważnie podejmować wyzwania i konsekwentnie realizować cele. Powinien chcieć wiedzieć więcej niż wie i umieć więcej niż umie.

● Powinien być **dzielny i zaradny**, umieć radzić sobie w każdej sytuacji, być kreatywnym, umieć znaleźć pomoc w sytuacjach trudnych, dobrze gospodarować czasem, pieniędzmi, sprzętem. Być przedsiębiorczym, chcieć pozostawić świat lepszym niż go zastał.

● Powinien **dbać o zdrowie ciała i ducha**, czyli być odpowiedzialnym za swoje zdrowie, znaleźć dla siebie zdrowe drogi życia i aktywne formy spędzania wolnego czasu. Nie ulegać żadnym nałogom, mieć silną wolę.

METODA HARCERSKA

W kształtowaniu charakteru młodych ludzi oraz wspieraniu ich we wszechstronnym rozwoju dużą rolę odgrywa umiejętne stosowanie przez instruktora metody harcerskiej. Głównymi elementami tej metody są:

Prawo i Przyrzeczenie

Prawo i Przyrzeczenie to tradycyjny, prawie stuletni zapis naszego kodeksu postępowania. To dzięki nim każdy, kto zetknie się z harcerstwem, nawet na krótko, ma okazję do pracy nad własnym charakterem, nad własną osobowością. Praca z Prawem to nieustanne obserwowanie siebie samego i praca nad sobą, która

w konsekwencji prowadzi do świadomego przyjęcia określonego stylu życia. Prawo i Przysiężenie są dla każdego wskazówką do uzyskania odpowiedzi na pytania: Jak postępować? Jak żyć?

Uczenie przez działanie

Doświadczając, próbując, przeżywając, aktywnie uczestnicząc – młody człowiek przygotowuje się do dorosłości. Istotne jest stwarzanie takich sytuacji w działalności gromady lub drużyny, aby każdy miał możliwość działania indywidualnie, a także w grupie. Działanie to powinno mieć bezpośredni związek z życiem społeczeństwa i w społeczeństwie.

Zuchy, harcerze, harcerze starsi i wędrownicy działają – podczas zdobywania gwiazdek, stopni, sprawności, realizacji zadań, ćwiczenia technik harcerskich, podczas zbiórki, obozu czy kolonii, rajdu, ale także w codziennym życiu – podczas wypełniania swoich obowiązków wobec domu rodzinnego czy szkoły. Daje im to szansę na przeżycie przygody. W każdej grupie wiekowej działanie odbywa się w inny sposób: zuch – przez zabawę w coś lub kogoś, harcerz – przez grę, harcerz starszy – przez poszukiwanie, wędrownik – służbę i wyczyn.

Stale doskonalony i stymulujący program

Program powinien być wszechstronny, jak wszechstronny powinien być rozwój. Tak, aby każdy mógł w nim znaleźć coś dla siebie. Celem jest rozbudzenie zainteresowań, zaciekawienie, zachęcenie do zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, poszukiwania dróg indywidualnego rozwoju. To wszystko musi się złożyć na **program** zastępu i drużyny **oraz na działania** hufca, chorągwi, ZHP. Dzięki dobremu zaplanowaniu i podjęciu działań indywidualnych i zbiorowych (zbiórka, obóz harcerski, kolonia zuchowa, rajd, festiwal...) program będzie stymulował rozwój każdego, a tym samym całej naszej organizacji. Ważne jest wykorzystywanie w harcerskiej pracy instrumentów metodycznych (stopnie, gwiazdki, sprawności, znaki służb...), różnych form pracy, propozycji i inspiracji zucha, harcerza, harcerza starszego, wędrownika i instruktora,

a także uwzględnianie pomysłów różnych zespołów i grup oraz pobudzanie do samodoskonalenia i aktywnego udziału w życiu harcerskim. Program musi być pożyteczny i potrzebny każdemu, kto w nim uczestniczy, trzeba go wciąż aktualizować i tworzyć w perspektywie otaczającej rzeczywistości. Realizacja programu powinna być silnym, gorącym, intensywnym, pełnym napięcia, ale zawsze pozytywnym przeżyciem, na które czeka się z przyspieszonym biciem serca i które wzbudza chęć dalszego działania.

System małych grup

Zastęp to grupa przyjaciół, która pozwala na znalezienie swojego miejsca i sprawdzenie się w samodzielnym działaniu. Praca w małych grupach przynosi wymierne efekty wychowawcze, ponieważ łatwiej jest dotrzeć do każdego, dostrzec jego wartość, pomóc mu pokonać słabości, porozmawiać z nim, poznać go. W harcerstwie takie grupy stanowią szóstki, zastępy, patrole, zespoły zadaniowe. Na ich czele stoją zwykle rówieśnicy mający trochę większe doświadczenie czy też wyrobienie harcerskie, cieszący się zaufaniem. We współzawodnictwie konkurowanie ze sobą zespołów wzmaga emocje, zwiększa motywację do działania.

Metoda harcerska to sposób działania charakteryzujący się:

● **dobrowolnością**

Harcerskie działanie opiera się na dobrej woli młodego człowieka. Każdy ma prawo do podejmowania decyzji związanych z własnym rozwojem i aktywnym uczestnictwem w życiu naszej organizacji. Dobrowolne dokonywanie wyborów sprawia, że jesteśmy dojrzałsi i umiemy więcej. Ważnym momentem wyrażenia własnej woli jest moment składania Obietnicy Zucha, Przyrzeczenia Harcerskiego i Zobowiązania Instruktorskiego.

● **pozytywnością**

W harcerstwie podejmujemy zadania o wymiarze pozytywnym, które mają bezpośredni wpływ na kształtowanie postawy i charakteru młodego człowieka. W każdym rozbudzamy poczucie piękna i dobra, pomagamy rozwijać zdolności oraz pielęgnować wartości. Istotna jest wiara we własne siły i możliwości, która pozwala rozwijać się i piąć wzwyż.

● **pośredniością**

Wychowanie w harcerstwie następuje nie wprost, ale przez podejmowanie działań, zdobywanie coraz wyższych stopni i nowych sprawności, uczestnictwo w atrakcyjnym programie. Celem jest podejmowanie przez każdego wysiłku, a nie proponowanie gotowych rozwiązań. Postępując zgodnie z Prawem i Przyrzeczeniem, działając i współpracując z innymi, uczymy się życia.

● **wzajemnością oddziaływań**

W harcerstwie jedni uczą się od drugich przez wzorowe postępowanie, przykład osobisty i baczna obserwację innych. Istotną rolę odgrywa współzawodnictwo, którego celem jest zawsze wszechstronny rozwój. W grupie rówieśników każdy nie tylko może pokazać, co wie, co umie, czego może nauczyć innych, ale też może uczyć się od innych.

● **świadomością celów**

Uświadomienie sobie potrzeby własnego rozwoju lub też wykonania jakiegoś zadania ułatwia realizację zamierzenia. W naszej organizacji jesteśmy świadomi naszych potrzeb i naszych możliwości. Wiemy też, po co w harcerstwie jesteśmy, wiemy, że staramy się o swój wszechstronny rozwój. Wszystko, co dzieje się w ZHP, ma swój cel.

● indywidualnością

W harcerstwie najważniejszy jest człowiek i jego wszechstronny rozwój. Stwarzamy takie warunki, aby każdy indywidualnie, niezależnie od wieku, płci, doświadczenia, zainteresowań mógł znaleźć swoje miejsce w ZHP. Dbamy o wszechstronny rozwój jednostki.

● naturalnością

W harcerstwie wszystko jest zwyczajne i dostosowane do warunków, w których żyjemy. Wszystko ma „swoją czas”, dlatego zuchy bawią się, harcerze uczestniczą w grze, harcerze starsi poszukują, a wędrownicy podejmują służbę. Robimy tak po to, by każdy miał możliwość rozwoju zgodnie ze swoimi możliwościami i potrzebami. Przestrzeganie norm zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu ma źródła w harcerskiej naturze.

Istnieje ścisłe powiązanie między wymienionymi cechami, a umiejętne wykorzystywanie ich wszystkich przynosi najlepsze rezultaty.

Rola drużynowego

Główny cel ZHP – wspieranie młodego człowieka w rozwoju i kształtowanie charakteru – realizowany jest przede wszystkim w codziennej pracy każdej gromady i drużyny. **Najważniejszym harcerskim wychowawcą jest drużynowy.** Dla realizacji celu naszej organizacji buduje on w drużynie **program wychowawczy**, indywidualnie odpowiadający na potrzeby członków drużyny, ale oparty na takich samych dla całej organizacji podstawach wychowawczych. Przez program rozumiemy całość działań celowo podejmowanych przez instruktora i gromadę lub drużynę oraz stawianie wyzwań dla wspierania rozwoju młodego człowieka i kształtowania jego charakteru. Składają się na niego zadania stopni, gwiazdek zuchowych i sprawności, zadania zespołowe, znaki służb, projekty, obóz, kolonia zuchowa itd. Program jest realizowany na szczeblu gromady i drużyny, a oparty na tych samych dla całej organizacji wartościach.

Dla wspierania drużynowego harcerskie komendy tworzą **propozycje** wzmacniające realizację programu gromad i drużyn.

Osobisty przykład, stosowanie metody harcerskiej, wierność harcerskim ideałom w codziennym życiu czyni drużynowego świadomym swej roli wychowawcą. Zadaniem poszczególnych szczebli organizacji i poszczególnych zespołów instruktorskich jest wspomaganie pracy drużynowego, umacnianie jego roli i pozycji w środowisku harcerskim

i lokalnym. Jakość pracy drużynowego powinna być troską całej wspólnoty instruktorskiej.

Dla skutecznej realizacji misji organizacji niezbędne są, łącznie:

- **świadomy instruktor-wychowawca, którego postawa odzwierciedla nasze wartości,**
  - **umiejętnie stosowana harcerska metoda,**
  - **wartości opisane w Prawie Harcerskim.**
- (...)

PRZYRZECZENIE HARCERSKIE

Mam **szczerą wolę** to znaczy dobrowolnie, bez niczyjego nakazu, bez żadnego przymusu, **całym życiem**, ze wszystkich sił mego ducha, z całego serca, wykorzystując wszystkie dane mi możliwości **pełnić służbę Bogu**, który stanowi uosobienie najwyższych ideałów, takich jak miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń i braterstwo, wiara, nadzieja. Ideały te łączą wszystkich ludzi dobrej woli, niezależnie od pochodzenia, narodowości, wyznania, wywodzą się z norm moralnych opartych na uniwersalnych, etycznych i kulturowych tradycjach chrześcijaństwa. Wyznawany przeze mnie system wartości kształtuję samodzielnie, podążając w kierunku wskazanym przez Prawo Harcerskie.

Pragnę służyć **Polsce**, ojczyźnie moich przodków, o której honor, niepodległy byt, tradycje i kulturę walczyli czynem i słowem, którą otrzymałem w spadku jako bezcenną wartość mego pokolenia, którą z całym jej bogactwem duchowym i materialnym mam przekazać moim następcom. Stale poszerzam świat mych myśli i uczuć, wierny zasadzie, że więcej wiedzieć to głębiej pokochać. Szanuję prawa innych państw i narodów.

Chcę **nieść chętną pomoc bliźnim** nie tylko wtedy, gdy o pomoc proszą, ale zawsze wtedy, gdy czujnym okiem dostrzegę, że na drodze mego życia stanął ktoś, kto potrzebuje pomocy, opieki, wsparcia, pocieszenia.

Mam **być posłusznym Prawu Harcerskiemu**, chcę, by ono było zawsze wskazówką mego postępowania, by ono decydowało zawsze o zgodności moich myśli, słów i uczynków.

Moje Przyrzeczenie nie jest przysięgą ani ślubowaniem. Przestrzeganie Prawa Harcerskiego jest sprawą mego honoru i źródłem radości, „wędrowką ku szczęściu”. Za wypełnienie Przyrzeczenia odpowiadam przed własnym sumieniem.

PRAWO HARCERSKIE

1. Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego, wrażliwym okiem spogląda na otaczający go świat, na potrzeby ludzi, na potrzeby środowiska, w którym żyje. Jest dobrym uczniem i pracuje rzetelnie. Jest gotów zawsze pełnić służbę innym, dawać z siebie wszystko, co dobre, nie żądając w zamian nic, za jedyną nagrodę uważa radość płynącą z dobrze spełnionych obowiązków. Obcy mu jest egoizm, postawa konsumpcyjna, wyznaje prymat wartości duchowych nad materialnymi.

2. Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy – to nakaz prawdomówności, wierności, zgodności słów i czynów z nakazami własnego sumienia. Swym słowem i czynem harcerz zasługuje na zaufanie, dotrzymuje słowa, przywraca wiarę w solidność, rzetelność, spolegliwość, mówi, co myśli, robi, co mówi. Postawą i zachowaniem daje świadectwo o wartościach, jakie wnosi harcerstwo w życie młodzieży i całego społeczeństwa. Harcerz jest punktualny.

3. Harcerz jest pożyteczny, jego czyny zawsze służą społeczności, w której żyje. Naukę traktuje jako podstawę przyszłej służby Ojczyźnie i ludzkości. Praca zawodowa jest nie tylko źródłem jego utrzymania, ale przede wszystkim formą realizacji służby społecznej. Harcerz **niesie pomoc bliźnim** chętnie i ofiarnie, nie czeka aż go ktoś o pomoc i opiekę poprosi, lecz sam szuka okazji, by być pomocnym każdemu człowiekowi i każdej społeczności, którą spotyka na swej drodze.

4. Harcerz w każdym widzi bliźniego, każdemu służy pracą, pomocą, ujmuje się za każdym pokrzywdzonym, obca mu jest znieczulica i oziębłość w stosunkach między ludźmi. Przewycięża urazy i waśnie między ludźmi i między narodami, swą postawą daje wyraz uznania naturalnych praw człowieka. Sprzeciwia się przejawom nienawiści, nie poniża nikogo. Harcerz **za brata uważa każdego innego harcerza**, każdego skauta na całym świecie, każdego wiernego tym samym ideałom. Takie widzenie świata i ludzi prowadzi do poszanowania cudzych przekonań, do demokracji i tolerancji.

5. Harcerz postępuje po rycersku, traktuje życie jak wielką grę, w której ważna jest nie tylko wygrana, ale ważne jest przede wszystkim to, jak się gra. Harcerstwo to czysta gra. Harcerz mimo negatywnych doświadczeń wierzy, że inni też grają czysto. Czysta, uczciwa, rycerska gra obowiązuje przede wszystkim wobec przeciwników. Harcerz wyciąga rękę do zgody. Harcerz jest dzielny, walczy z chamstwem, nietolerancją, przejawami brutalności. Jest uprzejmy i kulturalny, potrafi się odpowiednio zachować w każdej sytuacji. Harcerz dba o swój wygląd.

6. Harcerz miłuje przyrodę, nie niszczy jej, przeciwdziała jej dewastacji i **stara się ją poznać**, uczy się czytać „świętą księgę przyrody”, odczuwa silną więź z całą przyrodą. Ma świadomość, że jest jej częścią, zgłębia jej tajemnice, w niej szuka i odnajduje równowagę ducha. Przeciwdziała zagrożeniom środowiska, których źródłem jest nie tylko cywilizacja przemysłowa, ale także bezmyślność, lenistwo, brak wyobraźni, nieświadomość skutków naszych działań i zaniedbań. Dbą o bogactwa naturalne, o piękno krajobrazu.

7. Harcerz jest karny, karnością opartą na rozumnym posłuszeństwie, wynikającą z dobrowolnego wyboru drogi i celu, wyboru dającego poczucie wolności. Harcerz jest **posłuszny rodzicom**, wierny rodzinnej tradycji, która współtworzy tradycję Ojczyzny. Jest posłuszny **wszystkim swoim przełożonym**, którzy prowadzą go do wspólnie realizowanego celu – przez służbę Bogu, Polsce i bliźnim. Karność staje się źródłem poszukiwania i uznawania autorytetów w życiu społecznym.

8. Harcerz jest zawsze pogodny, idzie między ludzi z otwartym spojrzeniem płynącym z pogody ducha. Harcerz panuje nad swoimi emocjami i nerwami. Jest optymistą, ma poczucie humoru. Pomaga innym przezwyciężyć apatię, smutek, zniechęcenie, obojętność. Cieszy się radością innych.

9. Harcerz jest oszczędny, nie skąpy, ale gospodarny, nie marnuje czasu, nie marnuje życia, pracuje skutecznie. Harcerz jest **ofiarny** w niesieniu pomocy innym, hojny w uczynności. Przywiązuje szczególne znaczenie do bezinteresownej działalności społecznej. Przewycięża marnotrawstwo materiałów i darów przyrody, pieniędzy i pracy.

10. Harcerz jest czysty w myśli, mowie i uczynkach, najpierw myśli, potem mówi, dba o czystość i piękno języka. Sprawy płci traktuje poważnie i odpowiedzialnie. Harcerz dba o zdrowie, **nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych**, nie ulega żadnym nałogom, nie próbuje używania narkotyków, pomaga innym w zwalczaniu nałogów. Abstynencję traktuje jako ważny element troski o zdrowie, o hart ducha, o opanowanie słabości własnego charakteru.

hm. Stefan Mirowski, styczeń 1996 r.

KOMENTARZ DO PRAWA HARCERSKIEGO

załącznik do Uchwały nr 25/XXXV Rady Naczelnej ZHP z dnia 15 listopada 2008 r.

● Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego.

Całym życiem, nie tylko na zbiórce, rajdzie i obozie, harcerz stara się przestrzegać Prawa Harcerskiego. Wszystkie swoje obowiązki wykonuje najlepiej jak potrafi. Jest dobrym Polakiem – pilnym uczniem, aktywnym młodym obywatelem. Jest także dobrym synem lub córką, dobrym kolegą i przyjacielem. Inni zawsze mogą na niego liczyć. Wie, jak zgodnie ze swoją religią może służyć Bogu. Jest harcerzem, aby się rozwijać i być coraz lepszym człowiekiem.

● Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy.

To znaczy, że jeśli harcerz coś obieca, to na pewno spełni swoją obietnicę, jeśli mówi o czymś, to można mu wierzyć.

● **Harcerz jest pożyteczny i niesie pomoc bliźnim.**

Harcerz poproszony o pomoc – na pewno nie odmówi, bo na harcerza zawsze można liczyć. Ale harcerz nie czeka, aż ktoś zwróci się do niego o pomoc – sam dostrzega ludzi, którzy potrzebują jego pomocy, miejsca, gdzie może być przydatny.

● **Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.**

Dla harcerza każdy człowiek jest ważny. Harcerz nie przechodzi obojętnie obok tych, którym dzieje się krzywda, jest wrażliwy na problemy innych. W kontaktach międzyludzkich jest otwarty i tolerancyjny, stara się zrozumieć każdego człowieka, odnaleźć w nim to, co wartościowe. Potrafi zdobyć prawdziwych przyjaciół. Do harcerza, jak do kogoś z najbliższej rodziny, w każdej sprawie może zwrócić się każdy inny harcerz i każdy skaut, wiedząc, że znajdzie w nim niezawodnego przyjaciela, któremu zawsze można zaufać.

● **Harcerz postępuje po rycersku.**

Harcerz ma poczucie własnej godności i szanuje godność innych ludzi. Ma zasady życiowe, którymi się kieruje, dąży do celu, zawsze przestrzegając obowiązujących reguł. Nie boi się przeciwstawiać nieuczciwości, nietolerancji i przemocy. Swym postępowaniem dowodzi, że warto być człowiekiem uczciwym, kulturalnym i honorowym.

● **Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać.**

Harcerz żyje blisko natury, dlatego chce ją jak najlepiej poznać i dobrze zrozumieć. Żyje w zgodzie z przyrodą, w sposób jak najbardziej dla niej przyjazny. Jest dla kolegów i rodziny wzorem, jak w codziennym życiu chronić środowisko naturalne – oszczędza wodę i energię elektryczną, segreguje odpady.

● **Harcerz jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.**

Harcerz ma zaufanie do swoich rodziców i przełożonych, wie, że chcą dla niego jak najlepiej, dlatego sumiennie wykonuje powierzone przez nich obowiązki. Szanuje ich, dlatego jest z nimi szczerzy – potrafi wyrazić swoją opinię, gdy myśli inaczej.

● **Harcerz jest zawsze pogodny.**

Harcerza można poznać po tym, że to, co robi, sprawia mu radość. Jest pozytywnie nastawiony do ludzi. Swoją radością i poczuciem humoru potrafi pomóc innym. Nawet w trudnych sytuacjach umie zachować optymizm, aby łatwiej poradzić sobie z problemami.

● **Harcerz jest oszczędny i ofiarny.**

Harcerz potrafi mądrze gospodarować pieniędzmi i wszystkim, co posiada. Szanuje pracę innych ludzi. Odpowiedzialnie korzysta z tego, co jest wspólne w domu, szkole i drużynie. Potrafi dzielić się z innymi tym, co ma – nie tylko przedmiotami, ale również swoim czasem, umiejętnościami.

● **Harcerz jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach, nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych.**

Harcerz myśli, mówi i postępuje tak, aby zasłużyć na miano kulturalnego człowieka, dobrego ucznia i kolegi. Nie życzy innym źle, nie mówi o innych źle, jest wobec

innych uczniwi. Harcerz chce być silny i zdrowy, dlatego dba o higienę, właściwie się odżywia, wie, jak szkodliwe dla zdrowia jest picie alkoholu, palenie papierosów próbowanie narkotyków. Chce być sprawny, dlatego potrafi mądrze dzielić czas na korzystanie z telewizji i komputera oraz ruch na świeżym powietrzu.

KODEKS INSTRUKTORSKI

załącznik do Uchwały nr 33/XXXV Rady Naczelnej ZHP z dnia 7 marca 2009 r.

Misją Związku Harcerstwa Polskiego jest wychowywanie młodych ludzi. Misja ta może być właściwie realizowana jedynie przez instruktorów:

- dobrze przygotowanych do pracy wychowawczej,
- rozumiejących spoczywającą na nich odpowiedzialność, wynikającą z idei i 100-letniego dorobku harcerstwa,
- świadomych odpowiedzialności za powierzone im opiece dzieci i młodzież.

Dlatego instruktor Związku Harcerstwa Polskiego musi spełniać wysokie wymagania wynikające ze Zobowiązania Instruktorskiego.

Instruktor wobec siebie

Jestem instruktorem ZHP. W pracy instruktorskiej staram się skutecznie dążyć do osiągnięcia harcerskich ideałów. Zastanawiam się nad moją działalnością instruktorską. Potrafię w mądry sposób łączyć ją z innymi rolami społecznymi.

1. W życiu postępuję odpowiedzialnie. Podejmując działania, przewidyuję ich skutki. Planuję drogę do osiągnięcia celu, mając świadomość swoich możliwości i ograniczeń. Potrafię rzetelnie oceniać swoje działania, wyciągać krytyczne wnioski. Odnajduję satysfakcję w tym, co robię.
2. Potrafię określić priorytety w swoim życiu i konsekwentnie przestrzegam ich realizacji. Wyznaczając priorytety, kieruję się tak swoim dobrem, jak i dobrem innych ludzi.
3. Wierzę w harcerskie ideały, dostrzegam ich uniwersalność. Wcielam je w życie. W każdym swoim działaniu kieruję się zasadami braterstwa i służby.
4. Dbam o swój rozwój we wszystkich dziedzinach życia.
5. Staram się być osobą wrażliwą. Potrafię przekazywać swoje oczekiwania, potrafię słuchać i rozumieć potrzeby innych. Panuję nad emocjami.
6. Jestem otwarty na świat, ludzi i ich poglądy.
7. Jestem aktywny. W swoim życiu wyróżniam się twórczą i odważną postawą.
8. Jestem ambitny. Podejmuję wyzwania.

Instruktor wobec wychowanków

Jestem instruktorem ZHP – harcerskim wychowawcą. W moich działaniach kieruję się misją ZHP. Znam Podstawy wychowawcze ZHP. Wiem, kto jest adresatem moich działań, znam swoją rolę w wychowaniu metodą harcerską. Wiem, na czym polega przykład osobisty w wychowaniu.

1. Jestem cierpliwy i wyrozumiały wobec moich wychowanków, poznaję ich problemy, pomagam je rozwiązywać.

2. Dbam o godność wychowanków. Szanuję ich i uczę szacunku do innych. Liczę się z ich zdaniem. Jestem wobec nich lojalny.
3. Jestem uczciwy wobec wychowanków. Uzasadniam swoje decyzje tak, by rozumieli cele podejmowanych działań.
4. Moim wychowankom stwarzam warunki do indywidualnego rozwoju. Stawiam przed nimi wyzwania na ich miarę.
5. Mam świadomość, że w każdej sytuacji jestem dla moich wychowanków wzorem.
6. Sprawiedliwie oceniam wychowanków, nagradzam ich za osiągnięcia, zwracam uwagę na popełniane błędy.

Instruktor wobec organizacji

Jestem instruktorem Związku Harcerstwa Polskiego – członkiem harcerskiej organizacji, ale także uczestnikiem światowego ruchu skautowego. W ZHP – mojej organizacji – przeżyłem wiele przygód, zdobyłem różne umiejętności. Miała ona wpływ na mój charakter. Dziś chcę, żeby była lepsza – staram się ją udoskonalić. Jestem gotowy, by ją współkształtować.

1. Znam swoje prawa w organizacji i uczciwie z nich korzystam.
2. Utożsamiam się z ZHP, dbam o jego wizerunek.
3. Znam swoje obowiązki wobec ZHP. Jestem lojalny wobec organizacji, dlatego staram się z nich wywiązywać.
4. Znam swoje możliwości. Odpowiedzialnie podejmuję się zadań. Ambitnie, ale realistycznie poszukuję nowych wyzwań. Powierzone funkcje pełnię rzetelnie.
5. Wiem, że dla rozwoju organizacji konieczne są zmiany na funkcjach. Dbam o przygotowanie moich następców. Dzielę się swoim doświadczeniem i umiejętnościami.
6. Orientuję się w sytuacji ZHP, świadomie uczestniczę w rozwiązywaniu problemów Związku.
7. Przestrzegam zasad obowiązujących w ZHP.

Instruktor na zewnątrz organizacji

Jestem instruktorem ZHP – wizytówką organizacji. Mam świadomość, że swoim postępowaniem buduję wizerunek instruktora harcerskiego i harcerstwa. Dbam o dobre relacje ZHP z otoczeniem. Jestem rzecznikiem spraw ZHP i naszych wychowanków na zewnątrz organizacji.

1. Utrzymuję stały kontakt z rodzicami moich wychowanków oraz ich nauczycielami.
2. W kontaktach zewnętrznych, szczególnie wśród rodziców oraz instytucji publicznych, zawsze dbam o wizerunek harcerstwa, działam rzetelnie i profesjonalnie.
3. We współpracy z innymi organizacjami pozarządowymi dbam o wizerunek i wzmocnienie pozycji ZHP w trzecim sektorze.
4. Swoim działaniem, zachowaniem i wyglądem staram się budować prestiż instruktora ZHP.
5. Przestrzegam przepisów prawa.

METODA I METODYKA

■ Emilia Kulczyk-Prus

Metoda harcerska została przedstawiona w Podstawach wychowawczych ZHP. Opisano tam jej elementy (Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie, uczenie przez działanie, stale doskonalony i stymulujący program, system małych grup) oraz cechy (dobrowolność, pozytywność, pośredniość, wzajemność oddziaływań, świadomość celów, indywidualność, naturalność). Pora wyjaśnić, czym jest metodyka.

Niesłuchanie łatwo jest fałszować harcerstwo. Wystarczy posługiwać się metodą harcerską bez jej zrozumienia, powierzchownie, jednostronnie, pomijając stawiane przez nią wymagania. Wystarczy odrzucić system zastępowy. Wystarczy ilość postawić nad jakością. Wystarczy środki uznać za cele. Stworzy się wtedy dziwoląg noszący miano harcerstwa, nawet w mundur harcerski ubrany, ale na pewno niebędący harcerstwem.

Wystarczy uznać harcerstwo nie za ruch i realizującą zasady tego ruchu organizację, ale za jedno z wielu stowarzyszeń, np. wyłącznie wychowania fizycznego czy przysposobienia wojskowego; podporządkowuje się wtedy harcerstwo przepisom regulującym pracę tamtych organizacji i błędzi się w ślepych kanałach.

📌 METODYKI GRUP WIEKOWYCH W ZHP

Metodyka to zestaw instrumentów metodycznych służących do realizacji harcerskiego systemu wychowawczego, dostosowujących elementy metody do odpowiedniego poziomu wychowanków.

● **Zuchy, 6–10 lat.** Charakterystyczną formą aktywności zuchów jest **zabawa** w kogoś lub w coś – realizowana zespołowo przez zdobywane sprawności oraz podczas zbiórek pojedynczych gromady. Animatorem zabawy jest wódz zuchowy – drużynowa/drużynowy.

● **Harcerki i harcerze, 10–13 lat.** Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy jest **gra**, rozumiana jako działanie zespołowe w zastępach i towarzyszące temu współzawodnictwo. Program działania drużyny jest tworzony i realizowany przez drużynowego przy współudziale rady drużyny.

E. Grodecka

Harcerki starsze i harcerze starsi (13–16 lat). Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy starszych jest **poszukiwanie** autorytetów, obszarów zainteresowań oraz własnego uzasadnienia dla istniejącego porządku rzeczy. O programie działania drużyny decyduje rada drużyny.

Wędrowniczki i wędrownicy (16–25 lat). Charakterystyczną formą aktywności wędrowniczek i wędrowników jest **służba** realizowana wewnątrz organizacji i poza nią. Zadania realizowane indywidualnie lub zespołowo mają charakter wyczynu. W działalności wędrowniczej ważne miejsce zajmują specjalności i specjalizacje pozwalające na rozwijanie indywidualnych zainteresowań. O programie pracy drużyny i podejmowanych zadaniach decyduje cała drużyna.

Warunkiem skuteczności metody harcerskiej jest osobisty przykład instruktora. Swoją postawą powinien on dawać przykład osiągania wartości, którym służy harcerstwo, pokazywać, że życie według Prawa Harcerskiego może być źródłem radości i satysfakcji.

Stosowanie elementów metody harcerskiej w poszczególnych grupach wiekowych

	Prawo i Przyrzeczenie	Uczenie w działaniu	System małych grup	Twórczy i stale doskonalony program
Zuchy	Prawo i Obietnica Zucha	Zabawa	Szóstki	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ ciekawość świata, ■ potrzeby zuchów, ■ programy sprawności, ■ zadania gwiazdek.
Harcerki i harcerze	Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie	Gra	Zastępy	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ idee i techniki harcerskie, ■ próby na stopnie, ■ wymagania sprawności.
Harcerki starsze i harcerze starsi	Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie	Poszukiwanie	Zastępy, grupy zadaniowe	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ potrzebę poszukiwania (wartości, form i treści działania), ■ zainteresowania, ■ próby na stopnie.
Wędrowniczki i wędrownicy	Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie, Kodeks Wędrowniczy	Służba i wyczyn	Zastępy wędrownicze, patrole zadaniowe	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ potrzeby wędrowników i społeczności, ■ wyczyn, ■ specjalności i specjalizacje.

CZĘŚĆ I. FUNDAMENTY HARCERSKIEGO WYCHOWANIA

Metoda harcerska jest systemem stale doskonalonego samowychowania. Wszystkie jej elementy (Przyrzeczenie i Prawo, uczenie w działaniu, system małych grup, ciągle doskonalony i pobudzający do rozwoju program) są współzależne i stanowią spójną całość. Metoda harcerska będzie w pełni skuteczna, jeżeli w pracy wychowawczej zastosujesz wszystkie jej elementy.

Stosowanie instrumentów metodycznych w poszczególnych grupach wiekowych

Instrumenty metodyczne					
Zuchy		Gwiazdki zuchowe: <ul style="list-style-type: none"> ■ zuch ochoczy, ■ zuch sprawny, ■ zuch gospodarny. 	Sprawności indywidualne	Sprawności zespołowe	
Harcerki i harcerze	Próba harcerki/harcerza	Stopnie harcerskie: <ul style="list-style-type: none"> ■ ochotniczka/młodzik, ■ tropicielka/wywiadowca. 	Sprawności: <ul style="list-style-type: none"> ■ z jedną gwiazdką, ■ z dwiema gwiazdkami. 		Zadania zespołowe
Harcerki starsze i harcerze starsi	Próba harcerki/harcerza	Stopnie harcerskie: <ul style="list-style-type: none"> ■ pionierka/odkrywca, ■ samarytanka/ćwik. 	Sprawności: <ul style="list-style-type: none"> ■ z dwiema gwiazdkami, ■ z trzema gwiazdkami. 		Projekt
Wędrowniczki i wędrownicy	Próba wędrownicza (lub próba wędrownicza z próbą harcerki/harcerza)	Stopnie harcerskie: <ul style="list-style-type: none"> ■ harcerka orla/harcerz orli, ■ harcerka Rzeczypospolitej/harcerz Rzeczypospolitej, Stopnie instruktorskie.	Sprawności mistrzowskie. Uprawnienia. Odznaki.		Znaki służb

Zasady działania gromady/drużyny

	Zorganizowanie do działania	Rola drużynowego		Charakterystyczne formy pracy	Letnia działalność
Zuchy (gromada)	Zbiórki gromady, podział na szóstkę podczas zbiórek, krąg rady	Wódz		Zabawa tematyczna, zwiad zuchowy, płas, piosenka, zuchowe zwyczaje, obrzędy i tajemnice, majsterka, gry i ćwiczenia	Kolonia zuchowa
Harcerki i harcerze (drużyna)	Zbiórki drużyny i zbiórki zastępów, rada drużyny	Przywódca i autorytet		Gra terenowa, gra w harcówce, biwak, zwiad, ognisko, zbiórka tematyczna, bieg harcerski	Obóz podsumowujący pracę roczną
Harcerki starsze i harcerze starsi (drużyna)	Zbiórki drużyny i zbiórki zastępów, grupy zadaniowe, rada drużyny	Przewodnik w poszukiwaniach		Wycieczka, zwiad, formy dyskusyjne, zbiórka tematyczna, zajęcia specjalnościowe	Obóz podsumowujący pracę roczną, tematyczny, zagraniczny
Wędrowniczki i wędrownicy (drużyna)	Patrole i zastępy wędrownicze, zbiórki drużyny, konstytucja drużyny, organy demokracji	Lider i koordynator działań, wybierany na funkcję	Rola grupy rówieśniczej – poczucie tożsamości	Formy dyskusyjne (kuźnice, sesje, sejmiki, sądy), formy doskonalące (warsztaty, kursy), gry strategiczne itp.	Samodzielny obóz, organizowany przez całą drużynę, ambitny, wychowowy

UCHWAŁA NR 19/XXXIII RADY NACZELNEJ ZHP W SPRAWIE SYSTEMU METODYCZNEGO ZHP

Fragment dotyczący metodyki starszoharcerskiej

Metodyka starszoharcerska

Charakterystyczną formą aktywności harcerek starszych i harcerzy starszych jest **poszukiwanie**, polegające na przewartościowywaniu dotychczasowego sposobu patrzenia na świat i autorytety. O programie i działaniach drużyny decyduje rada drużyny.

Funkcjonowanie elementów metody harcerskiej w drużynie starszoharcerskiej

Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie

Prawo Harcerskie to fundament pracy wychowawczej z harcerką starszą i harcerzem starszym. Po okresie niekwestionowanego przyjmowania Prawa Harcerskiego pojawiają się wątpliwości i pytania. Działania podejmowane przez drużynę mają na celu pełniejsze zrozumienie norm zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu. Po przemyśleniach rozpoczyna się proces świadomego akceptowania i przestrzegania norm, zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu.

System małych grup

System małych grup realizowany jest przez pracę zastępów. Dziewczęta i chłopcy są zorganizowani w odrębnych zastępach. Zastęp spotyka się na zbiórkach zastępu, samodzielnie planuje swoją pracę i realizuje zadania. Zbiórki zastępu odbywają się regularnie. Przygotowywane są zarówno przez zastępowego, jak i poszczególnych członków zastępu. W drużynie mogą pojawić się również grupy zadaniowe. Tworzone są one jedynie na czas realizacji zadania/projektu.

Uczenie w działaniu

Charakterystyczną formą aktywności jest poszukiwanie. Harcerze odkrywają różne pola działania, nowe pasje i zainteresowania. Wszystkie działania oparte są na sprawdzaniu się w realnych, życiowych sytuacjach.

Stale doskonalony i pobudzający do rozwoju program

Program pracy drużyny powinien uwzględniać specyficzną dla tego wieku potrzebę poznawania i poszukiwań. Dobrze zbudowany program z jednej strony pozwala na nieskrępowany rozwój własnych zainteresowań, z drugiej zakłada z góry ich zmienność. Przez taki program pokazujemy harcerce starszej i harcerzowi starszemu różnorodne możliwości oraz przygotowujemy ich do wyboru specjalizacji i własnej drogi rozwoju.

Program pracy drużyny ukierunkowany jest:

- zadaniami prób na stopnie harcerskie,
- zainteresowaniami harcerek i harcerzy,
- poszukiwaniem pól działania i sfer aktywności.

Program drużyny jest tworzony przez radę drużyny, a programy zastępów – przez zastępy.

Instrumenty metodyczne

● Próba harcerki/harcerza

Każdy, niezależnie od momentu wstąpienia do organizacji, zaczyna swą przygodę harcerską od próby harcerki/harcerza. Jej zakończenie wiąże się z dopuszczeniem do Przyrzeczenia Harcerskiego i pozwala na otwarcie próby na stopień harcerski właściwy dla wieku harcerki/harcerza. Próba harcerki/harcerza trwa do 6 miesięcy.

● Stopnie harcerskie

Wymagania realizowane są zarówno na zbiórkach, jak i indywidualnie. Realizacja zadań odbywa się pod opieką drużynowego, przybocznych lub zastępowych starszych stopniem:

- stopień III – pionierka-odkrywca,
- stopień IV – samarytanka-ćwik.

● Sprawności

Sprawności są zdobywane indywidualnie. Najlepiej odpowiadającym wiekowi starszoharcerskiemu instrumentem metodycznym są sprawności dwu- i trzygwiazdkowe, przygotowujące do mistrzostwa.

● Projekt starszoharcerski

Zadanie podjęte z własnej inicjatywy wykonawców, wspólnie zaplanowane, realizowane i oceniane przez grupę. Punktem wyjścia jest jakieś zamierzenie, podjęcie jakiejś inicjatywy, wytyczenie jakiegoś celu w grupie. W toku realizacji projektu każdy uczestnik wykonuje wynikające z planu zadania indywidualne zgodne ze swoimi możliwościami i zainteresowaniami. Projekt rozwija zainteresowania harcerzy starszych, kształci ich odpowiedzialność i umiejętność pracy w zespole.

Działanie drużyny

● Zorganizowanie do działania

Śródroczna działalność drużyny prowadzona jest na zbiórkach drużyny i zbiórkach zastępów. Zbiórki odbywają się regularnie. Harcerki i harcerze włączają się w organizację, przygotowanie programu i prowadzenie zbiórek drużyny. W miarę potrzeb pojawiają się grupy zadaniowe. Dużą rolę odgrywa rada drużyny, która planuje i po zrealizowaniu zadania je ocenia.

● Rola drużynowego

Drużynowy jest przewodnikiem w poszukiwaniach. W istotny sposób wpływa na program drużyny i jej organizację. Świadomie część decyzji powierza radzie drużyny. Drużynowy dba o rozwój przybocznych i wychowuje następcę.

● Charakterystyczne formy pracy

Szczególnie zalecane są formy pracy, które stwarzają możliwość aktywnego poszukiwania, takie jak: wycieczka, zwiad, różnorodne formy dyskusyjne, zbiórka tematyczna, zajęcia specjalnościowe.

Drużyna organizuje samodzielny programowo obóz letni, podsumowujący całoroczną pracę wychowawczą. Szczególną formą obozu jest obóz tematyczny i obóz zagraniczny.

WYCHOWAWCZA ROLA PRYZRZECZENIA I PRAWA HARCERSKIEGO

■ Ewa Gąsiorowska

Prawo Harcerskie to fundament pracy wychowawczej w drużynie. Razem z Przyrzeczeniem stanowi ideową podstawę harcerstwa od początku naszego ruchu. Podobne wartości, jak te zawarte w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim, wyznaje kilka milionów młodych ludzi w ponad stu krajach – dziewcząt i chłopców wychowywanych w duchu Prawa i Przyrzeczenia Skautowego.

🔍 POSZUKIWANIE I AKCEPTACJA WARTOŚCI

Na bezdrożach współczesnego życia jesteśmy uprzywilejowani. Mamy wspaniały drogowskaz, którym jest Prawo Harcerskie, dające odpowiedź na każde pytanie, jakie codzienność i przyszłość ze sobą niesie.

S. Mirowski

Przyrzeczenie Harcerskie wyznacza kierunki naszego programu wychowawczego, czyli służbę Bogu, Polsce i bliźnim. Jest dobrowolnym i indywidualnym zobowiązaniem się do zrobienia wszystkiego, co jest możliwe, aby żyć zgodnie z etycznym kanonem, jakim jest Prawo Harcerskie. Razem z Prawem stanowi potężne narzędzie służące do samodoskonalenia i samorozwoju wszystkich harcerzy i instruktorów. Czy to narzędzie może być atrakcyjne dla harcerzy starszych? Na pewno, ale wszystko zależy od sposobu jego wykorzystania.

Harcerze starsi często negują wartości, na których opierał się ich dotychczasowy światopogląd. Jednocześnie szukają własnego uzasadnienia dla rzeczywistości, nowych ideałów, sami chcą kształtować własne postawy. **Po okresie bezdyskusyj-**

Zadbaj o to, aby Prawo i Przyrzeczenie nie stały się sloganem, aby rozumiane jedynie dosłownie nie były dla harcerzy starszych infantylne. Nie powinny też pozostawać tylko hasłem przywołującym pełne emocji wspomnienia momentu otrzymania Krzyża Harcerskiego.

nego przyjmowania Prawa Harcerskiego pojawiają się u nich wątpliwości na temat dotychczas uznawanego systemu wartości oraz refleksja odnośnie do motywów przynależności do harcerstwa. Te przemyślenia prowadzą (powinny prowadzić!) do świadomego przestrzegania Prawa Harcerskiego. Dostrzegamy to w zmianie uzasadnienia własnych zachowań, jakie nastolatki często prezentują (np. nie palę, ponieważ jest to niezdrowe, a nie tylko dlatego, że ktoś mi zakazuje).

Jak drużynowy ma pracować z harcerzami starszymi? Z pewnością autorytatywne nakazy i zakazy na niewiele się przydadzą, młodzi ludzie nie będą chcieli uwierzyć w pewne rzeczy „na słowo”.

Prawo i Przyrzeczenie powinny wskazywać harcerzom starszym drogę na ich własne szczyty. W drużynie trzeba to im ułatwić i sprawić, aby sami wpływali na własne postawy oraz świadomie szukali tego, co ważne. Dlatego pozwól im na zadawanie pytań, wyrażanie wątpliwości i samodzielne poszukiwanie odpowiedzi. Co prawda istnieje niebezpieczeństwo, że uznają przy tym, że nie jest potrzebny im system zasad w postaci Prawa Harcerskiego – bo jest „niedzisiejsze”, niemodne, oderwane od rzeczywistości. Jednak aby Prawo i Przyrzeczenie stały się naprawdę bliskie harcerzom starszym, trzeba pozwolić im na znalezienie własnego uzasadnienia zawartych w nich wartości. Jeśli tak się stanie, ukształtują swoje postawy w sposób świadomy, zaczną samodzielnie stawiać sobie pewne założenia wychowawcze i zdawać sobie sprawę z tego, że ich działania powinny być celowe.

Co dla harcerzy starszych oznacza słowo „wartość”? Powinniście o tym rozmawiać w drużynie. Podczas dyskusji możecie poszukać odpowiedzi na następujące pytania:

- **Czy młodzi ludzie uznają dzisiaj jakieś wartości? Jeśli tak, to jakie?**
- **Czy wartości te są istotne i trwałe?**
- **Po co w ogóle wierzyć i bronić wartości?**
- **Jaki jest człowiek, dla którego ważne są wartości? Jaki jest człowiek, który nie uznaje wartości?**

PRACA Z PRAWEM I PRYZRZECIEM W DRUŻYNIE

Na pewno dobrze pamiętasz swojego drużynowego. Był autorytetem – kimś mądrym, kto potrafił rozwiązywać problemy, na kim można było polegać. Jego zdanie było bardzo ważne, często decydujące. Dzisiaj ty jesteś autorytetem. Harcerze starsi są szczególnie wrażliwi na rozdźwięk między tym, co się mówi, a tym, jak się żyje, na wszelkie kłamstwa i niedotrzymywanie słowa. Drużynowy powinien więc własnym życiem świadczyć o prawdziwości wartości zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu, kierować się nimi w każdej sytuacji, nie tylko na harcerskich zbiorach. Słowo drużynowego musi mieć swoją wagę, która przekłada się na jego autorytet. Gawęda o Prawie Harcerskim nabiera znaczenia, kiedy wygłasza ją ktoś, do kogo harcerze mają zaufanie.

Harcerz starszy potrafi już zrozumieć istotę dobrowolności złożenia Przyrzeczenia. Dlatego drużynowy musi pamiętać, że nawet po długich przygotowaniach, trwających nieraz kilka miesięcy, kandydat na harcerza musi dostać szansę powiedzenia „tak” lub „nie” przed samym przystąpieniem do Przyrzeczenia. Młody człowiek musi wiedzieć, że od tej pory będzie spoczywał na nim niełatwy obowiązek przestrzegania Prawa Harcerskiego.

Inspirując harcerzy starszych do pracy, dbaj o to, aby wszystkie ich działania polegały na sprawdzaniu się w realnych, życiowych sytuacjach.

Przygotowanie kandydata do złożenia Przyrzeczenia wymaga wielu starań. To cały cykl poczynań wychowawczych służących przygotowaniu dziewczyny czy chłopaka do podjęcia decyzji o wstąpieniu w szeregi harcerskie.

Pamiętaj również, że praca z Prawem Harcerskim jest potrzebna w drużynie przez cały czas, także w odniesieniu do harcerzy, którzy już złożyli Przyrzeczenie. Trzeba nawiązywać do niego w rozmaitych sytuacjach podczas wszystkich zajęć.

Drużynowy nie może podkreślać znaczenia tylko niektórych punktów Prawa – przy powierzchownym traktowaniu innych. Wszystkie punkty są tak samo ważne. Istotne jest też dostosowanie przekazywanych treści do wieku harcerzy. Tutaj już nie wystarczą argumenty i wyjaśnienia stosowane w drużynie harcerskiej.

Oto kilka pomysłów na pracę z Prawem Harcerskim w drużynie starszoharcerskiej:

● **Studium przypadków.** Zastępy układają historie, których bohaterowie dokonują kontrowersyjnych wyborów. Wymyślone sytuacje powinny odwoływać się do Prawa Harcerskiego jako systemu wartości. Przeanalizujcie wspólnie decyzje bohaterów.

● **Sąd nad Prawem Harcerskim.** Zadbajcie o odpowiednią oprawę – scenografię, stroje i rekwizyty. Zasugeruj, aby obrońca i oskarżyciel przygotowali sobie wcześniej argumentację. Przypomnij, że obie strony mogą powoływać świadków. Przedmiotem rozprawy mogą być np. kwestie:

- Czy Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie są potrzebne?
- Czy niosą ze sobą istotne treści?
- Czy nie zamykają ruchu harcerskiego dla osób, które nie chcą uznać wyrażonych w nich zasad?
- Czy zapisy Prawa i Przyrzeczenia nie są zbyt abstrakcyjne? Czy da się ich przestrzegać?

Takie pytania mogą wzbudzić wiele emocji. Należy czuwać nad tym, aby rozprawa odbywała się z poszanowaniem powagi sądu. Powinny liczyć się rzeczowe argumenty i siła przekonywania.

● **List z przeszłości.** Każdy uczestnik może wczuć się w rolę postaci z dziejów harcerstwa (np. związanej z Szarymi Szeregami) i napisać w jej imieniu list do współczesnych harcerzy, przypominający wydarzenia z przeszłości i przedstawiający ówczesne postawy młodych ludzi. Niech taki list stanie się podstawą do konfrontacji własnych postaw z postawami z minionych lat.

● **Cykl zbiórek zastępów.** Zaproponuj radzie drużyny, aby zastępy zrealizowały cykl zbiórek na poniższe tematy:

- Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu.
- Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Polsce.
- Mam szczerą wolę całym życiem nieść chętną pomoc bliźnim.
- Mam szczerą wolę całym życiem być posłuszną/posłusznym Prawu Harcerskiemu.

Niech zastępy samodzielnie poszukają odpowiedniej formy zbiórek i szczegółowych treści, którymi się zajmą na tych zbiórkach. Później podzielą się efektami swojej pracy na zbiórce drużyny. Warto jedynie zadbać o to, aby zbiórki nie ograniczały się do dyskusji, choć oczywiście może to być ważna forma pracy w drużynie starszoharcerskiej.

● **Zwiad.** Poziom trudności zwiadu powinien być dostosowany do możliwości uczestników. Zbyt łatwy nie zaciekawi harcerzy starszych. Przykładowe tematy zwiadu:

- **Wartości naszych rówieśników.** Taki temat może być dobrym punktem wyjścia do dyskusji o tym, co jest charakterystyczne dla ruchu harcerskiego, jakie są jego wartości i zasady.
- **Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie od początku ruchu harcerskiego.** To pomysł np. na rozmowę z osobą zajmującą się historią harcerstwa.
- **Człowiek, który całym życiem służy Bogu i Polsce.** Taki zwiad może mieć na celu poznanie seniora harcerskiego, jak również osoby niezwiązanej z harcerstwem.
- **Bohaterowie dnia współczesnego.** Poszukiwanie osób, które żyją zgodnie z przyjętym system wartości.

● **Projekt starszoharcerski.** Zachęć zastępy do zrealizowania projektu dotyczącego wartości wyrażonych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim.

Więcej pomysłów znajdziesz w propozycji programowej GK ZHP pt. „Mam szczerą wolę” – dostępnej w twoim hufcu lub na stronie www.propozycje.zhp.pl.

JAK ZORGANIZOWAĆ PRYZRZECZENIE HARCERSKIE

Decyzję o dopuszczeniu do Przyrzeczenia podejmuj zawsze w konsultacji z radą drużyny. O kandydatach porozmawiaj z ich zastępowymi (to oni znają ich najlepiej).

Dobrą okazją do zorganizowania Przyrzeczenia są wyjazdy drużyny – obozy, biwaki, zimowiska, rajdy, a urządzenie Przyrzeczenia w nocy nadaje zdarzeniu dodatkową aurę tajemniczości.

Wyobraź sobie, że organizujesz Przyrzeczenie na biwaku drużyny:

● Stopniowo buduj odpowiednią atmosferę. Postaraj się, aby dzień poprzedzający Przyrzeczenie zawierał elementy programu związane z Prawem Harcerskim.

● Nie zdradź się niedyskretną rozmową przed gronem młodszych harcerzy – to zburzy tajemniczość. Ważny jest element zaskoczenia towarzyszący zarówno kandydatowi, jak i pozostałym uczestnikom.

● Ostateczną decyzję podejmij z radą drużyny tuż przed zakończeniem dnia. Kandydata poinformuj zaraz po wieczornym kręgu, najlepiej w sposób uroczysty. Zaproś go na radę drużyny i tam, po krótkiej gawędzie, przedstaw zaszczyt, do jakiego został dopuszczony. Pamiętaj, że Przyrzeczenie składa się indywidualnie – co wcale nie wyklucza zorganizowania go dla kilku osób (jednak niezbyt wielu, aby każdy składający je czuł się szczególnie wyróżniony).

● Gdy przyjdzie odpowiednia pora, kandydat musi dotrzeć na miejsce Przyrzeczenia. Powinno to mieć niecodzienną formę, np. podążania ścieżką tradycji wyznaczoną przez punkty Prawa Harcerskiego.

● Miejscem złożenia Przyrzeczenia może być polana w lesie, brzeg rzeki lub jeziora czy tajemnicze ruiny. Nie ograniczaj uczestnictwa członków drużyny tylko do osób starszych (bo młodszy rozmawiają, śmieją się, będą niewyspani) – dla wszystkich udział w uroczystości może być ważnym przeżyciem.

● Scenariusz Przyrzeczenia powinien być zgodny z tradycją drużyny. Jeżeli organizujesz Przyrzeczenie w drużynie pierwszy raz – postaraj się, aby twoi następcy byli dumni z tradycji, którą zapoczątkujesz. Przyrzeczenie składa się na symbol drużyny (np. sztandar, chusta, proporzec), Związku Harcerstwa Polskiego (Krzyż Harcerski) lub państwowy (np. flaga). Ważna jest gawęda drużynowego i odpowiednie piosenki, które poprowadzą myśli uczestników ku ideałom. Pamiętaj jednak, że zbyt patetyczne zaaranżowanie sytuacji może wywołać efekt odwrotny do zamierzonego.

● Po odczytaniu rozkazu dopuszczającego do Przyrzeczenia kandydat powinien zostać wywołany komendą: „Do Przyrzeczenia”. Staje wtedy przed instruktorem, przed którym złoży Przyrzeczenie (tylko instruktorzy mogą je przyjmować). W wielu środowiskach jest zwyczaj, że za plecami składającego Przyrzeczenie staje jego zastępowy, który może go wesprzeć – jak wiadomo, w chwili wielkiego wzruszenia niejednemu zdarza się zapomnieć słów. Po wygłoszonej (w postawie na baczność, z ręką uniesioną w stronę symbolu, na który składane jest Przyrzeczenie) rocie, drużyna potwierdza Przyrzeczenie: „Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy!”.

● Po Przyrzeczeniu należy przypiąć składającemu Krzyż Harcerski i można przejść do części mniej formalnej, kiedy bohater wieczoru wysłucha zaśpiewanej dla niego piosenki i przyjmie gratulacje.

Może opisany scenariusz zachęci cię do własnych przemyśleń i zmotywuje do tworzenia ciekawych obrzędów związanych z Przyrzeczeniem.

CZĘŚĆ II

FUNKCJONOWANIE
DRUŻYNY
STARSZOHARCERSKIEJ

JAK ZAŁOŻYĆ DRUŻYNĘ?

■ Jakub Czarkowski ■ Andrzej Grabowski ■ Mirosław Grodzki

Zasady pracy drużyny określa Instrukcja drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej. Każdy, kto chce założyć drużynę, powinien zapoznać się z jej treścią.

INSTRUKCJA DRUŻYNY HARCERSKIEJ, STARSZOARCERSKIEJ, WĘDROWNICZEJ I WIELOPOZIOMOWEJ

załącznik do Uchwały Głównej Kwatery ZHP nr 43/2003 z 27 lutego 2003 r.

Postanowienia ogólne

1. Podstawy prawne działania drużyny określa § 30 Statutu ZHP, stanowiący, że rozpoczęcie działalności podstawowej jednostki organizacyjnej ZHP wymaga zgody właściwego komendanta hufca. W szczególnie uzasadnionych wypadkach utworzenie podstawowej jednostki organizacyjnej może nastąpić także za zgodą komendanta chorągwi albo Naczelnika ZHP.
2. Postanowienia niniejszej instrukcji, w których mowa o harcerzu, harcerzu starszym, wędrowniku, instruktorsze, drużynowym, stosuje się odpowiednio do harcerki, harcerki starszej, wędrowniczki, instruktorki i drużynowej.
3. Jeżeli w niniejszej instrukcji jest mowa o drużynie, należy przez to rozumieć drużynę harcerską, starszoharcerską, wędrowniczą lub wielopoziomową. W drużynie wielopoziomowej działają małe grupy (np. szóstki, zastępy, patrole) z co najmniej dwóch grup metodycznych.

Rozpoczęcie działalności drużyny

4. Warunkami utworzenia drużyny próbnej są:
  - 1) uzyskanie zgody właściwego komendanta;
  - 2) spełnienie przez drużynowego warunków określonych w pkt. 11;
  - 3) zatwierdzenie we właściwej komendzie programu pracy drużyny na okres próbny.
5. Po spełnieniu powyższych wymagań właściwy komendant zatwierdza drużynę na okres próbny oraz mianuje drużynowego i opiekuna (jeśli drużynowy nie jest pełnoletni). W okresie próbnym drużyna posługuje się nazwą zawierającą określenie „próbna”.
6. Okres próbny trwa od 2 do 6 miesięcy.
7. Warunkiem pozytywnego zamknięcia okresu próbnego jest:
  - 1) praca zgodna z odpowiednią metodyką;
  - 2) własna obrzędowość;

CZĘŚĆ II. FUNKCJONOWANIE DRUŻYNY

- 3) pozytywna ocena realizacji programu pracy okresu próbnego;
- 4) osiągnięcie liczebności minimum 16 członków drużyny (w szczególnych wypadkach komenda hufca może obniżyć tę liczbę do 12); w wypadku drużyny wędrowniczej – 9 członków drużyny;
- 5) w wypadku drużyny wędrowniczej – przedstawienie właściwej komendzie konstytucji drużyny.

8. Po zamknięciu okresu próbnego z wynikiem pozytywnym:

- 1) właściwa komenda nadaje drużynie numer oraz, na jej wniosek, może nadać jej nazwę;
- 2) właściwa komenda może przyznać drużynie prawo posiadania imienia i sztandaru; tryb przyznawania nazwy, imienia i sztandaru określa odrębna instrukcja;
- 3) członkowie drużyny mogą składać Przyrzeczenie Harcerskie;
- 4) drużyna ma prawo używania pieczęci zarejestrowanych we właściwej komendzie;
- 5) drużyna ma prawo organizowania obozów i zimowisk.

9. Rozpoczęcie i zamknięcie okresu próbnego, zatwierdzenie drużyny, mianowanie drużynowego i opiekuna ogłaszane jest w rozkazie właściwego komendanta.

10. Osoby do lat 16 mogą należeć do drużyny za pisemną zgodą rodziców lub opiekunów prawnych.

Funkcyjni drużyny

11. Drużynowym może być tylko instruktor ZHP lub członek ZHP w wieku co najmniej 16 lat, po ukończeniu kursu drużynowych i przygotowany do pracy odpowiednią metodyką, który złożył pisemne zobowiązanie do prowadzenia drużyny. Jeśli drużynowy nie jest pełnoletni, właściwy komendant wyznacza pełnoletniego opiekuna, który składa pisemne zobowiązanie do pełnienia tej funkcji.

12. Drużynowy:

- 1) kieruje pracą drużyny zgodnie z obowiązującymi przepisami wewnętrznymi ZHP oraz innymi przepisami prawa;
- 2) odpowiada za bezpieczeństwo i zdrowie członków drużyny;
- 3) odpowiada za opracowanie i realizację programu pracy drużyny;
- 4) odpowiada za prowadzenie dokumentacji drużyny;
- 5) odpowiada za gospodarkę drużyny;
- 6) odpowiada za terminowe i rzetelne przeprowadzenie spisu harcerskiego w drużynie;
- 7) przygotowuje następcę na funkcję drużynowego;
- 8) współpracuje z rodzicami członków drużyny i środowiskiem działania drużyny;
- 9) podnosi swoje umiejętności i wiedzę metodyczną;
- 10) bierze czynny udział w działaniach hufca;
- 11) uzyskuje wsparcie programowo-metodyczne z właściwej komendy;
- 12) reprezentuje drużynę;
- 13) wydaje rozkazy;
- 14) przyjmuje i zwalnia członków drużyny;
- 15) dopuszcza do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego;

16) przyjmuje Przyrzeczenie Harcerskie – jeśli jest instruktorem ZHP.

13. Drużynowemu w prowadzeniu drużyny pomaga co najmniej jeden przyboczny, mianowany rozkazem przez drużynowego. W drużynach koedukacyjnych przynajmniej jeden przyboczny powinien być innej płci niż drużynowy.

14. Zastępami kierują przygotowani do funkcji zastępowi, mianowani rozkazem przez drużynowego. W drużynie wędrowniczej pracę zastępów wędrowniczych lub patroli zadaniowych koordynują wędrownicy powołani przez te zespoły, a mianowani rozkazem przez drużynowego.

15. Drużynowy może powołać innych funkcyjnych (np. kronikarz, skarbnik, kwartmistrz).

16. Opiekun drużyny:

1) odpowiada za bezpieczeństwo i zdrowie członków drużyny;

2) odpowiada za gospodarkę drużyny;

3) czuwa nad prawidłowością działań wychowawczych drużynowego.

System pracy drużyny

17. Drużyna harcerska pracuje zgodnie z metodyką harcerską, drużyna starszoharcerska – metodyką starszoharcerską, a drużyna wędrownicza – metodyką wędrowniczą. W drużynie wielopoziomowej drużynowy stosuje metodyki odpowiednie do wieku członków drużyny.

18. Drużynowy planuje i prowadzi działalność wychowawczą, uwzględniając zasady zawarte w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim, oczekiwania członków drużyny, rodziców i środowiska działania oraz propozycje programowe ZHP.

19. Drużyna dba o stworzenie ciągu wychowawczego przez współpracę z jednostkami zrzeszającymi członków ZHP z pozostałych grup metodycznych.

20. Drużyna harcerska i starszoharcerska składa się z co najmniej dwóch zastępów. Zastęp zrzesza od 5 do 12 członków drużyny. W drużynach koedukacyjnych pracują zastępy żeńskie i męskie.

21. Drużyna wędrownicza pracuje systemem zastępów wędrowniczych lub systemem patroli zadaniowych albo obydwoma systemami równoległe. Zastęp zrzesza od 4 do 7 wędrowników, a patrol zadaniowy liczbę wędrowników konieczną do realizacji określonego zadania.

22. Zbiórki drużyny oraz samodzielne zbiórki zastępów odbywają się regularnie.

23. Drużyna, również w okresie próbnym, zbiera składki członkowskie i przekazuje odpowiednią ich część do właściwej komendy.

24. Przy drużynie może działać Koło Przyjaciół Harcerstwa.

25. Działalność finansowo-gospodarczą drużyny regulują odrębne instrukcje ZHP.

26. Nadzór nad działalnością drużyny sprawuje właściwa komenda. Drużyna podlega także kontroli odpowiedniej komisji rewizyjnej.

System kierowania w drużynie

27. Działalnością drużyny kieruje:

- drużyny harcerskiej – drużynowy przy pomocy rady drużyny;

CZĘŚĆ II. FUNKCJONOWANIE DRUŻYNY

- drużyny starszoharcerskiej – drużynowy przy współudziale rady drużyny;
  - drużyny wędrowniczej – rada drużyny pod przewodnictwem drużynowego.
- 28.** W skład rady drużyny harcerskiej i starszoharcerskiej wchodzi: drużynowy, przybocznicy, zastępowi oraz inni członkowie drużyny – zgodnie z przyjętymi w drużynie ustaleniami. W pracach rady drużyny uczestniczy z głosem doradczym opiekun drużyny. Kompetencje i sposób pracy rady drużyny określa drużynowy, uwzględniając wiek i dojrzałość członków drużyny.
- 29.** Skład, kompetencje oraz sposób pracy rady drużyny wędrowniczej określa konstytucja drużyny, którą zatwierdza cała drużyna.
- 30.** Ważne decyzje drużynowego oraz uchwały rady drużyny drużynowy ogłasza rozkazem.

Dokumentacja drużyny

- 31.** Drużyna prowadzi i przechowuje następującą dokumentację pracy wychowawczo-organizacyjnej:
- 1) książkę pracy wraz z rejestrem członków i pisemnymi zgodami rodziców na przynależność do drużyny;
  - 2) program pracy przedstawiony we właściwej komendzie;
  - 3) rozkazy drużynowego;
  - 4) teczkę korespondencji drużyny;
  - 5) dokumentację pracy zastępów;
  - 6) dokumentację finansowo-gospodarczą z rejestrem składek członkowskich;
  - 7) drużyna wędrownicza – konstytucję drużyny przedstawią we właściwej komendzie.

Zakończenie działalności drużyny

- 32.** W przypadku działalności niezgodnej z celami, zasadami i regulaminami ZHP i metodą harcerską właściwa komenda może:
- 1) wyznaczyć okres do 3 miesięcy na doprowadzenie działań drużyny do pełnej zgodności z przepisami ZHP;
  - 2) zwolnić z pełnionej funkcji drużynowego, mianując jednocześnie nowego;
  - 3) rozwiązać drużynę.
- 33.** Drużynowemu przysługuje prawo do odwołania się od decyzji o zwolnieniu z funkcji lub rozwiązaniu drużyny w ciągu 14 dni od daty powiadomienia drużynowego o tej decyzji.
- 34.** W razie rozwiązania drużyny, również próbnej, właściwy komendant ma obowiązek zaproponować jej członkom przydział do innej drużyny.
- 35.** Majątek i dokumentacja rozwiązanej drużyny są przejmowane przez właściwą komendę. W wypadku drużyn działających w szczepach lub związkach drużyn majątek jest przejmowany przez szcep lub związek drużyn.

PROCEDURA ZAKŁADANIA DRUŻYNY

Zdarza się, że inicjatywa założenia drużyny wychodzi od rodziców lub dyrektora szkoły. Bywa nawet, że to właśnie dyrektor szkoły znajduje drużynowego. Takie inicjatywy znacznie ułatwiają start drużynie. Jednak w każdej sytuacji decyzja o powołaniu drużyny i mianowaniu drużynowego należy do komendanta hufca.

Starania mające doprowadzić do powstania nowej drużyny należy zacząć od wizyty u komendanta hufca. To on wyraża zgodę na podjęcie działań. Kolejnym etapem powinna być wizyta u dyrektora szkoły lub placówki, przy której będzie działać drużyna (bez jego zgody żadna działalność rozpocząć się nie może). Wreszcie niezbędne jest uzyskanie zgody rodziców kandydatów na harcerzy. Można to zrobić, zbierając tylko podpisane przez rodziców formularze, jednak warto odwiedzić zebrania rodziców w szkole lub zwołać specjalne zebranie rodziców kandydatów na harcerzy. Warto zadać sobie trud nawiązania kontaktu z rodzicami i pozyskania ich zaufania. To jest kapitał, który zaowocuje w przyszłości.

Zgoda na przynależność dziecka do ZHP

Ja, niżej podpisany.....
 legitymujący się dowodem osobistym numer.....
 oświadczam, że wyrażam zgodę na przynależność mojego dziecka .....
 ..... do Związku Harcerstwa Polskiego
 i uczestnictwo w zbiórkach drużyny .....

.....
 podpis rodzica/prawnego opiekuna

OKRES PRÓBNY DRUŻYNY

Okres próbny trwa od 2 do 6 miesięcy (zależy to od środowiskowych zwyczajów i tego, jak szybko drużyna zorganizuje się do pracy). Jest to czas, w którym drużyna tworzy podwaliny swojego działania, a drużynowy wprowadza podstawy systemu metodycznego. Drużyna posługuje się wtedy nazwą zawierającą określenie „próbna”. W tym czasie powinna osiągnąć określoną w instrukcji liczebność (minimum 16 członków, a tylko w szczególnych wypadkach, za zgodą komendy hufca, można obniżyć tę liczbę do 12 osób), powinien także zostać opracowany program pracy drużyny. Spełnienie tych warunków jest podstawą złożenia wniosku o zamknięcie okresu próbnego.

Przed zakończeniem okresu próbnego komendant hufca osobiście lub przez upoważnionych instruktorów dokonuje wizytacji (lub innej formy kontroli) drużyny. Sprawdzane są dokumenty, w szczególności program i książka pracy oraz zgody

rodziców na przynależność dzieci do drużyny. Kontroli podlega także system pracy drużyny (zgodność z metodyką).

ZORGANIZOWANIE DO DZIAŁANIA

Drużyna rozpoczyna pracę we wrześniu i kończy rok harcerski w sierpniu. Śródroczna działalność drużyny starszoharcerskiej prowadzona jest na zbiórkach drużyny i zbiórkach zastępów, a także zbiórkach tworzonych w miarę potrzeb grup zadaniowych.

Zbiórki to spotkania członków drużyny lub zastępu w celu wspólnego przeżycia harcerskiej przygody. To czas, kiedy uczestnicy zdobywają wiedzę, nabywają umiejętności, rozwijają swoje zainteresowania i zdolności. Każda zbiórka ma określony cel. Mówiąc prościej – zbiórka ma czemuś służyć, pomóc coś osiągnąć. Celem może być np. przygotowanie wigilii, zaplanowanie obozu, podsumowanie czegoś albo wspólna zabawa.

Zbiórki drużyny starszoharcerskiej przygotowuje drużynowy z przybocznymi i radą drużyny. Elementy zbiórki drużyny mogą być przygotowywane przez zastępy, a nawet poszczególnych harcerzy. Tematyka zbiórek powinna wynikać z programu pracy drużyny.

Zbiórki drużyny odbywają się regularnie, w trybie określonym kalendarzem drużyny, nie rzadziej niż raz w miesiącu.

DOKUMENTACJA PROGRAMOWA DRUŻYNY

Od pierwszych dni funkcjonowania drużyny, a więc również w okresie próbnym, jesteś zobowiązany do prowadzenia i przechowywania jej dokumentacji. Stanowią ją:

- książka pracy drużyny wraz z rejestrem członków i pisemnymi zgodami rodziców na przynależność harcerzy (oraz przybocznych, jeśli nie skończyli 16 lat) do drużyny,
- program pracy drużyny,
- rozkazy drużynowego,
- teczka korespondencji drużyny,
- dokumentacja pracy zastępów,
- dokumentacja finansowo-gospodarcza z rejestrem składek członkowskich.

Poza wymienionymi dokumentami tradycyjnie drużyna harcerska prowadzi kronikę oraz ewidencję wydanych książeczek harcerskich.

Książka pracy drużyny

W składnicach harcerskich dostępne są gotowe książki pracy. Możesz w nich znaleźć: Instrukcję działania drużyny, wzór zobowiązania do prowadzenia drużyny, wzór zgody rodziców na przynależność dziecka do ZHP, miejsce na podstawowe informa-

Drużyny starszoharcerskie mogą być:

- koedukacyjne,
- żeńskie,
- męskie.

Drużyny starszoharcerskie mogą też mieć charakter specjalnościowy (np. turystyczny, wodny, ratowniczy).

Staranne i uczciwe prowadzenie dokumentacji programowo-wychowawczej i finansowo-gospodarczej jest ważnym obowiązkiem każdego drużynowego. Porządek w dokumentach drużyny świadczy o tym, że poważnie traktujesz przełożonych i swoją rolę wychowawcy-instruktora ZHP.

cje o drużynie i jej kadrze, bank informacji o harcerzach, listę obecności na zbiórkach. Są tam również strony przeznaczone na planowanie pracy drużyny, a także opis przebiegu poszczególnych zbiórek oraz ich podsumowanie.

W książce pracy drużyny zapisuj pomysły, plany oraz informacje dotyczące bieżącej działalności. Pisz o tym, co się udało (by wracać w przyszłości do form, które szczególnie dobrze wypadły), ale i o tym, co (i dlaczego) się nie udało. Jeśli będziesz prowadzić książkę skrupulatnie i mądrze, jej lektura pozwoli na wyciągnięcie wniosków dotyczących tego, w jakim stopniu zrealizowałeś z drużyną postawione cele i nad czym jeszcze trzeba popracować.

Książka pracy drużyny może mieć formę elektroniczną i być prowadzona w oparciu o Elektroniczny System Harcerskich Danych, który posiada odpowiedni moduł. Znajdziesz go pod adresem: www.edrużyna.zhp.pl – w celu zalogowania się do systemu musisz uzyskać dostęp od administratora ESHD w swoim hufcu.

Rozkazy drużynowego

Możesz przechowywać je w teczce, segregatorze, zapisane w zeszycie czy książce rozkazów lub też wpisywać je w wyznaczonym miejscu w książce pracy drużyny.

Rozkazy pisane odręcznie w książce rozkazów mają swój urok, ale równie użyteczne może się okazać zapisywanie ich w wersji elektronicznej i udostępnianie na stronie internetowej drużyny.

Program pracy drużyny

W dokumentacji drużyny powinien znaleźć się program pracy, który na początku każdego roku szkolnego musisz przedstawić właściwej komendzie (najczęściej komendzie hufca). W wielu hufcach program pracy musi zostać zaopiniowany przez namiestnika, ale możesz postarać się o to nawet wtedy, kiedy nie ma takiego obowiązku. Skonsultowanie programu z namiestnikiem gwarantuje poprawne zaplanowanie pracy drużyny, a pieczęć hufca nadaje temu dokumentowi powagi. Taki program możesz przedstawić do wglądu dyrekcji szkoły lub innej placówki, przy której działa drużyna, a także rodzicom harcerzy.

Dokumentacja pracy zastępów

Dokumentację dotyczącą zastępów możesz przechowywać w oddzielnej teczce lub włączyć do książki pracy drużyny. Zadbaj przede wszystkim o programy pracy oraz listy członków zastępów. Ponadto zastępowi w swojej dokumentacji mogą uwzględnić obecność na zbiórkach zastępu, listę opłaconych składek, wykaz stopni i sprawności zdobywanych przez członków zastępu. Powinni też przechowywać plany zbiórek swoich zastępów.

Teczka korespondencji drużyny

W niej przechowuje się wszystkie pisma wychodzące (czyli takie, które wysyłać do kogoś – zarówno listy do rodziców, jak i pisma składane w komendzie hufca czy dyrekcji szkoły) i przychodzące – czyli te, które jako drużyna otrzymujecie.

DOKUMENTACJA FINANSOWO-GOSPODARCZA

Zapoznaj się dokładnie z Instrukcją o działalności finansowej, gospodarczej i sprzętowej w drużynie ZHP. Wynika z niej, że działalność finansowa i gospodarcza drużyny musi znaleźć odzwierciedlenie w książce finansowej i książce inwentarzowej.

Książka finansowa

Ta książka służy do notowania wszystkich operacji finansowych, jakie mają miejsce w drużynie, zatem są tam informacje o waszych wpływach i wydatkach. Muszą być poparte dokumentami źródłowymi (faktury, rachunki, kwity KP, polisy ubezpieczeniowe, bilety).

Książka inwentarzowa

W książce inwentarzowej drużyny prowadzisz spis majątku trwałego. Stanowią go m.in. książki, sprzęt sportowy i turystyczny, sprzęt pionierski – wszystko to, co zakupiliście dla drużyny lub dostaliście w postaci nagrody rzeczowej (o ile są to środki trwałe). Do książki inwentarzowej nie wpisuje się np. materiałów biurowych, czyli takich rzeczy, które szybko się zużywają.

Jeśli twoja drużyna działa w szczepie, powinieneś wiedzieć, że dokumentacja finansowo-gospodarcza może być prowadzona wspólnie dla całego szczepu.

JAK ZACZAĆ?

Kończy się rok harcerski. Coraz częściej w głowie przybocznego, świeżo upieczonego instruktora, pojawiają się myśli o założeniu drużyny starszoharcerskiej. Jest już pełnoletni, ukończył kurs drużynowych, ma za sobą kilka obozów, wiele biwaków i rajdów, potrafi nawiązać kontakt z młodszymi od siebie. Drużynowy zachęca go do tego, aby usamodzielniał się, deklaruje mu też swoją pomoc.

Krok 1. Wizyta w komendzie hufca

Wreszcie młody instruktor decyduje się – chce założyć drużynę starszoharcerską. Na jego osiedlu znajduje się gimnazjum, w którym warto byłoby taką drużynę utworzyć. Zna wielu uczniów tej szkoły oraz ich rodziców. Rozmawia z komendantem hufca i jego zastępcą ds. programowych. Obaj cieszą się, że chce założyć drużynę starszoharcerską w gimnazjum, w którym dotąd nie działała żadna jednostka harcerska. Bez problemów otrzymuje zezwolenie na prowadzenie drużyny. Dostaje też komplet potrzebnych materiałów metodycznych oraz umawia się z komendantem hufca na wizytę u dyrektora gimnazjum.

Krok 2. Wizyta u dyrektora gimnazjum

W umówionym wcześniej terminie przyszły drużynowy i komendant hufca spotykają się przed gimnazjum. Razem idą do gabinetu dyrektora szkoły. Komendant hufca przedstawia siebie i drużynowego, mówi o planowanym utworzeniu drużyny starszoharcerskiej. Dyrektor początkowo sceptycznie zapatruje się na harcurskie plany związane z jego szkołą. Jednak odpowiednio dobrane argumenty oraz entuzjazm instruktorów przekonują go i zgadza się na to, aby w szkole działała drużyna. Idą na krótki spacer po szkole i określają zasady współpracy: oddanie dyrekcji programu pracy, listy członków drużyny oraz wykazu terminów zbiórek do końca września.

Dyrektor zaznacza, że na każdej zbiórce musi być osoba pełnoletnia. Obiecuje zastanowić się nad wygospodarowaniem miejsca, w którym będzie można wywieszać harcurskie plakaty i ogłoszenia, a także udostępnić salę lekcyjną, w której będą mogły odbywać się zbiórki. Później – jeśli drużyna będzie dobrze pracowała – wygospodaruje pomieszczenie na harcówkę. Porozmawia też z nauczycielem, o którym wie, że ma przeszłość harcurską, i przekona go, aby podjął się opieki nad drużyną. Przyszły drużynowy umawia się na przeprowadzenie akcji naborowej w pierwszym tygodniu września. Rozstają się, życząc sobie wzajemnie owocnej współpracy.

Krok 3. Plan działania

Przyszły drużynowy planuje swoje działania na kilka najbliższych tygodni:

- przygotowanie atrakcyjnej akcji naborowej, która zachęci uczniów do wstąpienia do nowej drużyny. O pomoc poprosi drużynę, w której do tej pory był przybocznym. Oprócz rozwieszenia plakatów, wizyt w klasach umundurowanych harcerzy podczas lekcji wychowawczych i zachęcania do wstąpienia do ZHP, zbudują na szkolnym boisku obóz harcurski (ustawią kilka namiotów, pokażą zrobione własnoręcznie urządzenia obozowe, totemy, tablicę ogłoszeń itp.), urządkują pokaz udzielania pierwszej pomocy i tor przeszkód,
- opracowanie programu szkolenia przyszłych zastępowych,
- przygotowanie programu pracy drużyny,
- znalezienie miejsca na pierwszy biwak drużyny.

Krok 4. Kolejna wizyta w komendzie hufca

Kończą się wakacje. Przyszły drużynowy odwiedza komendę hufca, aby podpisać zobowiązanie do prowadzenia drużyny. Odbiera też rozkaz z mianowaniem go na funkcję drużynowego i otwarciem okresu próbnego drużyny starszoharcerskiej. Komendant hufca weryfikuje napisany przez niego program pracy drużyny.

Krok 5. Akcja naborowa, czyli czas wielkiej próby

Nadchodzi sprawdzian skuteczności działania. Zamieszania i pracy jest dużo. W licznych atrakcjach uczestniczą uczniowie gimnazjum, rodzice i nauczyciele. W przygotowaniu i realizacji wszystkich imprez bardzo pomogła dawna drużyna.

Krok 6. Pierwsze zbiórki

Na pierwszą zbiórkę przyszło prawie 50 osób. Kandydaci do drużyny podzielili się na małe grupy, czyli zastępy, na czele których stanęli ich szefowie. Na początku ten podział był nieformalny, zmieniali się liderzy grup, a sporo osób się wykruszyło. Póki była ładna, jesienna pogoda uczestniczyli w grach i biegach terenowych, byli też na jednodniowej wycieczce i brali udział w hufcowych zawodach na orientację. Teraz przygotowują mikołajki dla dzieci z Domu Dziecka. Wkrótce wyjadą na biwak zorganizowany w szkole pod miastem.

Z 50 osób, które zgłosiły się po akcji naborowej, w drużynie zostało 30, które tworzą już zgrany zespół. Coraz rzadziej zmieniają się składy i liderzy grup. Członkowie drużyny poznają Prawo Harcerskie, a także harcerskie zwyczaje i tradycje. Powstaje obrzędowość drużyny. Wymyślili kilka propozycji nazwy drużyny i teraz muszą zdecydować się na jedną z nich. Drużynowemu najbardziej podoba się nazwa „Puszcza”, ale wybór powinien być demokratyczny.

Krok 7. Do dzieła!

Okres próbny zamknięty i drużyna stała się pełnoprawną drużyną ZHP. Posiada swoje barwy, nazwę i obrzędowość. Dyrektor gimnazjum dotrzymał słowa i przekazał pomieszczenie na harcówkę. Drużynowy prowadzi książkę pracy i książkę finansową. Konsekwentnie realizuje przyjęty program działania. Drużyna wzięła udział w dwóch imprezach hufcowych: przekazaniu Betlejemskiego Światła Pokoju oraz rajdzie starszoharcerskim w Beskidach. Kończy się kurs zastępowych, w którym uczestniczyło 9 osób. W drużynie pracuje 5 zastępów. Drużynowemu pomaga przyboczny. Kilka osób zrealizowało próbę harcerza i złożyło Przyrzeczenie. Teraz zdobywają stopnie pionierki i odkrywcy. Drużyna przygotowuje się już do wspólnego obozu. W tym roku pojadą do bazy hufca, ale w przyszłym na pewno zorganizują obóz samodzielny..

Jak widzisz, założenie drużyny nie musi być trudne. Najważniejsze to przeanalizować wszystkie szanse i zagrożenia oraz, nie zrażając się przeciwnościami, konsekwentnie realizować swoje zamierzenia.

SYSTEM ZASTĘPOWY – ISTOTA PRACY W MAŁYCH GRUPACH

■ Ewa Gąsiorowska ■ Mirosław Grodzki

Jedną z ważnych potrzeb nastolatków jest przynależność do grupy rówieśników. Jeśli grupa liczy kilka osób, które dobrze się znają i wzajemnie akceptują – powstają między nimi trwałe relacje. Taka grupa jest także podstawowym środowiskiem wywierającym wpływ na kształtowanie zachowań oraz postaw młodzieży w wieku gimnazjalnym.

👉 ZASTĘP I JEGO LIDER

Zastęp starszoharcerski to grupa przyjaciół, która umożliwia nastolatkowi znalezienie swojego miejsca i sprawdzenie się w samodzielnym działaniu. Liczy zwykle 6–8 osób w zbliżonym wieku, przeważnie pochodzących z jednego środowiska (klasy, szkoły, osiedla) – dzięki temu łatwiej jest im stworzyć zgraną paczkę. W drużynie starszoharcerskiej dziewczęta i chłopcy są zorganizowani w osobnych zastępach. Zastęp posiada własną obrzędowość, na którą składają się m.in.:

- **nazwa zastępu** – związana z nazwą drużyny i charakterem zastępu,
- **godło, znak zastępu (logo)** – uproszczony znak graficzny, symboliczny rysunek wyobrażający nazwę zastępu,
- **proporzec** – z nazwą i godłem zastępu po jednej stronie, a po drugiej – nazwą i godłem drużyny,
- **inne zwyczaje i obrzędy** (np. powitanie i pożegnanie, piosenka, oznaka zastępu na mundurze).

Wszystkie te elementy tworzą to, co się nazywa duchem zastępu. Poprzez wyraźnie zaznaczoną odrębność zastępu harcerze zyskują świadomość, czym on jest i są dumni z przynależności do grupy, którą sami stworzyli.

Dzięki przynależności do zastępu harcerz zyskuje przekonanie, że jego praca będzie doceniona, a nieobecność zauważona. On sam troszczy się o swoich kolegów i, co również ważne, oni troszczą się o niego.

ZASTĘPOWY

Jeśli kiedyś mógłbym wybrać miejsce w skautingu, chciałbym być zastępowym.

R. Baden-Powell

Zastęp ma stałego lidera – zastępowego lub zastępową – który powinien mieć zdolności przywódcze i większe doświadczenie harcerskie od pozostałych członków zastępu. Mianuje go drużynowy w porozumieniu z radą drużyny.

Przyglądaj się harcerzom i wyszukuj wśród nich kandydatów na zastępowych. Gdy drużyna jest nowa, trzeba zaryzykować. Tak jak przy podziale nowych osób na zastępy, przy wyborze zastępowego można popełnić błąd. Dlatego obserwuj harcerzy, żeby zdążyć zareagować, zanim będzie za późno i członkowie zastępu ostatecznie się pokłócą lub zbuntują przeciw nieakceptowanemu zastępowemu.

Aby system zastępowy mógł prawidłowo funkcjonować, trzeba przestrzegać następujących zasad:

- dziewczęta i chłopcy należą do odrębnych zastępów,
- zastępowi potrafią samodzielnie organizować pracę zastępów,
- zastępy spotykają się regularnie na zbiórkach, samodzielnie planują swoją pracę, a także podejmują zadania.

SYSTEM ZASTĘPOWY W DRUŻYNIE

Drużyna starszoharcerska składa się z zastępów i to w nich przede wszystkim powinno odbywać się jej życie. R. Baden-Powell pisał we „Wskazówkach dla skautmistrzów”, że najlepsze wyniki osiągają drużyny, które najbardziej zaufały zastępowym. W tym B-P widział tajemnicę wychowania – od jego czasów nic się w tym zakresie nie zmieniło. Właściwie stosowany system zastępowy nie jest jedynie administracyjnym podziałem drużyny, ale umożliwia przekazywanie harcerzom starszym kompetencji, inicjatywy i poczucia odpowiedzialności.

Musisz pamiętać, że cały czas odpowiadasz za to, co robią harcerze na zbiórkach zastępów. Pomimo tego, że dajesz zastępom znaczny stopień samodzielności, musisz wiedzieć, gdzie odbywają się zbiórki, kiedy i co podczas nich się dzieje. Najpraktyczniejsze i najwygodniejsze dla harcerzy jest z reguły takie zorganizowanie zbiórek drużyny i zastępów, że odbywają się na przemian, co drugi tydzień, tego samego dnia tygodnia (np. w piątek). Jeżeli zastępy dobrze działają, zbiórki drużyny mogą się odbywać rzadziej, na przykład raz w miesiącu.

Planuj tak zbiórki drużyny, żeby zadania realizowane przez zastępy miały wpływ na ich przebieg, to zmotywuje harcerzy do aktywnego w nich udziału.

System zastępowy ułatwia pracę drużynowego, który może powierzyć zastępom przygotowanie części zbiórki drużyny, a także może skuteczniej oddziaływać na drużynę za pośrednictwem zastępowych.

ZASTĘP ZASTĘPOWYCH

Powierzając odpowiedzialną rolę zastępowym, musisz wspierać ich w pracy. Nie wystarczy ukończenie przed objęciem funkcji kursu zastępowych. Aby zapewnić im stałe wsparcie, zorganizuj zastęp zastępowych. Jego członkowie będą mogli

Drużynowy ma za zadanie pomagać zastępom, umożliwiać rozwój indywidualny ich członków, ale nie powinien być nadopiekuńczy w stosunku do harcerzy starszych. Jest strażnikiem zasad pracy w zastępach, ekspertem, doradcą i pomocnikiem.

Praca w zastępie rozwija w harcerzach starszych samodzielność, każdy ma szansę się wykazać, a możliwość realizacji własnych pomysłów zachęca nawet nieśmiałych do wykazywania inicjatywy.

wymieniać się doświadczeniami, zdobywać wiedzę i umiejętności. Praca tego zastępu to swego rodzaju nieustający kurs zastępowych. Prowadź go tak, aby zastępowi mogli przenosić doświadczenia z jego funkcjonowania do własnych zastępów.

Jeżeli drużyna nie jest liczna (ma np. tylko 2 zastępy), można połączyć zadania zastępu zastępowych i rady drużyny. Możesz też pomagać zastępowym indywidualnie lub przekazać ich pod opiekę przybocznym.

PRACA ZASTĘPU

Harcerze starsi potrafią samodzielnie działać w zastępie, umiejętnie łącząc cele grupy ze swoimi własnymi. Zbiórki zastępu są przygotowywane i przeprowadzane zarówno przez zastępowego, jak i poszczególnych członków zastępu (zastępowy musi zawsze mieć przygotowany plan awaryjny – może się okazać, że harcerz przygotowujący zbiórkę nie poradził sobie z zadaniem i trzeba mu w trakcie zbiórki pomóc).

Zbiórki zastępu odbywają się w regularnym, zwykle tygodniowym lub dwutygodniowym rytmie. Ich tematyka w dużej mierze zależy od indywidualnych zainteresowań członków zastępu. Każda zbiórka musi mieć określony cel. Zastępowy

powinien ocenić po zbiórce, czy został on osiągnięty (zbiórki zastępów mogą być też podsumowywane na zbiórkach rady drużyny).

Najlepiej, żeby zbiórki zastępów miały charakter zadaniowy. Wtedy łatwo można się przekonać, czy cel został osiągnięty (zadanie zostało wykonane). Zastępy mogą realizować elementy zadań podejmowanych przez całą drużynę, a także samodzielne projekty. Wykonywane w zastępach zadania powinny być elementami zdobywanych stopni i sprawności.

Zbiórki zastępów nie powinny być oderwanymi od programu drużyny towarzyskimi spotkaniami harcerzy. Nie znaczy to jednak, że zbiórka zastępu nie może przekształcić się w spotkanie grupy przyjaciół. Chodzi tylko o to, że każda zbiórka ma mieć cel i wynikać z programu działania zastępu. Oczywiście, zadania spontanicznie podejmowane przez harcerzy są pożądane, ale zadbaj o to, żeby zastępy planowały swoją pracę. Na początku twój udział w tym planowaniu będzie bardzo duży, ale od czegoś trzeba zacząć.

Praca zastępu wiąże się z rozwojem samorządności, umożliwia wymianę doświadczeń, wiedzy i umiejętności. Treści, jakie zastęp realizuje na zbiórkach, nie koncentrują się już na kwestiach związanych z technikami harcerskimi, ale odpowiadają na zainteresowania poszczególnych jego członków, którzy szukają – i często znajdują swoje pasje. Podejmowane zadania mogą stać się załączkami stałej służby.

Zastępy powinny prowadzić dokumentację swojej pracy. Może ona przybierać różne formy, np. kroniki zastępu. Regularność wpisów w niej będzie świadczyła

o dobrej organizacji zastępu, atrakcyjna forma o inwencji, bogactwo tematów o urozmaiconym życiu zastępu. Kroniki zastępów warto oglądać na zbiórkach drużyny – po to, żeby wymieniać się pomysłami na ich prowadzenie, pochwalić się tym, co zastępy zrobiły.

ZASTĘP JAKO MAŁA GRUPA

Praca w małych grupach przynosi znaczące efekty wychowawcze. W małej grupie można dotrzeć do każdego, dostrzec jego wartość, pomóc mu pokonać słabości, porozmawiać z nim, dobrze go poznać. Mała grupa daje harcerzom poczucie bezpieczeństwa i pomaga lepiej zorganizować pracę w drużynie.

Istnienie grupy warunkuje:

1. Występowanie **więzi** – grupę tworzy kilka osób, pomiędzy którymi istnieje więź.
2. Występowanie wspólnego **celu**.
3. Posiadanie obowiązujących **norm**.
4. Istnienie **struktury**.
5. **Poczucie odrębności** wobec innych grup.

Zastęp starszoharcerski więc grupą, ponieważ:

1. **Jego członków łączy więź.** Związują się między nimi przyjaźnie, łączą ich wspólne tajemnice.
2. **Członkowie zastępu mają wspólne cele.** Z jednej strony zastęp to grupa o charakterze formalnym, której zadaniem jest wzajemne wspieranie rozwoju osobistego członków podczas realizowania wspólnych zadań. Z drugiej strony jest grupą nieformalną, czyli grupą przyjaciół posiadającą własną tożsamość i dobrowolnie podejmującą rozmaite działania. Im bardziej wspiera się cele nieformalne zastępu, tym szybciej można osiągnąć zamierzone cele formalne – czyli związane z wychowaniem. Połączony przyjacielskimi więzami zastęp szybciej osiąga wyższy poziom wzajemnej lojalności, wsparcia i zorganizowania do działania, niż gdybyś narzucał mu zewnętrzne zasady, instrukcje i regulaminy.
3. **W zastępie obowiązują normy wynikające z Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego, ale także zwyczaje panujące w drużynie i szczepie oraz własne zwyczaje zastępu.**
4. **Zastęp starszoharcerski jest grupą przyjaciół, ale także strukturą formalną:** ma określony skład, zastępowego, podzastępowego, innych funkcyjnych, np. kronikarza zastępu – jednocześnie stanowi część większej struktury (drużyny).
5. **Członkowie zastępu mają poczucie odrębności i świadomość, że są paczką przyjaciół, czują swoją wyjątkowość.**

Wraz z nowymi zainteresowaniami pojawiają się też inne grupy, do których należą członkowie drużyny (grupa językowa, grupa sportowa). Trzeba wtedy szczególnie wspierać nastolatka, aby w warunkach wchodzenia w nowe środowiska harcerstwo nadal pozostało dla niego atrakcyjne.

- **Bardzo ważne jest, aby harcerki i harcerze starsi dobrze się czuli w swoich zastępach. Dlatego sami powinni wybierać grupę, do której chcą należeć.**
- **W zastępie nauka i rozwój harcerki i harcerzy starszych dokonuje się poprzez wspólne działanie.**
- **Zastęp starszoharcerski potrafi zaplanować własną pracę na najbliższy rok, połączyć ją z zamierzeniami drużyny, a także przygotować program rozwoju indywidualnego swoich członków.**

GRUPA ZADANIOWA

Poza zastępami harcerze starsi mogą tworzyć w drużynie doraźnie działające grupy zadaniowe. Powstają one po to, aby ich członkowie wykonali konkretne zadanie (projekt) i tworzone są jedynie na czas realizacji tego zadania.

Taka grupa składać się może z harcerzy z różnych zastępów i nie musi pracować pod kierunkiem jednego z zastępowych. W przypadku niektórych zadań szefem zespołu może być przyboczny lub drużynowy.

Fakt powołania takiego zespołu (z imiennym wyliczeniem składu, szefa oraz celu działania) można ogłosić w rozkazie. Będzie to forma motywacji zespołu (i osoby kierującej nim) do działania.

Każdy członek grupy zadaniowej otrzymuje zadanie indywidualne, z którego będzie można go rozliczyć. Przydział pracy powinien odpowiadać jego możliwościom, zainteresowaniom i potrzebom. Wykonanie zadania może być formą zaliczenia zadania na stopień lub sprawność.

RADA DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

■ Ewa Gąsiorowska

Drużynowy prowadzi drużynę, jest jej wodzem, ale przy podejmowaniu decyzji korzysta z pomocy rady drużyny. Drużynowy, przybocznicy i zastępowi stanowią w drużynie starszoharcerskiej partnerski zespół.

SKŁAD RADY DRUŻYNY

W pracach rady uczestniczą: drużynowy, przybocznicy oraz zastępowi. Mogą należeć do niej jeszcze inni funkcyjni drużyny, np. kwatermistrz, skarbnik czy kronikarz. Na zbiórki rady można też zapraszać osoby spoza jej grona, np. specjalistów, których pomoc będzie przydatna podczas realizacji jakiegoś zadania.

Zbiórki rady drużyny nie mogą odbywać się zbyt rzadko (powinny umożliwiać systematyczne planowanie i ocenę pracy drużyny), ale też nie powinny mieć miejsca za często (aby nie kolidowały z innymi zbiórkami i zajęciami). Zwykle najlepszym rozwiązaniem są spotkania comiesięczne. Pozwala to z jednej strony na dobre planowanie i kontrolę pracy, z drugiej zostawia czas na realizację zadań w zastępach.

FUNKCJE RADY

Istotą programu wychowawczego w drużynie starszoharcerskiej jest – przez aktywizację i stawianie coraz większych wymagań – umożliwienie harcerkom i harcerzom dokonywania właściwych, coraz bardziej samodzielnych wyborów. I tutaj właśnie doskonale sprawdza się rada drużyny, której członkowie uczą się przedkładać dobra zespołu nad własne, zasad demokracji i ponoszenia odpowiedzialności za swoje decyzje.

Rada spełnia kilka podstawowych funkcji:

- **wspierającą** – zastępowi mogą dyskutować oraz wspólnie z przybocznymi i drużynowym szukać rozwiązań problemów związanych z funkcjonowaniem zastępów,
- **oceniającą** – dokonuje oceny realizacji programu drużyny i poszczególnych zastępów oraz grup zadaniowych (ocenia np. realizację projektów). To tu także każdy zastępowy przedstawia stan realizacji prób na sprawności i stopnie harcerskie członków swojego zastępu,
- **inicjującą działanie (planującą)** – to właśnie dzięki radzie harcerze mają wpływ na kształt programu oraz jego bieżącą realizację, rada powinna również decydować o ewentualnych zmianach w programie,
- **towarzyską** – im bardziej zgrana grupa, tym skuteczniej potrafi pracować. Zadbaj więc o to, żeby w radzie panowała odpowiednia atmosfera przyjazni i za-

CZĘŚĆ II. FUNKCJONOWANIE DRUŻYNY

ufania. Osiągnąć to można np. przez umiejętne wprowadzenie obrzędowości, spotkania integracyjne itp.

Rada drużyny jest dla harcerzy starszych szkołą świadomego, demokratycznego i sprawiedliwego podejmowania decyzji. Podczas zbiórek rady pamiętaj o kulturze dyskusji i o tym, aby mógł się wypowiedzieć każdy jej uczestnik. Drużynowy, mimo że zwyczajowo przewodzi zbiórkom rady, powinien traktować zastępowych jak równych sobie partnerów.

Rada drużyny starszoharcerskiej jest jej organem samorządowym. Każdy członek drużyny ma pośredni wpływ na jej działanie przez swojego zastępowego, a każdy zastępowy powinien mieć na jej pracę wpływ bezpośredni. Rada pozwala harcerkom i harcerzom na znaczący udział w procesie decyzyjnym w drużynie, kształci w nich odpowiedzialność, zdecydowanie oraz wspomaga ich rozwój harcerski i uczy demokracji. Należy o tym pamiętać i w zależności od sytuacji rozszerzać lub zawężać jej kompetencje. Jednakże, niezależnie od kompetencji rady, odpowiedzialność za działanie drużyny ponosi drużynowy.

Przy ustalaniu kompetencji rady drużyny kieruj się kilkoma istotnymi względami. Weź pod uwagę wiek harcerzy i ich staż w drużynie. Im będą starsi i bardziej doświadczeni, tym większe powinni mieć możliwości decydowania. W nowych drużynach kompetencje warto nadawać radzie stopniowo – wraz z rozwojem drużyny. Przestrzeganie tych zasad pozwoli nie tylko na efektywną pracę rady, ale też całej drużyny.

TRADYCJE, OBRZĘDY I SYMBOLE

■ Tomasz Huk ■ Emilia Kulczyk-Prus

Obrzędy, tradycje i symbole stanowią podstawę tworzenia się więzi emocjonalnych z grupą i organizacją, ułatwiają identyfikację z nią, podkreślają odrębność od innych zespołów, pomagają tworzyć atmosferę i wprowadzać pozytywne wzorce zachowania. Obrzędowość łączy ludzi, zaspokaja potrzeby emocjonalne, stanowi element przystosowania się.

TRADYCJA

Tradycja to przechowywanie i ustne przekazywanie z pokolenia na pokolenie wiadomości, umiejętności, przekonań, zwyczajów, zasad, sposobów myślenia i odczuwania wydarzeń z przeszłości.

Tradycja niesie treści określające naszą świadomość specyfiki ruchu skautowego i harcerskiego. Treści te – takie jak ideały harcerskie, kodeks postępowania i styl życia – oprawione w charakterystyczną formę – przyciągają młodych ludzi od lat. Kiedyś tradycja dodawała ducha harcerzom z Szarych Szeregów, a teraz kształtuje nasze charaktery, będąc przewodnikiem i doradcą. Tradycja to ważny element harcerskiego działania.

Niekiedy mówi się, że harcerskie imprezy mają swoisty klimat i ducha. Dzieje się tak właśnie dzięki tradycji.

SYMBOLE PRZYNALEŻNOŚCI DO ZHP I SKAUTINGU

W ZHP są symbole, tradycje i zwyczaje wspólne dla całej naszej organizacji, a niektóre z nich – nawet dla światowego skautingu. Jednoczą nas i wyróżniają spośród innych grup społecznych:

● **Krzyż Harcerski** jest wzorowany na orderze Virtuti Militari, przyznawanym za szczególne męstwo i dzielność w służbie dla Ojczyzny. W środku Krzyża znajduje się **kółko** – symbol doskonałości, a w nim **lilijka skautowa**. **Promienie** rozchodzące się od lilijki oznaczają, że harcerstwo stara się objąć swym oddziaływaniem jak najszersze kręgi społeczne, jak największą liczbę dzieci i młodzieży. **Wieniec z dębu i wawrzynu** (liści laurowych) oznacza cele do zdobycia: siłę, umiejętność, sprawność i wiedzę. Dąb jednocześnie symbolizuje męstwo, a laur – zwycięstwo. Hasło „**Czuwaj**” to pobudka, wezwanie harcerzy do nieustannej służby.

Dzięki tradycji harcerskiej członkowie drużyny:

- uczą się przez uczestnictwo patriotyzmu i poszanowania tradycji narodowych,
- zyskują poczucie jedności organizacyjnej,
- utrwalają ciągłość historyczną,
- kształtują w sobie system wartości zgodny z harcerskimi ideałami,
- wspólnie przeżywają szczególne uroczystości,
- integrują się w drużynie.

Kropki na ramionach Krzyża to ziarenka piasku symbolizujące przeogromną rzeszę członków naszego ruchu na całym świecie.

● **Lilijka** wywodzi się z symboliki skautowej, jest tradycyjną odznaką harcerską. Noszą ją harcerze (srebrną) oraz instruktorzy (złotą) na nakryciu głowy, a członkowie drużyn harcerskich przygotowujący się do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego – przypinają ją do munduru (w miejscu Krzyża Harcerskiego). Lilijka wzorowana jest na zakończeniu igły magnetycznej dawnej busoli – mówi, że harcerz w każdej sytuacji wybiera słuszną drogę i zawsze kieruje się szczytnymi ideałami. Na zwieńczeniu lilijki harcerskiej znajduje się napis „ZHP”. W 1927 r. umieszczono na niej skrót hasła filaretów – ONC („Ojczyzna, Nauka, Cnota”).

● **Lilijka WOSM (The World Organization of The Scout Movement)** – Światowej Organizacji Ruchu Skautowego) symbolizuje podążanie skautów w dobrym kierunku, zgodnie z ideałami Prawa i Przyrzeczenia Skautowego. **Trzy ramiona lilijki** symbolizują trzy zasady ruchu skautowego: służbę Bogu, służbę innym i służbę samemu sobie. **Dwie pięcioramiennie gwiazdki** to Prawo i Przyrzeczenie. Otaczający lilijkę sznur związany jest **węzłem płaskim**, który stanowi symbol jedności i braterstwa. Kolory odznaki WOSM nawiązują do heraldyki: biel oznacza czystość, królewska purpura – przywództwo i pomoc innym.

● **Koniczynka WAGGGS (World Association of Girl Guides and Girl Scouts)** – Światowego Stowarzyszenia Przewodniczek i Skautek) jest umieszczona na niebieskim tle. **Trójramienna koniczynka** to symbol potrójnej służby skautki: Bogu, bliźnim i samej sobie. **Dwie gwiazdki** oznaczają Prawo i Przyrzeczenie, które skautki zawsze mają przed oczami. **Pionowa kreska** to igła kompasu, wskazująca właściwy kierunek, a **podstawa łodyżki** symbolizuje płomień miłości bliźniego. Kolory przypominają złote słońce, które świeci z nieba nad wszystkimi ludźmi świata.

● **Mundur harcerski** jest symbolem pięknej tradycji, służby harcerstwa dla narodu w okresie wojny i pokoju, gotowości do ofiarnych czynów. Jest wyrazem patriotyzmu, honoru narodowego, a także prawości, odwagi, szlachetności. Szczegółowe zasady umundurowania znajdziesz w **Regulaminie mundurów zuchów, harcerzek, harcerzy, instruktorek i instruktorów ZHP**.

👉 ZASADY HARCERSKIEGO ZACHOWANIA

Określa je m.in. **ceremoniał harcerski**, który przedstawia zespołowe i indywidualne formy zachowania się członków ZHP uczestniczących w uroczystościach państwowych, patriotyczno-religijnych i harcerskich. Ceremoniał jest istotnym elementem obrzędowości harcerskiej, nawiązującej do wychowania w duchu tradycji i poszanowania Ojczyzny. Opis ceremoniału ZHP znajduje się w **Zasadach musztry i ceremoniału harcerskiego**.

TRADYCJE, ZWYCZAJE, OBRZĘDY I SYMBOLE W DRUŻYNIE

● **Nazwa drużyny** musi mieć aspekt wychowawczy, wskazywać pozytywne wartości, być szeroka na tyle, by zastępy mogły podporządkować jej swoje nazwy i by można było wokół niej budować pozostałe elementy obrzędowości.

● **Nazwy zastępów** powinny być związane z nazwą drużyny, mogą także charakteryzować członków zastępu.

● **Godło** w symboliczny sposób przedstawia nazwę i sprzyja identyfikacji z drużyną. Powinno być łatwe do narysowania i wyszycia – można je umieścić na chuście, plakietce drużyny, proporcu oraz stronie internetowej drużyny. Obecnie tradycyjne godło często zostaje zastąpione przez **logo** drużyny.

● **Barwa** to przede wszystkim kolor chust i naramienników (w kolorze drużyny nosi się także getry). Niekiedy bywa związana z nazwą drużyny (np. w drużynie „Knieja” nosi się zielone chusty) lub wynika z wieloletnich tradycji środowiska (np. „Czarna Jedyńka”).

● **Proporzec (sztandar) drużyny i proporce zastępów** – drużyna i zastępy powinny posiadać proporce, które je symbolizują i są z nimi w ważnych chwilach – podczas przyrzeczeń, rajdów, obozów, capstrzyków i defilad. Drużyna może posiadać sztandar (tryb przyznawania sztandaru określa oddzielny regulamin).

● **Piosenka drużyny – śpiewa się ją zwykle w uroczystych chwilach, czasem na początku lub na zakończenie zbiórki.** Mówi ona o tym, co jest istotne dla członków drużyny. Często jest to tradycyjna piosenka harcerska, ale są środowiska, w których powstają własne teksty i muzyka.

● **Kronika** służy utrwalaniu dziejów drużyny, umieszczane są w niej zdjęcia z ważnych dla drużyny wydarzeń (rajdów, obozów, przyrzeczeń, przekazania funkcji itp.). Często ma formę związaną z nazwą drużyny (np. w drużynie „Puszcza” oprawiona jest w korę, a w drużynie wodnej obłożona w płótno żaglowe). Opiekę nad nią może sprawować kronikarz drużyny, przyboczny lub wyróżniony harcerz. Wiele drużyn zakłada swoje strony internetowe i prowadzi blogi, które też są formą kroniki.

● Obrzędowość drużyny mogą także tworzyć inne elementy:

- rozpoczęcie i zakończenie zbiórki,
- chrzest biskoptów (harcerzy wstępujących do drużyny),

Obrzędowość tylko wtedy spełni swoje zadanie, kiedy będzie przemyślana i dopasowana do celów, które chcesz osiągnąć. Poszczególne jej elementy powinny łączyć się w całość i pomagać w pracy programowej drużyny.

Pamiętaj, że w każdym elemencie obrzędowości drużyny powinna być treść, której podporządkuje się forma.

- strój obrzędowy,
- system nagród,
- wystrój harcówki,
- przekazywanie funkcji,
- pseudonimy, miana,
- święto drużyny.

Nie rozpoczynaj pisania programu drużyny od wymyślania obrzędowości. Stąd już tylko krok do wyznaczenia obrzędowości głównym kierunkiem programowym, a przecież jest ona jedynie oprawą ważnych treści wychowawczych. Obrzędowość sama w sobie nie może być celem!

Stosując obrzędy, wpływasz na emocje. Dlatego uważaj, aby nie wykorzystać ich w złym kierunku. Pamiętaj, że np. składanie hołdu bogom starożytnego Rzymu może uderzać w wartości chrześcijańskie, nie wprowadzaj przesadnego kultu ognia czy drzewa...

Niekiedy, aby ubarwić formę zajęć, wymyśla się historyjkę, mającą szybko wcią-

gnąć harcerzy do gry i ciekawie przedstawić im jej cel. Układa się ją m.in. w przypadku gier fabularnych. Nie myl fabuły konkretnej gry z obrzędowością drużyny.

JAKA POWINNA BYĆ OBRZĘDOWOŚĆ DRUŻYNY?

Przyjęta w drużynie obrzędowość pomaga drużynowemu w zrealizowaniu założeń wychowawczych, a harcerzom ułatwia zrozumienie i przeżycie przekazywanych im treści, pozwala też dobrze się bawić.

Obrzędowość odpowiada potrzebie przeżyć i wrażeń harcerzy. Dzięki niej mogą doświadczyć rzeczy, których inaczej nigdy by nie poznali, pozwala przenieść się w inny świat. Daje poczucie niezwykłości i przygody. Pobudza emocje, pod wpływem których harcerze łatwo i szybko zmieniają sposób myślenia, dążą do podporządkowania się zasadom „gry”. Obrzędowość pełni często funkcję stymulatora emocji, wytwarzając chęć do działania. Dzięki obrzędowości powstaje wspólnota drużyny, każdy czuje się jej integralną częścią.

Zgodna z ideą harcerską

W harcerstwie kształtujemy charakter, pracujemy nad sobą. Dlatego obrzędowość musi łączyć się ze wzrastaniem, dążeniem do czegoś, nie może być płytka, bo stanie na drodze naszym celom, zahamuje działanie zamiast je wzmacniać. Musi zawierać system wartości wskazywanych przez Prawo Harcerskie. Obrzędowość

drużyny z reguły jest związana z jej nazwą (czasami także bohaterem). Dlatego przed wyborem nazwy należy zdobyć wiedzę na jej temat (pomocne mogą być książki, filmy, Internet). Jeśli wybierzesz obrzędowość związaną z historią – pamiętaj, że nie możesz tej historii fałszować (podobnie jest np. z obrzędowością przyrodniczą czy etnograficzną). Korzystaj z rzetelnych, zweryfikowanych źródeł wiedzy!

Obrzędowość nie może budzić grozy, naruszać godności, ośmieszać. W drużynie przecież każdy musi czuć się dobrze.

Spójna i zrozumiała

Obrzędowość powinna być zrozumiała dla wszystkich. Nie komplikuj jej, bo członkowie drużyny nie rozumieją, o co w niej chodzi, a cel, któremu ma służyć, gdzieś po drodze się zagubi. Obrzędy muszą tworzyć spójną całość.

Jeśli drużyna nazywa się „Bractwo Rycerzy”, nazwy zastępów nie powinny nawiązywać do zwierząt czy roślin. Mogą wtedy kojarzyć się z nazwami chorągwi czy rodzajów wojsk (np. husaria, piechota, jazda konna, łucznicy itp.). Nazwa drużyny powinna mieć szerszy zakres niż nazwa zastępu (w przeciwnym wypadku trudno będzie zbudować obrzędowość złożoną z wielu elementów).

Umożliwiająca tworzenie nowych elementów

Nie ma sensu wymyślanie kompletnej obrzędowości „na zawsze”. Musisz mieć możliwość wprowadzania nowych elementów, rozwijania starych, zmieniania tych, które się nie przyjęły w drużynie lub już nużą jej członków. Obrzędowość jest czymś żywym, co rośnie i dojrzewa (razem z harcerzami), aby spełniać swoje zadanie coraz lepiej. Inaczej zatracimy sens jej istnienia, będziemy sięgać po nią jedynie z przyzwyczajenia. Nie wolno trzymać się obrzędowości tylko dlatego, że obowiązuje w drużynie od 20 lat! Jednak nie zmieniaj obrzędowości zbyt często. Każdy taki krok powinien być przemyślany.

Dobra obrzędowość sama podpowie sposób rozpoczęcia i zakończenia zbiórki czy fabułę gry. Jest zgodna z zainteresowaniami, odpowiednia do wieku harcerzy i akceptowana przez drużynę. Lepiej zrezygnować z obrzędu, jeśli nie zyskał aprobaty, niż uparcie przekonywać do niego członków drużyny.

Obrzędowość nie powinna być tylko dziełem drużynowego czy ściślego grona kadry. W jej tworzeniu może uczestniczyć rada drużyny, a nawet cała drużyna. Każdy pomysł „od dołu” oznacza, że obrzędowość jest w drużynie potrzebna.

BOHATER DRUŻYNY

■ Jakub Cichocki

Postać bohatera może w doskonały sposób wspomagać w drużynie osiągnięcie wybranych celów. Bohater drużyny to osoba lub grupa osób, których postawa pomaga harcerzom w kształtowaniu własnych charakterów. To konkretny autorytet – wzór, który ma pokazywać sposób pracy nad sobą, dążenie do osiągnięcia właściwych postaw i zachowań w codziennym życiu.

👉 WYBÓR BOHATERA DRUŻYNY

Najlepiej podjąć taką decyzję wspólnie – podczas spotkania rady drużyny. Przedtem jednak należy zastanowić się, kim ma być bohater. Jakie wartości powinien sobą prezentować? Jakie postawy podkreślać i uwydatniać? Może warto, by był związany z zainteresowaniami drużyny czy wybraną specjalnością. Może też być związany z terenem, na którym działacie. Może to być osoba znana lub taka, której nazwisko pamięta niewielu ludzi, a dzięki kampanii „Bohater” i później podejmowanym zadaniom przybliżycie ją innym. Pamiętaj o tym, że bohaterem może być jeden człowiek (np. Tadeusz Zawadzki „Zośka”), ale można także wybrać bohatera zbiorowego (np. batalion „Zośka”).

Dobrze, gdy rada drużyny wybiera z kilku kandydatur. Drużynowy może zaproponować kilka postaci sam lub ogłosić konkurs w drużynie. Propozycje mogą zgła-

Popularni bohaterowie drużyn to harcerze Szarych Szeregów (np. Maciej Aleksy Dawidowski, Jan Bytnar, Tadeusz Zawadzki), postacie historyczne (Zawisza Czarny, Jan Kiliński, Bolesław Chrobry) czy ludzie, którzy dokonali niezwykłych wyczynów (np. Jerzy Kukuczka). Bohaterami mogą być także postacie mniej znane, ale cenione i szanowane w lokalnym środowisku. Warto ich poszukać.

sząć zastępy. Ważne, by przed podjęciem decyzji rada mogła zapoznać się z uzasadnieniem wyboru oraz życiorysem wskazanej postaci. Ten etap powinien trwać tyle czasu, aby harcerze mogli poszukać odpowiednich postaci i przygotować ich biogramy.

KAMPANIA BOHATER

Po podjęciu decyzji, czyje imię chcecie zdobywać, przychodzi czas na zaplanowanie i przeprowadzenie kampanii „Bohater”. Najczęściej trwa ona cały rok harcerski. To długofalowa praca, w czasie której każdy harcerz i każdy zastęp będzie podejmował zadania i brał udział w wielu wydarzeniach i zbiórkach służących poznawaniu postaci bohatera: jego życia, działalności, cech charakteru.

Gotowy program kampanii „Bohater” złoż w komendzie hufca i uzyskaj jej akceptację, która zostanie ogłoszona w rozkazie komendanta. W kampanii „Bohater” można zaplanować zbiórki związane z losami bohatera, jego życiową postawą i cechami charakteru. Treści związane z bohaterem mogą wypełniać zadania zastępów, gry, wycieczki i biwaki – najlepiej, aby niektóre z nich były realizowane w miejscach związanych z wybraną postacią.

Nie zapomnij o dokumentowaniu kampanii – to będzie na przyszłość bezcenne źródło wiedzy i kronika waszego działania. Przy okazji pewnie poznacie ciekawe miejsca i niezwykłych ludzi związanych z losem waszego bohatera, a także z badaniem i dokumentowaniem jego życia. Warto te kontakty podtrzymywać także później, organizować np. spotkania z takimi ludźmi czy rajdy do miejsc związanych z życiem i działalnością bohatera.

Możecie też organizować gry i festyny, które przybliżą postać waszego bohatera innym drużynom, rodzicom, przyjaciołom, mieszkańcom osiedla itp. Przygotowywanie takich imprez to nic innego, jak poznanie bohatera z wielu stron.

PODSUMOWANIE KAMPANII

Musicie go dokonać w ciekawej formie oraz dołączyć do wniosku o zakończenie kampanii „Bohater” i przyznanie drużynie imienia. Wniosek należy skierować do komendanta hufca. Po pozytywnym zamknięciu kampanii „Bohater” czeka drużynę jeszcze jedno zadanie – przygotowanie uroczystości nadania imienia.

To będzie ważna data w życiu całej drużyny i środowiska, w którym działacie. Na taką uroczystość warto zaprosić władze hufca, poznane w trakcie kampanii osoby, rodziców harcerzy, przyjaciół drużyny, dyrekcję szkoły. Niech wszyscy wiedzą, że to wasze święto i cieszą się

razem z wami. To bardzo wzruszający moment – więc warto zadbać o jego właściwą oprawę.

PRACA Z BOHATEREM

Praca z bohaterem nie kończy się na uroczystości przyznania imienia. Jak sprawić, aby bohater był obecny w pracy drużyny także później? Na pewno warto zadbać o to, by wiedza o nim znalazła się w dodatkowych wymaganiach na stopnie (regulamin stopni dopuszcza uzupełnianie programów prób o wymagania przyjęte w drużynie). Może będziecie świętować daty związane z jego życiem? Z każdym rokiem można wzbogacać w drużynie wiedzę o bohaterze. Warto też poszukać w Polsce środowisk, które noszą takie samo imię. Mogą to być inne drużyny, szkoły czy też różne stowarzyszenia lub instytucje.

Najważniejsze wydarzenia w życiu drużyny, takie jak Przyrzeczenie Harcerskie, mogą odbywać się w miejscach, które są związane z bohaterem. Dzięki temu dla harcerzy będą to naprawdę wyjątkowe chwile.

Z pewnością znajdziesz dla swojej drużyny właściwego patrona. Jeśli jednak pracujesz z drużyną noszącą już imię, ale postać bohatera i wiedza o nim nieco się w waszym środowisku zatarła, to odśwież ją i pomyśl, jak może się przydać w codziennej pracy drużyny.

CZĘŚĆ III

PROGRAM DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

AKTYWIZUJĄCY I STYMULUJĄCY PROGRAM

■ Emilia Kulczyk-Prus ■ Aleksander Senk

Treść harcerskiego wychowania stanowi program drużyny. Powinien on odpowiadać zainteresowaniom i potrzebom harcerzy, stawiać wyzwania i być zachętą do samodoskonalenia. Budując go, musisz pamiętać o tym, jaki ma być człowiek, którego kształtuje dzisiejsze harcerstwo.

👉 JAKI POWINIEN BYĆ PROGRAM?

Należy formułować program tak, aby był:

- **spójny** – nie może być zbiorem niezwiązanych ze sobą form, ale powinien mieć określone cele odpowiadające potrzebom harcerzy starszych i ściśle je realizować,
- **twórczy** – powinien wymuszać twórcze podejście do samokształcenia i układania własnej drogi rozwoju przez harcerza starszego (tu bardzo istotną rolę odgrywają instrumenty metodyczne),
- **aktywizujący** – czyli zachęcający do podejmowania nowych wyzwań.

Program pracy drużyny jest całością, a nie serią niezwiązanych ze sobą działań. Powinien odpowiadać na potrzeby harcerzy starszych, którzy dzięki niemu będą mogli się rozwijać w sposób harmonijny i naturalny. Powinien być ciekawy, zgodny z ich zainteresowaniami – po to, aby pociągał ich i angażował do działania. Oczywiście, program musi realizować cele wychowawcze opisane w Podstawach wychowawczych ZHP w rozdziale „Jaki ma być człowiek, którego kształtuje dzisiejsze harcerstwo?”.

Nie istnieje jeden, uniwersalny program pracy drużyny czy zastępu. Program drużyny ani program zastępu nie jest też narzucony z góry. Tworzą go same drużyny i zastępy.

Planując pracę drużyny, weź pod uwagę, że techniki harcerskie (np. pionierka czy terenoznawstwo) nie są dla harcerzy starszych celem samym w sobie, ale dostarczają im umiejętności przydatnych podczas realizacji rozmaitych atrakcyjnych projektów.

👉 JAK POWSTAJE PROGRAM?

Każde harcerskie środowisko ma swoje potrzeby, każdy harcerz starszy jest inny. Drużyny działają w różnych warunkach, więc i ich programy powinny być różne.

Program pracy drużyny powinien uwzględniać programy wypracowane w zastępach. Jednak zanim zastępowi rozpoczną planowanie pracy swoich zastępów, muszą poznać cele i założenia, które stawiasz przed drużyną na dany rok. Nie muszą dostawać wytycznych na piśmie. Wystarczy spotkanie rady drużyny, na którym porozmawiacie o tym, jak ma wyglądać wasza drużyna za rok. Dobrze przy tym stworzyć kilkuletnią

wizję tego, co chce się osiągnąć i planować pracę w perspektywie. Program powinien uwzględniać potrzeby harcerzy, ich zainteresowania, warunki, w jakich działają, a także wymagania na stopnie, które aktualnie zdobywają (w drużynie starszoharcerskiej to stopnie pionierki/odkrywcy oraz samarytanki/ćwika).

Warto zastanowić się także, jakie działania w poprzednim roku sprawiły harcerzom radość lub satysfakcję i dlatego powinny być kontynuowane, a co nie spełniło ich oczekiwań.

Program pracy drużyny jest dokumentem złożonym z czterech podstawowych części:

- charakterystyki harcerzy i drużyny (przedstawiającej stan w momencie planowania),
- celów, czyli określenia tego, jacy mają być harcerze za jakiś czas (za rok, po obozie) i jaka ma być wtedy drużyna,
- opisu działań, które doprowadzą do tego, że osiągniesz zaplanowane cele,
- opisu organizacji pracy drużyny i kadry.

Podstawowym celem drużynowego jest kształtowanie harcerki i harcerzy tak, by wyrosli na dobrych ludzi, którzy w swoim postępowaniu kierują się zasadami określonymi przez Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie. Każdy kolejny rok harcerski i każdy kolejny obóz powinny pomagać realizować ten cel.

Tworząc program, uwzględnij wszystkie wymienione tu elementy, a także to, co wydaje ci się ważne, a nie znalazło się w tym rozdziale. Najlepiej zachowaj podaną tu kolejność.

Nie zaczynaj pisanie programu od planowania zajęć, bez wcześniejszego określenia celów.

1. Przygotuj charakterystykę – analizę tego, jak obecnie wygląda praca drużyny, jacy są jej członkowie oraz w jakim środowisku działa. Od tego, jakich harcerzy masz w drużynie i jak drużyna funkcjonuje, zależą cele, które będziesz realizował w następnym roku.

2. Ustal cele. Dobierz je tak, aby pozwalały zrealizować nadrzędny cel (misję ZHP), którym jest wychowywanie harcerzy, czyli wspieranie ich we wszechstronnym rozwoju i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań, w oparciu o Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie.

3. Biorąc pod uwagę zainteresowania i umiejętności oraz potrzeby i marzenia harcerzy, a także to, jaka ma być drużyna – zaplanuj sposoby realizacji celów.

4. Zadbaj o dobry podział obowiązków i rzetelny harmonogram działań, w którym nie zabraknie udziału w imprezach hufca i szczepeu.

Od początku istnienia ruchu harcerskiego podkreśla się olbrzymią rolę, jaką w harcerskim wychowaniu odgrywa przyroda oraz przebywanie na świeżym powietrzu. Przyroda stawia atrakcyjne wyzwania, stwarza warunki do rozwoju umysłowego oraz fizycznego, pobudza zaradność. Dzielenie pewnego ryzyka, przeżywanie tego, co nie może się zdarzyć w pomieszczeniu czy w ogóle w mieście, wspólne dbanie o zaspokajanie potrzeb życiowych w trudnych warunkach sprawia, że harcerze w swoim zastępie czy drużynie czują się bardziej zżyci, powstaje między nimi więź, która może stać się przyjaźnią na całe życie.

KROK I. CHARAKTERYSTYKA DRUŻYNY

Oczywiście, charakterystyka powinna być zrobiona rzetelnie. Jeżeli uważasz, że niektóre informacje mają charakter poufny, nie umieszczaj ich w dokumencie, do którego dostęp ma wiele osób, jednak weź je pod uwagę, planując pracę drużyny.

<p>Charakterystyka organizacyjna</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Nazwa drużyny. ■ Liczebność drużyny. ■ Terminy i miejsce zbiórek drużyny i zastępów. ■ Stan umundurowania. ■ Wiek harcerzy. ■ Środowisko działania (rodziny harcerzy, szkoła). ■ Warunki działania (harcówka, kontakty z dyrekcją szkoły itp.). ■ Organizacja pracy rady drużyny/zastępu zastępowych. ■ Kontakty z rodzicami, zaangażowanie rodziców w życie drużyny. ■ Majątek i sprzęt drużyny. ■ Struktura drużyny (podział na zastępy). ■ Działanie w szczebie, związku drużyn (jak zorganizowana jest jego praca).
<p>Charakterystyka wychowawcza</p>	<p>Opisz to, co składa się na „harcerskość” drużyny (jej styl, ducha i realizację harcerskich ideałów):</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ile osób złożyło Przyrzeczenie Harcerskie? ■ Jak realizowane są przez harcerzy ideały służby, braterstwa, pracy nad sobą (czy można na nich polegać, czy są rzetelni, braterscy, oszczędni, karni itd. – analizuj w odniesieniu do Prawa Harcerskiego)? Im rzetelniej to zrobisz, tym lepiej – od tego w dużej mierze zależy, czy sformułujesz odpowiednie cele. ■ Jaki jest poziom opanowania tradycyjnych dziedzin harcerskich (technik harcerskich)? ■ Jakiego stopnia harcerskie posiadają członkowie drużyny? ■ Jak działa rada drużyny/zastęp zastępowych (od strony programowej)?
<p>Charakterystyka harcerzy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Jakich cech, zdolności i umiejętności posiadają poszczególni członkowie drużyny? ■ Co sprawia im przyjemność, a co jest dla nich trudne? ■ Czym się interesują? ■ Jakich mają potrzeb, o czym marzą? ■ Jakich sprawności chcą zdobywać? <p>Analizuj kolejno sylwetki wszystkich członków drużyny – przecież twoim zadaniem jest troska o indywidualny rozwój każdego z nich.</p>
<p>Charakterystyka kadry</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wiek i stopień. ■ Informacje o otwartej próbie na stopień harcerski lub instruktorski, zdobywanych sprawnościach. ■ Miejsce nauki, sytuacja w szkole, w domu. ■ Ukończone kursy, zdobyte patenty i uprawnienia (nie tylko harcerskie). ■ Zainteresowania i umiejętności. ■ Najważniejsze cechy charakteru, zwłaszcza związane z pełnioną funkcją (umiejętność współpracy i podejmowania decyzji, zdolności wodzowskie). ■ Potrzeby i plany na przyszłość. ■ Najważniejsze źródła motywacji do działania.

KROK 2. USTALANIE CELÓW

Ustal cele na najbliższy rok, pamiętając o misji ZHP. Najpierw wypisz wszystkie istotne – twoim zdaniem – cele, później zdecyduj, które z nich są najważniejsze i najpilniejsze. Z pewnością nie uda się zrealizować wszystkich celów naraz, trzeba wyznaczyć ich tyle, by były możliwe do zrealizowania w wyznaczonym czasie.

Szczególną uwagę zwróć na cele wychowawcze, czyli na to, jacy mają być harcerze pod koniec planowanego okresu (roku szkolnego). Chodzi tutaj o ich postawy, zachowania, poglądy i posiadane umiejętności (najlepiej potwierdzone zrealizowanymi wymaganiami na stopnie czy sprawności).

Cele związane z rozwojem osobowym i funkcją ustal także dla kadry drużyny.

KROK 3. SPOSOBY REALIZACJI CELÓW

Realizacji przyjętych celów służą:

- sytuacje wychowawcze, w których uczestniczą członkowie drużyny,
- działania, dzięki którym tworzysz dobre warunki do wychowywania, czyli sprawnie funkcjonującą i dobrze wyposażoną drużynę.

Sytuacja wychowawcza to każde zdarzenie, w którym uczestniczy harcerz lub grupa harcerzy. Może nią być zarówno zwiad, gra terenowa lub zadanie organizacyjne, jak i zwykła rozmowa z drużynowym w czasie wolnym. Sytuacje wychowawcze, które zaplanujesz, muszą pomagać ci osiągnąć założone cele wychowawcze.

Bardziej pożądana jest sytuacja wychowawcza, w której harcerz jest aktywnym uczestnikiem, niż taka, w której występuje jako bierny obserwator. Pamiętaj, że wiele sytuacji wychowawczych tworzą sami członkowie drużyny, poprzez swoje zachowania, reakcje i relacje między sobą.

Wszystko, co planujesz dla drużyny zarówno w sferze wychowawczej, jak i organizacyjnej, powinno służyć wychowaniu harcerzy.

Cel został dobrze określony, jeśli:

- jest konkretny i wymierny – dokładnie wiesz, kiedy będzie można powiedzieć, że jest zrealizowany,
- określa, jaki ma być efekt końcowy,
- wynika z charakterystyki drużyny, harcerzy i kadry i jest zgodny z celem nadrzędnym,
- motywuje do jego realizacji,
- ma określony termin, do kiedy ma być zrealizowany,
- została wyznaczona osoba odpowiedzialna za jego realizację,
- dysponujesz czasem, umiejętnościami, środkami i ludźmi potrzebnymi do jego realizacji,
- jest ambitny, ale osiągalny.

KROK 4. PLANOWANIE SYTUACJI WYCHOWAWCZYCH

Gdy już wyznaczysz cele, przejdź do etapu planowania sytuacji wychowawczych. Wykorzystaj przy tym zajęcia programowe, instrumenty metodyczne i zadania organizacyjne.

Sytuacje wychowawcze	
Zajęcia programowe	Szczególnie zalecane są formy pracy umożliwiające aktywne poszukiwanie (np. wycieczka, zwiad, gra terenowa, zajęcia specjalnościowe, formy dyskusyjne). W opisie planowanych zajęć powinny się znaleźć temat zajęć i cel, który pozwalają one zrealizować.
	Zamierzenia , czyli informacje o tym, co po tych zajęciach harcerze będą umieli, wiedzieli.
	Osoba odpowiedzialna za zajęcia.
	Opis przebiegu zajęć (określ czas trwania poszczególnych elementów i osoby za nie odpowiedzialne).
	Spis potrzebnego sprzętu , materiałów i rzeczy do załatwienia.
Działania metodyczne	System stopni i sprawności . Opis: <ul style="list-style-type: none"> ■ jak harcerze będą motywowani do zdobywania stopni i sprawności, ■ jakie wymagania na stopnie będzie można zrealizować, uczestnicząc w zajęciach, ■ jakie sprawności (w jaki sposób) będzie można zdobyć.
	Projekt starszoharcerski . To zadanie podjęte z własnej inicjatywy wykonawców, wspólnie zaplanowane, realizowane i oceniane przez grupę (zastęp lub zespół zadaniowy). Pozwala rozwijać zainteresowania harcerzy starszych, kształci ich odpowiedzialność i umiejętność pracy w zespole. Opisz, jak chcesz wykorzystywać realizację projektów do osiągania celów wychowawczych.
	System zastępowy . Opisz, jak będzie funkcjonować system zastępowy w drużynie.
	System nagród i kar . Opisz zasady systemu nagród i kar przyjętego w drużynie. Zaznacz, które z celów pomaga osiągnąć, uwzględnij jego powiązanie z obrzędowością.
	Współzawodnictwo między zespołami . Opisz zasady współzawodnictwa między zastępami (cele, powiązania z obrzędowością, w czym zastępy współzawodniczą, co mogą osiągnąć i wygrać).
	Obrzędowość . Opis: <ul style="list-style-type: none"> ■ fabułę obrzędowości i jej poszczególne elementy, ■ jak obrzędowość będzie funkcjonować w zastępach, ■ w jaki sposób obrzędowość pomoże zbliżyć się do postawionych celów, ■ jeśli drużyna ma bohatera, to planowaną z nim pracę (jak postać bohatera pomoże realizować cele wychowawcze).
Zadania organizacyjne	Zadania organizacyjne , które należy wykonać, np.: <ul style="list-style-type: none"> ■ pozyskanie funduszy w rezultacie akcji zarobkowej, ■ poprawa warunków lokalowych poprzez wyremontowanie harcówki. Realizacja zadań organizacyjnych wspomaga działalność wychowawczą. Pamiętaj też, że powierzone harcerzom zadania organizacyjne stają się dla nich sytuacją wychowawczą.

Organizacja pracy drużyny	
Podział kompetencji	Uwzględnij, że niektóre kompetencje przypisane są do funkcji, ale są też takie, które można przydzielać w miarę potrzeb (to również sposób osiągania celów wychowawczych).
Szczegółowy harmonogram	Zaplanuj logiczny układ zbiórek i ich terminy, umieść nazwiska osób odpowiedzialnych za poszczególne formy działania. Planując terminy zbiórek drużyny, pamiętaj o dostosowaniu ich do kalendarza szczepu i hufca.
Dokumentacja pracy	Dokumentacja pracy to element niezbędny do dokonania podsumowania i wyciągnięcia wniosków z działalności drużyny: <ul style="list-style-type: none"> ■ Jakie formy dokumentacji będą prowadzone w drużynie? ■ Kto będzie za nie odpowiedzialny? ■ Jaką formę będzie mieć kronika drużyny i kto ją będzie prowadził?

Planując realizację celów poprzez zajęcia programowe i zadania, uwzględnij stałe punkty roku harcerskiego (akcja „Znicz”, zbiórka szczepu, impreza namiestnictwa, biwak drużyny itp.).

Zadbaj o to, aby program pracy drużyny posiadał stronę tytułową, numerację stron oraz był spięty lub oddany w teczce. Powinien być opatrzony datą i podpisany przez autorów.

PRZYKŁAD. PROGRAM PRACY 22 ŁÓDZKIEJ DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ „WŁÓCZYKIJE” IM. ANDRZEJA ZAWADY

Charakterystyka drużyny

52 ŁDSH „Włóczykije” im. Andrzeja Zawady to drużyna koedukacyjna, działająca w Szczepie im. Cichociemnych. W ubiegłym roku harcerskim drużyna zakończyła kampanię „Bohater”. Do drużyny należy 7 chłopców i 8 dziewcząt oraz 3 osoby kadry. Istnieją dwa zastępy – „Sokoły Wędrownie” (zastęp męski) oraz „Rybitwy Popielate” (zastęp żeński). Harcerki i harcerze są w wieku 13–15 lat.

W drużynie 4 osoby posiadają stopień pionierki/odkrywcy i mają otwarte próby na stopień samarytank/ćwika, 3 osoby mają stopnie tropicielki/wywiadowcy i mają otwarte próby na stopień pionierki/odkrywcy, 4 osoby złożyły na obozie Przyrzeczenie i otworzą wkrótce próby na stopnie pionierki/odkrywcy. Pozostali będą realizować próbę harcerki/harcerza.

Chłopcy z drużyny lubią sport i zadania związane z wysiłkiem fizycznym, dziewczyny wolą zajęcia manualne i zabawy towarzyskie. Dzięki urozmaiconemu planowi pracy chcemy zapewnić wszystkim możliwość zarówno poszukiwania, jak

i rozwijania swoich zainteresowań. W ciągu roku praca drużyny polega głównie na cotygodniowych zbiórkach oraz atrakcyjnych akcjach. System współzawodnictwa w drużynie ma charakter indywidualny. Dotychczas drużyna realizowała liczne projekty (w zastępach i całą drużyną – z uwagi na jej niedużą liczebność) i w nadchodzącym roku mamy zamiar to kontynuować, szerzej uwzględniając zdobywanie stopni i sprawności.

W drużynie działa rada drużyny, której pracę chcemy usprawnić w nadchodzącym roku. W styczniu planowane jest przekazanie drużyny nowej drużynowej (dotychczasowej przybocznej Weronice).

Na ostatnim obozie zostały wprowadzone zmiany kadrowe – pojawiła się nowa przyboczna (Kamila), odszedł dotychczasowy przyboczny. Kadra drużyny stale się dokształca poprzez szkolenia, warsztaty i kursy. Mamy w planach wyjazd na obóz oraz udział w Zlocie Kraków 2010 z okazji 100-lecia harcerstwa.

Kadra

- **Katarzyna** – 21 lat, drużynowa, podharc mistrzyni, harcerka orla (zdobywa stopień harcerki Rzeczypospolitej), studentka IV roku Stosunków Międzynarodowych na Uniwersytecie Łódzkim. Należy do drużyny wędrowniczej działającej w szczepie, jest również instruktorką namiestnictwa i zespołu kadry kształcącej hufca. Interesuje się radiem i publicystyką, historią Łodzi, polityką międzynarodową oraz turystyką górską. W styczniu 2010 r. rozpocznie półroczne studia w Finlandii.

- **Weronika** – 17 lat, przyboczna, samarytanka (zdobywa stopień harcerki orlej), uczennica II klasy LO. Również należy do drużyny wędrowniczej w szczepie. Interesuje się tańcem, fotografią i biologią. Od stycznia 2010 r. będzie pełnić funkcję drużynowej 52 ŁDSH „Włóczykije”. Niedawno ukończyła kurs drużynowych. Planuje aktywnie uczestniczyć w spotkaniach namiestnictwa i otworzyć próbę na stopień przewodniczki.

- **Kamila** – 16 lat, przyboczna, pionierka, w tym roku wstąpiła do drużyny wędrowniczej i realizuje próbę wędrowniczą, uczennica I klasy LO.

Wśród członków kadry drużyny funkcjonuje następujący podział obowiązków:

- **Kasia** – praca w komendzie szczepu, sprawowanie opieki nad członkami drużyny, organizacja spotkań rady drużyny, indywidualna praca z kadrą drużyny, organizacja zajęć programowych w ramach zbiórek i wyjazdów.

- **Wera** – dbanie o właściwy przepływ informacji między kadrą drużyny i zastępami, organizacja zajęć programowych w ramach zbiórek i wyjazdów, reprezentowanie drużyny podczas zbiórek namiestnictwa (od stycznia 2010 r. przejmuje obowiązki drużynowej).

- **Kamila** – prowadzenie książki pracy drużyny, organizacja zajęć programowych w ramach zbiórek i wyjazdów, dbanie o tablice informacyjno-promocyjne w Szkole Podstawowej nr 11 i Gimnazjum nr 20, uzupełnianie strony internetowej drużyny.

Analiza SWOT drużyny

<p>Mocne strony:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ atrakcyjny, urozmaicony program, ■ realizacja projektów, ■ posiadanie harcówki, ■ doświadczona drużynowa, aktywnie pracująca z młodą kadrą, przygotowująca ją do prowadzenia drużyny, ■ aktywna praca drużyny z bohaterem. 	<p>Słabe strony:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ mała liczebność drużyny, ■ drużyna nie jest zintegrowana (gdyż tworzą ją ludzie z różnych środowisk), ■ niesamodzielność sprzętowa drużyny, ■ brak wspólnych zainteresowań członków drużyny, ■ drużyna słabo pracuje z instrumentami metodycznymi, jakimi są stopnie i sprawności.
<p>Szanse:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ silne wsparcie komendy szczeplu, ■ pomoc namiestnictwa (kursy, szkolenia, spotkania), ■ współpraca ze środowiskami harcerskimi spoza hufca. 	<p>Zagrożenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ brak nowych członków drużyny (mało efektywna akcja nabór).

Obrzędowość drużyny

Dlaczego nazywamy się „Włóczykije”? Ponieważ – tak jak Włóczykij – lubimy wędrować. Nie tylko wędrować po górach, ale również wędrować w głąb naszej duszy, aby odkryć, kim naprawdę jesteśmy i jak wielka siła w nas drzemie. Takie poszukiwanie sprzyja przewartościowywaniu dotychczasowego sposobu patrzenia na świat i autorytety, a nasze zbiórki pozwalają na sprawdzenie siebie w różnych, czasem ekstremalnych sytuacjach i warunkach.

Drużyna posiada stałe elementy pozwalające na regularną pracę z obrzędowością. Należą do nich: obrzędowe rozpoczęcie i zakończenie zbiórki, okrzyk, proporzec, strona internetowa, kapelus z Włóczykija (udzielający głosu podczas kominków) i but Włóczykija (but marzeń), laska skautowa, obrzędowe przyjęcie do drużyny, piosenka, plakietka, tablica drużyny, święto Włóczykija – urodziny drużyny.

Cele, zamierzenia, sposoby realizacji

● **Rozwój liczebny drużyny w ciągu roku harcerskiego** – regularne zapraszanie uczniów gimnazjum, w którym działamy, na atrakcyjne akcje i wyjścia organizowane przez drużynę.

● **Poprawa wizerunku drużyny w najbliższym otoczeniu** – interesujące zagospodarowanie tablicy informacyjnej naszej drużyny w gimnazjum, dbanie o stronę internetową drużyny, stały kontakt kadry drużyny z rodzicami (zapraszanie ich na imprezy drużyny i szczeplu, zebrania), obecność przedstawicieli drużyny na uroczystościach szkolnych.

● **Wyjazd na obóz oraz na Zlot Kraków 2010.**

● **Usprawnienie zdobywania stopni i sprawności** – zbiórki drużyny uwzględniające wymagania z prób na stopnie i sprawności, opieka zastępowych nad próbami na stopnie.

● **Troska o kulturę osobistą członków drużyny, ich rozwój kulturalny oraz kulturę języka** – wzmożona praca nad systemem wartości i Prawem Harcerskim.

● **Poznanie wielokulturowości naszego miasta (Łodzi)** – poznawanie najbliższej okolicy zamieszkania, najważniejszych łódzkich zabytków, wyjścia kulturalne, przedstawienie walorów Łodzi przyjezdnym harcerzom (biwak wymienny).

● **Poznanie kultur świata** – cykl zbiórek na ten temat zorganizowany przez radę drużyny.

● **Integracja wewnątrz drużyny** – odnalezienie wspólnych zainteresowań, warsztaty z różnych dziedzin, udział w imprezach szczepu, hufca.

● **Zwiększenie poczucia identyfikacji z drużyną** – praca z bohaterem drużyny (spotkanie z rodziną i przyjaciółmi himalaisty Andrzeja Zawady, udział w imprezach dotyczących turystyki górskiej, wyjazd na obóz w góry).

● **Przygotowanie kadry drużyny do pełnienia nowych funkcji**, wzrost kompetencji rady drużyny:

- systematyczna praca drużynowej z radą, co najmniej raz w miesiącu spotkanie rady,
- udział zastępowych, przybocznych i drużynowej w zajęciach dokształcających, poszerzających ich warsztat pracy,
- udział kadry drużyny w pracach namiestnictwa,
- podejmowanie przez kadrę drużyny samodzielnych działań (pisanie grantów, prowadzenie akcji zarobkowej drużyny),
- pozyskanie męskiego przybocznego do drużyny (rozwiązanie problemu z pomocą namiestnika i komendy szczepu, a także samodzielne poszukiwania w zaprzyjanych środowiskach harcerskich).

Harmonogram działań drużyny

Data	Temat	Cel	Forma	Odpowiedzialni	Proponowane sprawności
02.09.	Rozpoczęcie roku w szczepie	Integracja całego szczepu	Gra terenowa, apel	Kasia, Wera	
04.09.	Podsumowanie obozu, propozycje na nadchodzący rok harcerski	Zapoznanie członków drużyny z nowym systemem pracy w drużynie, wypracowanie dodatkowych pomysłów	Drzewko podsumowań	Kasia	
10.09.	Spór i kłótnia. Słów kilka o eryście	Nauka prowadzenia sporów i poprawnego wystawiania się	Dyskusje, scenki	Krzysiek	„reporter” **
14.09.	Akcja naborowa	Promocja 52 ŁDSH w środowisku lokalnym, pozyskanie nowych członków do drużyny	Warsztaty, pokazy	Wera	sprawności dotyczące indywidualnych zainteresowań

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

17.09.	Zbiórka ponabobrowa – piekielne zabawy	Wprowadzenie nowych członków drużyny, integracja, dobra zabawa	Gry i zabawy	Wera	„mistrz gimnastyki” **, „mistrz tańca” **
25.09.	Rozpoczęcie roku harcerskiego w hufcu	Poznanie innych środowisk hufca	Gry i zabawy, apel	Wera, Kasia	
01.10.	Mam talent!	Poznanie zainteresowań i umiejętności członków drużyny, integracja w drużynie	Zajęcia artystyczne, zadania twórcze	Kama, Miśka	„pieśniarz” **, „aktor” **, „gawędziarz” ** i inne artystyczne
07.10.	Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie	Poznanie wartości harcerskich	Kominek	Kama	„lilia i koniczyna” **
09–11.10.	Biwak szczepu	Integracja w szczepie, bliższe poznanie pracy drużyny wędrowniczej, powtórzenie wiadomości z zakresu technik harcerskich – rozpoczęcie wdrażania szczepowego systemu szkoleń	Biwak	Kasia, Wera	Wymagania na stopnie z zakresu technik harcerskich
14.10.	Niezwycześeni	Zaprezentowanie atrakcyjności i różnorodności działań drużyny, poszukiwanie swoich pasji, ćwiczenie kondycji fizycznej	Gra terenowa	Artur	„poszukiwacz” **
21.10.	Akcja zarobkowa drużyny	Nauka planowania, rozwój ekonomiczny drużyny, rozwój manualny	Scrapbooking	Kama, Miśka	„skarbnik” **
01.11.	Akcja „Znicz”	Rozwój ekonomiczny	Sprzedaż zniczy	Krzysiek	„skarbnik” **, „gospodarz” **
06–08.11.	Wyjazd do Warszawy – biwak wymienny (cz. I)	Współpraca z innymi środowiskami harcerskimi, integracja, poznanie walorów historyczno-kulturalnych Warszawy	Biwak	Kasia	
11.11.	Obchody Święta Niepodległości	Promowanie zachowań patriotycznych	Udział w uroczystościach	Wera	„poszukiwacz” **, „obywatel” **
18.11.	Afryka, Afryka	Zapoznanie z kulturą afrykańską, nauka gotowania potraw regionalnych	Gotowanie, gry i zabawy	Wera	„kucharz” **, „poszukiwacz” **
25.11.	Projektowanie	Praca z instrumentami metodycznymi, zapoznanie z propozycjami programowymi na Zlot „Kraków 2010”	Dyskusja, planowanie	Kasia	
02.12.	Cztery kultury	Poszerzenie wiedzy o Łodzi – mieście czterech kultur	Zadania projektu	zastępowi	„początkujący religioznawca” **, „poszukiwacz” **

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

09.12.	Fotografia	Nauka podstaw fotografowania	Warsztaty	Wera	„poszukiwacz” **, „fotograf” **
11–13.12.	Warszawa w Łodzi – biwak wymienny (cz. 2)	Współpraca z innymi środowiskami harcerskimi, integracja, poznawanie historii własnego miasta oraz jego walorów turystycznych	Biwak, zadania projektu	zastępowi, Kasia	„znawca własnej miejscowości” **
18.12.	Wigilia drużyny, pożegnanie Kasi	Podsumowanie dotychczasowej pracy drużyny, integracja wewnątrz drużyny	Wieczór wigilijny	Kama, Wera	„kucharz” **
06.01.	Przygotowanie wernisażu	Przygotowanie prezentacji projektu	Prace manualne	zastępowi	„gospodarz” **
15.01.	Wernisaż – zbiórka szczepla (akcja kończąca projekt)	Przedstawienie w szczeple i szkole różnych aspektów wielokulturowej Łodzi	Wystawa	Wera, Kama, Miśka	
20.01.	Święto szczepla	Integracja w szczeple	Zbiórka szczepla	Komenda szczepla	
28.01.	Włoski świat	Zapoznanie z kulturą Włoch	Gotowanie włoskiej potrawy, nauka języka	Artur, Wera	„tłumacz” **, „kucharz” **, „poszukiwacz” **
04.02.	Śnieżnym szlakiem – o Andrzejku Zawadzie	Przypomnienie wiedzy o bohaterze drużyny, praca nad sobą	Projekcja filmu i zadania	Wera	„K2” **
11.02.	Lodowisko	Przedstawienie atrakcyjności działań drużyny, zwiększenie aktywności fizycznej	Wyjście na lodowisko	Miśka, Kama	„poszukiwacz” **, „łyżwiarz” **
20.02.	DMB	Integracja w szczeple	Zbiórka szczepla	Komenda szczepla	„fotograf” **, „uczynny” **
04.03.	Stopnie i sprawności	Praca z instrumentami miodycznymi, zachęcenie harcerzy do zdobywania stopni i sprawności	Gra planszowa	Kama, Miśka	zestaw sprawności
12–13.03.	Rajd „Kosmiczna noc”	Poznanie innych środowisk, sprawdzenie umiejętności radzenia sobie w terenie	Rajd	Wera	„skarbnik” **, „gospodarz” **, „reporter” **, „fotograf” **
19–20.03.	Biwak szczepla	Integracja gromad i drużyn ze szczepla, przypomnienie technik harcerskich	Biwak	Komenda szczepla	„terenoznawca” **, „kartograf” ***
24.03.	Pomocy! Samarytanka	Sprawdzenie wiedzy z samarytanki, przedstawienie atrakcyjności działań drużyny	Szkolenie z pierwszej pomocy	Miśka	„sanitariusz” **

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

07.04.	Wartości dawniej i dziś	Rozwój duchowy, nauka dyskusowania i wyrażania własnych opinii	Dyskusja, gry negocjacyjne	Wera	„obywatel” **
10.04.	Współczesna kultura – wyjście do kina (teatru)	Rozwój duchowy, rozwój kulturalny	Kino/teatr	Kama	„fotograf” **, „reporter” **
14.04.	Gra detektywistyczna	Nauka logicznego myślenia	Gry i zabawy logiczne	Miśka	„poszukiwacz” **
21.04.	Pieśni, gusła, mity, obrzędy, obyczaje – ludowość	Zdobycie informacji z zakresu ludowej kultury Polski, rozwój duchowy	Warsztaty	Ola, Wera	„poszukiwacz” **, „etnograf” ***
17–18.04.	Święto hufca	Poznanie innych środowisk hufca, współzawodnictwo drużyn w różnych dziedzinach	Biwak	Kama, Wera	„terenoznawca” **
24.04.	Festiwal „Mediatravel”	Poznanie innych kultur, rozwój kulturalny	Wyjście na festiwal	Wera	„poszukiwacz” **
05.05.	Go now!	Poszukiwanie interesujących dziedzin, rozwój fizyczny	Zajęcia sportowe (szabla)	Artur	„poszukiwacz” **
12.05.	Projekt zaproponowany przez Kamilę i Miśkę (akcja społeczna)	Rozwój kreatywności, praca na rzecz społeczeństwa (służba)	Planowanie projektu	Kama Miśka	sprawności związane z zadaniami projektu
19.05.	Projekt cd.	Rozwój kreatywności, praca na rzecz społeczeństwa (służba)	Flashmob	Kama Miśka	
26.05.	Przygotowania do Leśnych Harców Zastępów	Realizacja zadań przedharcowych	Ćwiczenia sprawnościowe	zastępowi	„organizator harców” **, „organizator czasu” **
02.06.	Wielka gra!	Sprawdzenie i przypomnienie umiejętności przydatnych na LHZ (techniki harcerskie)	Gra terenowa	Wera	„przyjaciół przyrody” **, „znawca przyrody” **, „terenoznawca” **
03–06.06.	XX LHZ	Sprawdzenie umiejętności radzenia sobie w terenie, sprawdzian znajomości technik harcerskich	Złot	Wera, Kama, Miśka, Artur	„terenoznawca” **, „tramp” **
19.06.	Techniki relaksacyjne	Podsumowanie LHZ, zdobycie umiejętności relaksacyjnych	Zajęcia odprężające	Wera	
16.06.	Zakończenie roku harcerskiego	Podsumowanie pracy drużyny, przedstawienie planów obozowych	Piknik	Wera	

oprac. Katarzyna Rytko

PRÓBA HARCERKI/HARCERZA – WITAMY W DRUŻYNIE!

■ Anita Regucka-Kwaśnik

Każdy, niezależnie od momentu wstąpienia do organizacji, zaczyna swą przygodę harcerską od próby harcerki/harcera. Jej zakończenie wiąże się z dopuszczeniem do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego i pozwala na otwarcie próby na stopień harcerski odpowiedni do wieku zdobywającego. Próba harcerki/harcera trwa od 3 do 6 miesięcy.

ROZPOCZĘCIE PRÓBY HARCERZA

Zapewne większość drużynowych spotkała się z sytuacją, kiedy do drużyny dołączyły osoby, które były już w przeszłości harcerzami i wiedzą, o co w harcerstwie chodzi. Pozostaje zatem przyjęcie ich do drużyny. One ze swej strony przyjmą obywatelstwo i zwyczaje waszego środowiska – a może wniosą do niego coś nowego?

Inaczej jest, gdy na zbiórkę przychodzi gimnazjalista, który dotąd nie był harcerzem. Wszystko jest dla niego nowe. Jednocześnie ma już swoje doświadczenia w różnych dziedzinach życia, które mogą wiązać się z harcerstwem – może był na rajdach, zna smak wędrówki po lasach i górach, może jest społecznikiem i pracował w samorządzie szkolnym czy klubie turystycznym. Człowiek w tym wieku ma swoje poglądy, zastanawia się nad sobą, wartościuje siebie i otaczającą go rzeczywistość. Drużynowy wspólnie z zastępowym zastępu, do którego trafi nowa osoba, musi się zastanowić, co zrobić, aby „nowy” świadomie wybrał harcerską drogę i przyjął za swoje harcerskie ideały.

Czas próby to okres, kiedy kandydat na harcerza odpowiada sobie i drużynie na wiele pytań: Czy chcę zostać w drużynie? Czym może być dla mnie harcerstwo? Czy harcerskie ideały mogą stać się moimi ideałami? Co to jest Prawo Harcerskie? Czy chcę zaakceptować wyrażone w nim wartości i uznać je za własne? Czy chcę i potrafię dostosować się do harcerskiego stylu bycia? Czy chcę przychodzić na zbiórki i realizować zadania wspólnie z zastępem i drużyną?

Próbie należy rozpocząć jak najszybciej. Jeśli tylko ktoś zdecydował, że chce regularnie uczestniczyć w zbiórkach, poinformuj go, że wiąże się to z rozpoczęciem próby harcerza i wyjaśnij, na czym ona polega. Podkreśl, że dopiero po zakończeniu próby i złożeniu Przyrzeczenia przestaje się być gościem

Postaraj się nie dopuścić do sytuacji, w której „nowi” chętnie przychodzą na zbiórki, podobają im się ludzie i atmosfera w drużynie, ale nie decydują się zostać harcerzami. Taka sytuacja powoduje, że nowa osoba nie wiąże się z drużyną i harcerstwem, a ponadto trudno mieć wobec niej jakiegokolwiek oczekiwania, ponieważ nie ma ona poczucia odpowiedzialności wynikającego z faktu przynależności do grupy.

w drużynie i że okres niezobowiązującego odwiedzania drużyny nie może trwać wiecznie. Rozpoczęcie próby możesz ogłosić rozkazem, możesz też nadać mu obrzędowy charakter – np. dodać do symbolicznej watry drewnianka z imionami osób podejmujących próbę (dołożą je do prawdziwego ogniska podczas Przyrzeczenia), wpisać ich imiona do kroniki itp.

PRZEBIEG PRÓBY

Kandydat na harcerza musi najpierw zapoznać się z ideą i wymaganiami próby zawartymi w regulaminie. Być może w waszej drużynie są także dodatkowe wymagania, które należy spełnić podczas próby (np. związane z bohaterem drużyny).

Idea próby harcerki/harcerza

Staram się zasłużyć na miano harcerki/harcerza. Chcę poznać harcerstwo i dostosować się do jego wymagań, określonych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim. Chcę przebywać w zastępie (patrolu) i drużynie.

Zalecany czas trwania próby: 3–6 miesięcy.

Wymagania próby

1. Znam i rozumiem treść Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Znam i rozumiem Prawo Harcerskie.
3. Znam i rozumiem symbolikę Krzyża Harcerskiego, lilijki i koniczynki. Potrafię wyjaśnić, do czego zobowiązuje harcerskie pozdrowienie „Czuwaj!”.
4. Znam hymn harcerski i umiem go zaśpiewać.
5. Kompletuję swój mundur harcerski.
6. Systematycznie uczestniczę w zbiórkach zastępu i drużyny.
7. Wykonałem z zastępem (patrolem) przynajmniej jedno zadanie zespołowe (lub projekt).
8. Znam nazwę drużyny, imię i nazwisko zastępowego i drużynowego i wiem, jak się z nimi skontaktować.

Uwaga. Próbę można poszerzyć o dodatkowe wymagania przyjęte w drużynie.

System stopni harcerskich ZHP

Dodatkowe wymagania przyjęte w drużynie (przykład)

1. Znam bohatera i historię drużyny. Wiem, kiedy powstała i kto ją założył.
2. Potrafię odpowiednio się zachować w kręgu ognia.

Jako drużynowy powinieneś czuwać nad tym, aby kandydat na harcerza wypełnił wszystkie wymagania próby, a jego postawa była zgodna z jej ideą – tylko wtedy będzie mógł złożyć Przyrzeczenie Harcerskie.

W toku próby kandydat na harcerza powinien mieć możliwość zasmakowania harcerskiej przygody. Niech drużyna i zastęp umożliwią mu poznawanie radości poszukiwania i odkrywania. Niech zobaczy, że w drużynie można rozwijać swoje zainteresowania, ale można także spróbować rzeczy nowych.

Kandydat powinien poznać pracę w zespole – uczestniczyć w zbiórkach zastępu i drużyny, a także w realizacji starszoharcerskiego projektu. Musi też poznać nasz kodeks postępowania – Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie – i harcerskie symbole. Aby tak się stało, w swoich gawędach nawiązuj do punktów Prawa i harcerskiej symboliki, stawiaj pytania dotyczące norm i zasad, stwarzaj sytuacje, w których pomimo wątpliwości trzeba podejmować decyzje. Pamiętaj, że harcerz starszy to osoba niezależnie myśląca, kształtująca swoje poglądy, pozwól mu więc na autonomię myślenia i działania. Nie zapominaj też, że jest to próba indywidualna – niezależnie od tego, ile osób w drużynie w tym samym czasie ją realizuje.

Opiekę nad „nowymi” oraz wprowadzanie ich w harcerskie życie mogą przejąć od ciebie przybocznicy lub zastępowi. Możesz rozdzielić nowe osoby do działających zastępów albo stworzyć z nich oddzielny zastęp, na którego czele stanie doświadczony harcerz, który przekaże im podstawową wiedzę, a także nauczy pracy w grupie.

Najtrudniej jest wtedy, gdy nowych osób jest więcej niż dotychczasowych harcerzy i kiedy nie masz do pomocy dobrych zastępowych. Zwróć wtedy szczególną uwagę na to, żeby pierwsze zbiórki były atrakcyjne zarówno dla nowych, jak i doświadczonych członków drużyny, żeby nowi rozumieli, o co chodzi, a starsi się nie nudzili. Najlepiej znaleźć coś, czego jeszcze nie było, zupełnie nowy temat lub formę, będące odkryciem dla wszystkich członków drużyny.

ZAKOŃCZENIE PRÓBY

Próba harcerza nie powinna trwać dłużej niż 6 miesięcy. Przyszłym harcerzom i tobie zależy przecież, żeby jak najszybciej zacząć właściwe harce – zdobywanie stopni, sprawności, przygotowania do pierwszego wspólnego obozu.

Decyzja o zakończeniu próby i dopuszczeniu do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego zostaje podjęta przez radę drużyny. Jednocześnie sam zainteresowany musi zadeklarować, że gotów jest złożyć Przyrzeczenie.

Sposób zakończenia próby zależy od tradycji panujących w drużynie. One też zwykle określają, w jaki sposób (kiedy, gdzie) organizuje się Przyrzeczenie. Nie ustalaj sztywnych terminów – np. że można je składać tylko na obozie. Jeśli chcesz połączyć tę uroczystość z ważnymi dla was datami, związanymi z np. bohaterem drużyny, wybierz kilka okazji w roku, żeby sztucznie nie przedłużać czasu trwania prób. Ważna jest też odrobina tajemnicy, zaskoczenia – jeśli Przyrzeczenia będą się odbywały tylko dwa razy w roku, w tych samych terminach, łatwo przewidzieć, kto i kiedy może się go spodziewać. Więcej o Przyrzeczeniu Harcerskim przeczytaj na s. 49–50.

STOPNIE HARCERSKIE – KOLEJNE KROKI W GÓRĘ

■ Anita Regucka-Kwaśnik

W drużynie starszoharcerskiej stopnie są jednym z trzech podstawowych źródeł programu drużyny – obok zainteresowań harcerzy i poszukiwania nowych pól działania. Oznacza to, że praca drużyny polega na rozwijaniu zainteresowań jej członków i poznawaniu coraz to nowych obszarów aktywności – z uwzględnieniem wymagań na stopnie pionierki/odkrywcy oraz samarytanki/ćwika.

➔ STOPNIE STARSZOHCERSKIE

Stopnie mogą być traktowane jak kolejne etapy indywidualnej wędrówki do mistrzostwa, najczęściej rozpoczętej próbą na ochotniczkę/młodzika, w czasie której niemal o wszystkim decydował drużynowy. Teraz jednak przyszedł czas na większą samodzielność i trudniejsze zadania.

● **Pionierka/odkrywca.** Ocenia siebie i swoje postępowanie, odwołując się do Prawa Harcerskiego. Potrafi radzić sobie w różnych sytuacjach. Można na niej/nim polegać. Jest uczynna/uczynny, odważna/odważny, samodzielna/samodzielny. Wywiązuje się z obowiązków wynikających z miejsca w drużynie.

● **Samarytanka/ćwik.** Poszukuje wzorów do naśladowania zgodnych z harcerskimi wartościami. Szuka sytuacji, w których może pomóc zgodnie z wyrażoną w Przyrzeczeniu szczerą wolą. Pracuje nad swoim charakterem. Poszukuje swoich zainteresowań i pasji. Rozwija je, zdobywając wiedzę i umiejętności w wybranych dziedzinach. Współtworzy życie drużyny.

System stopni harcerskich ZHP

➔ MOTYWOWANIE

Jeśli drużyna działa już od kilku lat, najlepszym sposobem na wyjaśnienie idei i sposobu zdobywania stopni jest przykład harcerzy, którzy wcześniej zdobyli stopnie pionierki/odkrywcy lub samarytanki/ćwika. Bardzo ważny jest także przykład, jaki daje drużynowy (może właśnie zdobywasz stopień harcerza orlego lub harcerza Rzeczypospolitej, a może jesteś w trakcie próby instruktorskiej).

A jak zacząć zdobywanie stopni w nowej drużynie? Oto pomysł na dobry początek. Przygotuj zbiórkę, na której porozmawiacie o idealnym harcerzu starszym – jaki powinien być, co powinien wiedzieć, umieć. Niech członkowie drużyny zastanowią

Jeśli masz problemy z motywowaniem harcerzy do zdobywania stopni, spróbuj podnieść prestiż stopni, wiążąc z nimi pewne przywileje. Może na rajd hufca zabierzesz tylko odkrywców? Może zorganizujesz atrakcyjny wyjazd tylko dla samarytanek?

się, czego im brakuje do osiągnięcia ideału. Potem sprawdźcie, czy wasze wyobrażenia zgadzają się z sylwetką harcerza określoną w idei i wymaganiach stopni starszoharcerskich.

Opowiedz harcerzom, kiedy na zbiórkach będą mogli nauczyć się tego, co zostało wskazane w wymaganiach, co będą musieli zrobić sami, poza zbiórkami, jak przy tym mogą rozwijać swoje zainteresowania. Na koniec zapytaj, kto chce otworzyć próbę i umów się z chętnymi osobami na rozmowę o jej programie.

OPRACOWANIE PRÓBY NA STOPIEŃ

Z każdą osobą planującą zdobywanie stopnia należy porozmawiać, żeby ustalić, jak wyobraża sobie realizację swojej próby. Jakie zadania indywidualne podejmie? Jakie sprawności zamierza zdobyć? Co ją szczególnie interesuje, a z czym ma kłopoty? Jakie projekty chce realizować i za co być podczas ich realizacji odpowiedzialna? Może przygotuje zbiórkę zastępu lub część zbiórki drużyny? Zwróć uwagę, że podczas próby na każdy ze stopni starszoharcerskich trzeba zdobyć co najmniej 3 sprawności i zrealizować 3 projekty. Nie oznacza to, że zdobywający ma w związku z tym jeszcze więcej zadań do wykonania. Chodzi o to, że realizacja przynajmniej części zadań wynikających z wymagań na stopnie powinna być uwieńczona przyznaniem sprawności lub zaliczeniem projektu.

Wykonując zadania w ramach prób na stopnie, harcerze starsi sprawdzają się w realnych, życiowych sytuacjach. Zaplanuj więc w ciągu roku takie zbiórki i przedsięwzięcia, żeby twoi harcerze mogli spełnić te wymagania, których nie realizują poprzez indywidualne zadania. W przypadku pionierki/odkrywcy możesz w ramach przedsięwzięć całej drużyny zaplanować np. akcję zarobkową, szkolenie z zakresu pierwszej pomocy, wirtualną podróż po parkach narodowych, spotkanie z przedstawicielami innych organizacji harcerskich. W ramach jesiennego i wiosennego biwaku drużyny harcerze będą mogli zająć się sprzętem drużyny, ale też sprawdzić się z terenoznawstwem i węzłów czy odwiedzić park krajobrazowy. Możesz także zaplanować np. cykl zbiórek o waszym mieście, udział w przygotowaniu wyborów samorządu szkolnego, grę na temat struktury ZHP lub spotkanie ze skautami. Podczas wspomnianej rozmowy zwróć uwagę kandydata do zdobywania stopnia na to, że udział w tych przedsięwzięciach drużyny będzie oznaczał realizację konkretnego wymagania na stopień.

Efektom rozmowy z harcerzem powinien być plan próby, zawierający zadania do wykonania i terminy ich realizacji. Zapisany plan próby nazywany jest kartą próby. Najlepiej sporządzić ją w dwóch egzemplarzach – jeden dla siebie, drugi dla zdobywającego stopień.

Otwarcie próby może mieć charakter obrzędowy. Także jej zamknięcie i przyznanie stopnia powinno mieć godną oprawę. Może to być uroczysty apel drużyny, ognisko na biwaku lub obozie. Możecie przyjąć, że zawsze będzie wyglądać tak

samo albo wykorzystywać różne okazje. Ważne, żeby nie przesadzić – nie narzucić sobie ograniczeń, które sprawią, że ktoś będzie czekał kilka miesięcy na zamknięcie próby, mimo że spełnił już wszystkie wymagania.

PRZEBIEG PRÓBY

Wiele zależy od twojej konsekwencji i systematyczności – powinieneś na bieżąco śledzić postępy harcerzy. Zauważysz wtedy, kto zbliża się do końca próby, a kto ma kłopoty z realizacją zadań. W tej drugiej sytuacji musisz zareagować – takiej osobie trzeba się przyjrzeć, porozmawiać z jej zastępowym, poszukać przyczyn problemów, udzielić pomocy.

Jeżeli zbiórka lub realizowane zadanie związane były z wymaganiem na stopień, podczas podsumowania rada drużyny powinna zdecydować, kto to wymaganie zrealizował. Czy tylko harcerze z zastępu, który wygrał grę, czy wszyscy, którzy ją ukończyli? Co zrobić z tymi, którzy nie wykonali zadania międzyzbiórkowego? Kiedy będą mieć następną szansę wykazania się? Zawsze należy zaznaczać realizację zaplanowanych zadań w karcie próby.

Można też odnotowywać postępy wszystkich zdobywających stopnie w jednym miejscu. Jeśli drużyna nawiązuje w swej obrzędowości do gór, w harcówce może znaleźć się plansza z wizerunkiem waszego ulubionego szczytu, na który prowadzi tyle tras, ilu harcerzy aktualnie zdobywa stopień. Trasy zostaną podzielone na tyle części, ile zadań stoi przed harcerzami, po realizacji każdego z nich można do planszy przypiąć chorągiewkę z nazwą zadania.

Opieką nad zdobywającymi stopnie podziel się z przybocznymi i zastępowymi. Możesz powierzyć przybocznemu zadanie rejestrowania postępów harcerzy, zastępowi mogą zająć się sprawnościami i projektami (w ramach projektów przydzielać zadania tak, aby pozwalały realizować wymagania na stopnie).

PRÓBY POSZERZONE O WYMAGANIA POPZEDNIICH STOPNI

Osoby w twojej drużynie, które dopiero złożyły Przyrzeczenie Harcerskie, też zdobywają stopnie przeznaczone dla harcerzy starszych, z tą różnicą, że ich próby powinny zostać poszerzone o wiadomości i umiejętności zawarte w wymaganiach niższych stopni.

Podobnie dzieje się, kiedy np. pojawia się w drużynie piętnastolatek w stopniu wywiadowcy – odpowiednim dla niego stopniem będzie ćwik, a nie odkrywca.

Podczas układania próby poszerzonej o wymagania poprzednich stopni należy pamiętać, że główną aktywnością harcerzy starszych jest poszukiwanie i poznawanie nowych dziedzin i dlatego nie należy oczekiwać od osoby zdobywającej stopień wykonywania zadań, które jej nie rozwijają. Nie

doświadczaj do próby wielu drobnych zadań z wymagań na młodzika i wywiadowcę, zamiast tego sprawdź, czy wcześniej wybrane zadania pozwalają spełnić wymagania z odpowiednich działów niższych stopni (np. zadania z działu „Doskonalenie harcerskie” w przypadku stopni pionierki/odkrywcy lub samarytanki/ćwika powinny uwzględniać zastosowanie tego, co jest zawarte w działach „Wiedza harcerska” i „Techniki harcerskie” w wymaganiach stopni ochotniczki/młodzika i tropicielki/wywiadowcy).

Zauważ, że zwykle w takich przypadkach nie trzeba uzupełniać umiejętności z zakresu zaradności życiowej, pracy nad sobą czy postawy obywatelskiej, bo osoba w gimnazjum więcej wie o życiu i świecie niż piętoklasista. To nie oznacza, że gimnazjalista nie może zainteresować się (na swoim poziomie) któryś z tematów uwzględnionych w programie młodszego stopnia, np. badaniem historii swojej rodziny. Zastanów się wtedy, czy należy uwzględnić to w próbie na stopień, czy lepiej zachęcić harcerza do zdobycia odpowiedniej sprawności.

PRZYKŁAD. PRÓBA NA STOPIEŃ PIONIERKI

● **Czas realizacji:** wrzesień /lipiec

● **O mnie:** Przyrzeczenie złożyłam 3 lata temu. Jako zastępowa zastępu „Tenisówki” jestem członkiem rady drużyny. Uczę się w II klasie gimnazjum nr 1. W szkole najlepsza jestem z języka angielskiego i języka polskiego i bardzo lubię te przedmioty. Mam za to duże problemy z geografją. Należę do szkolnego Koła Przyjaciół Teatru.

● **Podczas próby na stopień pionierki chcę zrealizować następujące zadania:**

1. Na wycieczce drużyny zdobędę sprawność „przewodnik po Ojcowskim Parku Narodowym” (październik).

2. Wraz z dwiema koleżankami z klasy przygotuję prezentację na lekcję geografii na temat parków narodowych, ze zdjęciami z wycieczki drużyny do Ojcowa – projekt „Prezentacja” (październik/listopad).

3. Od października konsekwentnie będę segregować w domu śmieci i namawiać rodzinę, żeby robiła to samo. Przynajmniej jeden typ odpadów będę przekazywać do ponownego wykorzystania (ten, do którego przekonam resztę rodziny).

4. Przy pomocy mamy przygotuję zbiórki zastępu na temat „Zdrowa żywność też jest smaczna” i „Z trądzikiem można wygrać” (styczeń/luty).

5. Zorganizuję wyjście do teatru dla członków Koła Przyjaciół Teatru – sprawdzę repertuar, zaproponuję spektakl, zarezerwuję i kupię bilety, zainicjuję dyskusję na temat spektaklu (luty).

6. Zdobędę sprawność „technik obozowy” (lipiec).

🟡 **Zbiórki drużyny związane z moim stopniem:**

1. Spotkania rady drużyny – demokracja (czas trwania próby).

2. Turniej wiedzy o ZHP w szczepie – struktura, historia ZHP (listopad).

3. Projekt „Znicz” – akcja zarobkowa (październik/listopad).

4. Spotkanie z drużyną Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej z okazji Dnia Myśli Braterskiej (luty).

5. Szkolenie medyczne i projekt „Pet to nie dla mnie” – sprawność „sanitariusz” (marzec).

6. Biwak drużyny (doskonalenie technik harcerskich) – terenoznawstwo, zawody na orientację (maj).

📌 **PRZYKŁAD. PRÓBA NA STOPIEŃ SAMARYTANKI**

- W czasie próby zdobędę sprawności: „muzyk”, „przewodniczka po...”, „leśny człowiek”.
- Wezmę udział w projektach: „Hufcowe śpiewogranie”, „Gwiazdka dla Ciapka”, „Znana i nieznana Łódź”.
- Czas trwania próby: od października do końca lipca.

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

Wymaganie	Sposób realizacji	Data realizacji. Potwierdzenie
Praca nad sobą		
Znam swoje dobre strony. Rozwijam je i potrafię je wykorzystać na rzecz innych.	Nauczę swoją drużynową podstaw gry na pianinie.	listopad–kwiecień
Poszukuję autorytetów. Czerpię z nich motywację do pracy nad sobą.	Wzorem mojej babci będę dbała o swoją pamięć, rozwiązując krzyżówki i inne formy zagadek pamięciowych.	cały czas trwania próby
Czynnie uczestniczę w formach rozwoju duchowego, np. kuźnica, dyskusja, rekolekcje, pielgrzymka.	Wezmę udział w 3-dniowych rekolekcjach wielkopostnych organizowanych w moim gimnazjum.	kwiecień
Racjonalnie organizuję własny czas. Planuję przebieg dnia, tygodnia.	Założę kalendarz, w którym będę wpisywała wszystkie spotkania, wyjazdy, zbiórki i sprawdziany.	październik
Znam zasady dobrego wychowania, potrafię ubrać się odpowiednio do sytuacji.	Podczas obozu przeprowadzę zajęcia z podstaw <i>savoir vivre</i> .	lipiec
Udoskonaliłam swoją technikę uczenia się lub poprawiłam oceny z wybranych przedmiotów szkolnych.	Poprawię oceny z jęz. angielskiego, na koniec roku będę miała piątkę.	październik–czerwiec
Systematycznie oszczędzam pieniądze na określony cel.	Zarobione pieniądze będę wpłacać na konto bankowe i zaoszczędzę je na przyszłoroczne wakacje.	październik–czerwiec
Uczę się języka obcego i potrafię wykorzystać jego znajomość (np. przetłumaczyłam artykuł, nawiązałam korespondencję ze skautem lub skautką).	Nawiążę znajomość ze skautem z USA, będę z nim rozmawiać w jęz. angielskim za pomocą portalu scoutface.com.	cały czas trwania próby
Zrobiłam przegląd swego tygodniowego jadłospisu pod kątem wartości odżywczych, wyciągnęłam wnioski i wprowadziłam poprawki na przyszłość. Znam skutki niedożywienia i przejadania się.	Przygotuję jadłospis zgodnie z zasadami diety (1200 kalorii) i będę go stosowała.	od listopada
Potrafię udzielić pierwszej pomocy, w razie potrzeby potrafię zastosować resuscytację (ogół czynności prowadzących do przywrócenia podstawowych czynności życiowych).	Wezmę udział w kursie pierwszej pomocy.	marzec
Włączyłam się do prowadzenia gospodarstwa domowego. W trakcie próby przejęłam na siebie dodatkowe obowiązki.	Będę codziennie wychodziła z psem (w weekendy dwa razy dziennie), zadbam o stały porządek w moim pokoju oraz kuchni.	od początku próby
Załatwiłam sprawy organizacyjne biwaku, wycieczki, obozu (np. zakup biletu zbiorowego, ubezpieczenie, przygotowanie wykazu potrzebnego sprzętu, prowadzenie rachunków).	Kupię bilet grupowy dla uczestników biwaku organizowanego przez drużynę. Podczas biwaku będę obożną.	maj

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY STARSZOHARCERSKIEJ

Doskonalenie harcerskie		
Wyspecjalizowałam się w wybranej dziedzinie harcerskiej (techniki harcerskie lub inna dziedzina pomocna w pracy drużyny). Kierowałam projektem dotyczącym tej dziedziny.	Opracuję śpiewnik drużyny. Przygotuję wraz z zespołem organizacyjnym festiwal hufca (projekt).	kwiecień
Przeczytałam przynajmniej jedną książkę, która pogłębiła moją wiedzę o dziejach ruchu harcerskiego lub skautowego. Zaprezentuję innym (w zastępie, drużynie lub w klasie) wybrane zagadnienie lub znaczącą postać z dziejów harcerstwa.	Przeczytam książkę J. Kasprzaka „Tropami powstańczej przesyłki”. Na podstawie zdobytej wiedzy zorganizuję grę o tematyce zawiszackiej dla uczestników wszystkich obozów w zgrupowaniu.	lipiec
Zorganizowałam według własnego pomysłu akcję zarobkową w drużynie lub nawiązałam pozytywne dla drużyny kontakty (z osobą, instytucją).	Pozyskam sponsora dla naszej drużyny, który ofiaruje nam na obóz artykuły plastyczne i nagrody.	do czerwca
Znam cele działania Związku Harcerstwa Polskiego.	Przygotuję treść ulotki o ZHP przeznaczonej dla rodziców harcerzy i zuchów z naszego szczepla.	październik
Poszukiwanie pól służby		
Jestem wrażliwa na potrzeby drugiego człowieka – świadomie i odpowiedzialnie podejmuję stałą służbę.	Zostanę wolontariuszką w świetlicy osiedlowej.	od stycznia
Sporządziłam „mapę potrzeb” występujących w najbliższej okolicy i uczestniczyłam w projekcie (zadaniu) odpowiadającym na którąś ze wskazanych potrzeb.	Będę odpowiedzialna za organizację w gimnazjum akcji „Gwiazdka dla Ciapka” – zbiórki pokarmów i kocy dla zwierząt ze schroniska (projekt).	grudzień
Orientuję się w bieżących wydarzeniach politycznych, gospodarczych i kulturalnych kraju.	Wybiorę wiarygodny portal z wiadomościami i będę systematycznie śledzić zamieszczane tam informacje.	od listopada
Znam najważniejsze prawa i obowiązki obywateli RP.	Zrobię prezentację multimedialną dla zastępu na temat: „Prawa i obowiązki obywatela RP”.	luty
Przeprowadziłam zwiad tematyczny (np. poznając przyrodę, kulturę, historię, współczesne życie społeczne i gospodarcze, poznając ciekawe osoby, mało znane miejsca, zapomniane pamiątki historyczne). Sporządziłam dokumentację zwiadu (zawierającą np. opisy, wywiady, pamiątki, fotografie, spis lektur na wybrany temat). W interesujący sposób przedstawiłam ją w drużynie.	Zorganizuję zwiad dla zastępu, podczas którego obejrzymy ciekawe zakątki Łodzi. Na podstawie zwiadu oraz zebranych w bibliotece i w Internecie materiałów opracuję krótki przewodnik po mieście dla zaprzyjaźnionych harcerzy z Warszawy (projekt).	styczeń–marzec

SPRAWNOŚCI HARCERSKIE – WIZYTÓWKA MISTRZA

■ Anita Regucka-Kwaśnik

Harcerze starsi podczas swych poszukiwań znajdują pola działania, które ich interesują bardziej niż inne. Niektóre z tych odkryć prowadzą do narodzin prawdziwych pasji, dzięki nim pojawiają się w drużynie specjaliści z różnych dziedzin. Jak rozpoznać, czym napotkany harcerz jest szczególnie zainteresowany? Wystarczy przyrzeć się znaczkom na rękawie jego munduru.

POZIOMY SPRAWNOŚCI

Regulamin zdobywania sprawności mówi, że *sprawność to zdobyta i udowodniona umiejętność, którą harcerka lub harcerz potrafi posłużyć się w razie potrzeby*. W systemie metodycznym ZHP sprawności występują w czterech poziomach trudności:

● Poziom pierwszy to sprawności przeznaczone dla początkujących w danej dziedzinie. Pozwalają zdobyć podstawowe harcerskie umiejętności lub w stopniu elementarnym poznać jakąś inną dziedzinę. Ich zdobywanie nie wymaga szczególnych predyspozycji i warunków ani długiego czasu próby, zwykle odbywa się w toku zadań i zajęć realizowanych z drużyną lub zastępem. Są najodpowiedniejsze dla harcerzy ze szkoły podstawowej. Nazywane są jednogwiazdkowymi, a ich znaczki mają niebieską obwódkę.

● Poziom drugi to sprawności przeznaczone dla rozwijających swoje zainteresowania, doskonalących się w danej dziedzinie. Motywują do samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności z wybranej dziedziny oraz poszukiwania możliwości ich praktycznego wykorzystania. Odbywa się to przynajmniej częściowo poza programem pracy drużyny lub zastępu. Zdobywają je niekiedy harcerze, ale przede wszystkim harcerze starsi. Oznacza się je zieloną obwódką i nazywa dwugwiazdkowymi.

● Poziom trzeci to sprawności, które zakładają zdobycie ponadprzeciętnych umiejętności i rozległej wiedzy z wybranej dziedziny. Wymagają umiejętności samodzielnego i konsekwentnego doskonalenia się w danej dziedzinie, a także zorganizowania do działania innych (np. zastępu, drużyny, klasy). Najbardziej odpowiednie są dla harcerzy starszych oraz wędrowników. Oznacza się je czerwoną obwódką i nazywa trzygwiazdkowymi.

● Sprawności mistrzowskie wymagają umiejętności na poziomie niemal profesjonalnym, liczącym się w dorosłym życiu. Zakłada się, że ich posiadacze to potencjalni eksperci (w drużynie, w szczepie, w hufcu), służący pomocą zdobywającym sprawności niższego stopnia. Sprawności te przeznaczone są dla wędrowników.

WYBÓR SPRAWNOŚCI

Każdy w drużynie samodzielnie decyduje o tym, jaką sprawność chce zdobywać. Możesz mu jednak pomóc. Zaproponuj odpowiednią sprawność, pomóż sformułować zadania i opracować kartę próby, obserwuj realizację zadań. Przygotowując zbiórkę, poszukaj sprawności związanej z jej tematem (np. ekologią, finansami, sportem, historią) lub formą (teatrem, gazetą, grą terenową). Zachęć do jej zdobywania harcerzy, których zbiórka szczególnie zaciekawiła.

Dla harcerzy starszych odpowiednie są sprawności oznaczone dwiema i trzema gwiazdkami. Do ich zdobycia nie wystarczą podstawowe harcerskie umiejętności lub elementarna znajomość jakiejś dziedziny, wymagają one pogłębiania wiedzy i doskonalenia umiejętności, rozwijają zainteresowania.

Staraj się, aby harcerze zdobywali sprawności na miarę swoich możliwości, żeby były dla nich wyzwaniem. Jeśli ktoś ma już znaczne umiejętności z danej dziedziny i tak naprawdę nic nie musi robić, by zdobyć daną sprawność, zaproponuj mu zdobywanie sprawności wyższego poziomu.

Harcerze nie powinni jednak sięgać po sprawności za trudne na swoje możliwości (zdobywając je, łatwo mogą się zniechęcić albo dążyć do obniżenia poziomu zadań). Przy ocenie realizacji sprawności pamiętaj o tym, że obniżanie kryteriów i zaliczanie zadań zbyt łatwych w stosunku do wymagań w regulaminie może nastąpić tylko w wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach, ponieważ w innych sytuacjach podważa to wychowawczy sens sprawności. Staraj się obiektywnie patrzeć na członków swojej drużyny, właściwie oceniać ich możliwości i umiejętności.

Zapewnij harcerzom łatwy dostęp do zestawu sprawności (możesz np. powiesić programy sprawności w harcówce).

Sprawności z wybranej dziedziny nie trzeba zdobywać kolejno (o ile nie jest to wyraźnie zaznaczone w programach tych sprawności). Harcerz może od razu zdobyć sprawność trzygwiazdkową, jeśli jest już na odpowiednim poziomie.

ZDOBYWANIE SPRAWNOŚCI

Gdy harcerz zdecyduje się zdobywać sprawność, powinien zgłosić to drużynowemu, zastępowemu lub zajmującej się sprawnościami osobie z kadry drużyny. Dzięki temu będzie mógł skonsultować swój plan zdobywania sprawności z kimś doświadczonym, kto jednocześnie pomoże mu powiązać wykonywane przez niego zadania z działaniami zastępu lub drużyny. Nie ma obowiązku otwierania próby na sprawność w rozkazie drużynowego, ale w niektórych drużynach stosuje się taką procedurę.

Na wstępie harcerz układa swój plan zdobywania sprawności. Wymagania sprawności dwu- i trzygwiazdkowych z reguły realizuje się za pomocą rozmaitych zadań. Dlatego zdobywający sprawność powinien zdecydować, jakie zadania wykona i kiedy to zrobi. Zgodnie z regulaminem sprawność zdobywa się indywidualnie, co nie wyklucza współpracy z zespołem podczas realizacji zadań. Można wykonywać poszczególne zadania w drużynie, w zastępie, ale też w szkole lub w domu. Zdoby-

wający sprawność powinien korzystać z książek, fachowych czasopism, Internetu, a także pomocy osób posiadających odpowiednie uprawnienia lub zajmujących się daną tematyką zawodowo.

Karta próby na sprawność „zdobnika” **

Czas realizacji: od maja do lipca.

1. Zaprojektuję plakietkę obozu drużyny.
2. Wykonam na obozie totem zastępu, projekt pokażę zastępowi przed wyjazdem na obóz.
3. Zilustruję własnymi rysunkami pierwszy tydzień w kronice obozu, po jednym rysunku na każdy dzień.
4. Wraz z zastępem przygotuję scenografię festiwalu obozowego.

Po wykonaniu wszystkich zadań zdobywający sprawność informuje o tym drużynowego lub zastępowego. Rada drużyny ocenia realizację i albo wyznacza dodatkowe zadania, albo wnioskuje do drużynowego o przyznanie sprawności. Jeśli członkowie rady nie czują się kompetentni w dziedzinie, której dotyczy sprawność, mogą skorzystać z pomocy specjalistów spoza drużyny. Drużynowy ogłasza decyzję rady w rozkazie.

Można tworzyć własne programy sprawności drużyny, szczechu czy nawet hufca, będące odpowiedzią na szczególne potrzeby swojego środowiska. Ich programy (wymagania) należy opracować zgodnie z zasadami przedstawionymi w regulaminie sprawności. Trzeba również określić ich poziom i zaprojektować znak graficzny. Opracowane w środowiskach programy sprawności – po zatwierdzeniu w komendzie hufca – należy przysłać do Głównej Kwatery ZHP w celu ich upowszechnienia.

PRACA ZE SPRAWNOŚCIAMI W DRUŻYNIE

To, czy harcerze będą zdobywać sprawności, zależy przede wszystkim od ciebie. Bardzo pomocny może okazać się też przyboczny, który będzie koordynował zdobywanie sprawności w drużynie. Jeśli masz doświadczonych zastępowych, możesz im powierzyć to zadanie.

Jeżeli w twojej drużynie są osoby, które zdobywały sprawności wcześniej – w drużynie harcerskiej lub gromadzie zuchowej – powinno być ci łatwiej. Tacy harcerze sami będą szukać sprawności dla siebie. Dla pozostałych najlepszą zachętą staną się znaczki sprawności na mundurach kolegów, i ciekawe zadania wykonywane przez nich w ramach prób na sprawności.

PROJEKT STARSZOHARCERSKI — COŚ KONKRETNEGO

■ Anita Regucka-Kwaśnik

Młodzież w wieku gimnazjalnym oczekuje, że w harcerstwie będzie robić coś „konkretnego”. Zwykle chodzi o zadanie, którego realizacja zakończona jest spektakularnym efektem. Takim zadaniem, przynoszącym widoczny rezultat i dającym harcerzom możliwość indywidualnego rozwoju zgodnego z ich potrzebami i zainteresowaniami, jest projekt.

➔ CO TO JEST PROJEKT STARSZOHARCERSKI?

Projekt to wieloznaczne słowo. Specjaliści od zarządzania twierdzą, że *projekt to skończona w czasie przedsięwzięcie, realizowane w celu wytworzenia unikalnego produktu lub usługi.*

Szczegółowe definicje podkreślają następujące elementy projektu: ustalenie celu, wyznaczenie sposobu jego osiągnięcia, czyli zadań do wykonania, czasu wykonania i osób wykonujących, wreszcie zrobienie tego, co zostało zaplanowane i wyciągnięcie wniosków na przyszłość.

Projekt starszoharcerski to zadanie podjęte z własnej inicjatywy wykonawców, wspólnie zaplanowane, realizowane i oceniane przez grupę. Punktem wyjścia jest jakieś zamierzenie, podjęcie inicjatywy, wytyczenie wspólnego celu. Podczas realizacji projektu każdy uczestnik wykonuje wynikające z planu zadania indywidualne zgodne ze swoimi możliwościami i zainteresowaniami. Projekt rozwija te zainteresowania, kształci odpowiedzialność i umiejętność pracy w zespole.

Zatem projekt starszoharcerski:

- wynika z potrzeb i zainteresowań harcerzy,
- stanowi dla harcerzy wyzwanie (pozwala przekraczać granice własnych możliwości),
- umożliwia uczenie się przez działanie,
- jest użyteczny (w wyniku podjętych działań coś się zmienia na lepsze),
- każda jego faza (od szukania pomysłu do podsumowania) jest realizowana przez harcerzy, tylko w razie konieczności wspieranych przez drużynowego.

➔ TEMATYKA PROJEKTÓW

Niemal każde działanie zainicjowane przez zespół starszoharcerski może przybrać charakter projektu. Wyprawa, spektakl, kampania informacyjna – nie temat decyduje o „harcerskości” projektu, ale sposób jego wykonania, zgodność z metodą harcerską.

Projekt może np. dotyczyć działalności kulturalnej – wspólnej realizacji spektaklu, amatorskiego filmu, założenia galerii własnych prac plastycznych, ale też może polegać na przygotowaniu reportażu (filmowego, radiowego, fotograficznego), harcerskiego numeru gazetki szkolnej. Można zrealizować projekt turystyczny – wyprawę rowerową lub krótki rejs żaglówką, opracowanie ścieżki edukacyjnej w najbliższym lesie lub ścieżki zdrowia w parku przy szkole. Życie samo przyniesie inne pomysły.

Najlepiej jest, gdy projekt kończy się prezentacją rezultatów (np. w postaci spektaklu, wernisażu wystawy, turnieju) albo innym sposobem publicznego przedstawienia efektów końcowych działania (np. fotoreportaż w gablocie, publikacja w gazecie, wystawa zdjęć z rejsu, otwarcie ścieżki zdrowia).

Projekt może być prosty, niezbyt długi (kilka powiązanych ze sobą zadań pomiędzy dwiema zbiórkami). Może też przybrać złożoną postać i trwać kilka miesięcy, chociaż nawet trudny projekt nie musi być bardzo długi.

To, na co się zdecydujecie, zależy od wielu czynników, m.in.:

- dojrzałości harcerzy,
- ich doświadczenia w realizacji projektów,
- ilości czasu i energii, które harcerze chcą poświęcić na realizację projektu.

Czas trwania, samodzielność grupy i poszczególnych wykonawców, liczba zadań, znaczenie efektu końcowego i zasięg terytorialny projektu powinny się zwiększać w miarę wzrastania doświadczenia harcerzy.

👉 ZALETY PROJEKTU STARSZOHARCERSKIEGO

Projekt w naturalny sposób wzbogaca wychowanie w drużynie starszoharcerskiej. Jego wykonawcy mają poczucie celu – widzą praktyczne i użyteczne efekty swojego działania. Emocje związane ze wspólnym pokonywaniem trudności, ale też z własnymi, indywidualnymi osiągnięciami sprawiają, że to, czego się w ten sposób nauczą, będą długo pamiętać. W dodatku wszystko się dzieje naprawdę, nie jest to zabawa czy gra – harcerze podejmują decyzje, biorą odpowiedzialność za swoje działania, w czasie ich wykonywania zmagają się z prawdziwymi trudnościami.

Projekt starszoharcerski wpływa na relacje w grupie – każdy członek zespołu jest potrzebny, żeby osiągnąć założony cel. Osoba, która nie wywiązuje się ze swoich zadań, podlega presji grupy, a ta – kontrolowana przez drużynowego – może przynieść pozytywne efekty wychowawcze.

Osiągnięcie zaplanowanego efektu końcowego wymaga akceptacji wspólnego kodeksu postępowania, czyli Prawa Harcerskiego. Do niego członkowie grupy mogą się odnosić wtedy, gdy rozwiązują problemy i konflikty, a także podczas podsumowania pracy.

Zaletą projektu starszoharcerskiego jest także możliwość realizacji indywidualnych potrzeb i zainteresowań. Niektóre zadania mogą być wykonywane przez wszystkich, inne podejmują tylko wybrane osoby. Każdy może znaleźć dla siebie coś, w co może się włączyć.

Projekt sprzyja też wytworzeniu właściwych relacji między drużynowym a harcerzami starszymi – obie strony mają swój udział w jego realizacji. Podejmując ciekawe projekty, z czasem harcerze przestają oczekiwać od drużynowego organizowania dla nich zajęć, a zaczynają traktować go jak doradcę, który pomaga przezwyciężać trudności.

ZADANIA DRUŻYNOWEGO

Nie jesteś tylko biernym obserwatorem realizacji projektu. Nie jesteś też organizatorem, który przygotowuje projekt i zaprasza harcerzy do udziału w poszczególnych jego częściach. Twoje zadania są inne. Przede wszystkim musisz zatroszczyć się o taki poziom wzajemnego zaufania i szacunku, żebyś mógł mówić o partnerstwie między tobą a harcerzami, którzy będą realizować projekt. Na początku zachęcaj ich do podejmowania projektów, podsuwaj pierwsze pomysły, wyjaśnij zasady organizacji pracy. Przeanalizuj, czy planowany projekt jest wykonalny, czy zespół będzie w stanie osiągnąć swój cel. Zadbaj o to, aby rezultatem projektu był konkretny efekt, widoczny sukces w wybranej dziedzinie.

Podczas realizacji projektu może się zdarzyć, że będziesz musiał rozwiązywać konflikty w grupie, oczywiście odwołując się do Prawa Harcerskiego. Twoim zadaniem będzie też włączanie pozostałych elementów metody harcerskiej w wykonanie projektu, co nie zawsze następuje automatycznie.

Kolejnym bardzo ważnym zadaniem drużynowego jest motywowanie oraz wspieranie harcerzy. Może się zdarzyć, że w trakcie projektu pewne jego części okażą się nie tak fascynujące, jak pozostałe. Jeśli jednak są potrzebne, postaraj się przekonać harcerzy do zajęcia się nimi. Nawet jeśli harcerze opóźniają się z realizacją zadań, nie próbuj wykonywać czegokolwiek za nich – lepiej wspólnie poszukajcie przyczyn i rozwiązań pojawiających się problemów.

Ocena możliwości harcerzy nie jest prostym zadaniem. Straty wychowawcze wywołane porażką zbyt ambitnego projektu (zniechęcenie, brak wiary w siebie, konflikty między jego uczestnikami) mogą być większe niż korzyści w postaci zdobytego przy okazji doświadczenia. Sam musisz ocenić, czy w danej chwili lepiej jest dążyć do małych sukcesów, czy podjąć wielkie wyzwanie.

Nie oczekuj, że harcerze, wymyślając swój projekt, będą rozważać, jakie stwarza każdemu możliwości rozwoju oraz czy spełnia pozostałe kryteria. Harcerze po prostu mają pomysł, który im się podoba, planują jego wykonanie, rozdzielają między siebie zadania i zgłaszają to wszystko radzie drużyny. Twoim zadaniem jest sprawdzenie, czy wszystkie warunki są spełnione i zareagowanie w razie wątpliwości.

PROJEKTY A PROGRAM PRACY DRUŻYNY

Skoro projekty są własnymi, często spontanicznymi inicjatywami harcerzy, nie można ich przewidzieć wcześniej i włączyć do programu pracy drużyny. W dodatku realizacja ambitnych projektów może pochłonąć harcerzy tak bardzo, że nie wystarczy im czasu na wykonanie tego, co zaplanowaliście na początku roku. Czy oznacza to, że realizacja projektów wyklucza całoroczne planowanie pracy?

Oczywiście, nie – drużyny i rada drużyny muszą umiejętnie wplatać podejmowane projekty w program pracy drużyny, umożliwiając prezentację osiągnięć zrealizowanego projektu na zbiórce drużyny czy wykorzystując jego efekty w dalszej pracy całej drużyny.

Projekt może być realizowany przez zastęp lub przez powołaną tylko na czas projektu grupę zadaniową. W każdym przypadku udział w projekcie nie wyklucza uczestnictwa w innych działaniach. Rozpoczęcie projektu nie wymaga rezygnacji ze zbiórek zastępów, drużyny, z wyjazdu na biwak czy rajd.

Niektóre projekty można przewidzieć. Wiesz wcześniej o projektach wpisanych w programy prób na stopnie. Bez problemu wskażesz też pewnie zbiórki drużyny, które mogą zachęcić harcerzy do dłuższego zajęcia się jakimś tematem. Kiedy na początku roku harcerskiego planujesz zbiórkę na temat ochrony przyrody, bo chcesz przekonać drużynę do uczestnictwa w akcji „Sprzątanie świata” – wiesz, że to może zainspirować któryś zastęp lub grupę harcerzy do zrobienia reportażu pokazującego, jak bardzo zaśmiecona jest wasza okolica. A może ktoś wpadnie na pomysł przeprowadzenia wywiadów z uczestnikami akcji, żeby dowiedzieć się, dlaczego zdecydowali się na „zbieranie cudzych śmieci”? Wszystkie takie działania mogą stać się projektami, które mieszczą się w waszym programie pracy, a ich efekty mogą być zaprezentowane całej drużynie.

Dla ułatwienia zaznacz w programie drużyny, które zbiórki są okazjami do podjęcia przez zastępy lub grupy zadaniowe mniejszych lub większych projektów.

Wraz z upływem czasu, gdy harcerze będą coraz bardziej samodzielni, może się okazać, że już nie wplatacie projektów w program pracy, ale budujecie w oparciu o nie cały program drużyny.

PROJEKT STARSZOHARCERSKI A STOPNIE I SPRAWNOŚCI

Projekt może być zaplanowaną z góry częścią próby na stopień lub sprawność, ale też może zachęcać do zdobycia sprawności lub podjęcia nowego zadania w ramach próby. Wydaje się to skomplikowane? Przeanalizuj po kolei.

- Osoba, która zdobywa sprawność „obrońcy praw człowieka”, powinna przygotować działanie zespołowe związane z tym tematem, np. akcją pisania listów wraz z Amnesty International. Przygotowanie i przeprowadzenie takiej akcji składa się z wielu zadań, w które mogą zaangażować się inni harcerze z drużyny. Można ją zrealizować w formie projektu.

- Harcerz, który zdobywa stopień ćwika, planuje przekonać swoje otoczenie, że zdrowe żywienie może być smaczne. Podsumowaniem jego działań ma być przyjęcie z potrawami o szczególnych wartościach odżywczych. Można je urządzić w formie imprezy, na którą zaprosicie rodziców lub zaprzyjaźnioną drużynę. Kilka osób ugotuje potrawy, inni przygotują oprawę – zaproszenia, wystrój sali, program artystyczny. Znowu projekt zostaje zainicjowany przez jedną osobę, ale angażuje innych zainteresowanych takimi działaniami.

- W innym przypadku realizowany projekt może zachęcać harcerzy do zdobywania sprawności, np. podczas opisanych wyżej działań ktoś odpowiedzialny za rejestrowanie przebiegu wydarzeń zdecyduje się na zdobycie sprawności „reportera”, a osoba zajmująca się wystrojem sali rozpocznie zdobywanie sprawności „dekoratora”.

REALIZACJA PROJEKTU

Projekt pozostawia dużą swobodę harcerzom (co do tematu, wykonawców, czasu realizacji), ale pewne zasady i tryb jego realizacji są ustalone. Zapoznaj z nimi harcerzy starszych w swojej drużynie:

1. Projekt jest realizowany przez zastęp starszoharcerski lub zespół powołany specjalnie w tym celu.
2. Decyzja o realizacji projektu jest dobrowolnie i samodzielnie podjęta przez harcerzy. Zadanie zostaje wspólnie zaplanowane, zrealizowane i ocenione przez wykonawców. Punktem wyjścia jest jakieś zamierzenie, inicjatywa służąca osiągnięciu przez grupę jakiegoś celu. W toku realizacji projektu każdy uczestnik wykonuje wynikające z planu zadania indywidualne zgodne ze swoimi możliwościami i zainteresowaniami.
3. Projekt nie trwa dłużej niż 6 miesięcy.
4. Realizację zadań zespół odnotowuje

w „Karcie projektu starszoharcerskiego”, która powinna zawierać:

- nazwę projektu,
- wykaz członków zastępu (zespołu) realizującego projekt,
- plan realizacji projektu (z uwzględnieniem osób odpowiedzialnych za poszczególne zadania),
- planowany czas realizacji projektu.

5. Zastęp (zespół) przygotowuje plan realizacji projektu i prezentuje go radzie drużyny. Po uzyskaniu akceptacji rady (ogłoszonej w rozkazie drużynowego) przystępuje do realizacji. Rada drużyny może zaproponować zmianę niektórych zadań lub uzupełnienie programu realizacji projektu o dodatkowe zadania.

6. Zespół realizujący projekt starszoharcerski w dowolnej formie dokumentuje jego przebieg.

7. Po wykonaniu zadań lub po upływie wyznaczonego czasu zespół podsumowuje swoją pracę, dokonuje samooceny

i występuje do rady drużyny z wnioskiem o zaliczenie projektu całemu zespołowi lub tylko niektórym jego członkom (jeżeli taki był wynik samooceny zespołu). Zespół przedstawia w tym celu dokumentację realizacji projektu oraz dokonuje publicznej prezentacji jego efektów.

8. Na podstawie dokumentacji i po zaprezentowaniu rezultatów projektu oraz podsumowaniu go przez zespół rada drużyny podejmuje decyzję o zaliczeniu projektu. Decyzja ta zostaje ogłoszona w rozkazie i wpisana do książeczek harcerskich wykonawców.

Jak z tego wynika, ocena projektu starszoharcerskiego powinna być dwuetapowa – najpierw dokonuje jej zespół realizujący projekt, potem rada drużyny. Podczas oceny trzeba sprawdzić, czy w praktyce działanie spełniło kryteria projektu starszoharcerskiego, tzn. czy harcerze:

- ustalili samodzielnie prawidłowy harmonogram pracy i produktywnie wykorzystali czas pozostający do ich dyspozycji,
- umieli podzielić między siebie zadania,
- współpracowali ze sobą,
- poradzili sobie z pojawiającymi się problemami i konfliktami.

Aby ułatwić harcerzom ocenę projektu, przygotuj pytania, które będą dla nich zrozumiałe i naprowadzą ich na właściwy trop, np.:

- Czy wszyscy wykonali zadania, których się podjęli?
- Czy wszystko poszło zgodnie z planem?
- Czy jesteście zadowoleni z efektu końcowego?
- Czy propozycje i pomysły wszystkich osób zostały wzięte pod uwagę?
- Czy wszyscy dobrze się czuli w waszej grupie?
- Co zmienilibyście, gdybyście mieli zrealizować taki projekt jeszcze raz?

KARTA PROJEKTU STARSZOHARCERSKIEGO

Sporządzenie karty projektu jest jednym z warunków rozpoczęcia jego realizacji. Przygotowanie dobrego wzoru karty ułatwi harcerzom zaplanowanie jego realizacji, a radzie drużyny ocenę przebiegu. Wypełniając kartę, harcerze uczą się systematyczności i planowania pracy. Muszą też zastanowić się nad tym, jaki jest cel projektu, jakie kroki doprowadzą ich do jego osiągnięcia i kto będzie odpowiedzialny za poszczególne etapy działania. Najlepiej, aby każdy z członków zespołu miał kopię karty projektu.

Drużyna		
Nazwa projektu		
Cel projektu (jakie korzyści projekt przyniesie realizatorom, a jakie środowisku: miastu, drużynie)		
Szef projektu (osoba, która odpowiada za cały projekt przed radą drużyny)		
Uczestnicy projektu		
Planowany termin rozpoczęcia		
Planowany czas zakończenia		
Zadania (poszczególne czynności prowadzące do zrealizowania projektu)	Osoba odpowiedzialna	Termin
Dokumentacja i sposób zaprezentowania projektu		
Opinia zespołu realizującego projekt (czy zrealizowaliście przyjęte cele)		
Opinia rady drużyny (rada drużyny w oparciu o przebieg projektu i dostarczoną dokumentację oceni projekt, będzie kierowała się jego prawidłowym zaplanowaniem i przebiegiem, wykorzystaniem możliwości zespołu projektowego i dokumentacją projektu)		

PRZYKŁAD. KARTA PROJEKTU STARSZOHARCERSKIEGO

Nazwa projektu: Święta jak w domu	
Cele projektu: Uprzymnienie świąt niepełnosprawnym dzieciom, które spędzają je w domu opieki	
<p>Opis projektu:</p> <p>W ramach realizacji projektu zorientujemy się, ile niepełnosprawnych dzieci spędza święta w domu opieki. Porozmawiamy z nimi i pracownikami ośrodka i dowiemy się, o czym marzą mieszkające tam dzieci. W naszej szkole będziemy sprzedawać ciasto i świąteczne kartki, a pieniądze, które zarobimy, przeznaczymy na zakup upominków dla dzieci. Przed świętami Bożego Narodzenia zaniесimy prezenty do ośrodka (razem z Betlejemskim Światłem Pokoju). Nauczmy się grać na gitarze koledy i razem z dziećmi będziemy je śpiewać, wystawimy też jasełka.</p>	
Szef zespołu: Marta	
Zespół realizujący: Ania, Jola, Marta, Agata, Sylwia, Ola	
Zadanie	Osoba odpowiedzialna
Zorientowanie się, ile dzieci zostaje na święta w ośrodku, jak mają na imię, uzyskanie zgody na realizację projektu w placówce dla niepełnosprawnych.	Ania
Uzyskanie zgody dyrektora szkoły na przeprowadzenie akcji w szkole.	Marta
Zamówienie kartek pocztowych u producenta.	Sylwia
Przedstawienie projektu w drużynie, pozyskanie pomocników (zwłaszcza do pieczenia ciast) – prezentacja multimedialna.	Jola
Zebranie przepisów na ciasta, kupienie składników.	Agata
Zorganizowanie zbiórki zastępu w celu upieczenia ciast.	Ola
Nauczenie uczestników projektu kilku koled.	Jola
Przygotowanie scenariusza jasełek, omówienie przebiegu spotkania w ośrodku.	Marta
Próby jasełek.	Marta
Przygotowanie plakatów propagujących akcję w szkole.	Ola
Przeprowadzenie akcji sprzedaży kartek i ciast w szkole.	Agata
Wykonanie kostiumów i scenografii do przedstawienia jasełkowego.	Sylwia
Zakup maskotek, przygotowanie prezentów.	Ania
Przeprowadzenie akcji w domu opieki.	Marta
Przygotowanie dyplomów z podziękowaniami dla osób, które włączyły się w akcję w szkole.	Ola
Rozliczenie akcji sprzedaży kartek z producentem.	Sylwia

FORMY PRACY

■ Emilia Kulczyk-Prus

Forma pracy to środek, którego używasz, aby zrealizować zamierzenie, osiągnąć konkretny cel wychowawczy. Atrakcyjna forma działania jest właśnie tym, co przyciąga młodzież do harcerstwa. Zatem od właściwego doboru form, starannego ich przygotowania i realizacji zależy, czy uda ci się przekazać harcerzom starszym zaplanowane treści – nie tylko przedstawić im dany temat, ale i skłonić do zgłębienia go lub refleksji.

Forma pracy to sposób działania prowadzący do wyznaczonego celu. Stosowane w drużynie starszoharcerskiej formy pracy powinny być dostosowane do wieku harcerzy oraz celów i zadań, jakie chcesz zrealizować. Niektóre formy przede wszystkim przekazują wiedzę, inne sprawdzają lub pozwalają opanować nowe umiejętności, są też takie, które pobudzają do twórczości.

Dobierając formy, przestrzegaj kilku zasad, z których wynika, że forma pracy powinna:

- być **zgodna z treścią**, którą chcesz przekazać. To do treści zbiórki dopasowuje się formę, a nie odwrotnie,
- pomagać w **podkreśleniu i uwydatnieniu treści**. Unikaj form, które mogą utrudnić przekaz. Nadmiernie rozbudowane formy spychają treść na drugi plan i dochodzi wtedy do „przerostu formy nad treścią”,
- być **dopasowana do potrzeb** odbiorców, do tego, co jest dla nich **atrakcyjne**, ich poziomu wiedzy, rodzaju zainteresowań,
- mieć **swoje tempo** (dlatego unikaj dłużyzn). Wybrana forma powinna dać możliwość stopniowania napięcia i wprowadzenia momentu kulminacyjnego,
- być **oryginalna**. Nie bój się nowych pomysłów, daj się ponieść własnej wyobraźni i oddziałuj na wyobraźnię harcerzy,
- być **odpowiednio przygotowana**, np. o wiele ciekawiej jest oglądać autentyczne rekwizyty, a nie namalowane na kartkach symbole, o wiele bardziej interesująca jest rozmowa ze specjalistą, a nie z kimś, kto tylko przeczytał rozdział na dany temat z popularnego poradnika.

Repertuar starszoharcerskich form pracy jest szeroki i otwarty.

- **Dbaj o nowoczesność** – wykorzystuj dostępny sprzęt i technologie (Internet, urządzenia audiowizualne, telefony komórkowe). Korzystaj z wielu inspiracji (mass media, literatura, filmy).
- **Staranne przygotowanie to podstawa sukcesu**, dlatego pamiętaj o zapewnieniu potrzebnych materiałów i sprzętu.
- **Jeśli chcesz zapoznać harcerzy z wiedzą specjalistyczną**, zaprosz fachowców. Pamiętaj, aby zawsze wcześniej powiedzieć im, czego od nich oczekujesz, ustalić temat i przebieg spotkania.
- **Forma musi być zgodna z treścią**. Jeśli chcesz doskonalić orientowanie się w terenie, to nie rób tego w harcówce, lecz wybierz się z drużyną za miasto.
- **Nie bój się wprowadzania w życie własnych pomysłów lub modyfikowania znanych form**. Do odważnych świat należy!
- **Na zbiórce formy dynamiczne powinny się przeplatać ze statycznymi**.

Są formy, które wypełniają całą zbiórkę, i takie, które są jej fragmentem. Są formy, których harcerz jest odbiorcą i takie, których jest twórcą. W drużynie starszoharcerskiej najodpowiedniejsze są formy pracy, które stwarzają możliwość aktywnego poszukiwania autorytetów i pola służby, własnego uzasadnienia dla systemu wartości określonego w Prawie i Przyrzeczeniu, służą poznawaniu siebie i ukierunkowaniu zainteresowań, np.:

- wycieczka,
- zwiad,
- różne formy dyskusyjne,
- zbiórka tematyczna,
- zajęcia specjalnościowe.

BIWAK DRUŻYNY

■ Mateusz Cebula

Na biwaku można spotkać się przy ognisku i spędzić noc na grze w lesie. Tych parę dni – to może być przeżycie, które wzmocni wspólnotę harcerską drużyny i przygotowuje ją do kolejnego obozu. Organizacja biwaku drużyny sprowadza się do odpowiedzi na kilka podstawowych pytań.

PO CO?

Określ cel, jakiemu ma służyć biwak. Chcesz harcerzy czegoś nauczyć? A może postawić na zabawę i integrację grupy? Może trzeba o czymś porozmawiać w braterskim kręgu? Zawsze możesz podjąć próbę połączenia tych wszystkich elementów, co jest najlepszym rozwiązaniem.

Nie stawiaj jednak zbyt wielu celów do realizacji. Lepiej wybrać trzy lub cztery najważniejsze, np. integracja członków drużyny, pokazanie tradycji drużyny nowym harcerzom i atrakcyjne wykorzystanie technik harcerskich. W opracowaniu celów pomoże ci zbiórka zorganizowana na miesiąc przed biwakiem. Na tym spotkaniu zorientujesz się, jakie są potrzeby harcerzy, kiedy będą mogli jechać itp.

KTO?

Zacznij od kadry. Sprawą podstawową jest komendant biwaku. Musi nim być pełnoletni instruktor ZHP. Jeśli nie jesteś pełnoletni, koniecznie poszukaj takiej osoby w hufcu (szczępie). To komendant biwaku bierze odpowiedzialność za uczestników i wszystko, co się podczas niego będzie działo. Do pomocy ma kadrę biwaku. Poniżej znajdziesz propozycję podziału jej kompetencji.

Komendant biwaku

● **Przed biwakiem:** inicjuje spotkania kadry biwaku, przydziela funkcje, zbiera i podpisuje dokumenty biwakowe, wnioskuje o dofinansowania, zgłasza biwak w hufcu, opracowuje regulamin biwaku, koordynuje całość przygotowań.

● **W trakcie biwaku:** odpowiada za grupę (współodpowiedzialność przekazuje innym pełnoletnim członkom kadry posiadającym stosowne uprawnienia), podejmuje ostateczne decyzje,

koordynuje przebieg biwaku, kontroluje wypełnianie obowiązków przez pozostałych funkcyjnych, inicjuje wieczorne podsumowania dnia dokonywane przez kadrę i uczestników.

- **Po biwaku:** opracowuje podsumowanie i przekazuje kadrze biwaku (komendzie hufca lub szczepu) wraz z wnioskami na przyszłość.

Zastępca komendanta ds. programowych

- **Przed biwakiem:** przedstawia pomysł na program, zbiera w całość to, co wypracuje kadra na spotkaniu przedbiwakowym, kontaktuje się z osobami, które mają prowadzić zajęcia, sprawdza ich przygotowanie (weryfikuje konspekty) – czyli organizuje kadrę programową. Sporządza listę potrzebnych materiałów programowych i przekazuje ją kwatermistrzowi.

- **W trakcie biwaku:** koordynuje realizację zajęć, jest przygotowany na awaryjną zmianę tematu (np. z powodu deszczu), obserwuje zainteresowanie zajęciami wśród uczestników, wyciąga wnioski, sugeruje kadrze biwaku zmiany w programie i uzasadnia je.

- **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie dotyczące programu, uwzględniające stopień realizacji celów biwaku i zadowolenia uczestników.

Zastępca komendanta ds. organizacyjnych (obożny)

- **Przed biwakiem:** wizytuje miejsce biwaku, aby zaplanować wszelkie logistyczne sprawy: rozstawienie namiotów, usytuowanie ogniska (ew. kuchni, latryn – jeśli biwak nie jest organizowany w budynku), przypomina sobie regulamin musztry i zasady ceremoniału harcerskiego.

- **W trakcie biwaku:** w umówiony sposób (trąbką, gwizdkiem, innym dźwiękiem) ogłasza uczestnikom pobudkę (zbiórkę, posiłek, alarm) oraz początek i koniec zajęć. Prowadzi apele, pilnuje czasu, dyscypliny i porządku, nadzoruje zastęp służbowy, sprawdza czystość w namiotach (salach), nadzoruje zarówno zakwaterowanie, jak i wykwaterowanie uczestników, dba, aby miejsce biwakowe było zawsze posprzątane.

- **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie z punktu widzenia organizacji i logistyki.

Kwatermistrz

- **Przed biwakiem:** układa plan finansowy biwaku (w porozumieniu z pozostałą kadrą), zbiera pieniądze od uczestników (każda wpłata powinna być poświadczona podpisem osoby wpłacającej), organizuje wykonanie niezbędnych zakupów i dostarczenie ich na miejsce biwaku (dba, aby każdy zakup był potwierdzony fakturą).

- **W trakcie biwaku:** pilnuje, aby pieniędzy wystarczyło na wszystko, co potrzebne. Dokonuje zaplanowanych wcześniej zakupów lub sugeruje i uzasadnia zmiany. Dysponuje sprzętem biwakowym.

- **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie oraz sprawozdanie finansowe.

Kucharz

● **Przed biwakiem:** opracowuje menu biwakowe oraz listę produktów do kupienia (przekazuje ją kwatermistrzowi).

● **W trakcie biwaku:** odpowiada za kuchnię i całość wyżywienia, nadzoruje przygotowywanie posiłków przez zespół słuźbowy. Dba, aby było w czym umyć naczynia po każdym posiłku, nadzoruje sprzątanie kuchni i jadalni, troszczy się o zabezpieczenie lub wykorzystanie resztek jedzenia (np. przekazanie dla zwierząt w pobliskim gospodarstwie).

● **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie z punktu widzenia żywienia uczestników i kadry.

Teraz możesz zająć się uczestnikami. To dla nich przecież organizujesz biwak.

Sprawą podstawową są karty uczestników. Taką kartę muszą wypełnić rodzice (opiekunowie) każdego harcerza – inaczej nie wolno ci zabrać go na biwak!

Jeśli planujesz zajęcia specjalnościowe, poinformuj o tym rodziców harcerzy. Dobrą praktyką jest dodanie do karty uczestnika podstawowych informacji o programie, kadrze i jej uprawnieniach, a także danych kontaktowych komendanta biwaku. Jeśli w drużynie są osoby jadące na biwak po raz pierwszy, to podaj też listę najpotrzebniejszych rzeczy do zabrania (oraz tych, których lepiej nie brać – np. drogiego sprzętu). Karty uczestnika zbierz najpóźniej na tydzień przed biwakiem.

W kadrze biwaku musi znaleźć się osoba umiejąca udzielić pierwszej pomocy przedmedycznej. Rzecz jasna, należy zabrać na biwak apteczkę.

Na 15 niepełnoletnich uczestników biwaku musi przypadać jedna pełnoletnia osoba uprawniona do opieki (instruktor ZHP, nauczyciel).

Karta uczestnika biwaku

Imię i nazwisko .....

Data urodzenia .....

PESEL.....

Adres.....

Telefon rodziców.....

Informacje rodziców o dziecku (w tym informacje o jego zdrowiu i zażywanych lekach):

.....
 .....
 .....

Wyrażamy zgodę na wyjazd naszego dziecka na biwak organizowany przez .....

w ..... w terminie .....

Zgadzamy się również na przeprowadzenie zabiegów ratujących życie naszego dziecka podczas biwaku, jeśli zajdzie taka potrzeba.

.....

miejsowość, data

.....

podpisy rodziców/opiekunów

Kolejną sprawą związaną z bezpieczeństwem uczestników jest ich ubezpieczenie NNW (od następstw nieszczęśliwych wypadków). Bez takiej polisy nie wolno wyjechać na biwak. Do ubezpieczyciela idź z imienną listą uczestników i kadry (z danymi – PESEL, adres, telefon). Dla kadry możesz także wykupić polisę OC (ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej).

Ważną sprawą związaną z bezpieczeństwem jest opracowanie regulaminu biwaku i zapoznanie z nim uczestników jeszcze przez wyjazdem. Taki dokument określi jasno, co uczestnikom wolno, a czego nie.

Dobrze, jeśli na biwak jadą zastępy funkcjonujące w drużynie (ze swoimi zastępowymi). Będą kolejno pełniły służbę kuchenną, porządkową i razem uczestniczyły w zajęciach.

KIEDY?

Termin należy przedyskutować z uczestnikami odpowiednio wcześniej (miesiąc przed planowanym biwakiem). Warto też polecić harcerzom, aby skonsultowali się w tej sprawie z rodzicami. Biwaki śródroczne standardowo trwają od piątkowego popołudnia do niedzieli (powrót ok. godz. 16.00).

GDZIE?

Warto wybrać miejsce, które będzie umożliwiło realizację atrakcyjnego programu – czyli bliskość lasu, ciekawe trasy wędrówek itp. Jak to sprawdzić? Najlepiej wybrać się z kadrą na miejsce planowanego biwaku i obejrzeć teren. Dodatkowo można poszperać w Internecie i różnych opracowaniach na temat okolicy. W roku szkolnym (jesienią, zimą czy wczesną wiosną) pogoda przeważnie nie pozwala na noclegi w namiotach. Trzeba zarezerwować miejsce w budynku, zwykle w szkole. Szczegóły należy ustalić z jej dyrektorem miesiąc przed terminem biwaku. Dwa tygodnie przed biwakiem dobrze jest podpisać umowę najmu i ustalić opłatę.

Jak dotrzeć z drużyną na miejsce biwaku? Jeśli jest ono blisko, a pogoda dopisuje, to możecie pokusić się o wędrówkę pieszą. Inaczej trzeba skorzystać z kursowych autobusów albo wynająć odpowiedni środek lokomocji. To też warto załatwić wcześniej – najlepiej już na dwa tygodnie przed wyjazdem.

JAK?

Odpowiedzią na to pytanie będzie program biwaku. Powinien wynikać z rocznego programu drużyny, wcześniej sformułowanych celów, zwiadu przeprowadzonego na miejscu biwaku i informacji znalezionych w Internecie oraz w dostępnej literaturze.

Punktem wyjścia do układania programu biwaku jest sformułowanie jego przewodniej myśli – hasła biwakowego. Warto spotkać się w gronie kadry programowej na trzy tygodnie przed biwakiem i krok po kroku opracować szczegółowy program. Ustalone tematy zajęć programowic przydziela do przygotowania członkom kadry i za tydzień spotykacie się ponownie, aby przedyskutować problemy i sprawdzić konspekty zajęć oraz ustalić listę potrzebnych materiałów.

Podczas przygotowywania zajęć należy pamiętać o przemienności form statycznych i dynamicznych, a także o tym, że warto zorganizować zajęcia nocne, które na długo zapadną w pamięć uczestników.

Należy też przekazać harcerzom wykaz sprawności, jakie można zdobyć albo częściowo zrealizować podczas biwaku. Trzeba także uwzględnić w programie niedzielną mszę św. oraz czas na posiłki, sprzątanie i apele biwakowe.

ZA ILE?

Zadaniem kwatermistrza jest opracowanie preliminarza finansowego biwaku i ustalenie przybliżonego kosztu wyjazdu. Należy to zrobić w chwili rozpoczęcia planowania biwaku (czyli miesiąc przed), a ostatecznie zatwierdzić na dwa tygodnie przed wyjazdem, kiedy znane są już dokładne koszty dojazdu, programu i wyżywienia.

Na preliminarz składają się dwie części: wpływy i wydatki. Podstawowym źródłem finansowania są zwykle wpłaty własne uczestników. Zdarza się jednak, że drużyna posiada lub może uzyskać środki z innych źródeł (np. z akcji zarobkowej). Gotówkę lub potrzebne materiały czy produkty mogą także ofiarować sponsorzy. Wydatki biwakowe obejmują przeważnie:

- zakwaterowanie uczestników,
- ubezpieczenie NNW (ew. OC),
- dojazd,
- materiały programowe,
- artykuły spożywcze.

Pieniądze najlepiej zebrać na tydzień przed biwakiem, aby uniknąć problemów związanych ze spóźnionymi wpłatami. Po biwaku należy sporządzić rozliczenie, a całość operacji finansowych wprowadzić do dokumentacji finansowej drużyny. Wszystko trzeba zrobić zgodnie z przepisami obowiązującymi w ZHP.

FORMALNOŚCI

Sprawy formalne związane z zatwierdzeniem biwaku opisuje Instrukcja organizacyjna Harcerskiej Akcji Letniej i Zimowej. W niektórych hufcach zostały określone terminy, w jakich należy zarejestrować biwak, np. dwa tygodnie przed wyjazdem. Do komendy hufca należy przynieść kartę biwaku, jego program oraz listę uczestników. Pamiętaj o wypełnieniu karty biwaku w dwóch egzemplarzach (jeden musisz mieć ze sobą).

Harmonogram przygotowań do biwaku

Miesiąc przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ zbiórka drużyny – ustalenie celów, miejsca, terminu, ■ wstępny preliminarz finansowy, ■ zarezerwowanie miejsca na biwak, ■ zbiórka kadry, podział zadań,
Trzy tygodnie przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ spotkanie kadry programowej, przygotowanie planu biwaku, ■ rozdanie kart uczestnikom,
Dwa tygodnie przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ sporządzenie jadłospisu, ■ sporządzenie ostatecznej wersji preliminarza, ■ załatwienie transportu uczestników, ■ spotkanie kadry programowej – weryfikacja i uzupełnienie konspektów zajęć, ■ spotkanie kadry – przekazanie kwatermistrzowi listy zakupów, bieżące sprawy organizacyjne,
Tydzień przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ zakupy wg sporządzonej listy, ■ zebranie kart i pieniędzy od uczestników, ■ załatwienie ubezpieczenia, ■ podpisanie regulaminu przez uczestników, ■ rejestracja biwaku w komendzie hufca,
Tydzień po biwaku	<ul style="list-style-type: none"> ■ spotkanie kadry, podsumowanie biwaku, wnioski na przyszłość.

OBÓZ STARSZOHARCERSKI

■ Jakub Czarkowski ■ Mirosław Grodzki ■ Marcin Maryl

Obóz to możliwość sprawdzenia i podsumowania całorocznej pracy drużyny i zastępów. Pełniąc na obozie różne funkcje, wykonując inne niż w ciągu roku zadania, harcerze starsi zdobywają nowe doświadczenia i przygotowują się do podejmowania odpowiedzialności za drużynę i jej rozwój.

👉 RODZAJE OBOZÓW

Członkowie drużyn starszoharcerskich uczestniczą w organizowanych przez jednostki ZHP:

- obozach stałych,
- obozach wędrownych,
- zimowiskach.

Wszystkie te formy mogą odbywać się w kraju lub za granicą.

● **Obóz stały** trwa od 6 do 26 dni i jest organizowany zwykle pod namiotami, zlokalizowany w bazie obozowej (stancji, ośrodka) lub w miejscu przystosowanym do obozowania.

Obozy stałe mają najczęściej charakter rekreacyjno-wypoczynkowy, ale harcerze starsi mogą także uczestniczyć w obozach specjalnościowych. Często obozy jednego hufca, szczeplu, związku drużyn lub innej jednostki organizacyjnej ZHP zorganizowane są pod wspólną komendą i tworzą **zgrupowanie obozów**. Poszczególne obozy (podobozy) działają wtedy według własnego programu, zatwierdzonego w planie pracy zgrupowania, a ich zajęcia oraz praca kadry podlegają kontroli ze strony komendanta zgrupowania jako kierownika placówki wypoczynku. Zgrupowanie przejmuje zadania organizacyjno-gospodarcze, np. transport, zaopatrzenie, żywienie, służbę zdrowia, kąpielisko. W zgrupowaniu mogą być organizowane wspólne imprezy, np. festiwal kulturalny, gra terenowa itp. Nie jest to jednak obowiązkowe i powinno zależeć od decyzji uczestniczących w zgrupowaniu środowisk.

● **Obóz wędrowny** to wspólna wędrowka, dłuższa niż rajd. Trwa zwykle od 6 do 21 dni. Uczestniczący w niej harcerze powinni posiadać odpowiednie przygotowanie turystyczne i kondycyjne. W przypadku obozów turystyki kwalifikowanej (np. górskich) kadra musi posiadać także przygotowanie specjalistyczne. Wędrowka może odbywać się po trasach typowych, czy-

li przygotowanych przez PTTK lub innych, które niekiedy wymagają zatwierdzenia przez właściwe podmioty działające w zakresie turystyki kwalifikowanej. Obóz wędrowny może być organizowany z noclegami pod namiotami, w bazach i schroniskach turystycznych lub w innych przystosowanych do tego obiektach stałych.

● **Zimowisko** trwa zwykle od 6 do 16 dni i jest zlokalizowane w obiekcie stałym. Pożądane są tereny sportowo-turystyczne oraz odpowiednie miejsca do prowadzenia zajęć.

● **Obozy zagraniczne** zwykle organizowane są w ramach współpracy ZHP ze związkami skautowymi i organizacjami harcerskimi działającymi za granicą, niekiedy również jako wyjazdy krajoznawczo-turystyczne. Należy je organizować zgodnie z zasadami współpracy zagranicznej jednostek ZHP.

👉 PRZYGOTOWANIE OBOZU

Za przeprowadzenie akcji letniej w ZHP odpowiadają hufce i chorągwie. Dlatego, jeżeli twoja drużyna nie pracuje w szczepie, to tam powinieneś szukać pomocy. W każdej chorągwi powołany jest pełnomocnik komendanta ds. Harcerskiej Akcji Letniej i Harcerskiej Akcji Zimowej. W hufcu, jeżeli nie ma pełnomocnika, zajmuje się tym komendant hufca lub jego zastępca.

Nie lekceważ przygotowania obozu. Wszystko musi być dopięte na ostatni guzik i zorganizowane zgodnie z przepisami. Dlatego warto, by każdy pełnoletni i posiadający średnie wykształcenie członek kadry drużyny ukończył kurs wychowawców kolonijnych, a instruktorzy (którzy już spełniają wymogi prawne) – kurs kierowników placówek wypoczynku, na którym zdobędą odpowiednią wiedzę. Takie kursy organizują zwykle komendy chorągwi.

Na wstępie trzeba odpowiedzieć sobie na kilka pytań:

● **Jaki obóz – wędrowny czy stacjonarny?** Decyzja zależy od zainteresowań, doświadczeń i potrzeb członków drużyny i przyjętego rocznego planu pracy. Z pewnością zorganizować obóz stacjonarny jest łatwiej, lecz prostszy w prowadzeniu jest wędrowny.

● **Jak długo powinien trwać?** Zwykle organizuje się obozy dwu- lub trzygodniowe. Pamiętaj o tym, aby termin obozu nie pokrywał się z terminami imprez hufca czy chorągwi, nie mówiąc już o imprezach centralnych.

● **Samodzielnie czy „na doczepkę”?** Jedziecie sami, zabieracie kogoś czy przyłączacie się do innej drużyny? Jeśli nie macie dostatecznego doświadczenia, znajdźcie drużynę czy szczep, który organizując swój wyjazd, chętnie was przygarnie. Jest to bardzo dobre rozwiązanie dla młodych drużyn. Podczas wspólnego obozu wiele można się nauczyć.

● **W leśnej głuszy czy w bazie?** Obóz z dala od osad ludzkich zawsze był ideałem harcerskiego spędzania wakacji. Jednakże z roku na rok maleje liczba miejsc

w kraju, gdzie taki obóz można zorganizować. Trzeba także liczyć się z trudnościami występującymi podczas realizacji tego rodzaju przedsięwzięcia, ale wysiłek włożony w przygotowanie takiego obozu daje ogromną satysfakcję. Jeśli jednak nie macie np. dostatecznej liczby odpowiednio przeszkolonej kadry, zorganizujcie obóz w bazie, gdzie o wiele spraw będzie się martwić szefostwo ośrodka.

PROGRAM

Mówi się, iż obóz jest zwieńczeniem całorocznej pracy drużyny. To prawda, jeśli jego program wynika z rocznego programu pracy drużyny. Wtedy harcerze mogą poczuć, iż to, co robili w trakcie roku, przydało się im na obozie.

O szczegółowym programie obozu należy pomyśleć najpóźniej wczesną wiosną. Najlepiej sprawdza się wtedy „burza mózgów”. Uczestnicy dyskusji (zwykle członkowie rady drużyny) rzucają pomysły, które natychmiast zostają zapisane na dużym arkuszu. Zapisujcie wszystko, co wam przyjdzie do głowy – czasem z nieprawdopodobnych pomysłów powstają fantastyczne imprezy. Gdy inwencja twórcza już się wyczerpie, przeanalizujcie i omówcie to, co wypisaliście, wykreślając pomysły, których rzeczywiście nie da się zrealizować.

W programie obozu starszoharcerskiego powinny znaleźć się projekty. Będą to niewielkie i krótkoterminowe akcje, których chęć realizacji harcerze zgłoszą przed obozem, a nawet już w trakcie jego trwania. Dobrze przygotowane i przeprowadzone projekty dają szansę wykazania się harcerzom tym, co ich pasjonuje.

Program obozu musi być zatwierdzony w komendzie hufca. Z napisanym programem zgłoś się odpowiednio wcześniej, aby w razie jakichkolwiek uwag mieć czas na poprawki. Wyjeżdżając na obóz, zabierz kilka kopii programu: oficjalny w dokumentacji, drugi roboczy dla programowca, jeszcze jeden do wglądu dla kadry itd.

Układając program, weź pod uwagę kilka okoliczności:

- **Teren obozu.** Każde nowe miejsce obozowe trzeba wcześniej dokładnie obejrzeć. I to nie tylko pod kątem tego, gdzie postawić namioty, ale przede wszystkim, jak wykorzystać teren i okolicę podczas obozowych zajęć. Walory geograficzne, przyrodnicze czy historyczne mogą być motywem przewodnim programu lub choćby ciekawym uzupełnieniem obozowych zajęć.

- **Fabuła, a może nie...?** Harcerze, jadąc na obóz, muszą wiedzieć, czego się po nim spodziewać. Dlatego powinni twórczo uczestniczyć w projektowaniu i realizacji obozowej fabuły. W przypadku obozu starszoharcerskiego fabuła może wydawać się niepotrzebna i trudna do wprowadzenia w życie. Nic bardziej mylnego! Zainteresowani fabułą harcerze starsi z pewnością odciążą kadre w wymyślaniu obrzędowości, projektowaniu wystroju obozu czy przygotowaniu obozowych imprez. Jednak nie ma sensu planowanie fabuły, jeśli z całości programu wynika, że nie

będzie na nią czasu (np. na obozie specjalnościowym). Jeżeli będziecie na obozie wędrownym lub w okolicy pełnej zabytków, grzechem byłoby przedkładać wymyśloną fabułę nad poznawanie okolicznej historii.

● **Plan „B”.** Zdarza się, że przez prawie cały obóz pada deszcz. Wówczas przychodzi czas na tzw. obozowy program „B”. Jest to zestaw zajęć i zadań, które można przeprowadzić na miejscu, nie ruszając się z namiotów. Najle-

piej podzielić go na zajęcia poranne, popołudniowe i wieczorne, jednak bez rozpiski na poszczególne daty. Gdy zajdzie potrzeba, wybierasz zadanie odpowiadające porze dnia i nikt już nie powie, że w czasie deszczu jest nudno. Warto też zrobić dodatkową listę krótkich zajęć – harców, wyjść i innych pomysłów, które potem mogą uratować niejedną sytuację. W chwili, gdy zaplanowana impreza kończy się nieoczekiwanie np. 45 min. wcześniej, powstaje dziura programowa. Wtedy można zajrzeć do listy dodatkowych zajęć i sprawa załatwiona – półgodzinny harc ratuje obozowiczów przed nudą.

👉 KADRA

Jeśli masz odpowiednie uprawnienia, to najlepszym rozwiązaniem jest, abyś to ty został **komendantem obozu**. Oprócz tego potrzebny jest **zastępca komendanta ds. programowych** (który będzie dbać o to, aby pogram przebiegał płynnie i bez zbędnych „dziur”), **oboźny** (pilnujący obozowego zegara i dyscypliny), **zastępca ds. organizacyjnych** (na którego barkach ciąży odpowiedzialność za sprawy dotyczące funkcjonowania obozu). Podczas obozu zorganizowanego w bazie ta trójka wystarczy (oczywiście należy pamiętać o wymaganej w przepisach **liczbie wychowawców**). Obóz samodzielny wymagać będzie jeszcze kilku dodatkowych osób kadry. Niezbędny jest **kwatermistrz**, a na dużych obozach również i **księgowy**. To oni czuwają nad całą gospodarką zaopatrzeniowo-finansową. Na samodzielnym obozie potrzebni są jeszcze: **pielęgniarka lub lekarz** – obowiązkowo, **ratownik** – jeśli obóz jest nad wodą oraz **kucharz**.

👉 UCZESTNICY

Koniec kwietnia to ostatni moment na rozprowadzenie wśród chętnych kart kwalifikacyjnych uczestnika obozu. Obóz trzeba zarejestrować w hufcu w wyznaczonym terminie i jeśli skończysz zbierać wypełnione karty w połowie czerwca, to może być już za późno. Lepiej zgromadzić całą dokumentację wcześniej i mieć spokojną głowę.

SPECJALNOŚCI WŚRÓD HARCERZY STARSZYCH

■ Tomasz Nowak ■ Czesław Przybytek

Po okresie przyglądania się różnym dziedzinom zainteresowań harcerze starsi coraz bardziej zdecydowanie poszukują konkretnej specjalności, choć zainteresowanie nią może jeszcze okazać się krótkotrwałe.

Specjalność to wybrana dziedzina harcerskiego programu wychowawczego, którą w sposób szczególny i pogłębiony zajmują się harcerze zrzeszeni w drużynach i klubach. Realizacja specjalności stwarza możliwości doskonalenia wiedzy i umiejętności w jej zakresie. Specjalność może stanowić element wyróżniający drużynę.

Specjalności w ZHP są stałą ofertą programową naszej organizacji (w zakresie szkoleń specjalistycznych, preorientacji zawodowej, rozwoju fizycznego i umysłowego oraz służby społecznej) kierowaną do harcerzy, harcerzy starszych i wędrowników.

Jednak udział specjalności w pracy drużyn harcerskich, starszoharcerskich i wędrowniczych nie jest jednakowy. W przypadku harcerzy specjalności to przede wszystkim uczenie w działaniu (choć głównie na poziomie technik harcerskich), a także wdzięczne tworzywo gier fabularnych. Dużo większe możliwości działania specjalności oferują harcerzom starszym i wędrownikom.

W pracy z harcerzami starszymi hasłem specjalności jest „rozwój zainteresowań”, który przejawia się poszukiwaniem wiedzy dotyczącej wybranej dziedziny i emocjonalnym do niej stosunkiem. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że harcerze starsi często interesują się równocześnie kilkoma dziedzinami, nawet niezwiązanymi ze sobą.

Według przeprowadzonych kilka lat temu badań aż 98% harcerzy starszych chce należeć do drużyny specjalnościowej, w tym do drużyny: turystycznej – 72%, survivalowej – 66%, ratowniczo-medycznej – 63%, wodnej – 61%. Wyniki badań pokazują zatem, że specjalności są magnesem przyciągającym młodzież w wieku gimnazjalnym. W praktyce jednak przynależność do drużyny specjalnościowej wynika często z lokalnych warunków – harcerze wstępują do tej, która akurat działa w pobliżu. Skutek jest taki, że po kilku miesiącach zapal się wyczerpuje i przestaje ich fascynować przypadkowo wybrana specjalność.

Warto więc pokusić się w drużynie o wędrowkę po specjalnościach tak prowadzoną, aby harcerze starsi mogli poznać własne zdolności, zainteresowania i pola możliwych aktywności.

W ZHP mamy następujące specjalności:

- artystyczną,
- ekologiczną,
- jeździecką i kawaleryjską,
- Harcerskiej Służby Granicznej,
- Harcerskiej Służby Porządkowej,
- Harcerskiej Służby Ruchu Drogowego,
- lotniczą,
- łącznościową i informatyczną,
- obronną,
- Poczty Harcerskich,
- ratowniczą,
- pożarniczą,
- sportową,
- turystyczno-krajoznawczą,
- wodną i żeglarską,
- historyczno-rekonstrukcyjną.

Z pewnością warto zainteresować harcerzy starszych **turystyką**, której różne formy (nizinna, górską, kajakowa, kolarska) zapewniają różnorodność doznań oraz wiele możliwości sprawdzenia się. Atrakcyjne dla nich może być również **wodniactwo** – dla harcerzy starszych dostępny jest szeroki wachlarz uprawnień (zdobyte uprawnienia wpływają na wzrost samooceny, co w tym wieku jest bardzo ważne). Warto zwrócić uwagę na **specjalność obronną** i **specjalność ratowniczą**, które nie wymagają znacznych nakładów finansowych, a doświadczenia naszej organizacji oraz możliwości pozyskania wsparcia w tym zakresie z zewnątrz są ogromne. Harcerz starszy może uzyskać – choć wiąże się to z pewnymi kosztami – **kartę wspinacza**, **kwalifikacje pletwonurka** na poziomie podstawowym (14 lat) i średnim (15 lat), a nawet – **uprawnienia pilota paralotniowego** (15 lat).

Ważne, żeby nie krępować harcerzy starszych, zmuszając ich do jednej formy aktywności. W jednym roku wędrujecie po górach, w drugim uczycie się żeglować, w trzecim być może spróbujecie swych sił w strzelectwie sportowym. Program pracy drużyny starszoharcerskiej *powinien uwzględniać specyficzną dla tego wieku potrzebę poznawania i poszukiwań, dobrze zbudowany program z jednej strony pozwala na nieskrępowany rozwój własnych zainteresowań, z drugiej zakłada z góry ich zmienność*. Drużynowy powinien jednak uważać, by nie przeoczyć ukształtowanych już zainteresowań harcerzy i na siłę nie kierować ich w inną stronę.

Kluczową kwestią jest sprawa możliwości i istniejących warunków. Harcerz starszy będzie rozwijał swoje zainteresowania, jeżeli będzie miał taką możliwość!

I tu zaczyna się ogromna rola drużynowego, który powinien zaprezentować swoim podopiecznym możliwości aktywnego rozwoju, w tym w oparciu o specjalności – w dodatku uwzględniając lokalne warunki i możliwości członków drużyny. W tym celu może wykorzystać obecność w najbliższym otoczeniu jednostki wojskowej, teatru, aeroklubu lub szkoły jeździeckiej. Skorzysta także z dobrych kontaktów z komendantem straży pożarnej, policji lub dyrektorem domu kultury i nawiąże współpracę z pogotowiem ratunkowym lub strażą graniczną. Wykorzysta znajomych fachowców w dziedzinie łączności, jeździectwa, strzelectwa, aktorstwa czy wspinaczki. Bez takiego wsparcia nie ma mowy ani o poznawaniu, poszukiwaniu i rozwoju zainteresowań w drużynie starszoharcerskiej, ani też później o specjalnościach, specjalizacjach i mistrzostwie w drużynie wędrowniczej.

WYCHOWANIE DUCHOWE W DRUŻYNIE STARSZOHARCERSKIEJ

■ Agnieszka Jabłońska-Buchła

Na wiek starszoharcerski przypada okres wczesnego dojrzewania. Jest to czas ogromnych zmian, początkowo głównie o charakterze biologicznym, ale później także psychicznych, emocjonalnych, poznawczych, których konsekwencją jest nowe spojrzenie na relacje z innymi ludźmi, świadome podejście do świata wartości, religii czy autorytetów.

Młody człowiek, wyciągając wnioski, integrując doświadczenia, uczy się podejmować decyzje dotyczące przyszłości, obierać kierunek i sposób działania, angażować się osobiście oraz brać odpowiedzialność za konsekwencje swoich decyzji. Niezwykle istotną staje się także umiejętność dokonywania refleksji. Krystalizujący się system wartości staje się przewodnikiem zachowania.

W procesie formowania własnej tożsamości i stabilizacji systemu wartości duże znaczenie ma stosunek młodego człowieka do religii. Istotną rolę w procesie stabilizacji systemu moralnego odgrywa system rodzinny oraz grupa rówieśnicza (także drużyna).

Chcąc świadomie kształtować charaktery harcerzy, drużynowo może skorzystać z instrumentów metodycznych, jakimi są stopnie i sprawności. W próbie na stopień harcerz starszy może zawrzeć zadania związane z pogłębianiem wiedzy dotyczącej religii, budowaniem odpowiedzialności za swoje czyny, środowisko naturalne czy rodzinę, efektywnym planowaniem działań lub odkrywaniem swoich talentów. Zadaniem na stopień może być zapoznanie się z kalendarzem liturgicznym, codzienna lektura Pisma Świętego, przygotowanie i realizacja planu codziennego dbania o ekologię lub podjęcie pracy wolontariackiej. Harcerz musi widzieć sens zmian, uwierzyć w celowość swoich działań, żeby uwewnętrznić wartości, czyli przyjąć je za swoje własne. Dlatego tak istotna jest rola odpowiedniego poznania, wytłumaczenia i refleksji w obrębie podjętego tematu.

Przygotowując się do dorosłego życia, młodzież zauważa i przyjmuje rozmaite role. Niektóre z nich są uwarunkowane biologicznie, np. sprzężone z płcią, tak jak rola matki czy ojca. Inne zależą od odkrycia posiadanych talentów i chęci ich rozwoju, pracowitości, umiejętności planowania i realizacji planów. ZHP, jako organizacja zajmująca się wychowaniem, stwarza wa-

Tłem dla rozwoju indywidualnego i społecznego jest kultura, współcześnie jest to przede wszystkim popkultura, która ma charakter międzynarodowy, a której nośnikami są massmedia. Popularyzowany przez nie styl życia wywiera duży wpływ na wyznawane przez młodzież wartości – może to być zarówno nastawienie na szybkie osiągnięcie przyjemności, konsumpcję, jak i altruizm, świadome budowanie postawy prospołecznej i odpowiedzialności.

Pamiętaj, że harcerstwo nie jest jedynym środowiskiem młodego człowieka i czasem inne grupy – formalne i nieformalne – mogą promować odmienne wartości.

runki sprzyjające rozwojowi cech indywidualnych harcerzy, którzy są członkami różnych grup społecznych. Dla poszukujących wzorców nastolatków źródłem inspiracji mogą stać się zarówno autorytety moralne, jak i inne osoby znaczące, takie jak drużynowy. Mówimy tutaj o naturalnym naśladowaniu zachowań zgodnych z przyjętym systemem moralnym.

Wychowanie duchowe i religijne w ZHP wpisane jest w każdą formę zwykłego, codziennego funkcjonowania drużyny. Rzecz jasna, pewne święta (religijne i świeckie) czy bieżące wydarzenia stają się pretekstem do przeprowadzenia specjalnych zajęć tematycznych, ale podstawą jest naturalne przekazywanie postaw, jakich deklaracje znajdujemy w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim, jakie są zgodne z przyjętym w naszej kulturze chrześcijańskim systemem wartości.

Wychowanie w drużynie starszoharcerskiej wspiera poszukiwanie własnej drogi i autorytetów, a także budowanie refleksyjnego podejścia do zastanych realiów. Drużyna i zastęp stanowią grupę rówieśniczą, która podejmując wspólne działania, np. poprzez zaplanowanie i realizację projektów, pozwala rozwinąć indywidualne umiejętności harcerzy, poszerzyć ich wiedzę i wpłynąć na środowisko lokalne, dając wymierną korzyść osobom zaangażowanym, jak i innym członkom danej społeczności. Takie projekty mogą dotyczyć kwestii duchowych czy religijnych, np. pracy z patronem harcerzy bł. ks. Stefanem Wincentym Frelichowskim (co wydaje się szczególnie godne uwagi w czasie kryzysu autorytetów).

Na obozie czy rajdzie można dla wychowania duchowego wykorzystać fakt, że jesteście w miejscu związanym z życiem człowieka, który stał się bohaterem, przy okazji zatrzymując się na chwilę nad tym, czym było jego bohaterstwo i z czego wynikało. Wspólna refleksja może sprzyjać przedstawieniu i konfrontacji różnych punktów widzenia. Jednocześnie krąg bliskich, zaufanych osób, z którymi harcerze spotykają się na zbiórkach czy spędzają czas na obozie, będzie im dawać poczucie wsparcia i pomagać zwycięsko przejść przez kryzysy wieku dojrzewania.

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE I OBYWATELSKIE

■ Maciej Młynarczyk ■ Aleksandra Wołoszyn

W powszechnej świadomości harcerstwo jednoznacznie kojarzy się z patriotyzmem. W Podstawach wychowawczych ZHP przeczytasz, że jesteśmy stowarzyszeniem patriotycznym. Chcemy wychowywać patriotów, czyli ludzi, którzy kochają Ojczyznę.

➔ WARTY I ZNICZE TO JESZCZE NIE WYCHOWANIE

Z obserwacji i rozmów z drużynowymi wynika, że wychowanie patriotyczne kojarzy się przeważnie z udziałem w uroczystościach religijno-patriotycznych oraz wystawianiem wart w miejscach pamięci narodowej. Harcerze często nie wiedzą do końca, po co to robią, a jeśli nawet wiedzą – nie czują tego, nie przeżywają. Udział w rozmaitych obchodach traktują jako mało atrakcyjną formę harcerskiego działania i dość uciążliwy obowiązek.

Są oczywiście środowiska, w których wygląda to zupełnie inaczej, ale trudno się dziwić, że w wielu przypadkach patriotyzm kojarzy się harcerzom z czymś nudnym, a drużynowym wydaje się trudnym i niepopularnym zagadnieniem, które najczęściej przegrywa rywalizację z innymi celami do zrealizowania w pracy drużyny. Oczywiście nie jest tak, że nigdy nie powinieneś uczestniczyć z drużyną w oficjalnych czy religijnych uroczystościach – jednak nie może to być jedyny sposób wychowania patriotycznego w drużynie. Poza tym zawsze przed uczestnictwem w uroczystości czy wystawianiem wart wprowadź harcerzy w tematykę i znaczenie wydarzenia.

Weź pod uwagę, że:

- Udział w obchodach sam w sobie nie jest dla nastolatka atrakcyjną formą. Nabiera większego znaczenia w połączeniu z innymi działaniami.
- Twoim zadaniem jest tak wychowywać harcerzy, żeby sami czuli potrzebę wystawienia warty w miejscu pamięci narodowej czy uczestnictwa w mszy świętej za Ojczyznę. Krótko mówiąc: udział harcerzy w obchodach powinien być rezultatem harcerskiego wychowania patriotycznego, a nie jedyną jego treścią.

NIE ŚWIĘTUJ TYLKO NA SMUTNO

Sposób obchodzenia świąt narodowych ma duże znaczenie dla kształtowania myślenia o Polsce. Trudno nie odnieść wrażenia, że polskie święta narodowe obchodzimy najczęściej „na smutno”. Może to być zrozumiałe np. w odniesieniu do rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego. Ale nawet w Święto Niepodległości, zamiast cieszyć się z odzyskanej wolności, wolimy skupiać się na ofiarach i grobach. Ta pamięć jest bardzo ważna, bo ofiara życia nie ma sobie równych, ale jesteśmy tak zajęci wspomnianiem poległych w walkach w ciągu 123 lat niewoli, że nie wystarczy nam czasu na ukazanie budowniczych niepodległego państwa. Niewątpliwie jednak radosne świętowanie generuje więcej pozytywnych uczuć, więcej zadowolenia i dumy z własnej Ojczyzny, więcej entuzjazmu dla pomysłów na zaangażowanie się w jej sprawę.

Zmiana sposobu świętowania to wielkie zadanie dla harcerzy. Umiemy przecież być dla władz cennym partnerem przy organizowaniu patriotycznych obchodów. Nie bój się zatem wpływać na ich treść i formę, sprawiać, że wobec wszystkich uczestników, a przede wszystkim wobec naszych podopiecznych staną się dużo skuteczniejszym narzędziem formacji. Takie pomysły np. na Święto Flagi możesz znaleźć na stronie www.propozycje.zhp.pl.

DZIEDZICTWO NARODOWE

Nawet najnowocześniejszy pojmowany patriotyzm nie sposób wyobrazić sobie bez **poznawania i kultywowania dziedzictwa narodowego**. Jest ono jednym z najważniejszych składników naszej zbiorowej tożsamości, a przy tym nieocenionym źródłem inspiracji oraz duchowej siły. Rodzina najczęściej nie jest dziś w stanie zajmować się tą dziedziną, a nauczanie w szkole rzadko jest prowadzone w taki sposób, że można je nazwać pasjonującą przygodą. Tymczasem tylko w takiej formie można skutecznie oswoić i zaprzyjaźnić młodego człowieka z bogactwem naszego dziedzictwa narodowego. Jest to zatem kolejne zadanie dla drużynowego. Harcerstwo jest w tej dziedzinie często ostatnią deską ratunku, a w najlepszym wypadku wartościowym uzupełnieniem oddziaływania rodziny i szkoły.

Nie powinieneś się zamykać w martyrologiczno-pomnikowych schematach. Polska historia to nie tylko niepowetowane straty i chwalebne klęski. Pielęgnuj pamięć o zwycięzcach i zwycięstwach. Weź pod uwagę, że historia to nie tylko wojny i powstania. To także ludzie, którzy ofiarowali Polsce nie swoją krew, ale wybitny talent, umiejętności, wiedzę, międzynarodową sławę i wyteżoną pracę. To wzorce znakomicie odpowiadające potrzebom naszego czasu. A dziedzictwo narodowe to nie tylko historia, nie tylko tradycja i obyczajowość, ale także literatura, sztuka, nauka i myśl techniczna. Dziedzictwo narodowe to wreszcie nie tylko kultura. To również przyroda z całym bogactwem rodzimej fauny i flory, pięknych krajobrazów, bogactw naturalnych.

Wszystko to mamy poznawać, uczyć się cenić, chronić, pokazywać innym i przekazywać kolejnym pokoleniom. Nie wpadaj w pułapkę „szkolnego” postrzegania dziedzictwa narodowego. To nie jest „materiał do przerobienia”, a harcerski wychowawca nie musi być „nauczycielem od polskości”. Twoim zadaniem jest zainteresować harcerzy tą sferą, sprawić, że stanie się ona dla nich ważna i fascynująca, że sami będą chcieli ją dalej poznawać i „zarażać” tym innych. To prawdziwe wyzwanie, bo wymaga od ciebie zaangażowania całej pomysłowości i wszystkich dostępnych środków, aby to zagadnienie przedstawić atrakcyjnie – jeśli chcesz sięgać po gawędy, muszą być naprawdę świetne i zapierać dech słuchaczom. Przygotuj filmy, prezentacje, gry komputerowe, serwisy internetowe, od których nie można się oderwać; nie „wycieczki do...”, ale wyprawy, których się nie zapomina.

Pomysły na takie działania i inspiracje do pracy możesz znaleźć np. w propozycji programowej „Rok Regionów”.

MYŚLAĆ O SOBIE, DBAŚ O POLSKĘ

Pod tym nieco przewrotnym hasłem kryje się oczywista, banalna wręcz prawda, że najlepszą inwestycją jest inwestycja w człowieka. Właśnie w taki sposób każdy z członków drużyny powinien myśleć o sobie: **Inwestując w siebie, inwestuję w Polskę. Zdobywając wiedzę i profesjonalne umiejętności, stając się specjalistą w wybranej dziedzinie, nie tylko zapewniam sobie lepszą i ciekawszą przyszłość, ale także staję się bardziej przydatny mojemu krajowi i innym ludziom.**

Ucząc współdziałania w grupie czy zgłębiając dziedziny harcerskich specjalności, wyposażamy harcerzy w wiele cennych umiejętności i doświadczeń. Ale nie jesteśmy wszechstronną firmą szkoleniową i nie wszystkiego możemy ich nauczyć. **Dużo**

ważniejsza od edukacji jest w harcerstwie formacja – czyli kształtowanie postaw. Tego właśnie mamy uczyć przede wszystkim: postawy służby, dążenia do bycia użytecznym, umiejętności stawiania sobie celów i konsekwentnego ich realizowania, pracy nad sobą, nad własnym charakterem. I świadomości, że jeśli harcerze będą ludźmi uczciwymi, przyzwoitymi, rzetelnymi – to podniosą trochę „średnią krajową”... i o tyle lepiej będzie się żyło w Polsce.

WYCHOWANIE OBYWATELSKIE

Na postawę składają się trzy elementy: przekonania, uczucia i zachowania. To znaczy, że jeśli chcesz kształtować postawę patriotyczną, musisz zadbać przede wszystkim o:

- przekonania harcerzy co do Polski i ich samych jako obywateli („Polska jest krajem z dużymi możliwościami”, „Mamy wspaniałą historię”, „Jestem dumny, że jestem Polakiem”),
- uczucia, jakie harcerze żywią w stosunku do Polski (każdy ma prawo do indywidualnych odczuć, najważniejsze, by one były – najgorsza jest obojętność),
- zachowania – czyli wszystkie działania podejmowane dla dobra Polski (również na rzecz lokalnych społeczności), w tym dawanie własnym przykładem świadectwa o Polsce i Polakach, a także praca nad własną postawą, pogłębianie wiedzy, zainteresowanie sprawami kraju.

Określenie „wychowanie patriotyczne i obywatelskie” służy podkreśleniu roli formacji obywatelskiej w harcerskim wychowaniu. Tak naprawdę wystarczyłoby „wychowanie patriotyczne”. Trudno bowiem wyobrazić sobie patriotę, który nie jest jednocześnie świadomym, aktywnym, odpowiedzialnym obywatelem. Kogoś, kto kocha, ale nie dba. Kto pielęgnuje pamięć o przeszłości Polski, ale rezygnuje z obywatelskiego prawa i obowiązku do troszczenia się o nią, współdecydowania o jej losach, brania za nią odpowiedzialności.

Zadaniem drużynowego jest wychowanie dobrych obywateli – ludzi, którzy są świadomi swoich praw i obowiązków, interesują się sprawami kraju oraz swoich małych ojczyzn, troszczą się o ich przyszłość, uczestniczą w życiu społecznym, aktywnie współtworzą wspólnoty. Wiedzą, że ważne sprawy „same się nie załatwią”, nie boją się przejmować inicjatywy. Bez względu na to, kim chcą być w przyszłości – w swoich planach nie zapominają o byciu użytecznymi dla Polski i dla innych ludzi. Pamiętają, że ich pokoleniową misją jest aktywne wpływanie na kształt życia społecznego w Polsce, a przede wszystkim budowanie społeczeństwa obywatelskiego.

Pomysłów na ciekawe działania, kompleksowych propozycji programowych oraz scenariuszy zajęć szukaj na stronach www.propozycje.zhp.pl i www.polskamyslaca.zhp.pl.

SKAUTOWE INSPIRACJE W PRACY Z DRUŻYNĄ STARSZOHARCERSKĄ

■ Anna Wittenberg

Nie wiedziałem. To za drogie. Za daleko. Za trudne. Za dużo roboty... Znasz te argumenty? Ja też. Dlatego radzę ci przeczytać rozdział dotyczący skautowej współpracy. Mam nadzieję, że znajdziesz tu inspirację do działania i wkrótce wyruszysz na spotkanie ze skautową przygodą.

ZHP W SKAUTINGU

Marcin rok temu był na imprezie skautowej na Słowacji. Teraz razem z innymi zastępowymi ze swojej drużyny planuje wymianę ze słowackimi skautami. Ania nie pojechała na Jamboree w 2007 roku, bo uznała, że jej na to nie stać i wstydziła się mówić po angielsku. Zorganizowanie kursu wspinaczkowego dla harcerzy z Litwy sprawiło, że cztery lata później współorganizowała wyjazd reprezentacji swojej chorągwi na Jamboree w Szwecji i już myśli o następnych. Wielu osobom, tak jak Marcinowi i Ani, spotkanie ze skautingiem dało potężny zastrzyk energii do działania.

Kiedy w 1993 r. komendant Chorągwi Kieleckiej zaproponował mi, żebym został pełnomocnikiem ds. zagranicznych, nie miałem pojęcia, że kiedyś będę prowadził pierwszą grupę kursową takich pełnomocników z ośrodka WOSM w Kandersteg do bazy WAGGGS w szwajcarskich Alpach. Kiedy w sierpniu 1995 r. jechałem na swoje pierwsze Jamboree jako komendant 40-osobowego kontyngentu ZHP i ZHR, nie spodziewałem się, że Jamboree aż tak uzależni kogoś takiego, jak ja. Kiedy w grudniu 2005 r. stanąłem przed salą pełną kręcących z powątpiewaniem głowami delegatów na Zjazd ZHP, mówiąc, że w polskim kontyngencie na Światowe Jamboree w 2007 r. będzie 40-osobowa drużyna jamborowa z każdej chorągwi, czyli 680 osób, nie miałem pojęcia, że pojedzie aż 850 osób.

Mógłbym długo wymieniać, o czym nie miałem pojęcia, jeśli chodzi o możliwości, jakie daje harcerzom współpraca zagraniczna. Jeśli porozmawiasz z kimś, kto już się taką wymianą zajmuje, szybko zauważysz, że doskonale rozumie on powiedzenie *sky is the limit*. Przynależność do skautingu i guidingu umożliwia nam znalezienie drużyny partnerskiej, odwiedzenie jej kraju, pozyskanie pieniędzy na proste i bardzo złożone projekty programowe, na poznanie egzotycznych kultur, zyskanie międzynarodowych doświadczeń, które są niezwykle cenione w każdej pracy zawodowej.

Stare jak świat powiedzenie, że podróże kształcą, może nabrać nowego znaczenia w pracy twojej drużyny. Tylko najpierw musisz w to uwierzyć i nie dać się prze-

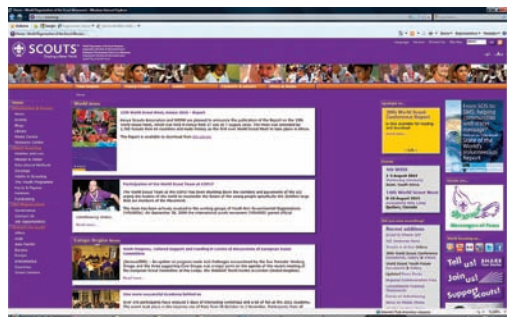
kończąc tym, którzy mówią, że to jest za drogie, że na pewno nie uda ci się zdobyć pieniędzy, że lepiej pojechać na obóz do hufcowej stacji. Pełnomocnicy ds. zagranicznych w komendach chorągwi i Wydział Zagraniczny Głównej Kwatery ZHP na czele z komisarzami zagranicznymi pomogą twój śmiały pomysł zrealizować.

Rafał Bednarczyk, komisarz zagraniczny ZHP

ZHP jest częścią światowego skautingu. Razem z nami w skautingu uczy się i bawi ponad 30 milionów innych dziewcząt i chłopców. Jesteśmy organizacją zrzeszoną w World Organization Of The Scout Movement (WOSM) oraz World Association of The Girl Guides and Girl Scouts (WAGGGS). Z tej przynależności wynika dla nas wiele obowiązków, takich jak płacenie międzynarodowych składek, ale także łączy się ona z różnymi przywilejami – możemy brać udział w międzynarodowych wydarzeniach, organizować wymiany, czerpać z rozmaitych skautowych propozycji.

Na lewej kieszeni munduru harcerze noszą plakietkę WOSM, a harcerki – plakietkę WAGGGS. O symbolach WOSM i WAGGGS możesz przeczytać na s. 70.

INSPIRACJE ZE SKAUTOWEGO KALENDARZA

Zapoznaj swoją drużynę ze skautowym światem, wykorzystując do tego jedną z okazji, które stwarza skautowy kalendarz, np.:

● **Dzień Myśli Braterskiej.** To święto przyjaźni obchodzone 22 lutego przez skautki i skautów na całym świecie. Obchody tego dnia ustanowiono już w 1926 roku, na międzynarodowej konferencji przewodniczek i skautek w USA. Jako datę wybrano dzień urodzin Roberta Baden-Powella oraz lady Olave, jego żony. Początkowo był to dzień obchodzony tylko przez dziewczęta, które skupiały się na dobroczynności. Później przyjęli go również chłopcy, którzy raczej kojarzą go ze świętem założyciela. Dziś na całym świecie 22 lutego skauci spotykają się ze sobą, wysyłają kartki, nawiązują kontakty i pełnią służbę na rzecz lokalnych społeczności. Więcej znajdziesz na stronach: www.worldthinkingday.org, a także www.propozycje.zhp.pl.

21% rodzin w Polsce nie stać na zjedzenie (nawet co drugi dzień) posiłku, w którego skład wchodziłyby mięso, drób czy ryby. Szacuje się, że 160 tys. dzieci jest niedożywionych i nieobjętych żadnym programem dożywiania. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego w ubóstwie żyje w naszym kraju 16% dzieci i młodych ludzi w wieku do 19 lat. Rusza cię to? Chcesz pomóc?

Zasady są proste. Twoja drużyna zbiera jak największą ilość żywności z długim terminem przydatności do spożycia. Przyda się wszystko: makaron, olej, konserwy... To, jak zorganizujecie zbiórkę żywności, zależy tylko od was. Najlepiej współpracujecie ze szkołą, w której działacie. Dogadajcie się z dyrekcją, ustawcie pudła, przeprowadźcie akcję informacyjną. Pamiętajcie o udokumentowaniu waszych działań – filmowym, zdjęciowym, kronikarskim. Do współpracy zaproście inne drużyny z waszego hufca. Następnie zorganizujcie zbiórkę drużyny, podczas której uczestnicy poznają problem niedożywienia i policzą, ile produktów żywnościowych udało się zebrać. Potem przekażcie produkty do najbliższego Banku Żywności.

● **JOTI/JOTA.** W trzeci weekend października tysiące skautów z całego świata w ramach Jamboree On The Internet (JOTI) kontaktuje się z różnych miejsc na Ziemi, wykorzystując przy tym wszelkie dostępne technologie (e-maile, czaty, komunikatory, mikrofony, kamery cyfrowe). Równoległe do tego skauci na całym świecie mogą uczestniczyć w Jamboree On The Air (JOTA), przedsięwzięciu, podczas którego wspierani przez lokalne grupy radiooperatorskie kontaktują się przy użyciu radia. Aby wziąć udział w tych przedsięwzięciach, trzeba załogować się na stronie www.joti.org. W wersji bardziej ambitnej JOTI można połączyć z organizowanymi przez drużynę warsztatami dotyczącymi posługiwania się komputerem dla dzieci lub seniorów, warsztatami graficznymi lub tworzenia stron www.

📌 SKAUTOWE ZLOTY

W skautowym świecie często odbywają się zloty i spotkania, w których mogą uczestniczyć harcerze starsi. Największe i najpopularniejsze z nich to:

● **World Scout Jamboree (Światowe Jamboree Skautowe).** Odbywa się co cztery lata (2007 – Wielka Brytania, 2011 – Szwecja, 2015 – Japonia, 2019 – Ameryka Północna, w 2023 – być może Polska). To zlot, na który przyjeżdża ok. 40 tys. skautów z niemal wszystkich krajów świata. Jamboree zorganizowane jest jak gigantyczny biwak – krajowe reprezentacje zostają podzielone na drużyny i ulokowane tak, by sąsiadowały z drużynami innych państw. Każda reprezentacja na wyznaczonym dla niej kwadracie rozbija swoje namioty, buduje podstawowe elementy wystroju. Skauci biorący udział w Jamboree mają do dyspozycji kilka bloków programowych i mnóstwo spontanicznych aktywności.

Mieliśmy cały świat na wyciągnięcie ręki. Graliśmy na peruwiańskich piszczałkach, walczyliśmy w sumo, byliśmy meksykańskimi grajkami w strojach i sombreroach, kosztowaliśmy przeróżnych potraw, poznaliśmy mnóstwo zabaw, wspólnie z Turkami i Cejlończykami pracowaliśmy w ogrodzie. Ta wielokulturowość w połączeniu z życzliwością i uśmiechem była fantastyczna.

Mariusz Bezdietny, komendant kontyngentu polskiego na 22. Światowe Jamboree Skautowe

● **ConCordia.** Zlot organizowany jest raz na trzy lata (2010 – Węgry, 2013 – Słowacja, 2016 – Czechy). Uczestniczą w nim skauci z krajów Grupy Wyszehradzkiej.

● **InterCamp** to doroczny europejski zlot skautów. Trwa od piątku do poniedziałku, zawsze w weekend Zielonych Świątek.

Organizowane jest również wiele zlotów regionalnych lub różnych organizacji skautowych, na które zapraszani są skauci z innych krajów. Informacje o takich imprezach można znaleźć na stronie skauting.zhp.pl lub u chorągwianych pełnomocników ds. zagranicznych.

👉 MIĘDZYNARODOWA WYMIANA

W wielu imprezach harcerskich (zloty, konferencje) biorą udział zagraniczni goście. Zwykle opiekują się nimi miejscowe drużyny. Drużyna, której goście są zadowoleni z opieki i która nawiąże z nimi bliższy kontakt, ma szansę na rewanż – wyjazd za granicę na ustalonych z partnerem zasadach.

Dość popularną formą współpracy jest pomoc skautom, którzy sami organizują sobie pobyt w Polsce. Najczęściej oczekują pomocy w znalezieniu noclegu, dokonaniu rezerwacji, nieraz po prostu chcą przy okazji pobytu w naszym kraju spotkać się z harcerzami.

Jestem w stałym kontakcie ze skautami z Meksyku, poznanymi na portalu Scoutface. Kiedy podczas ostatnich wakacji przyjechali do Warszawy, miałam okazję zaprezentować im stolicę naszego kraju. Teraz mamy zamiar zrealizować projekt

polegający na wymianie między naszymi drużynami. Każdy harcerz napisze kartkę do Meksyku i wyśle mały upominek. Dołączymy również miniaturkę Krzyża Harcerskiego, barwy naszego szczepu, fajne plakietki oraz parę słów o nas – tak powstanie nasza wspólna paczka.

Maria Kwiatkowska, Hufiec ZHP Warszawa-Praga Południe

Bardzo atrakcyjne mogą być regularne spotkania drużyn na obozach lub w ciągu roku, na przemian w Polsce i w kraju partnera. Zasady finansowania są ustalane przez drużyny, najczęściej gospodarze pokrywają koszty pobytu i programu, a goście – swój przejazd i ubezpieczenie. Często podczas takich spotkań odbywa się *home hospitality* – przynajmniej kilkudniowy pobyt u rodzin gospodarzy.

W 2006 r. w 3 Drużynie Harcerzy im. Stefana Czarnieckiego w Krzyżu Wielkopolskim zaczęliśmy szukać nowych wyzwań. Stare pomysły się wyczerpały. Ile razy można stawiać namiot na platformie między drzewami? Ktoś rzucił hasło: spróbujcie współpracy ze skautami.

Pierwsza okazja nadarzyła się sama. Do naszej hufcowej stancyi przyjechali w czasie wakacji skauci z Niemiec. Pognaliśmy do nich. Byli otwarci, przyjaźni. Dowiedzieliśmy się, że w następnym roku planują kolejny obóz w Polsce. Mieli trochę obaw, związanych z załatwianiem formalności w naszym kraju, więc zaoferowaliśmy pomoc, a oni zaproponowali zorganizowanie wspólnego obozu. Takiej okazji nie można było zmarnować.

Dlaczego nasi Niemcy przyjechali na teren powiatu Drawsko Pomorskie? Okazało się, że polski i niemiecki samorząd współpracują ze sobą i niemieckie władze przekazały swoje kontakty organizacji skautowej. Jak widać, warto pamiętać o partnerstwie zagranicznym lokalnego samorządu. Zwłaszcza, że samorzady mają środki na finansowanie wyjazdów zagranicznych.

Apetyt rośnie w miarę jedzenia. Po przygodzie z Niemcami chcieliśmy odwiedzić kolebkę polskiego harcerstwa – Lwów. Pojechaliśmy tam w maju 2008 r. Gościli nas członkowie 54 Lwowskiej Drużyny z ukraińskiej organizacji Płast. Jeszcze w tym samym roku nasza delegacja pojechała na Ukrainę na ich obóz, a dwie osoby od nich przyjechały do nas. W 2009 r. zorganizowaliśmy wspólny obóz w Polsce, a w tym roku jedziemy na Ukrainę.

W 2008 r. dotarła do nas informacja z Wydziału Zagranicznego GK ZHP, że skauci niemieccy organizują spływ kajakowy Drawą (która płynie przez naszą gminę) i szukają miejscowego wsparcia. Skontaktowaliśmy się z nimi i wspólnie ustaliliśmy, że najlepszym rozwiązaniem będzie przyłączenie się skautów z Niemiec do naszego obozu, który organizowaliśmy nad Drawą. Już wcześniej był planowany udział w obozie płastów z Ukrainy, wobec czego zrobił nam się obóz polsko-niemiecko-ukraiński.

Zobaczcie sami: wymiana doświadczeń z kimś innym niż polscy harcerze, spojrzenie na skauting z nowej perspektywy, ćwiczenie języka obcego w miłym gronie, zwiedzanie zagranicy po niewysokich kosztach. To są zalety współpracy, którą

zaczęliśmy. A dochodzi jeszcze jeden argument, niezmiernie ważny dla drużyny z prowincji. Na współpracę zagraniczną można pozyskać relatywnie większe dofinansowanie niż dostępne nam środki na codzienną działalność harcerską.

Piotr Miara, Hufiec ZHP Trzcianka

Współpraca ze skautami z innych krajów może przybrać także formę dużego projektu, na który pozyskasz środki od sponsora, zainteresowanej tematem instytucji lub wygrywając konkurs grantowy. Projekt musi mieć cel i być realizowany przez dwie lub więcej stron, w tym partnerów zagranicznych.

Poszukując skautowych inspiracji, możesz liczyć na wsparcie hufcowego instruktora ds. zagranicznych, pełnomocnika komendanta chorągwi ds. zagranicznych i Wydziału Zagranicznego GK ZHP (www.skauting.zhp.pl).

ZASADY WSPÓŁPRACY ZAGRANICZNEJ JEDNOSTEK ZHP

przyjęte Uchwałą Głównej Kwatery ZHP nr 84/2004 z dnia 15 stycznia 2004 r.

I. Wstęp. Związek Harcerstwa Polskiego prowadzi współpracę z organizacjami skautowymi i organizacjami harcerskimi za granicą. Współpraca ta może przybierać następujące formy:

- wymiana grup,
- udział w konferencjach, seminariach, kursach,
- udział w zlotach i obozach międzynarodowych,
- wspólna organizacja przedsięwzięć programowych,
- służba ochotnicza i inne programy realizowane na terenie ośrodków skautowych,
- korespondencja ze skautami (Skautowa Skrzynka Poczтовая, Internet),
- inne.

Jednostki ZHP mogą współpracować wyłącznie z organizacjami, których cele nie są sprzeczne z celami ZHP. Szczególnie preferowana jest współpraca z organizacjami harcerskimi za granicą oraz organizacjami skautowymi zrzeszonymi w Światowej Organizacji Ruchu Skautowego WOSM i Światowym Stowarzyszeniu Przewodniczek i Skautek WAGGGS, a w przypadku seniorów – także z członkami Międzynarodowego Bractwa Przewodniczek i Skautek (dorosłych) ISGF.

Wszystkie przedsięwzięcia zagraniczne powinny służyć realizacji konkretnych celów danej jednostki ZHP.

2. Zasady organizacji współpracy zagranicznej. Organizowanie przedsięwzięć zagranicznych odbywa się na dwóch poziomach – koordynatora i bezpośredniego organizatora. Koordynatorem współpracy zagranicznej jest jednostka ZHP, która odpowiada za przebieg całego przedsięwzięcia. Organizatorem współpracy zagranicznej jest jednostka ZHP, która podejmuje się bezpośredniego wykonania danego zadania.

2.1. Koordynatorzy. Koordynatorem współpracy zagranicznej jest, w przypadku przedsięwzięć ogólnozwiązkowych, GK ZHP, w imieniu której występują komisarze zagraniczni ZHP. We wszystkich pozostałych przypadkach koordynatorami są komendy chorągwi, w imieniu których mogą występować pełnomocnicy komendantów chorągwi ds. zagranicznych. Odpowiadają oni wtedy za całość spraw zagranicznych danej chorągwi.

Obowiązkiem koordynatora współpracy zagranicznej jest:

- gromadzenie informacji o współpracy zagranicznej na swoim terenie,
- działalność informacyjna i szkoleniowa na temat światowych organizacji skautów i przewodniczek i możliwości współpracy zagranicznej,
- wyznaczanie lub akceptowanie organizatorów konkretnych przedsięwzięć,
- zatwierdzanie programu i finansów przedsięwzięć,
- udzielanie pomocy i nadzorowanie organizatorów w trakcie realizacji zadań,
- przyjmowanie rozliczeń i podsumowywanie przedsięwzięć,
- współpraca z komisarzami zagranicznymi w ww. zakresie (dotyczy koordynatorów na poziomie chorągwi).

2.2. Organizatorzy. Organizatorem współpracy zagranicznej jest jednostka ZHP wyznaczona przez właściwego koordynatora, która podejmuje się wykonania danego zadania. Obowiązkiem organizatora współpracy zagranicznej jest właściwe zorganizowanie przedsięwzięcia, zgodnie ze wszystkimi zasadami i regulaminami ZHP. Organizator podlega w zakresie danego zadania swojemu koordynatorowi, którym jest komisarz zagraniczny ZHP lub właściwy pełnomocnik komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie sam komendant chorągwi).

Organizatorem może zostać tylko ta jednostka organizacyjna, która ma uregulowane składki członkowskie, a w przypadku pojedynczych osób – harcerz, harcerka, instruktor, instruktorka, członek starszyny lub senior, który ma uregulowane składki członkowskie. Jeśli osoba ta kieruje jednostką organizacyjną ZHP, wówczas ta jednostka również musi mieć uregulowane składki członkowskie.

3. Rekrutacja organizatorów. Nowe propozycje współpracy zagranicznej adresowane do jednostek ZHP przychodzą na ręce komisarzy zagranicznych ZHP.

W przypadku propozycji dla reprezentantów całego Związku rekrutacji kandydatów dokonują bezpośrednio komisarze zagraniczni.

W przypadku propozycji adresowanych do konkretnych grup odbiorców komisarze zagraniczni dokonują rekrutacji w porozumieniu z odpowiednimi wydziałami i zespołami Głównej Kwatery, np. w przypadku propozycji adresowanych do kadry kształcącej – przez Centralną Szkołę Instruktorską.

W przypadku propozycji kierowanych do dużej liczby uczestników (obozy, zloty itp.) oferta udziału upowszechniana jest w prasie harcerskiej, komunikatach adresowanych do komend chorągwi i/lub na stronie internetowej ZHP.

W pozostałych przypadkach oferty kierowane są przez komisarzy zagranicznych do poszczególnych komend chorągwi z uwzględnieniem ich potrzeb i możliwości.

W przypadku rekrutacji organizatora współpracy zagranicznej bezpośrednio przez komisarzy zagranicznych zobowiązani są oni zasięgnąć opinii właściwego pełnomocnika komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie samego komendanta chorągwi).

Jeżeli propozycja współpracy zagranicznej zostanie skierowana bezpośrednio przez organizatorów do jednostki ZHP, zobowiązana jest ona powiadomić o tym fakcie właściwego pełnomocnika komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie samego komendanta chorągwi), a on – komisarzy zagranicznych. Wymóg ten nie dotyczy korespondencji ze skautami.

4. Obieg informacji. Każda forma współpracy zagranicznej musi być zgłaszana i zatwierdzana na szczeblu chorągwiowym lub krajowym. Nowa oferta współpracy, skierowana przez potencjalnych polskich organizatorów do partnera zagranicznego, przesyłana jest do komisarzy zagranicznych ZHP, którzy po jej zatwierdzeniu zaopatrują ją w list przewodni i przekazują do adresata. Niewskazane jest nawiązywanie oficjalnych kontaktów zagranicznych drogą bezpośrednią (tj. z pominięciem Głównej Kwatery), chyba że komisarze zagraniczni zdecydują inaczej.

Jednostka reprezentująca ZHP, dla której koordynatorem jest Główna Kwatera, zobowiązana jest do złożenia komisarzom zagranicznym pisemnego sprawozdania po zakończeniu przedsięwzięcia lub jego etapu. Decyzję o złożeniu sprawozdania w pozostałych przypadkach podejmuje właściwy pełnomocnik komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie sam komendant chorągwi).

Komendant chorągwi zobowiązany jest do posiadania pełnej informacji na temat współpracy zagranicznej podległych mu jednostek i do udostępniania jej komisarzom zagranicznym.

PROPOZYCJE PROGRAMOWE

■ Emilia Kulczyk-Prus

Układając program pracy drużyny, pamiętaj, że powinien on odpowiadać przede wszystkim na potrzeby harcerzy. Nie oznacza to jednak, że nie możesz korzystać z płynących z różnych stron inspiracji.

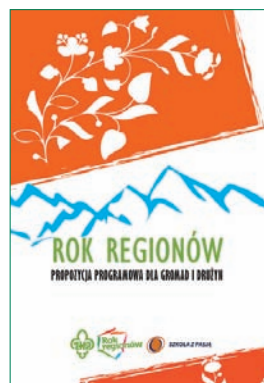
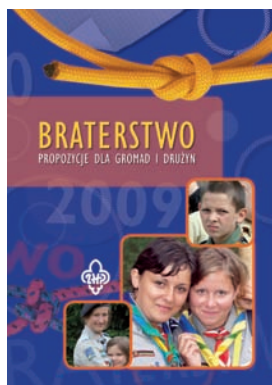
Planując pracę, masz do dyspozycji:

- propozycje programowe kierowane do drużyn przez Główną Kwaterę ZHP i harcerskie komendy,
- imprezy programowe (hufcowe, chorągwiane, ogólnopolskie),
- propozycje, kampanie, przedsięwzięcia lokalne i ogólnopolskie opracowane przez inne organizacje (np. PTTK, PCK), instytucje państwowe i samorządowe, fundacje itp.

Propozycje programowe kierowane przez Główną Kwaterę do drużyn związane są z priorytetami organizacji przyjmowanymi przez Zjazd ZHP lub Radę Naczelną ZHP – a więc najwyższe władze Związku. Niektóre propozycje mają charakter ponadczasowy (np. „Braterstwo”), jednak są i takie, które odpowiadają na aktualne potrzeby lub przygotowują drużyny do jakiegoś ważnego wydarzenia (np. „10 kroków do stulecia”). Są też ukazujące się cyklicznie, związane z przeprowadzanymi co roku akcjami lub obchodzonymi świętami.

Najpopularniejsze propozycje programowe GK ZHP w ostatnich latach to:

● **Betlejemskie Światło Pokoju.** To coroczna akcja inicjowana przez skautów austriackich, którzy przywożą Światło do Wiednia z Groty Narodzenia Chrystusa z Betlejem. Po przekazaniu go do Polski zuchy i harcerze roznoszą Światło do kościołów, urzędów, szkół, szpitali – jako symbol pokoju. Każdego roku przygotowywana jest z tej okazji przez GK ZHP propozycja programowa dla gromad i drużyn, wspierająca wychowanie duchowe.

● **Święto Flagi.** To akcja od kilku lat organizowana przez zuchy i harcerzy w dniu 2 maja, nawiązująca do tradycji polskich symboli narodowych.

● **„Braterstwo”.** Celem propozycji jest wzmocnienie wspólnoty w zastępach, gromadach i drużynach, a także wyjście na zewnątrz – do rodzin, szkół, środowisk lokalnych. Zawiera pomysły na zbiórki, różnorodne działania, gry, ćwiczenia i gawędy.

● **„Mam szczerą wolę”.** Propozycja zawiera wskazówki i pomysły pomagające w kształtowaniu młodych ludzi w duchu Prawa Harcerskiego.

● **„10 kroków do stulecia”.** Dzięki tej propozycji można przekonać się, że dzieje harcerstwa są barwne i ciekawe, a ich znajomość przydaje się podczas realizacji wyzwań, jakie stawia współczesne życie. Jej idea jest wzmocnienie identyfikacji i więzi członków ZHP z organizacją.

● **„Nasza trasa”.** Propozycja zachęca do poznawania małych ojczyzn – lokalnej historii, przyrody, kultury, ludzi oraz ciekawostek i osobliwości.

● **„Rok Regionów”.** Celem tej propozycji jest odkrywanie, pielęgnowanie oraz rozwijanie tożsamości regionalnej członków ZHP, budowanie ich przywiązania do własnego regionu, jego historii i kultury.

Wszystkie te propozycje programowe oraz wiele innych, w tym także z lat poprzednich (np. cieszącą się popularnością propozycję z zakresu wychowania ekologicznego „Woda jest życiem”), znajdziesz na stronie www.propozycje.zhp.pl. Niektóre z propozycji (np. „Braterstwo” czy „Mam szczerą wolę”) wspierają obszerne broszury metodyczno-repertuarowe, których możesz szukać w biblioteczkach szczepli, namiestnictwa czy hufca.

ZHP oferuje swoim członkom udział w wielu atrakcyjnych imprezach programowych. Szczególnym wydarzeniem był niedawno Zlot Stulecia Harcerstwa „Kraków 2010”. Warto też zwrócić uwagę na ciekawą imprezę, jaką jest **Rajd Grunwaldzki** organizowany przez GK ZHP. Od kilku lat odbywa się on na początku lipca, na terenie województw mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Jego uczestnicy poznają w niekonwencjonalny sposób piękno przyrody, tajemnice historii i ciekawostki regionu. Zaglądamy na stronę www.rajdgrunwaldzki.zhp.pl.

Jak się domyślasz, nie są to wszystkie propozycje, jakie możesz znaleźć w ofercie ZHP. Są w niej także różnorodne materiały oraz projekty hufcowe i chorągwi. Zanim zabierzesz się do układania programu drużyny, zapoznaj się z nimi. Kalendarz imprez hufcowych, chorągwiowych czy ogólnopolskich (festiwale, zloty itp.) jest najczęściej udostępniany na stronach internetowych na początku każdego roku harcerskiego.

Wiele drużyn uczestniczy również w akcjach, imprezach i zadaniach proponowanych przez inne organizacje pozarządowe. Zewnętrzne propozycje zwykle publikowane są na stronach internetowych stowarzyszeń czy instytucji, a czasem także przesyłane do komend hufców, gdzie u programowca hufca lub namiestnika starszoharcerskiego na pewno uzyskasz więcej informacji.

CZĘŚĆ IV

ŚRODOWISKO
DZIAŁANIA

DRUŻYNA STARSZOHARCERSKA W SZCZEPIE

■ Andrzej Grabowski

Środowiskiem, w którym może wspaniale działać i rozwijać się drużyna starszoharcerska, jest szczep. Jednocześnie trzeba z pełnym przekonaniem stwierdzić, że dobry szczep nie może się obejść bez takiej drużyny.

👉 CIĄG WYCHOWAWCZY

W szczepie można obserwować funkcjonowanie pełnego ciągu wychowawczego: zuchy opuszczające gromadę znajdują swoje miejsce w drużynach harcerskich, harcerze po ukończeniu szkoły podstawowej trafiają do gimnazjum i znajdują ofertę drużyny starszoharcerskiej (niektórzy z nich zostają na funkcjach zastępowych czy przybocznych w swoich macierzystych drużynach harcerskich). Na młodych ludzi ze szkół ponadgimnazjalnych czeka drużyna wędrownicza.

W ten sposób zostaje zachowany ciąg wychowawczy, który umożliwia obcowanie z harcerstwem przez wiele lat.

Jakie jest w tym miejsce drużyny starszoharcerskiej?

● Można powiedzieć, że harcerze starsi biorą na siebie odpowiedzialne zadanie, jakim jest dostarczanie kandydatów na instruktorów. Praktyka wskazuje, że nowi drużynowi bardzo często pochodzą z grona młodzieży w wieku gimnazjalnym, czyli harcerzy starszych. Ma to szczególne znaczenie w pracy szczepu. Gromady i drużyny działające w nim potrzebują przybocznych i drużynowych. Wśród harcerzy starszych, tych już prawie szesnastoletnich, można znaleźć ambitnych, którzy podejmą wyzwanie i zechcą zostać w przyszłości instruktorami. Trzeba tylko dać im szansę.

● Drużyna starszoharcerska powinna nawiązać współpracę z drużyną harcerską i drużyną wędrowniczą. Najlepiej, gdy taka współpraca odbywa się w ramach szczepu. Szczególnych starań wymaga ułożenie współpracy z drużyną wędrowniczą. Harcerze starsi w momencie przechodzenia do drużyny wędrowniczej są dużo bardziej dojrzały niż harcerze wstępujący do drużyny starszoharcerskiej. Nauczyci się już o sobie decydować, znacznie większą rolę w ich wyborach odgrywają przyjaźnie, sympatie i antypatie. Zwykle zdają sobie też sprawę, że drużyna wędrownicza pracuje inaczej niż znana im drużyna starszoharcerska i mogą odczuwać lęk przed taką zmianą. Dobrym pomysłem na zachęcenie do przejścia do drużyny wędrowniczej będą na pewno wspólne działania podejmowane przez drużyny czy zastępy starszoharcerskie i grupy zadaniowe wędrowników.

Formy współpracy z drużyną wędrowniczą zależą oczywiście od specyfiki obu drużyn, ale skutek powinien być taki, że harcerze starsi poznają się i polubią. Naturalne wydają się organizowane od czasu do czasu wspólne zbiórki i wyjazdy.

Niestety, w wielu szczeпах brakuje ważnego ogniwa, jakim jest drużyna starszoharcerska. Zdarza się wtedy pozostawianie dziewcząt i chłopców w wieku gimnazjalnym w drużynach harcerskich, np. w wydzielonych tam zastępach starszoharcerskich. Należy jednak mieć świadomość, że brak ogniwa ciągu wychowawczego jest zagrożeniem: harcerz opuści szeregi ZHP, bo nie znajdzie odpowiedniej dla siebie grupy wiekowej.

SZCZEP

Podstawową funkcją szczepeu jest organizowanie bliskiej współpracy należących do niego drużyn. Ułatwienia w funkcjonowaniu drużyny wynikające z faktu działania w szczepeu są nie do przecenienia. Szczep zapewnia ciąg wychowawczy, a także jest pomocny w wielu innych sprawach, zwłaszcza w przypadku mniej doświadczonych drużynowych:

- Działając w szczepeu, znacznie łatwiej jest zorganizować dużą akcję. Chodzi tu nie tylko o większą liczbę uczestników i sprawność organizacyjną szczepeu, ale też o sprzęt (logistykę), którego w szczepeu zwykle jest dużo więcej niż w drużynie. Dobrym przykładem może być samodzielny obóz, którego przygotowanie w szczepeu nie sprawia przeważnie trudności, a którego jedna drużyna może nie być w stanie zorganizować.

- W szczepeu można powołać kapitułę stopni, zespół kwatermistrzowski, redakcję gazety i wiele innych ciał, w których wymagane są kwalifikacje wykraczające poza przygotowanie kadry drużyny.

- Korzyścią dla drużynowego jest to, że może się skupić na programowej pracy z drużyną, a pozostałe sprawy (np. finanse) pozostawić komendzie szczepeu.

NAMIESTNICTWO STARSZOHARCERSKIE

■ Gracja Bober ■ Jakub Czarkowski

Namiestnictwo możemy (a nawet powinniśmy) postrzegać jako grupę. W harcerstwie, którego jednym z elementów działania jest system małych grup, ma to kapitalne znaczenie. Namiestnictwo to taka grupa, która pozwala każdemu ze swoich członkowi rozwijać się i realizować, a nawet ten rozwój i samorealizację stymuluje i wspiera.

Namiestnictwo to w ZHP zespół programowo-metodyczny działający przy hufcu, mający służyć pomocą drużynowym i funkcyjnym danej grupy metodycznej. Powoływane jest przez właściwą komendę hufca. Ze względu na grupy metodyczne można wyróżnić namiestnictwa: zachowe, harcerskie, starszoharcerskie, wędrownicze. Odpowiednikiem namiestnictw w chorągwiach są referaty.

Zadaniem namiestnictwa jest koordynacja i wspieranie pracy drużyn, wspieranie rozwoju drużynowych oraz kadry drużyn, przygotowanie i realizacja rocznego planu pracy namiestnictwa, który jest integralną częścią planu pracy hufca, pozyskiwanie nowej kadry, organizacja Harcerskiej Akcji Letniej i Zimowej, reprezentowanie drużynowych w hufcu.

Na czele namiestnictwa stoi namiestnik, mianowany rozkazem właściwego komendanta hufca. Niekiedy mianowanie wynika z wyboru dokonanego przez członków namiestnictwa.

Zasady tworzenia i działania hufca

Do zadań namiestnictwa starszoharcerskiego należą:

- troska o pion starszoharcerski w hufcu,
- integracja drużyn starszoharcerskich hufca,
- motywowanie do podnoszenia kwalifikacji i rozwoju kadr starszoharcerskich,
  - nawiązywanie kontaktów i wymiana doświadczeń z innymi środowiskami (również spoza hufca),
  - inspirowanie do podejmowania nowych działań,
  - opracowywanie, gromadzenie i rozpowszechnianie materiałów programowo-metodycznych dotyczących harcerzy starszych,
  - stwarzanie warunków do zdobywania stopni wędrowniczych i instruktorskich przez kadrę drużyn starszoharcerskich,
  - podejmowanie wspólnych inicjatyw programowych dla środowiska harcerzy starszych hufca,
  - zachęcanie drużyn starszoharcerskich do działania na forum hufca.

Na czele namiestnictwa stoi **namiestnik** powoływany rozkazem komendanta hufca. Namiestnik wyznacza nowe kierun-

Namiestnictwo powinno być dla ciebie miejscem, gdzie będziesz realizować zadania próby na stopnie, spotkasz osoby o podobnych zainteresowaniach, odpoczniesz i znajdziesz rozrywkę, a także podzielisz się swoimi problemami, wymienisz pomysły oraz doświadczenia dotyczące pracy drużyny.

ki działania oraz koordynuje pracę zespołu. Ma wpływ na bieżące zadania namiestnictwa oraz jest rzecznikiem drużynowych i drużyn.

Namiestnictwo organizuje – przy udziale skupionych w nim środowisk – gry, rajdy, festiwale itp. Dobrze, gdy jego zespół pamięta także o potrzebach społeczności lokalnej, w której funkcjonują środowiska starszoharcerskie (poprzez realizację zadań na rzecz społeczeństwa nie tylko można promować harcerstwo, ale też zyskać sprzymierzeńców i sojuszników dla drużyn).

Namiestnictwo starszoharcerskie powinno dbać o jakość drużyn. Osiąga to poprzez stały kontakt z jednostkami, ocenę pracy środowisk, określanie zasad kategoryzacji drużyn, różnego rodzaju współzawodnictwa. Nie może także zapominać o potrzebach kadry:

- przygotowaniu do pełnienia funkcji,
- doskonaleniu posiadanych umiejętności, aktualizowaniu wiedzy.

Namiestnictwo osiąga to dzięki ściślejszej współpracy z hufcowym zespołem kadry kształcącej, który odpowiada na zapotrzebowanie środowisk poprzez przygotowywanie kursów i warsztatów dla kadry drużyn. Namiestnictwo powinno także informować o innych formach doskonalących organizowanych poza hufcem i utrzymywać kontakt z komisją stopni instruktorskich, która dba o poziom prób instruktorskich członków namiestnictwa. Efektem tego partnerstwa są wartościowe próby oparte o zadania realizowane w drużynach i namiestnictwie.

Równie ważna jest współpraca namiestnictwa starszoharcerskiego z namiestnictwami innych pionów metodycznych (ze względu na ciąg wychowawczy, który funkcjonuje w naszej organizacji).

Namiestnictwo współpracuje z referatem chorągwanym. Dzięki tym kontaktom namiestnicy mają wpływ na pracę referatu, mogą podzielić się swoimi uwagami oraz zgłosić zapotrzebowanie na konkretne działania. Otrzymane materiały programowe promują i udostępniają środowiskom działającym w hufcu. Z kolei materiały wypracowane w drużynach i namiestnictwie powinny być upowszechniane w innych środowiskach za pośrednictwem referatu chorągwanego.

Namiestnictwo to znakomite miejsce na realizację pomysłów wykraczających poza drużynę, na dzielenie się sukcesami i problemami w pracy z drużyną.

Pamiętaj, że:

- **namiestnictwo jest dla drużyn, a nie drużyny dla namiestnictwa,**
- **namiestnictwo to wspólnota wszystkich drużynowych, każdy ma prawo głosu,**
- **aby namiestnictwo dobrze funkcjonowało, musi współpracować z innymi zespołami.**

REFERAT STARSZOHARCERSKI

■ Gracja Bober ■ Jakub Czarkowski

Kierownik i członkowie referatu starszoharcerskiego chorągwi udzielają pomocy kadrcie starszoharcerskiej w zakresie poradnictwa metodycznego, repertuarowego i wychowawczego.

W skład referatu wchodzi instruktorzy, którzy są ekspertami w zakresie metodyki starszoharcerskiej i znają potrzeby swojej chorągwi. Dzięki temu dzieląc się swoimi doświadczeniami, mogą odpowiednio wpłynąć na działanie namiestnictw poprzez:

- prowadzenie poradnictwa metodycznego, inspirowanie poszukiwań ciekawych rozwiązań,
- przygotowywanie propozycji programowych i materiałów metodycznych odpowiadających potrzebom pionu i środowiska,
- gromadzenie i upowszechnianie dorobku programowo-metodycznego środowisk starszoharcerskich,
- inspirowanie i wspieranie działań programowo-metodycznych środowisk starszoharcerskich w hufcach,
- inicjowanie wymiany doświadczeń, udział w kształceniu szefów i członków zespołów starszoharcerskich w hufcach,
- współpracę z innymi wydziałami i zespołami programowymi chorągwi,
- podnoszenie kompetencji instruktorów działających w referatach,
- upowszechnianie propozycji centralnych.

W ramach swoich zadań referaty starszoharcerskie mogą:

- promować stosowanie instrumentów metodycznych (np. projektu starszoharcerskiego),
- wspierać drużynowych i namiestników pod względem metodycznym (rozwiązywanie problemów, prowadzenie poradnictwa),
- promować namiestnictwa jako wspólnoty drużynowych,
- przygotowywać materiały metodyczne i repertuarowe, np. internetowe banki pomysłów,
- organizować sejmiki, zloty, warsztaty,
- promować inicjatywy drużyn i namiestnictw starszoharcerskich,
- tworzyć sieć informacyjną, bazy kontaktów środowisk starszoharcerskich.

Zwykle referaty mają ustalone stałe dyżury (raz w tygodniu), podczas których szef referatu lub inny doświadczony instruktor oczekuje na osoby, które chcą się z nim spotkać.

WYDZIAŁ STARSZOHARCERSKI GK ZHP

■ Gracja Bober

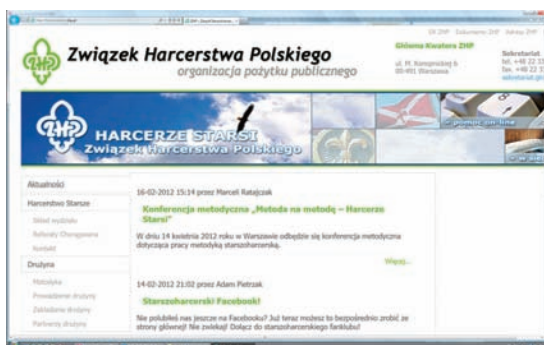
Wszelkie struktury w ZHP mają podstawowy cel: wspieranie działalności wychowawczej w gromadach i drużynach. Główna Kwatera ZHP wspiera drużynowych przede wszystkim w zakresie programowym i metodycznym. Aby jak najlepiej odpowiadać na potrzeby drużyn i gromad, w swojej strukturze powołuje odpowiednie wydziały.

Drużynowy to najważniejsza funkcja w ZHP. Od tego, jacy są drużynowi, co reprezentują, jak są wyszkoleni – zależy jakość drużyn, a zarazem całego Związku.

To nie skórzany sznur jest najważniejszy, a granatowy – i właśnie dlatego tak wielu instruktorów pracuje wspólnie po to, by wzmocnić i wesprzeć pracę drużynowego. Wszystkie działania podejmowane przez Wydział Starszoharcerski GK ZHP, tworzone przez jego instruktorów propozycje, gry, konkursy, materiały metodyczne i programowe mają za zadanie wzbogacić pracę drużyny starszoharcerskiej.

Głównymi zadaniami Wydziału Starszoharcerskiego GK ZHP są:

- doskonalenie metodyki, w tym instrumentów metodycznych,
- opracowywanie i rozpowszechnianie podstawowych poradników metodycznych,
- opracowywanie i rozpowszechnianie propozycji programowych dla drużyn,
- organizowanie kształcenia, w tym form dokształcających (metodycznych i repertuarowych) dla kadry programowej chorągwi, wspieranie kształcenia i doskonalenia kadry programowej hufców,
- wspieranie metodyczno-repertuarowe szefów referatów oraz kadry programowej chorągwi i hufców,
- prowadzenie poradnictwa dla kadry z wykorzystaniem różnych form (strony internetowe, wydawnictwa),
- inicjowanie lub przygotowanie programowe, organizacyjne i logistyczne przedsięwzięć programowych odpowiadających na potrzeby środowisk,
- inicjowanie działań programowych odpowiadających na potrzeby kraju.

WSPÓŁPRACA Z RODZICAMI

■ Grzegorz Całek

Celem twojej pracy w drużynie jest realizacja misji ZHP, a więc wychowywanie młodych ludzi. Powinieneś mieć świadomość, że nie jesteś w tym zadaniu osamotniony. Kształtowanie charakterów twoich harcerzy odbywa się także w szkole, a przede wszystkim w rodzinie. Jest więc oczywiste, że rodzice powinni być naturalnymi sojusznikami drużynowego.

👉 DLACZEGO WARTO WSPÓŁPRACOWAĆ Z RODZICAMI?

Najważniejszą odpowiedzią na to pytanie już znasz: ponieważ macie wspólne cele – chodzi przecież o wychowanie twoich harcerzy, a ich dzieci. **Jeśli więc pracujesz nad rozwojem swoich wychowanków, to nie możesz tego robić bez współpracy z ich rodzicami.** Musisz zdawać sobie sprawę, że rodzice, posyłając córkę czy syna na zbiórkę, rajd lub obóz, oddają pod twoją opiekę swoje dziecko – a więc swój największy skarb. Zatem powinieneś zrobić wszystko, aby ci ufali.

👉 KIEDY ZACZAĆ WSPÓŁPRACĘ?

Odpowiedź jest prosta: jak najwcześniej, od pierwszej zbiórki, a nawet jeszcze przed nią. Zaczynij ją podczas pierwszego szkolnego zebrania rodziców, na początku września. Od sposobu prezentacji drużyny i samego drużynowego oraz od rozmów prowadzonych wtedy z rodzicami zależy, czy zyskasz ich zaufanie. Poza tym, jeśli zaczniesz współpracę już we wrześniu, to będzie ona dla rodziców czymś oczywistym, naturalnym.

Jeśli jednak podczas pierwszych tygodni nowego roku szkolnego zapomnisz o rodzicach albo odłożysz ich zaangażowanie na później, to może się okazać, że pozyskanie ich do współpracy będzie dużo trudniejsze, gdyż kontakty z drużyną i drużynowym nie będą im się wydawały konieczne (skoro przez kilka miesięcy obyło się bez nich).

👉 JAK WSPÓŁPRACOWAĆ?

Zaczynij od zebrania rodziców zorganizowanego przez szkołę na początku września. To jest ważne, gdyż właśnie wtedy rodzice i uczniowie układają plan zajęć popołudniowych na nadchodzący rok szkolny, a konkurencja dla harcerstwa jest przecież coraz większa (języki obce, taniec, zajęcia sportowe, muzyczne). Dla rodzica mogą być ważne różne argumenty. **Zadbaj więc o to, aby przedstawić rozmaite korzyści wynikające z przynależności do drużyny: wychowawcze, poznawcze (rajdy,**

wycieczki), społeczne, ale także ekonomiczne (niskie koszty przynależności – tylko składki członkowskie i umundurowanie, możliwość relatywnie taniego letniego wypoczynku). Pamiętaj, aby jak najlepiej przedstawić siebie – jeśli jesteś studentem, powiedz o tym, przedstaw ukończone przez siebie kursy, posiadane uprawnienia, krótko opowiedz o swoim doświadczeniu. I jeszcze jedna rzecz, chyba oczywista: zadbaj o swój wygląd, pamiętaj o odprasowaniu munduru. To wszystko po to, aby zrobić jak najlepsze pierwsze wrażenie.

Efekt ten możesz wzmocnić, zapraszając rodziców na zorganizowane przez siebie zebranie, na przykład po jednej z pierwszych zbiórek drużyny. Podczas takiego zebrania:

- jeszcze raz się zaprezentuj, podkreśl swoje doświadczenie w pracy z młodzieżą,
- przedstaw cele i sposoby działania harcerstwa,
- przedstaw swoją drużynę, plany na najbliższy rok,
- opowiedz, jak wyobrażasz sobie współpracę z rodzicami i dlaczego jest ona dla ciebie ważna, powiedz, jakiej pomocy od nich oczekujesz,
- zrób listę kontaktów (e-mailowych, telefonicznych) do rodziców, ustal zasady komunikowania się,
- omów wszelkie sprawy organizacyjne, np. kwestię zakupu mundurów, składek członkowskich, zasad odpłatności za rajdy itd.,
- odpowiedz na wszelkie pytania rodziców, bądź przy tym cierpliwy i wyrozumiały, bo przecież nie wszyscy rodzice byli harcerzami, dlatego pytania mogą dotyczyć spraw oczywistych dla ciebie, ale nie dla nich.

Najlepszym sposobem zdobycia i utrzymania zaufania ze strony rodziców jest jednak dobra praca drużyny. Chodzi tu przede wszystkim o kwestie bezpieczeństwa – rodzice ufają ci wtedy, gdy widzą, że ich dziecko na zbiórce i podczas wycieczek jest bezpieczne. I odwrotnie – najmniejszy incydent, który zagrozi bezpieczeństwu ich dziecka, może bezpowrotnie zburzyć zaufanie do drużynowego. We współpracy z rodzicami bardzo ważny jest też okazywany im szacunek i rzetelność w codziennym funkcjonowaniu drużyny. Jeśli więc zostały uzgodnione z rodzicami zasady współpracy, to należy się ich trzymać. Szczególnie dotyczy to bieżących kontaktów i przepływu informacji. Oto kilka wskazówek:

- jeśli zbiórka ma zakończyć się później – dopilnuj, aby harcerze uzgodnili z rodzicami późniejszy powrót do domu,
- na zebraniu z rodzicami ustal zasady i formy komunikacji z nimi,
- rzecz oczywista – twój mail, sms, ulotka informacyjna muszą być napisane starannie, zrozumiale i bez błędów,
- zbiórki muszą rozpoczynać się punktualnie – niedopuszczalna jest sytuacja, gdy wszyscy czekają, a drużynowego nie ma,
- zawsze podchodź do rodziców z szacunkiem, jeśli chcą po zbiórce porozmawiać, zapytać o coś – musisz dla nich znaleźć czas i spokojnie wysłuchać, bez nerwowego spoglądania na zegarek,
- wciągaj rodziców w działania drużyny, integruj ich, np. podczas wigilii drużyny, rajdu rodzinnego, turnieju rodzin itp.

Niezwykle ważnym aspektem współpracy drużynowego-wychowawcy z rodzicami jest partnerstwo, współdziałanie w kwestiach wychowawczych. Drużynowy musi więc utrzymywać stały kontakt z rodzicami, powinien także sygnalizować im wszelkie problemy, które dostrzeże. Z drugiej strony – musi być otwarty na sygnały płynące od rodziców, sugestie i uwagi dotyczące sposobu postępowania z ich synem czy córką.

Kwestie codziennej współpracy z rodzicami, wzajemnego zaufania, współdziałania w sprawach wychowawczych są bez wątpienia najważniejsze. Nie można jednak zapominać, że rodzice mogą ci pomóc także w kontaktach ze szkołą oraz w sprawach finansowych i techniczno-organizacyjnych.

Działanie stowarzyszenia (a więc także ZHP) na terenie szkoły musi być zaopiniowane przez radę rodziców. Znaczenie rodziców w codziennym funkcjonowaniu polskiej szkoły jest coraz większe. Zatem przychylni rodzice to twoi sojusznicy, także w kontaktach z dyrekcją szkoły. Mogą pomóc w pozyskaniu pomieszczenia na zbiórki, tablicy na ogłoszenia, zwolnieniu uczniów z lekcji na ważną uroczystość itp.

Rodzice zaangażowani w działanie drużyny mogą pomóc także w bardzo konkretny sposób, wykorzystując swoje umiejętności fachowe i kontakty zawodowe, np. organizując wycieczkę w ciekawe miejsce, zapewniając taniej autokar, organizując spotkanie z interesującą osobą, załatwiając zniżkę na wejście do muzeum, ofiarowując nagrody na konkurs itp.

Współpraca z rodzicami może mieć także wymiar czysto finansowy. Oto kilka wskazówek w tym zakresie:

- od samego początku współpracy z rodzicami wprowadź ich w kwestie składkowe – wytłumacz, że ZHP to stowarzyszenie i jest w nim (jak w każdym innym stowarzyszeniu) ustawowy obowiązek opłacania składek,
- wyjaśnij rodzicom, na co są drużynie potrzebne pieniądze, co pewien czas przekazuj im sprawozdanie z wydatków – to zachęci ich do dalszego wspierania drużyny,
- poproś o pomoc w pozyskiwaniu sponsorów dla drużyny,
- zachęcaj rodziców do przekazania 1% na ZHP.

Rodzice, którzy mają zaufanie do drużynowego i którzy współpracują z nim w różnych aspektach działania drużyny, to skarb. Czy zdobędziesz ten skarb – to zależy od ciebie. Zaczynaj już dzisiaj!

WSPÓŁPRACA ZE SZKOŁĄ

■ Grzegorz Catek

Harcerstwo jest nierozdzielnie związane ze szkołą, gdyż zdecydowana większość jednostek ZHP działa właśnie przy szkołach. Dlatego jednym z zadań drużynowego jest takie ułożenie relacji z dyrekcją i nauczycielami, aby drużyna miała optymalne warunki do swego funkcjonowania.

SPOTKANIE Z DYREKTOREM SZKOŁY

Rozpoczęcie działania drużyny w szkole wymaga uzyskania zgody dyrekcji szkoły, która wydaje ją po wysłuchaniu opinii rady rodziców. Zatem na początku powinienes zadbać o przychylność rodziców oraz uzgodnić zasady współpracy z dyrektorem szkoły. Uzyskanie zgody na działanie i uzgodnienie zasad nie może nastąpić inaczej, jak podczas spotkania drużynowego z dyrektorem (spotkanie takie warto odbyć także na początku każdego kolejnego roku szkolnego).

Zanim spotkanie dojdzie do skutku, ustal, z kim konkretnie powinienes się spotkać. W praktyce niekoniecznie trzeba spotykać się z dyrektorem, czasem sprawami działania stowarzyszeń na terenie szkoły zajmuje się jego zastępca.

Oczywiście, na spotkanie musisz się wcześniej umówić. W ten sposób okażesz szacunek dyrektorowi, pokażesz, że masz świadomość, iż jest on osobą zajętą. Najlepiej umów się telefonicznie, dzwoniąc do sekretariatu szkoły i podając swoje dane oraz temat, na jaki chcesz porozmawiać z dyrektorem. Osobiste umawianie się bywa czasem ryzykowne, bo może się okazać, że dyrektor akurat ma wolną chwilę i zechce załatwić sprawę od ręki, a ty nie będziesz przygotowany do takiej rozmowy.

Przygotowując się do rozmowy, musisz:

- zastanowić się, jakie materiały zostawisz dyrektorowi (np. program pracy, informację o przebiegu akcji letniej),
- zdecydować, czego właściwie oczekujesz od szkoły,
- określić, co ty i twoja drużyna możecie zaoferować szkole.

Na spotkanie z dyrektorem szkoły przygotuj informację o drużynie. Najlepiej, jeśli będzie to materiał pisany, który zaprezentuje jej podstawowe atuty. Powinny znaleźć się w nim:

- informacja o harcerstwie w ogóle, informacja o hufcu (podkreśl wielkość środowiska, wartości harcerskie w pracy drużyny),

Od przyjętych zwyczajów, oczekiwań i potrzeb zależy, jak obszerna będzie korespondencja ze szkołą i jakie materiały będzie zawierać, np.:

- program pracy na rok harcerski – z adnotacją komendy hufca,
- informację o przebiegu akcji letniej,
- życzenia świąteczne,
- życzenia z okazji wyboru na funkcję, wyróżnienia itp.,
- zaproszenie na Dzień Myśli Braterskiej, święto drużyny itp.,
- podziękowania za całoroczną współpracę.

- informacja o drużynie (liczebność, historia w pigułce),
- opis sukcesów drużyny,
- informacje o ostatnich działaniach (obóz, rajd),
- plany drużyny na najbliższy rok,
- informacje o kadrze drużyny wraz z danymi do szybkiego kontaktu (telefon, e-mail).

ONI NAM, MY IM

Kiedy idziesz na spotkanie z dyrektorem szkoły, musisz wiedzieć, co chcesz osiągnąć. Zastanów się, jakie jest minimum, które chcesz uzyskać, a jakie maksimum (może nawet trochę nierealne). Następnie określ realne optimum, które wynika z kompromisu pomiędzy jednym a drugim. **Bądź przygotowany na to, aby zaproponować konkrety: terminy, imprezy, osoby odpowiedzialne itd.**

Co można zaproponować? To zależy oczywiście od tego, jakimi możliwościami dysponujesz. Zastanów się, co jest twoim atutem oraz – to bardzo ważne – co konkretnego w związku z tym możesz zaproponować szkole, np. w drużynie jest kadra specjalnościowa – więc możecie zorganizować ciekawe zawody albo ćwiczenia dla uczniów, macie doświadczenie w przygotowywaniu dużych imprez – możecie zrobić spotkanie świąteczne dla grona pedagogicznego i rodziców.

Musisz liczyć się z tym, że w ramach współpracy szkoła będzie chciała jak najwięcej skorzystać. Przed rozmową z dyrektorem zastanów się, do czego możesz się zobowiązać i jakich obietnic nie powinieneś składać. To bardzo ważne, ponieważ często podczas rozmowy, pod wpływem emocji, można obiecać coś, czego realizacja nie będzie możliwa. Tymczasem lepiej poprosić o kilka dni do namysłu, aby dać odpowiedź. Lepiej odmówić, podając racjonalne przyczyny, niż godzić się od ręki na to, czego nie będziecie w stanie zrobić. Nie wywiązać się z podjętego zadania, być niesolidnym – to prosta droga do tego, aby stracić zaufanie szkoły na długi czas.

Poza spotkaniami z dyrektorem szkoły (pewnie niezbyt częstymi) czekają cię jeszcze inne kontakty z pracownikami szkoły. W praktyce więc należy zadbać o jak najlepsze relacje z innymi osobami, które mogą pomóc drużynie:

- z opiekunem harcerstwa, który z ramienia dyrekcji odpowiada za twoją drużynę,
- z nauczycielami, którzy mogą być twoimi sprzymierzeńcami w wychowaniu oraz w kontaktach z rodzicami harcerzy,
- z pedagogiem szkolnym, który pomoże rozwiązać problemy wychowawcze,
- z innym personelem szkolnym, na czele z woźną, która wpuszcza was na zbiórki,
- z rodzicami z rady rodziców, którzy mogą udzielać drużynomemu i drużynie wsparcia w kontaktach ze szkołą.

Dbaj o swoich przyjaciół w szkole – pamiętaj o złożeniu im życzeń świątecznych, zaproszeniu na wigilię drużyny, wysłaniu kartki z obozu lub zimowiska. A także o codziennym uśmiechu – to niby nic wielkiego, a potrafi zdziałać cuda!

WSPÓŁPRACA Z WŁADZAMI

■ Beata Matyjaszczyk

Zgodnie ze Statutem ZHP współpraca z lokalnymi władzami: radą gminy lub radą miasta oraz wójtem, burmistrzem lub prezydentem należy do komendanta i komendy hufca, ale to nie oznacza, że drużyna w porozumieniu z nimi nie może podejmować działań, które przyczynią się do tego, że jej praca będzie lepsza i ciekawsza.

Podstawą tej współpracy jest Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Określa ona zasady oraz formy, w jakich takie organizacje, jak nasza, mogą podejmować wspólne działania z władzami.

Dla drużynowego ważne są przede wszystkim dwie formy takich działań:

- zlecenie zadań, czyli udzielanie dotacji, co zostało opisane w rozdziale „Finanse drużyny”,
- inicjatywa lokalna mieszkańców.

👉 INICJATYWA LOKALNA

● **Czym jest inicjatywa lokalna?** Jeśli drużyna chce podjąć działania na rzecz społeczności, np. uporządkować skwer, zorganizować festyn z okazji Dnia Dziecka, przeprowadzić osiedlowe zawody sportowe, to może w tym zakresie współpracować z lokalnymi władzami i otrzymać niezbędne środki do zrealizowania tego przedsięwzięcia (ale nie pieniądze). To właśnie będzie inicjatywa lokalna.

Inicjatywa lokalna to wspólne działanie osób zamieszkujących w danej gminie lub powiecie z władzami tej gminy czy powiatu określone w art. 19b i następujących Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W ramach jej realizacji władze nie przekazują mieszkańcom pieniądze, ale dostarczają niezbędne środki do jej realizacji.

● **Kto może się zwrócić z inicjatywą lokalną?** Zgodnie z ustawą mieszkańcy sami lub za pośrednictwem organizacji kierują do władz wnioski o wspólne przeprowadzenie inicjatywy. Należy przez to rozumieć, że z wnioskiem mogą wystąpić:

- drużynowy i przyboczny (jeśli są pełnoletni) lub opiekun drużyny zamieszkujący na terenie gminy lub powiatu, gdzie ma być zrealizowana inicjatywa (ustawa mówi „mieszkańcy”, więc muszą wystąpić przynajmniej dwie osoby),
- rodzice harcerzy, którzy wspólnie chcą coś zrobić,
- hufiec w imieniu pełnoletniego drużynowego i przybocznego lub w imieniu rodziców harcerzy.

● W ramach inicjatywy lokalnej można podejmować działania:

- wspomagające rozwój wspólnot i społeczności lokalnych,

- charytatywne,
- podtrzymujące i upowszechniające tradycje narodowe, pielęgnowanie polskości, rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,
- dotyczące promocji i organizacji wolontariatu,
- w zakresie edukacji, oświaty i wychowania,
- w sferze sportu i turystyki,
- w dziedzinie ochrony przyrody, w tym zieleni w miastach i wsiach,
- w zakresie porządku i bezpieczeństwa publicznego.

● **Jak doprowadzić do podjęcia inicjatywy lokalnej?** Mieszkańcy (instruktorzy, rodzice) lub organizacja, która ich reprezentuje (hufiec) zwraca się z wnioskiem, określając w nim zakres działania, potrzebne środki (rzeczy, pomieszczenia, usługi) do realizacji oraz wkład własny – społeczną pracę, rzeczy, środki finansowe.

Prezydent, burmistrz lub wójt dokonuje oceny wniosku, biorąc pod uwagę jego celowość z punktu widzenia potrzeb społeczności lokalnej oraz zakres społecznej pracy mieszkańców. Gdy uzna go za celowy, podpisuje z wnioskodawcą na czas określony odpowiednią umowę.

👉 INNE FORMY WSPÓŁPRACY Z WŁADZAMI

Oprócz inicjatywy lokalnej współpraca z władzami może odbywać się poprzez:

- utrzymywanie kontaktu z radnym z okręgu wyborczego, na terenie którego działa drużyna,
- obejmowanie przez władze patronatu nad imprezami drużyny,
- fundowanie nagród, przekazywanie materiałów promocyjnych,
- zamieszczanie informacji o działaniach i imprezach drużyny na portalach władz oraz w wydawanych przez nie gazetach,
- włączanie się w działania podejmowane przez władze (festyny, akcje itp.),
- umożliwienie harcerzom bezpłatnego wstępu do obiektów (np. muzeum), którymi zarządza dany organ władzy.

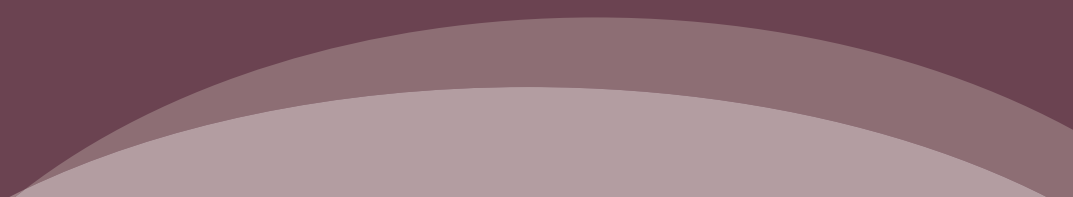
Więcej informacji na ten temat możesz znaleźć na stronie www.wspolpracazwladzami.zhp.pl.

CZĘŚĆ V

DRUŻYNOWY

HARCERSKI WOLONTARIAT

■ Emilia Kulczyk-Prus

Harcerstwo to nie tylko przygody, gry i zabawy – to ruch społeczny kształtujący postawy i charaktery, wychowujący aktywnych obywateli. Harcerstwo jest sposobem na życie zgodne z ideałami zawartymi w Prawie i Przyrzeczeniu oraz zasadami pracy nad sobą, braterstwa i służby.

👉 HARCERSKA SŁUŻBA

Nasza służba może mieć różne formy. Jako wędrownicy i instruktorzy podejmujemy pracę wolontariacką, w ramach której działamy na rzecz naszej organizacji. Dostrzegamy również potrzeby szerszego środowiska i podejmujemy działania na rzecz szkoły, osiedla, miasta lub osób starszych, chorych, dzieci, zwierząt...

Od lat harcerze są tam, gdzie potrzebna jest pomoc – w przeszłości tysiące harcerek i harcerzy oddały swoje życie w walce za Polskę, a dziś członkowie naszej organizacji pomagają starszym i słabszym, doświadczonym przez los i kłęski żywiołowe, samotnym i niepełnosprawnym. Tak było w obliczu powodzi, która zniszczyła domy wielu mieszkańców naszego kraju oraz w trudnych dla Polaków dniach po katastrofie samolotowej, która wydarzyła się 10 kwietnia 2010 r. pod Smoleńskiem.

Harcerzy wolontariusze pełnią służbę podczas uroczystości państwowych i religijnych, m.in. podczas obchodów rocznicowych 1 sierpnia czy 11 listopada, pielgrzymek papieskich do Polski, podczas zlotów młodzieży pod Lednicą. Jednak nasza podstawowa praca wolontariacka to wychowywanie młodego człowieka. Prowadzimy harcerskie zbiórki i obozy, organizujemy świetlice środowiskowe, zajęcia dla dzieci w szpitalach i ośrodkach.

👉 DRUŻYNOWY-WOLONTARIUSZ

Pełniąc funkcję drużynowego i nie pobierając za swoją pracę wynagrodzenia, w myśl ustawy jesteś wolontariuszem. Wolontariusz to osoba pracująca ochotniczo i bez wynagrodzenia na zasadach określonych w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r.

Zgodnie z Ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wolontariusz ma prawo do:

1. Świadczenia pomocy na rzecz organizacji pozarządowych, podmiotów działających na podstawie przepisów regulujących stosunek Państwa do Kościoła katolickiego i innych kościołów oraz instytucji publicznych, wyłączając prowadzoną w tych podmiotach działalność gospodarczą.
2. Zawarcia porozumienia z podmiotem, na rzecz którego wykonuje pracę. Do 30 dni kalendarzowych porozumienie między stronami może być zawarte ustnie (na żądanie wolontariusza może być sporządzone pisemnie), po 30 dniach – musi być sporządzone pisemnie. Treść porozumienia powinna obejmować: zakres obowiązków wolontariusza, okres trwania i możliwość rozwiązania porozumienia.
3. Uzyskania pisemnego zaświadczenia o zakresie pracy i opinii o jej wykonywaniu.
4. Ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW). Obowiązek opłacenia ubezpieczenia ciąży na – korzystającej z usług wolontariusza – organizacji, jeżeli świadczenie trwa nie dłużej niż 30 dni. Natomiast jeśli porozumienie zawarte zostało na okres powyżej 30 dni, koszty ubezpieczenia przejmuje na siebie państwo. Wolontariusze mają prawo na takich samych zasadach, jak pracownicy etatowi, korzystać ze świadczeń – zgodnie z ustawą o zaopatrzeniu w tytułu nieszczęśliwych wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach. Zakład Ubezpieczeń Społecznych dokonuje wypłaty świadczeń na wniosek poszkodowanego poparty dołączoną dokumentacją.
5. Informacji o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa wynikającym z tytułu wykonywanych czynności oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami.
6. Informacji o zasadach bezpiecznego wykonywania świadczenia oraz gwarancji bezpiecznych i higienicznych warunków pracy – na zasadach określonych w odrębnych przepisach, dotyczących innych pracowników.
7. Informacji o swoich prawach i obowiązkach.
8. Zwrotu kosztów podróży i delegacji służbowych – na takich samych warunkach, jak inni pracownicy. Ustawa dopuszcza jednak możliwość zwolnienia organizacji z obowiązku zwrotu wymienionych kosztów poprzez pisemne oświadczenie wolontariusza.

Ustawa daje możliwość finansowania również innych kosztów dotyczących pracy wolontariuszy, jednak jest to dobrowolny wybór organizacji korzystającej z ich pracy:

1. Opłacenia ubezpieczenia zdrowotnego – w przypadku, gdy wolontariusz nie posiada prawa do świadczeń zdrowotnych z żadnego innego tytułu.
2. Zwrotu wolontariuszowi kosztów – innych niż delegacja służbowa – poniesionych w związku z wykonywanym świadczeniem.
3. Pokrycia kosztów szkoleń dla wolontariusza związanych z rodzajem świadczeń opisanych w porozumieniu.

Obowiązkiem wolontariusza, który precyzuje ustawa, jest posiadanie kwalifikacji i spełnianie wymagań odpowiadających rodzajowi wykonywanych świadczeń, jeżeli takie wymagania wynikają z innych przepisów.

Zostałeś mianowany drużynowym w rozkazie komendanta hufca, ale możesz także poprosić o zawarcie umowy wolontariackiej, w której znajdzie się zakres twoich obowiązków i uprawnień.

Jeśli podpiszesz umowę wolontariacką, o jej zawarciu powinien zostać poinformowany ZUS, do którego – w myśl ustawy – składkę za pierwszy miesiąc odprowadza zgłaszający (komenda hufca), a następnie obowiązek ten przejmuje państwo. W takim wypadku jesteś też ubezpieczony od NNW (czyli następstw nieszczęśliwych wypadków, polegających na uszkodzeniu ciała, powodujących stały uszczerbek na zdrowiu). Ubezpieczenie NNW działa 24 godziny na dobę i chroni cię na całym obszarze Rzeczypospolitej. Musisz jednak pamiętać, że w razie wypadku jesteś zobowiązany do złagodzenia jego skutków poprzez natychmiastowe poddanie się opiece lekarskiej. Twoim obowiązkiem jest także poinformowanie o zdarzeniu towarzystwa ubezpieczeniowego (w ciągu 14 dni od wypadku).

Bardzo istotny jest także fakt, że Związek Harcerstwa Polskiego ubezpiecza wszystkich instruktorów od odpowiedzialności cywilnej – jeśli więc podczas prowadzonych przez ciebie zajęć, obozów, biwaków itp. będzie miał miejsce wypadek, odszkodowania majątkowe (np. renta) wypłacane są przez ubezpieczyciela. Więcej o tym przeczytasz w rozdziale „Odpowiedzialność cywilna drużynowego”.

Będąc wolontariuszem w naszej organizacji, masz również prawo korzystać z różnych form kształceniowych (kursów, konferencji, warsztatów). Otrzymujesz też poradniki oraz materiały metodyczno-repertuarowe.

Praca wolontariacka drużynowych jest szczególnie ważna. Nie zapominaj o tym, że naszym celem jest wychowanie człowieka gotowego bezinteresownie działać na rzecz innych. A w harcerskim wychowaniu bardzo ważną rolę odgrywa osobisty przykład instruktora.

Twój wychowanek, tak jak ty, ma wyróżniać się braterskim stosunkiem do innych, przyjacielską i serdeczną postawą wobec otoczenia, gotowością oraz umiejętnością bezinteresownej służby innym ludziom, Bogu i Polsce. Powinien być świadomym obywatelem, czyli aktywnym uczestnikiem społeczności, do której należy. Powinien umieć pracować w zespole, podejmować wyzwania, inicjować działania, realizować cele.

WOLONTARIUSZE W DRUŻYNIE STARSZOHARCERSKIEJ

Wolontariacką postawę w ZHP kształtujemy w trakcie całego ciągu wychowawczego, w jakim uczestniczą trafiający do nas młodzi ludzie. Taka postawa wynika wprost z przyjętej w skautingu i harcerstwie idei służby dla innych.

Harcerz w wieku gimnazjalnym poszukuje miejsc i działań, w których może wykazać się

samodzielną, jednocześnie pracując w zespole. W związku z tym może pełnić służbę wolontariacką poprzez:

- pomoc w nauce młodszym (np. w świetlicach, kółkach wyrównawczych),
- pomoc w schroniskach dla bezdomnych zwierząt,
- udział w akcjach charytatywnych i zbiórkach (zbiórki żywności, WOŚP),
- pomoc osobom starszym (robienie zakupów, wyprowadzanie zwierząt na spacer, czytanie książek),
- pomoc dzieciom niepełnosprawnym (zabawa, spędzanie z nimi wolnego czasu),
- pomoc w świetlicach oraz w ośrodkach kultury (np. prowadzenie gier i zabaw dla młodszych),
- udział w projektach realizowanych przez szkoły, gminy,
- pomoc przy tworzeniu stron internetowych (pisanie artykułów, robienie zdjęć),
- pracę na rzecz przyrody (np. porządkowanie parku krajobrazowego, pomoc w sadzeniu lasu),
- pomoc w ochronie zabytków (np. wykonywanie fotografii w ramach katalogowania ich),
- współpracę ze stowarzyszeniami lokalnymi i centrami wolontariatu,
- pomoc przy organizacji festiwali, koncertów, wystaw (teatr, opera, muzeum).

Warto, by takie działania harcerze starsi realizowali w ramach projektów. Aby zachęcić harcerzy do podejmowania zadań na rzecz innych (ludzi, zwierząt, przyrody), wskazuj im także odpowiednie sprawności i wymagania na stopnie.

Uwaga! Osoby niepełnoletnie na udział w wolontariacie muszą mieć zgodę rodzica (opiekuna).

ZNAKI SŁUŻB

Jako drużynowy pełnisz służbę na rzecz swoich wychowanków, ale jako młody człowiek (w wieku wędrowniczym) poszukujesz dla siebie grupy rówieśniczej. Może nią być drużyna wędrownicza, namiestnictwo lub krąg instruktorski.

Razem z zespołem przyjaciół możesz zdobywać wybrany znak służby. Zdobywając go, poznasz określoną dziedzinę życia społecznego, która może stać się dla Ciebie polem stałej służby i dostarczyć Ci możliwości indywidualnego rozwoju. Pracując w zespole zdobywającym znak służby, nauczysz się także odpowiedzialności za siebie i grupę oraz zyskasz szansę na zdobycie doświadczenia we wspólnym, pożytecznym działaniu.

ROLA DRUŻYNOWEGO

■ Ewa Gąsiorowska

Drużynowy starszoharcerski nie może narzucać podopiecznym własnego systemu przekonań i poglądów. Wychowanie w drużynie powinno odbywać się poprzez autentyczne poszukiwanie wartości i zdobywanie doświadczeń prowadzone przez harcerzy starszych pod jego kierunkiem na różnych polach życiowych aktywności.

Dla harcerek i harcerzy starszych jest ważne, aby ich wódz był jednym z nich – pamiętał swoje przeżycia w drużynie, gdy miał 13–16 lat i śmiało się przyznawał do porażek, a także umiał pokazywać swoje osiągnięcia.

○ Iłe w drużynie harcerskiej drużynowy jest niekwestionowanym przywódcą i autorytetem oraz inicjatorem przedsięwzięć realizowanych przez harcerzy, to w drużynie starszoharcerskiej powinien być **przewodnikiem w poszukiwaniach** prowadzonych przez członków drużyny. Powinien umieć zainteresować harcerzy, zainspirować do działania i podtrzymać ich motywację oraz zaangażowanie.

Najlepiej, gdy kierunki poszukiwań wynikają z inicjatywy harcerzy. Większa jest wtedy ich motywacja do działania (związana z poczuciem osobistego wpływu na to, co robią). Jeżeli jednak sytuacja wymaga, abyś narzucił temat działania czy konkretne zadanie, to zostaw im przynajmniej możliwość wyboru sposobu rozwiązania problemu, nawet wtedy, kiedy grozi to wyborem trudniejszej i dłuższej drogi. Wybrana samodzielnie droga daje większą satysfakcję, poczucie kompetencji i potwierdza możliwość kierowania sobą.

Weź pod uwagę, że harcerze starsi miewają niekiedy problemy z koncentracją na zadaniu. Może to być przyczyną niepowodzenia – pomimo szczerego zamiaru wykonania zadania. Czasem wynika to ze zbyt wysokiego poziomu motywacji. Może dojść do sytuacji, w której komuś tak bardzo zależy na osiągnięciu wyniku, że koncentruje się na samym efekcie, a nie na działaniu.

Bywa jednak i tak, że poziom motywacji wewnętrznej (wynikającej z zaangażowania harcerzy) nie jest wystarczający. Wtedy drużynowy powinien sięgnąć po motywację zewnętrzną, jaką jest perspektywa nagrody.

Dobrze pomyślany system nagród zwiększy prawdopodobieństwo wystąpienia pożądanego zachowania (przez ich skojarzenie z pozytywnymi emocjami). Z kolei kary mogą eliminować niechciane zachowania – przez zastosowanie bodźców wywołujących nieprzyjemne odczucia. Kara jednak nie powoduje, że czyn, za który jest wymierzona, staje się mniej atrakcyjny, dlatego istnieje duże prawdopodobieństwo, że przy braku kontroli nastąpi powrót do niepożądanych zachowań. Żeby skutecznie pozbyć się niechcianego działania, należy zaproponować zachowania alternatywne i wzmocnić je (np. nagrodą). Z przedstawionego opisu wynika, że w wycho-

CZĘŚĆ V. DRUŻYNOWY

waniu nagrody i kary wzajemnie się uzupełniają. Należy jednak zaznaczyć, że znacznie skuteczniejsze jest stosowanie nagród (stosowanie wyłącznie kar nie doprowadzi do oczekiwanego celu).

To, jak silne jest oddziaływanie nagród i kar, może zależeć od wielu czynników. Jednym z nich jest autorytet drużynowego. Jeśli harcerze postrzegają go jako osobę życzliwą i obiektywną, jego uwagi nie będą traktowane jak złośliwości i natychmiast odrzucone – aczkolwiek harcerze mają prawo

się z nimi nie zgodzić. Jest również bardzo ważne, żeby obowiązujący w drużynie system nagród i kar był współtworzony przez harcerzy. Wtedy jego zasady stają się dla nich zrozumiałe i są przez nich akceptowane.

Drużynowy starszoharcerski wiele decyzji powierza **radzie drużyny**, dbając o to, żeby jej postanowienia były zgodne z harcerskim systemem wychowawczym, metodyką harcerską i przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa harcerzy. Praca rady drużyny pozwala na rozwój kadry drużyny, umożliwia kształcenie przybocznych i wychowanie następcy na funkcję drużynowego.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA DRUŻYNOWEGO

■ Ewa Daniłowska

Nieznajomość prawa nie chroni przed odpowiedzialnością. W razie nieszczęśliwego wypadku nikt nie będzie pytał, czy zdawałeś sobie sprawę z tego, że coś jest zabronione – wszyscy bowiem przyjmą, że powinieneś to wiedzieć.

👉 BEZPIECZEŃSTWO PRZEDE WSZYSTKIM

Odpowiedzialność przed prawem karnym ponosi każdy, kto ukończył 17 lat. Zgodnie z art. 10 § 1 kodeksu karnego *na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat*. Osoby młodsze, a w niektórych przypadkach także te, które skończyły lat 17, podlegają odpowiedzialności zgodnie z Ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich. Jednak są także przypadki, kiedy osoby, które ukończyły zaledwie 15 lat, mogą odpowiadać karnie (art. 10 § 2 kk).

Jeśli jesteś niepełnoletni, drużyna musi mieć dorosłego opiekuna i to nie tylko takiego „na papierze”. Ważne jest, aby opiekun brał udział w zbiórkach, chodził z drużyną na wyprawy i uczestniczył we wszystkich jej spotkaniach. Jako drużynowy – harcerski wychowawca – powinieneś mieć jednak świadomość, że nawet brak odpowiedzialności prawnej nie zwalnia cię od odpowiedzialności przed własnym sumieniem i rodzicami podopiecznych.

Z całą pewnością najlepiej byłoby mieć oczy dookoła głowy i przez cały czas obserwować swoich wychowanków, szczególnie na obozach, biwakach lub wycieczkach.

Zapewne wiesz doskonale, jak niesamowite pomysły potrafią mieć nastolatki. Twoim zadaniem jest przewidzieć, co mają ochotę zrobić – i zapobiec temu, jeśli miałyby to być działania niebezpieczne dla nich lub dla kogoś innego. Jako drużynowy zobowiązany jesteś do opieki nad harcerzami ze swojej drużyny. Pamiętaj o tym podczas wszystkich działań, jakie z nimi podejmujesz.

Podstawowe zagadnienia wiążące się z odpowiedzialnością karną drużynowego najlepiej przedstawić na przykładach.

Drużynowy Maciek podczas obozu zabrał harcerzy na wędrowną. Nie zdążyli dojechać do miejsca biwakowania w ciągu dnia, ale ponieważ byli już blisko celu, postanowili, że pomimo zmroku będą szli dalej. Część trasy musieli przebyć uczęszczaną przez samochody asfaltową drogą. Drużynowy wykazał się w tym przypadku rozsądkiem i dbałością o bezpieczeństwo podopiecznych. Przed wejściem na szosę ustawił harcerzy w kolumnie, sam stanął na początku z oświetleniem, a z tyłu ustawił pełnoletniego przybocznego z latarką sygnalizującą, że po jezdni porusza się grupa pieszych.

A gdyby drużynowy nie był tak przewidujący i nie zabrał ze sobą latarek? Grupa idąca po ciemku byłaby całkiem niewidoczna dla jadących samochodów. Przewodząc nieoświetloną kolumnę harcerzy, drużynowy naraziłby podopiecznych na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia, co jest przestępstwem w rozumieniu art. 160 § 1 kk, który brzmi: *Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3*. Niebezpieczeństwo w danej sytuacji musi mieć charakter bezpośredni, czyli musi istnieć duże prawdopodobieństwo nastąpienia opisanych wyżej skutków. Przestępstwo dokonane jest już z chwilą narażenia, choćby nic się nie stało i nikt nie doznał żadnego uszczerbku.

Należy tu wyjaśnić, że przepis art. 160 § 1 kk obejmuje tylko tych, którzy działają umyślnie z zamiarem narażenia. Drużynowy, który nie zabrał latarek, takiego zamiaru nie miał, ale nie zachował należytej ostrożności, jakiej należałoby od niego – jako opiekuna harcerzy – oczekiwać (czyli w myśl prawa działał nieumyślnie). Ponieważ jednak jako pełnoletni drużynowy w myśl przepisów wewnętrznych ZHP był osobą zobowiązaną do opieki nad swoimi harcerzami, znajduje tu zastosowanie art. 160 § 2 kk: *Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5*. W omawianym przypadku stosuje się go równocześnie z przepisem wynikającym z art. 160 § 3 kk: *Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku*.

Wróćmy do hipotetycznej sytuacji, w której drużynowy Maciek nie zabrał latarek. Na szczęście podczas wędrownki żadnemu z harcerzy nic się nie stało, ale po obozie jeden z jego uczestników pochwalił się tą przygodą w domu. Rodzice harcerza złożyli do prokuratury zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa – bowiem zgodnie z § 5 cytowanego już przepisu: *Ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego* (pokrzywdzonymi w tym momencie są rodzice harcerza jako jego przedstawiciele ustawowi). Komendantka szczepla, w którym działa drużyna Maćka, wielokrotnie rozmawiała z rodzicami – aż udało się przekonać ich, żeby wycofali wniosek o ściganie drużynowego. Wszystko skończyło się strachem, przeprosinami i naganą.

Pamiętaj także o tym, że nie wolno zostawiać harcerzy bez opieki – w każdym takim przypadku narazisz ich na niebezpieczeństwo. Zastanów się w związku z tym nad opisanymi dalej przypadkami.

Wszyscy uczestnicy obozu mieli wyjść na wędrowkę. Niestety, Kasię rozboleł żołądek. Wyobraź sobie dwa warianty postępowania w tej sytuacji:

W pierwszym przypadku przewidujący komendant poprosił komendantkę sąsiedniego podobozu, żeby wzięła Kasię pod swoją opiekę na czas wędrowki jej drużyny. Wcześniej zadbał o to, by dziewczyna zgłosiła się do pielęgniarki, która podała jej lekarstwa. Następnie zostawił Kasię w zaprzyjaźnionym podobozie i z resztą harcerzy udał się na wędrowkę.

W tym przypadku drużynowy dopełnił w całości swojego obowiązku – zapewnił Kasię opieką medyczną i pozostawił ją z osobą pełnoletnią podczas swojej nieobecności.

W drugim przypadku Kasia została sama w podobozie, kiedy inni poszli na wędrowkę. Nie skonsultowano jej z lekarzem ani pielęgniarką. W ciągu dnia dziewczyna poczuła się dużo gorzej. Na szczęście odwiedziła ją koleżanka z sąsiedniego podobozu. Natychmiast zawiadomiła swojego komendanta o tym, że Kasia źle się czuje. Chora harcerka trafiła do lekarza i wszystko skończyło się dobrze.

Jednakże komendant podobozu Kasi po powrocie z wędrowki dostał od komendanta zgrupowania solidną burę – i słusznie. Zaniedbał bowiem swój obowiązek sprawowania opieki nad harcerką – nie dosyć, że zostawił niepełnoletnią osobę bez opieki, to na dodatek nie zapewnił jej odpowiedniej pomocy lekarskiej, co w poważniejszym przypadku mogło skończyć się o wiele gorzej.

USZCZERBEK NA ZDROWIU I NIEUMYŚLNE SPOWODOWANIE ŚMIERCI

Drużynowy Paweł postanowił zrobić swoim harcerzom na obozie tzw. „małpi gaj”, czyli tor przeszkód połączony z przejściem po linach. Jednakże nie pomyślał o tym, żeby zapewnić odpowiednie zabezpieczenia – jego podopieczni mieli bowiem przejść po linach na wysokości 3 m bez asekuracji.

Jeden z harcerzy spadł podczas przejścia, na szczęście tylko się potłukł. W rozmowie telefonicznej opowiedział o wszystkim rodzicom, którzy następnego dnia przyjechali na obóz i zapowiedzieli, że wyciągną konsekwencje w stosunku do drużynowego.

W tym przypadku mamy już do czynienia z nastąpieniem skutku, a ponieważ obrażenia po upadku były nieznaczne, w grę wchodzi art. 157 § 2 kk, który mówi: *Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłużej niż 7 dni, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.* W naszym przypadku Paweł działał nieumyślnie, więc możemy zastosować do niego art. 157 § 3 kk, który mówi, że: *Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub*

2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Z uwagi na fakt, iż harcerz doznał obrażeń trwających poniżej 7 dni, mamy znowu do czynienia z przestępstwem ściganym na wniosek pokrzywdzonego (w myśl art. 157 § 4 kk). Jeżeli naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwałoby dłużej niż 7 dni, mielibyśmy do czynienia z przestępstwem ściganym z urzędu i udobruchanie oraz przeproszenie rodziców podopiecznego nic by nie dało. Zgodnie z art. 157 § 1 kk: *Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, inny niż określony w art. 156 § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*

Twoje lekkomyślne zachowanie i nieprzewidywanie skutków może spowodować o wiele groźniejsze konsekwencje w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a nawet śmierci podopiecznego. Miejmy nadzieję, że do takiej sytuacji w twojej pracy wychowawczej nie dojdzie, ale wystarczyłoby, żeby we wspomnianym przypadku harcerz uderzył głową o kamień...

Najtragiczniejszych w skutkach przypadków dotyczy art. 156 kk, który przytoczę w całości, albowiem obejmuje on formę zarówno umyślną, jak i nieumyślną. Co ważne, bez względu na formę zakłada ściganie z urzędu. Wystarczy więc zawiadomienie rozgoryczonych rodziców, którzy nie będą mogli już cofnąć wniosku i sprawa zostanie nadany nieodwracalny bieg, ponieważ art. 156 kk stanowi:

§ 1. *Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci: 1. pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, 2. innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.*

§ 2. *Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*

§ 3. *Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

Najgorszą konsekwencją zaniedbania obowiązków, nieprzewidywania skutków oraz lekkomyślności polegającej na niezapewnieniu bezpieczeństwa podopiecznym może być nieumyślne spowodowanie śmierci. W takim przypadku prokurator nie będzie słuchał twoich tłumaczeń, że przecież organizowałeś już niejednokrotnie przechodzenie po linie bez zabezpieczenia i nic się nie stało. Zgodnie z art. 155 kk: *Kto nieumyślnie powoduje śmierć człowieka, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.* To suchy przepis, ale brzemienisty w skutkach – w najlepszym przypadku drużynowy jako osoba niekarana o nieskazitelnej opinii dostanie karę pozbawienia wolności w zawieszeniu i dozór kuratora (jeżeli w momencie popełnienia czynu nie ukończył 21 lat). Niestety, w takiej sytuacji do końca trwania próby będzie funkcjonował w społeczeństwie jako osoba karana, nie mówiąc już o odpowiedzialności moralnej, jaka będzie na nim ciążyła.

INNE PRZYPADKI

Można wskazać jeszcze inne przypadki odpowiedzialności karnej w harcerskim życiu – jak choćby **naruszenie nietykalności cielesnej** (art. 217 kk) czy **pozbawienie wolności** (art. 189 kk) podczas podchodów. Paląc ognisko, należy pamiętać o art. 163 kk, który mówi o **sprawadzeniu zdarzenia zagrażającego życiu lub zdrowiu wielu osób lub mieniu o wielkich rozmiarach** (takim zdarzeniem może być pożar).

Fakt, że jako drużynowy ponosisz odpowiedzialność za bezpieczeństwo swoich podopiecznych, nie oznacza, że powinieneś zaniechać działań, które mogą urozmaicić harcerzom zbiórki. Jeżeli zachowasz zdrowy rozsądek, uwzględniś wszystkie środki ostrożności i będziesz przewidywać konsekwencje postępowania, możesz organizować wspaniałe i pełne przygód, a przede wszystkim bezpieczne zajęcia dla harcerzy.

Bardzo poważnym problemem może stać się **molestowanie seksualne**. W myśl art. 200 § 1 kk: *Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

Sam termin „obcowania płciowego” jest oczywisty, natomiast mniej zrozumiałe jest sformułowanie „inna czynność seksualna”. Pod tym pojęciem kryją się takie czynności, jak dotykanie, głaskanie intymnych części ciała. To niezwykle delikatny temat. Bardzo często możesz mieć do czynienia z sytuacjami, które, przy niewłaściwej interpretacji, ocierają się o granice molestowania. Więcej o tym przeczytasz w rozdziale „Bliskość w pracy wychowawczej i jej granice”.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA DRUŻYNOWEGO

■ Beata Matyjaszczyk

Odpowiedzialność cywilna polega na naprawieniu szkody, która powstała w wyniku twoich działań lub działań osób, które znajdowały się pod twoją opieką. Jeśli szkody nie można naprawić, należy zapłacić za nią odszkodowanie.

➔ CO NALEŻY ROZUMIEĆ PRZEZ SZKODĘ?

W kontekście odpowiedzialności cywilnej szkoda to:

- zniszczenie czyjejsz rzeczy,
- uszkodzenie ciała, np. złamanie nogi,
- nienależyte wykonanie umowy (na spotkaniu przedobozowym opowiadałeś o bardzo atrakcyjnym programie obozu, a okazało się, że uczestnicy większość czasu spędzili beczynnym w namiotach).

W każdej z tych sytuacji poszkodowana osoba lub jej opiekun ma prawo dochodzić od ciebie naprawienia szkody.

Odpowiedzialność cywilną ponosisz za:

- działania własne, które doprowadziły do szkody z tytułu art. 415 kodeksu cywilnego: *Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia,*
- niestaranne wykonanie umowy z tytułu art. 471 kodeksu cywilnego: *Dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi,*
- działania osób trzecich, którym powierzyłeś wykonanie jakichś zadań z tytułu art. 430 kodeksu cywilnego: *Kto na własny rachunek powierza wykonanie czynności osobie, która przy wykonywaniu tej czynności podlega jego kierownictwu i ma obowiązek stosować się do jego wskazówek, ten jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną z winy tej osoby przy wykonywaniu powierzonej jej czynności,*
- działania osób, które nie ukończyły 13 roku życia, a znajdują się pod twoją opieką.

Ten ostatni punkt wynika z art. 427 kodeksu cywilnego, który stanowi: *Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku winy pocztytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru. Musisz przy tym pamiętać, że art. 426 kodeksu cywilnego stwierdza: *Małoletni, który nie ukończył lat 13, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.**

Odpowiedzialność cywilną ponosisz w przypadku, kiedy:

- istnieje związek pomiędzy szkodą a twoim działaniem lub brakiem działania, do którego byłeś zobowiązany,
- osoba, która żąda od ciebie naprawienia szkody, wykaże brak należytej staranności w wykonaniu zobowiązania (nie ma natomiast obowiązku udowodnienia ci winy).

Drużynowy może się uwolnić od odpowiedzialności cywilnej, jeśli wykaże, że wykonał zobowiązanie, albo że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania nastąpiło nie z jego winy (winą jest również nieumyślne niedochowanie należytej staranności przy jego wykonywaniu). Aby nie dopuścić do sytuacji, w których drużynowy ponosi odpowiedzialność cywilną:

- należy zadbać, aby każdy opiekun prawny harcerza został zapoznany z zasadami pracy drużyny (obozu harcerskiego) i podpisał zgodę na udział swojego podopiecznego w tych formach,
- należy zapoznać harcerzy z obowiązującymi zasadami (jak z regulaminami obozowymi), opowiedzieć im o grożących niebezpieczeństwach i udokumentować to w książce pracy drużyny,
- nie wolno zostawiać harcerzy bez opieki na zbiórkach, podczas rajdów i biwaków,
- przeprowadzanie zajęć specjalistycznych (np. zabaw linowych) należy powierzać wyłącznie osobom, które posiadają potwierdzone dokumentami odpowiednie kwalifikacje.

Prawo cywilne oczekuje od nas – w przypadku wystąpienia szkody – naprawienia jej lub zapłacenia odszkodowania. Aby zmniejszyć kwotę, którą w razie uszczerbku na zdrowiu lub majątku będzie trzeba zapłacić, można się ubezpieczyć. Ubezpieczyciel za odpłatnością przejmie na siebie część odpowiedzialności finansowej za powstałą szkodę. Podstawą jest umowa, która wyznacza zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela, czyli określa, kiedy i jaką kwotę odszkodowania powinien on wypłacić.

Wysokość opłaty (składki ubezpieczeniowej) zależy od:

- stopnia ryzyka – skok ze spadochronem jest według ubezpieczycieli dużo bardziej ryzykowny niż udział w wycieczce pieszej,
- wysokości odszkodowania (im wyższe odszkodowanie, tym większa opłata),
- zakresu świadczeń w ramach ubezpieczenia,
- czasu trwania ubezpieczenia.

 RODZAJE UBEZPIECZEŃ

Rozróżniamy dwa podstawowe rodzaje ubezpieczenia:

- od odpowiedzialności cywilnej – tego, kto prowadzi działalność,
- od następstw nieszczęśliwych wypadków – tego, kto doznał szkody.

Ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej (OC) to rodzaj ubezpieczenia majątkowego. Polega ono na możliwości ubezpieczenia się na wypadek, gdyby wskutek niedopełnienia lub niestaranego wykonywania obowiązków drużynowo-

wego lub działania harcerzy będących pod jego opieką powstała szkoda, np. zniszczono mienie, doszło do uszkodzenia ciała itp. W takiej sytuacji pieniądze pochodzące z ubezpieczenia będą w stanie pokryć koszty odszkodowania, które może przekraczać twoje możliwości finansowe.

Ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW) to rodzaj ubezpieczenia osobowego. Dotyczy ono ubezpieczenia się od skutków doznanych urazów, np złamania nogi. Na podstawie umowy z ubezpieczycielem zobowiązuje się on wypłacić pewną kwotę za następstwa wypadku. Należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- jest to ubezpieczenie od następstw – czyli podstawą wypłacenia odszkodowania nie jest sam fakt wystąpienia wypadku na obozie i złamania ręki przez harcerza, ale następstwo tego wypadku (zmniejszenie sprawności posługiwania się ręką),
- wysokość odszkodowania jest zależna od wysokości składki i stopnia uszczerbku na zdrowiu, który można określić dopiero po zakończeniu leczenia.

Oplacenie składki członkowskiej ZHP zapewnia ci udział w polisie OC wykupionej przez ZHP.

Ubezpieczenie od NNW możesz zawrzeć sam dla swojej drużyny na cały rok pracy harcerskiej, ale coraz częściej hufce wykupują takie ubezpieczenie dla członków hufca. Potwierdzeniem przynależności do hufca jest opłacenie składki członkowskiej ZHP.

BLISKOŚĆ W PRACY WYCHOWAWCZEJ I JEJ GRANICE

■ Anna Poraj ■ Aleksandra Wojewoda

Wychowywanie metodą harcerską opiera się na indywidualnym kontakcie instruktorów i wychowanków, na budowaniu ich wzajemnych relacji. Relacje te często stają się bardzo bliskie. Instruktorzy wczuwają się w sytuację swoich podopiecznych, troszczą się o nich, zwracają uwagę na ich potrzeby i uczucia. To ważny element wychowania. Jednak należy uważać, aby w swojej pracy nie naruszyć prywatności lub intymności młodego człowieka.

👉 CZYM JEST BLISKOŚĆ?

Bliskość to serdeczność, zażyłość, przyjazne stosunki. Często towarzyszy im intymna atmosfera. Bliskie i zażyłe relacje powstają na różnych płaszczyznach. Połączyć mogą np. wspólne zainteresowania i pasje, rozmowy na ważne tematy, wspólne poszukiwanie i odkrywanie nowych wiadomości i umiejętności. To **zbliżenie na płaszczyźnie intelektualnej**.

Często dziewczyna czy chłopak znajduje u dorosłego instruktora zrozumienie swojej sytuacji rodzinnej czy emocjonalnej. Obdarza go zaufaniem, czyni powiernikiem tajemnic życia osobistego. Dzieli się z nim ważnymi informacjami o sobie, szukając odpowiedzi na nurtujące pytania. Znajduje w nim przyjaciela i otrzymuje wsparcie, jakiego czasem brak jest w domu rodzinnym. Mówimy wtedy o **bliskości emocjonalnej**.

Bliskość jest ważnym elementem oddziaływań wychowawczych w harcerstwie. Należy jednak odróżnić ją od bliskości, która narusza granice osobiste drugiej osoby, która nacechowana jest erotyzmem, od kontaktów przepelnionych niezdrowymi emocjami, od bliskości budowanej na intymności seksualnej.

Zażyłość powstaje też na **plaszczyźnie fizycznej**. W naszej metodzie stosujemy mnóstwo gier i zabaw ruchowych zawierających elementy kontaktu fizycznego. Wspólna zabawa, wysiłek fizyczny, wspólne pokonywanie przeszkód i zdobywanie szczytów dostarczają wielu głębokich przeżyć, zacieśniają więzi, dają okazję do wspólnego spędzania czasu i pomagania sobie w różnych okolicznościach.

👉 ODPOWIEDZIALNOŚĆ INSTRUKTORÓW

Jako instruktor harcerski jesteś odpowiedzialny za powierzonych swojej opiece młodych ludzi. Oznacza to, że odpowiadasz za ich bezpieczeństwo podczas organizowanych zajęć i masz świadomość, że istotą twojej służby jest tworzenie sytuacji wychowawczych. Sytuacje te powinny być przemyślane,

dostosowane do potrzeb rozwojowych wychowanków oraz sprzyjające kształtowaniu ich charakterów. Poprzez uczestnictwo w wykreowanych przez siebie wydarzeniach dziewczęta i chłopcy uczą się, zdobywają nowe umiejętności, poznają i przyswajają wartości. Do wychowawców świadomych swojej roli i przewagi nad wychowankami należy zatem mądre i jasne określanie granic w codziennych kontaktach z młodzieżą tak, by zadbać o potrzeby emocjonalne podopiecznych, ale również by nie nadużywać zaufania, jakim obdarzyli swoich opiekunów. I ostatecznie – poprzez osobisty przykład wpajając im prawdziwe wartości tkwiące w zdrowych i uczciwych relacjach międzyludzkich.

Konieczność określania wyraźnych granic dotyczy zwłaszcza sytuacji intymnych i kontaktów osobistych – i to zarówno kontaktów instruktorów z wychowankami, harcerkami i harcerzami między sobą, jak i zachowania instruktorów w relacjach z innymi instruktorami. Zasady postępowania muszą być jasne dla dziewcząt i chłopców, aby wiedzieli, jakie zachowania są zgodne z przyjętym systemem wartości (są więc właściwe), a jakie nie.

Określanie granic

Określanie granic w bliskich i intymnych kontaktach często sprawia dużo kłopotu. Dzieje się tak dlatego, że granice te nie są jednakowe dla wszystkich. Wpływają na nie różne czynniki: wiek uczestników, ich płeć czy stopień zażyłości oraz cały szereg czynników indywidualnych dla każdego uczestnika, m.in. wartości i przyzwyczajenia wyniesione z domu czy dotychczasowe doświadczenia w kontaktach społecznych. Niektórzy np. mają trudności z nawiązywaniem kontaktów – aby zbliżyć się do innych, muszą przełamywać swoje lęki i bariery. Innym z kolei przychodzi to z łatwością.

Przeczytaj poniższe opisy sytuacji i zastanów się, czy nie znasz podobnych z własnego doświadczenia:

● Kaśka wiosną wstąpiła do drużyny starszoharcerskiej. Bardzo jej się podobała serdeczna i bezpośrednia atmosfera panująca na zbiórkach. W czasie wakacji wyjechała z drużyną na obóz. Z dużym zdziwieniem obserwowała to, że harcerki często siadają na kolanach drużynowego. Zauważyła też rywalizację między dziewczętami o jego względy.

● Oskar jest ratownikiem na obozie harcerskim. Cały dzień spędza nad wodą. Dba o bezpieczeństwo uczestników obozu korzystających z kąpieliska. Nie ma czasu na spotkania z dziewczynami. Ale jest jedna, która bardzo mu się podoba. To piętnastoletnia Julka z drużyny starszoharcerskiej. Ona też ma czas bardzo zajęty, więc na spacer po lesie umawiają się dopiero po ogłoszeniu ciszy nocnej.

Czy w opisanych powyżej sytuacjach mogły zostać przekroczone jakieś granice? Jakie intencje wychowawcze ma dorosły mężczyzna pozwalający siadać na swoich kolanach czternastoletce?

Spróbuj wyobrazić sobie, jak postrzegają takie sytuacje:

- rodzice harcerzek i harcerzy,
- dziennikarze gazety regionalnej,
- harcerki i harcerze.

Często wydaje nam się, że na tyle znamy swoich podopiecznych, ich potrzeby i doświadczenia, że potrafimy ocenić, czy jakaś sytuacja im zagraża. Prawda jednak jest taka, że najczęściej nie wiemy nawet, czy jakieś granice zostały przekroczone. Rzetelną ocenę sytuacji utrudnia atmosfera gier i zabaw oraz fakt, że dziewczęta i chłopcy nie chcą odstawać do grupy, nie chcą się odróżniać. Najbardziej niepokojące wydaje się to, że nie wyznaczając granic, sankcjonujemy różne sytuacje o wątpliwych walorach wychowawczych, pozwalając, by stawały się normą w oczach młodych ludzi. Przykładów na potwierdzenie tej tezy w harcerskiej praktyce znajdziemy wiele:

- wszelkie zabawy prowokujące dotykanie się i całowanie,
- publiczne ośmieszanie i poniżanie podczas zabaw,
- zajęcia stwarzające możliwość bliskiego kontaktu, które nie mają żadnego motywu dydaktycznego, ale uchodzą za atrakcyjne, „bo są fajne” (masaże zespołowe i indywidualne, piramidy budowane z dziewcząt i chłopców, zabawy symulujące ruchy kopulacyjne itp.),
- krępujące warunki mycia się albo np. zwyczaj, że na trzydniowych biwakach nie trzeba się myć,
- siadanie dorastających dziewcząt na kolanach dorosłych mężczyzn.

Te same sytuacje dla jednych są naturalnymi wydarzeniami, jakich dostarcza życie, a dla innych to przypadki drastycznie naruszające ich granice osobiste, powodujące wewnętrzne urazy.

Relacje instruktorskie

Instruktorzy stają się w oczach swoich wychowanków nośnikami wartości, autorytetami. Dziewczęta chcą być takie, jak ich drużynowa, chłopcy ćwiczą, by sprawnością dorównać drużynowemu. Zachowanie instruktorów jest poddane ciągłej obserwacji i naśladowane. Uwadze nie umykają najdrobniejsze gesty i słowa. To, jak mówią, co myślą, jak się ubierają, z czego się śmieją, jest przyswajane i uwewnętrzniane. W ten sposób kształtuje się osobisty system wartości młodego człowieka, jego postawy i zachowania, w tym również postawy i zachowania dotyczące kontaktów uczuciowych i intymnych.

Poniżej dwie sytuacje opisujące postawy i zachowania instruktorów. Spróbuj pojąć na nie przez pryzmat przekazywanych przez nich wartości.

● Kasia i Zbyszek są drużynowymi drużyn harcerskich w tym samym hufcu. Podczas wakacji ich drużyny wyjeżdżają na wspólny obóz. Kasia i Zbyszek od roku są razem. W czasie obozu chcą mieszkać w jednym namiocie. Nie mają też nic przeciwko temu, by pozostała kadra obozowa mieszkała w namiotach koedukacyjnych.

● Monika i Paweł, studenci pedagogiki, są instruktorami harcerskimi i w czasie wakacji wyjechali razem ze swoim szczeniakiem na obóz. Są parą, ale od kilku miesięcy

ich związek przechodzi kryzys. Wszyscy o tym wiedzą, bo z namiotu kadrowego często słychać ich kłótnie.

Bywa, że młodym instruktorom ciężko powstrzymać się od okazywania uczuć swoim sympatiom. Tłumaczą to naturalnością zachowania (lub tym, że właśnie w ten sposób kształtują u wychowanków postawy wobec miłości). Czy jednak zawsze mogą i powinni zachowywać się przy podopiecznych tak, jakby byli wśród rówieśników? Nie oznacza to oczywiście sfery tabu w naszych oddziaływaniach wychowawczych, lecz większą dbałość o zachowania i gesty oraz większą uwagę poświęconą kreowanym przez instruktorów sytuacjom wychowawczym.

Dzieci też przekraczają granice

Nawet gdy opatrzysz stosowną refleksją każdą proponowaną harcerzom zabawę i zadanie, przemyślisz bardzo dokładnie swoje zachowania, gesty i słowa, to nie możesz mieć pewności, że nie wydarzy się coś nieoczekiwanego:

- Wszystkie dziewczyny kochają się w przybocznym. Czarek, bo tak ma na imię przyboczny, jest najprzystojniejszy z całej kadry. Ma 18 lat i czarujący uśmiech. Baśka zawsze stara się być jak najbliższej niego. Wieczorem wymyka się z namiotu i prosi Czarka, by pocałował ją na dobranoc.

- Zuza ma 14 lat i jest bardzo ładną dziewczyną. Jej dumą są długie, bursztynowe włosy. Zuza systematycznie je szczotkuje. Podczas poobiedniego odpoczynku prosi o ich rozczesanie druha Sławka, 18-letniego oboźnego.

Czasem trzeba się nieźle nagłowić, żeby znaleźć takie wyjście z sytuacji, by nie urazić uczuć podopiecznego, a jednocześnie postąpić odpowiednio. Wiemy przecież, że zachowanie naszych wychowanków wynika z potrzeb właściwych dla ich wieku i rozwoju psychoseksualnego. To naturalne, że starają się zwrócić na siebie uwagę i zabiegają o sympatię drużynowego czy przybocznego. Powinniśmy jednak unikać takich sytuacji, w których mogą zostać przekroczone przez dorosłego osobiste czy intymne granice dziewczyny czy chłopca. Nie ma pewnie żadnych złych intencji 14-letnia Zuza prosząca o rozczesanie jej włosów, ale może to być niezręczna sytuacja dla młodego instruktora, podobnie jak całowanie na dobranoc nastolatki.

SZCZEGÓLNIIE TRUDNE SYTUACJE

Dlaczego często nie reagujemy na dziwne sytuacje i niepokojące opowiadania wychowanków na temat wydarzeń obozowych? Bo sądzimy, że większość tych zdarzeń nie jest niczym złym – że to tylko zabawa, żart, życzliwy odruch. I rzeczywiście tak jest najczęściej. Przytulamy harcerkę, bo tego wymagają reguły zabawy, pozwalamy, by harcerze ciasno ułożyli się w jednym namiocie, aby było im cieplej na zimowym biwaku. Ale w takiej sytuacji łatwo:

- przekroczyć granicę dozwolonej bliskości i kogoś zranić,
- narazić się na podejrzenia, insynuacje, problemy,
- zlekceważyć sygnały świadczące o naprawdę poważnym naruszeniu intymności nastolatka.

Atmosfera bliskości to naturalna konsekwencja stosowania metody harcerskiej. Wspólne wykonywanie zadań i przeżywanie ważnych chwil, przebywanie razem, przyjaźń i braterstwo powodują, że czujemy się naprawdę blisko i bezpiecznie wśród innych harcerzy. Jednak oprócz normalnej bliskości może pojawić się bliskość niepożądana. Zdarza się, że ludzie nadużywają władzy, jaką daje im ich pozycja, do wykorzystywania seksualnego, naruszenia wolności seksualnej drugiego człowieka, godzenia w obyczajność. Takie przypadki pojawiają się, niestety, także w ruchu skautowym i jest to sytuacja nie do przyjęcia. Z drugiej strony nie chcemy, aby zwyczajne pojmowanie bliskości zostało tutaj przysłonięte przez jej niewłaściwe znaczenie. Gdzie jednak dokładnie wyznaczyć granicę?

● **Jeżeli podopieczny mówi ci, że została naruszona jego intymność:**

- **Wysłuchaj go w tej chwili, kiedy postanowił się przed tobą otworzyć.** Nie przerywaj, nie przekładaj rozmowy, ale też nie zmuszaj do dalszych zwierzeń, jeżeli tego nie chce.
- **Stwórz bezpieczną atmosferę i warunki do spokojnej rozmowy.**
- **Zapewnij, że może ci zaufać i że w tym, co się stało, nie ma jego winy.**
- **Poinformuj go, że możesz i chcesz mu pomóc, ale będziesz musiał w tym celu porozmawiać z kimś jeszcze (np. komendantem hufca).**
- **Jeżeli nie chce rozmawiać i podzielić się swoją tajemnicą z kimś innym – poradź się kogoś, kto jest dla ciebie autorytetem, co dalej robić, bez zdradzania szczegółów, kogo sytuacja dotyczy.**
- **Jeżeli uznacie (ty i osoba, z którą analizujesz tę sprawę), że harcerce czy harcerzowi rzeczywiście ktoś wyrządził lub wyrządza krzywdę, sprawę należy niezwłocznie zgłosić rodzicom wychowanka, a następnie upewnić się, że zajęli się nią w sposób prawidłowy.**
- **Jeżeli podopieczny tego oczekuje, nadal bądź dla niego osobą, z którą może porozmawiać o swoich problemach.**

W tej i tak trudnej sytuacji dodatkowym problemem może się okazać współpraca z rodzicami. Mogą być urażeni, że to tobie, a nie im ich dziecko powierzyło swoją smutną tajemnicę. Mogą też, utrzymując, że to „dla dobra dziecka”, zachować milczenie i nie podejmować żadnych działań. Pamiętaj jednak, że jeżeli nie uczynią tego rodzice, ty masz obowiązek zgłoszenia sprawy do prokuratury.

Kodeks Postępowania Karnego. Art. 304.

§ 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. (...)

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

● **Jeżeli masz uzasadnione podejrzenia, że ktoś krzywdzi twego podopiecznego:**

- Porozmawiaj z wychowankiem. Dobrze przygotuj się do tej rozmowy. Nie „zagadaj” swojego rozmówcy, nie sugeruj mu odpowiedzi, zapewnij komfort. Daj mu poczucie, że może zwrócić się do ciebie z każdym problemem.
- Jeżeli utwierdzisz się w przekonaniu, że twemu podopiecznemu ktoś wyrządza krzywdę, zgłoś problem przełożonemu lub specjaliście, który w sposób naturalny i dyskretny przyjrzy się sytuacji.
- Jeżeli przełożony uzna, że podejrzenia są uzasadnione, sprawę należy niezwłocznie zgłosić rodzicom wychowanka, a następnie upewnić się, że zajęli się nią w sposób prawidłowy.

● **Jeżeli masz uzasadnione podejrzenia, że instruktor przekracza granice bliskości w stosunku do swoich podopiecznych:**

- Zgłoś problem przełożonemu.
- Przełożony przyjrzy się działalności i zachowaniu instruktora.
- Jeżeli przełożony uzna podejrzenia za niezasadne, poinformuje cię o tym. Jeżeli jest taka potrzeba, porozmawia także z instruktorem, którego podejrzewano, zwracając mu uwagę na jego działania i uwrażliwiając na to, jak mogą być one postrzegane przez innych.
- Jeżeli podejrzenia wydadzą się uzasadnione, komendant hufca zgłosi sprawę do władz ZHP i do prokuratury oraz zawiesi podejrzanego o przestępstwo instruktora we wszystkich pełnionych funkcjach, wyznaczając następcę.
- Komendant hufca porozmawia także z kadrą i rodzicami harcerzy, tłumacząc im sytuację (**żeby nie dowiedzieli się wszystkiego od osób trzecich lub z prasy**).
- Jeżeli wyrok sądu potwierdzi podejrzenia, instruktor zostanie wykluczony z ZHP, jeżeli nie – przywrócony do służby. W takiej sytuacji należy też poinformować rodziców i kadrę o bezzasadnych podejrzeniach i przeprosić niesłusznie podejrzaną osobę.

Na szczęście postępowanie instruktorów, nawet gdy wywołuje niepokój czy komentarze, zwykle nie ma podłoża związanego z naruszeniem wolności seksualnej wychowanka i godzeniem w jego obyczajność, ale jest spowodowane niedojrzałością wychowawczą.

- Nie pozwalaj sobie na związek emocjonalny z niepełnoletnim wychowankiem.
- Jeżeli jesteś w stałym związku z inną osobą z kadry, nie okazujcie sobie uczuć i czułości w obecności podopiecznych.
- Nie prowokuj harcerzy do rozmów na tematy intymne, nie pozwalaj na sprośne żarty.
- Nie proponuj i nie prowokuj zabaw wymuszających zbytnią bliskość fizyczną.
- Nie faworyzuj żadnego z podopiecznych.
- Podczas biwaków i obozów nie toleruj koedukacyjnego zakwaterowania – zarówno uczestników, jak i kadry.
- Nie inicjuj sytuacji kontaktu fizycznego (siadanie na kolanach, uściski) z wychowankiem.

MOTYWACJA

■ Anna Michalina Gieniusz

Jeżeli czegoś bardzo chcesz, to znajdujesz na to czas i siły, a pomysły na rozwiązanie problemów same przychodzą ci do głowy. Tylko co zrobić, żeby ci się chciało? Co zrobić, żeby zapał, którym зараżasz innych na początku służby instruktorskiej, nie wygasł? Poniżej znajdziesz kilka odpowiedzi na pytanie, co motywuje drużynowego do jego pracy, a także – co motywuje harcerzy do pozostawania w drużynie.

👉 CO MOTYWUJE DRUŻYNOWEGO

Praca drużynowego starszoharcerskiego wymaga wiele czasu, zaangażowania, wiedzy i umiejętności. Angażuje emocje, ambicje i wakacje. Służba w harcerstwie – rozumiana jeszcze szerzej – wymaga jeszcze więcej. Spotkania w hufcu, szkolenia, przygotowania do zbiórek, kursy, biwaki, rajdy, odprawy... Wszystko to drużynowy powinien robić najlepiej jak potrafi. Powinien być przy tym dobrym synem, uczniem, studentem i pracownikiem. Co motywuje drużynowego do tak wszechstronnej aktywności?

Znajomi i przyjaciele

Jeżeli masz wokół siebie grupę przyjaciół, na pewno łatwiej jest ci pracować. Taką grupą powinno być namiestnictwo, drużyna drużynowych, kadra szczeplu, krąg instruktorski czy drużyna wędrownicza. Wszędzie tam powinni się znaleźć ludzie, wśród których dobrze się czujesz, jesteś akceptowany, z którymi dobrze się bawisz.

To bardzo ważny czynnik motywujący.

Jeżeli nie masz w hufcu wsparcia w postaci grupy przyjaciół, namiestnictwa czy drużyny drużynowych, to stwórz takie grono. Zbierz ludzi, spakujcie plecaki i idźcie przed siebie. Po może. Wróćcie jako przyjaciele.

Instrumenty metodyczne

Jesteś harcerzem. I dlatego ważne są dla ciebie stopnie harcerskie, sprawności mistrzowskie, stopnie instruktorskie, znaki służb. Zdobywając je, stawiasz sobie coraz śmielsze wyzwania i cele. Chęć rozwoju i posze-

rzania harcerskich umiejętności motywuje cię do pracy, poznawania granic swoich możliwości.

Jeżeli kiedyś poczujesz, że tkwisz w bezruchu, że od dawna nie zrobiłeś kroku w przód, to wyrwij się i zdobądź na wyczyn. Udowodnij sobie, że jesteś o krok mądrzejszy, silniejszy. To działa.

Potrzeba bycia potrzebnym

Jedni nazwą to poczuciem misji, inni radością z pełnienia służby. Kiedy stajesz przed swoją drużyną i patrzysz na szczęśliwe twarze, kiedy widzisz, jak z nastolatków wyrastają dorośli ludzie, jak kształtują swój system wartości, biorąc przykład ze swojego drużynowego – wtedy chce ci się pracować. Wiesz, że to, co robisz, ma sens. Czujesz się potrzebnym.

Podjęcie służby instruktorskiej bardzo zmienia ludzi. Nakłada na ich barki dużą odpowiedzialność. Żeby temu podołać, muszą mieć silną motywację już na samym początku. Gdy dostrzegą uroki służby, nie porzucą jej pochopnie. To przecież wdzięczna służba.

Coś dla siebie

Jesteś pewnie uczniem lub studentem, który ma swoje zainteresowania, pomysły na życie i chce czasem odpocząć. Ponieważ jesteś instruktorem harcerskim, dla siebie czasu masz trochę mniej niż inni. Ważne, żebyś wiedział, że w harcerstwie tego czasu nie tracisz. Tu możesz się nauczyć bardzo przydatnych rzeczy.

Powinieneś tak gospodarować swoim czasem i tak prowadzić ścieżkę harcerską, żebyś pewnego dnia nie obudził się z myślą, że ostatnie 10 lat straciłeś w harcerstwie. Większość rzeczy, które chciałbyś w życiu robić, możesz robić z drużyną, w szczepie, kręgu, namiestnictwie (teatr; żeglarstwo, języki obce, góry, kajaki...). Trzeba tylko chcieć i wziąć sprawy w swoje ręce.

Awans

Zamiana brązowego sznura na zielony, a później kolejny awans i granatowy sznur. Struktura naszej organizacji motywuje do działania. Wraz z nową funkcją przybywa możliwości i kompetencji. Władza i prestiż, które się z tym wiążą, motywują do pracy.

Nie można zapomnieć, że gdy się już dostanie granatowy sznur, na barki spada duża odpowiedzialność. Jeżeli ten ciężar nie jest ponad siły, to mobilizuje do działania. Jesteś odpowiedzialny, więc nie zaniedbujesz tego, o co zobowiązałeś się troszczyć. To motywuje, choć czasem spędza sen z powiek.

Zastanów się, czy bardziej cieszysz się z przywilejów, prestiżu, czy z obowiązków, których się podjąłeś.

Autorytet

Z pewnością jest ktoś, kto jest dla ciebie autorytetem. Może jest to dawny drużynowy, szczepowy, namiestnik, komendant hufca? Pod jego czujnym okiem dorastałeś i dorastasz do roli instruktora. Rozwijasz się. Na jego opinii i ocenie bardzo

ci zależy. W momentach zwątpienia zastanawiasz się, jak on by ocenił twoje postępowanie. To mobilizuje cię do pracy.

Autorytetem jest często opiekun próby instruktorskiej. On powinien być wsparciem w trudnych chwilach, podporą, doradcą. Powinien też być pierwszym krytykiem twojego postępowania. Taka osoba jest bardzo potrzebna – doświadczony przyjaciel, którego zdanie przyjmiesz i uznasz za słuszne.

A jeżeli nie masz autorytetów? W takiej sytuacji musisz ich poszukać. Jeśli nie ma takich osób w najbliższym środowisku, poszukaj ich dalej. A może zweryfikuj jeszcze raz swoje opinie na temat znajomych instruktorów?

Współzawodnictwo

Nie powinno być głównym motorem działania drużynowego, jednak czasem jest mobilizujące. Może to być współzawodnictwo między drużynami, między drużynowymi, z samym sobą. Takie, które napędza do działania i nie jest destrukcyjne.

Jeżeli motywują cię wszelkie punktacje i kategoryzacje, rywalizacja może stać się dobrym motorem twojego działania.

CO MOTYWUJE HARCERZA STARSZEGO?

Źródła motywacji są podobne, chociaż działają na niego z inną siłą niż na drużynowego. Warto tu zauważyć, że nie są to czynniki do zastosowania grupowego, tylko działające indywidualnie.

Znajomi i przyjaciele

Harcerz starszy chce mieć grupę przyjaciół, z którą będzie spędzał czas, miał wspólne zainteresowania. Chce żyć wśród ludzi o podobnych poglądach, chce być akceptowany. Jeżeli znajdzie taką grupę w drużynie, to chętnie podejmie z nią różne działania. Trzeba to doceniać, nie rozdzielać spontanicznie powstających grup, starać się, żeby w drużynie była przyjacielska atmosfera.

Utrzymaniu dobrych kontaktów w drużynie sprzyjają wspólnie realizowane zadania, różnego rodzaju wyjazdy itp. W programie trzeba ująć czas na kontakty towarzyskie, na to, żeby pogadać, pośpiewać, pośmiać się. Harcerze starsi potrafią już bawić się sami, więc teraz drużynowy powinien dołączyć do nich i uważać, żeby obóz czy biwak nie były tylko jednym wielkim spotkaniem towarzyskim z krótkimi przerwami na gry terenowe.

Instrumenty metodyczne

Stopnie mobilizują harcerzy starszych do pracy nad sobą, sprawności zachęcają do rozwijania zainteresowań, projekty – do działania z kimś i dla kogoś. Żeby te instrumenty były skuteczne, trzeba ich sprawnie używać. To trudna sztuka. Harcerze, gdy chcą coś zrobić, nie od razu myślą o tym, by przy okazji zdobyć sprawność czy zrealizować projekt. Należy im jak najczęściej przypominać o ich istnieniu i przystępnie wyjaśniać zasady ich zdobywania i przyznawania. Warto wykorzystać

też odznaki turystyki kwalifikowanej i dostępne dla harcerzy starszych uprawnienia. Wszystko to, co można zdobywać i czym można udowodnić sobie, że jest się o krok do przodu.

Potrzeba bycia potrzebnym

Harcerzom starszym trzeba pokazać, że nie są tylko konsumentami rozrywek, ale mogą zmienić świat wokół siebie i komuś pomóc. Można zmotywować ich wizją zrealizowania kolejnego projektu, którego efekt będzie przydatny w środowisku.

Harcerstwo daje wiele możliwości robienia czegoś dla innych, niesienia pomocy i bycia pożytecznym. Harcerze starsi powinni czerpać z tego satysfakcję i motywację do pracy dla innych i pracy nad sobą.

Coś dla siebie

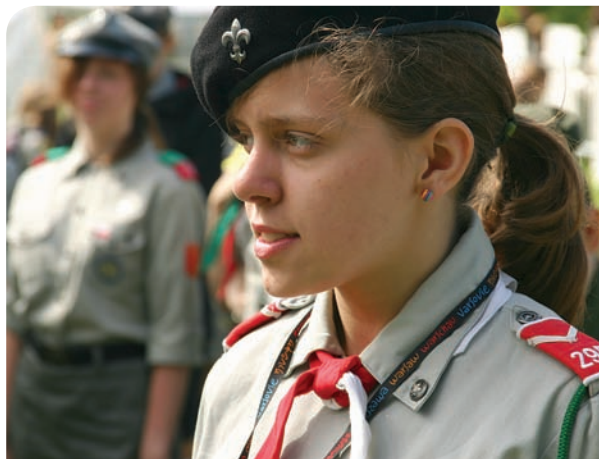
W harcerstwie można nauczyć się wielu rzeczy. Dla harcerza starszego ważne jest to, że z przynależności do drużyny ma konkretne profity dla siebie. To, co robi, powinno być pożyteczne dla niego, umożliwiać jego rozwój. Można pokazać, że języki obce naprawdę się przydają, że warto zadbać o sprawność fizyczną, że przez modlitwę czy pomoc innym stajemy się lepszymi, bardziej wrażliwymi ludźmi. Równie ważne jest posiadanie grupy przyjaciół i to także jest jedna z korzyści wynoszonych z harcerstwa.

Atrakcyjnie przedstawiając temat, można harcerzy zmotywować do przeróżnych działań. Jednak, jeżeli program będzie nudny albo jałowy, nie niosący żadnych treści i pożytków, to trudno będzie zmotywować harcerzy na dłuższą metę.

Awans

Awans na zastępowego to olbrzymi krok. Udział w radzie drużyny, zastęp zastępowych – to są tajemnice, do których zostaje się dopuszczonym. Zyskuje się odpowiedzialność i obowiązki. Warto zastosować system nagród dla zastępowych, żeby oprócz obowiązków mieli także pewne przywileje. To będzie dla nich dodatkową motywacją.

Trzeba przy tym dobrze wyczuć sytuację. Właśnie w wieku starszoharcerskim pojawiają się największe problemy z odpowiedzialnością i wypełnianiem obowiązków. Gdy system wartości wciąż się zmienia, może się okazać, że bycie dobrym zastępowym już nie jest jedną z ambicji. Wówczas każdy niewykonany obowiązek, każda zavalona sprawa zniechęca zastępowego do działania. Wtedy zamiast dokładać mu obowiązków – warto trochę z niego zdjąć i unikać takich sytuacji, kiedy mógłby nawalić. Właśnie dlatego, żeby nie zniechęcił się do końca.

Autorytet

W naturalny sposób drużynowy powinien być autorytetem dla swoich harcerzy. Powinien być wyznacznikiem wartości, pomóc znaleźć odpowiedź na pytanie, co jest dobre, a co złe, jakim być człowiekiem, jaką ścieżkę w życiu wybrać.

W wieku 13–16 lat następuje przewartościowanie świata. Wartości dotychczas narzucone muszą zostać „przetrawione” przez nastolatka i odrzucone lub przyjęte jako własne. Teraz już trudno mu narzucić cokolwiek bez wyjaśnień. Zasady dyscypliny, idee, prawo harcerskie – wszystko musi być przemyślane, zanim zostanie przyjęte. Podobnie jest z autorytetami. Jeżeli były prawdziwe, to po zweryfikowaniu ich pozycja jest niezachwiana. Jeżeli były tylko narzucone z góry, mogą nie odzyskać już swojej pozycji. Musisz bardzo uważać – to czas, kiedy harcerz weryfikuje także swoją opinię o drużynowym.

Możesz mobilizować harcerzy do tego, aby cię naśladowali, aby starali się być coraz lepsi, ale musisz to robić z dużym wyczuciem. Doceń znaczenie osobistej rozmowy. Harcerzom starszym imponuje już sam fakt, że z nimi rozmawiasz (ale rozmawiaj jak z dorosłymi).

Współzawodnictwo

Wykorzystując zawody czy konkursy, można zmobilizować ludzi do działania. Zarówno zespołowe, jak i indywidualne konkurencje skłaniają do tego, aby udowodniać sobie, że jest się coraz lepszym. Ten system motywacyjny jest istotnym źródłem porównań. Każdy chce być w czymś najlepszy. Harcerze porównują się między sobą – współzawodnictwo organizowane w drużynie pomaga im w tym.

Ważne jest, aby członkowie drużyny dokładnie znali zasady oceny. Trzeba też pamiętać, że najmniejsza nieuczciwość w punktacji szybko zostanie wykryta.

Narzędzie wychowawcze, jakim jest współzawodnictwo, w sprawnych i rozsądnych rękach może świetnie rozruszać całą drużynę. W niedbałych pewnie nie zadziała albo nawet zniechęci.

Nie zapomnij o jeszcze jednym czynniku motywującym – za każdą pracę podziękuj i zawsze pochwal harcerzy za jej dobre wykonanie.

ROLA DRUŻYNOWEGO W BUDOWANIU WIZERUNKU ZHP

■ Agata Grzywacz

Każdy człowiek ma prawo do budowania własnego, subiektywnego zdania na dany temat. Zwykle jest ono efektem zebranych obserwacji, doświadczeń i wiedzy. Również w przypadku harcerstwa krążące opinie są odzwierciedleniem tego, jak wyglądamy w oczach innych, jakie doświadczenia współpracy z ZHP funkcjonują w społeczeństwie. Tutaj dochodzimy do kwestii wizerunku naszej organizacji.

👉 KIEDY DBAĆ O WIZERUNEK ZHP?

Wśród ludzi, którzy wiedzą, że jesteś harcerzem, kształtujesz obraz ZHP przez cały czas. **Wszystko, czego się podejmujesz, jest wrzucane do zakładki „tak robią harcerze”.** Kiedy zakładasz mundur, każdy twój ruch budzi jeszcze większe zainteresowanie wśród otoczenia. Koszulki z logiem ZHP, nazwą „hufiec”, „szczęp”, „drużyna” lub używanie harcerskiego nazewnictwa w miejscach publicznych zwraca uwagę innych i skłania do formułowania opinii na temat harcerstwa. Oznacza to, że musisz być czujny i wrażliwy na zachowanie swoje i drużyny.

👉 JAK CHCEMY, BY POSTRZEGANO ZHP?

Dla młodzieży harcerstwo ma być interesujące i pełne wyzwań. To miejsce spotkań grona przyjaciół, gdzie można zrealizować swój pomysł, rozwijać swoją pasję i zdobywać nowe umiejętności. Dla rodziców harcerstwo to zajęcie bezpieczne i rozwojowe, które uczy ich dzieci pozytywnych postaw społecznych. Nasi partnerzy spodziewają się, że kadra organizacji jest profesjonalna i rzetelna. **Chcemy, by ZHP było postrzegane jako organizacja nowoczesna, która szanuje swoje tradycje i zwyczaje.**

JAK BUDOWAĆ POZYTYWNY WIZERUNEK?

Nie wystarczy mówić, że harcerstwo to gra, która przekazuje wiedzę i uczy przydatnych umiejętności, trzeba to pokazać! Przejdźmy od teorii do praktyki.

● **Wygląd.** Drużyna pięknie się prezentuje, gdy jest regulaminowo umundurowana. Należy konsekwentnie tego przestrzegać, ale nie tylko w mundurze można dobrze reprezentować ZHP. Jeżeli np. podróżujesz z drużyną, wystarczą jednolite koszulki. Dla obserwatora jest to znak, że jesteście zgraną ekipą, macie wspólną tożsamość i budujecie silną wspólnotę. To każdemu imponuje.

● **Zachowanie.** Harcerskie pląsy i piosenki są wesołe i zabawne, ale nie zawsze jest na nie czas i miejsce. Podróżując pociągiem, należy się upewnić, czy innym pasażerom nie będzie przeszkadzało granie i śpiewanie. Zwracaj uwagę również na teksty piosenek. Innym aspektem jest dyscyplina. Drużyna starszoharcerska powinna być dobrze zorganizowana, ale wydzierający się oboźny czy drużynowy nie robi dobrego wrażenia. Nastolatki lubią zwracać na siebie uwagę, dlatego reaguj, gdy ich zachowanie jest zbyt prowokujące.

● **Współpraca.** Często korzystamy ze wsparcia osób spoza organizacji. Czasem są to rodzice, innym razem pracownicy szkoły lub zaproszeni specjaliści z różnych dziedzin. Do naszych partnerów można zaliczyć sponsorów, władze administracyjne i samorządowe. Pamiętaj, by wykazywać się wysokim profesjona-

lizmem w kontaktach z ich przedstawicielami. Z reguły harcerze starsi nie są przez nich postrzegani jako partnerzy do rozmów, więc to ty w różnych okolicznościach reprezentujesz drużynę. Liczy się wtedy odpowiedzialność, rzetelność, punktualność. Jeżeli coś obiecujesz, musisz dotrzymać słowa.

● **Promocja i informacja.** Pokaż, że działasz! Niech o aktywności twojej drużyny dowie się jak najwięcej osób. O tym, jak siebie kreujecie, świadczą wasze materiały promocyjno-informacyjne. Wiele można się dowiedzieć z Internetu. Zainwestuj trochę czasu w stworzenie strony internetowej drużyny. Ułatwi to przekaz informacji oraz zaprezentuje drużynę szerokiemu gronu odbiorców. Można też pomyśleć o forum drużyny czy portalu społecznościowym. Budując galerię internetową, rozważnie dobieraj zdjęcia. Zrezygnuj z tych, które są pozowane i nudne. Pomyśl o szkolnej gazecie!

Przy organizacji lokalnych przedsięwzięć nie zapomnij o promocyjnych gadżetach. Promujcie się, pokażcie, że jesteście, działacie i to, co robicie, robicie dobrze!

DLACZEGO POTRZEBNA NAM JEST DOBRA OPINIA?

Czasem chciałoby się powiedzieć, że „nie ważne, co myślą o nas inni, skoro i tak robimy dobrą robotę”. Niestety, jeżeli nie będzie wam towarzyszyć dobra reputacja, cały wasz wysiłek pójdzie na marne. Trzeba pokazać, że harcerstwo to nie tylko zajęcie dla najmłodszych, ale również atrakcyjny program dla młodzieży. Wiek gimnazjalny to okres, kiedy opinia innych ma ogromny wpływ na własne zdanie. Jeżeli harcerstwo będzie w waszym środowisku uważane za dziecinadę, to nie uda ci się zatrzymać w drużynie nawet najbardziej zaangażowanych osób. Pracujcie więc nad tym, by bycie harcerzem było powodem do dumy. Jeśli o to nie zadbasz, harcerze będą się wstydić wychodzić na ulicę w mundurach, rodzice nie pozwolą im jeździć na biwaki, bo nie obdarzą cię zaufaniem, a szkoła nie da wam harcówki. Czy już rozumiesz, dlaczego tak ważny jest wizerunek ZHP?

Na stronie www.promocja.zhp.pl znajdziesz więcej informacji na temat wizerunku i promocji ZHP.

FINANSE DRUŻYNY

■ Paweł Chmielewski ■ Beata Matyjaszczyk ■ Anna Wittenberg

W pracy drużyny będą potrzebne pieniądze. Na co? Na materiały programowe, na wyjścia do kina lub muzeum, na zorganizowanie biwaku lub obozu. Skąd je wziąć?

👉 PODSTAWOWE ŹRÓDŁO — SKŁADKI CZŁONKOWSKIE

Obowiązek płacenia składek wynika z przepisów prawa obowiązującego w Polsce, a nie z wewnętrznych decyzji ZHP.

Podstawa prawna zbierania składek członkowskich

Opłacanie składek jest obowiązkiem każdego harcerza. Zbieranie ich wynika z Ustawy Prawo o stowarzyszeniach, która stanowi, że każdy członek stowarzyszenia ma obowiązek utrzymywania stowarzyszenia, do którego wstąpił.

Składka członkowska jest wyrazem wspólnej troski o organizację, do której się należy. Odprowadzenie składki jest potwierdzeniem bycia członkiem wspólnoty, a niezapłacenie składki może skutkować skreśleniem z listy członków. Zapłacenie składki daje członkowi stowarzyszenia szereg uprawnień:

- może wypowiadać się w jego sprawach,
- może korzystać z majątku stowarzyszenia,
- w przypadku ZHP zyskuje dodatkowo ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej.

Fakt zapłacenia składki potwierdza wpis w księżeczce harcerskiej.

Wysokość składki członkowskiej

Wysokość składki jest określana przez organy wewnętrzne stowarzyszenia. W przypadku ZHP wysokość składki i jej podział pomiędzy poszczególne jednostki organizacyjne określa uchwała Rady Naczelnej ZHP.

Jako drużynowy jesteś odpowiedzialny za to, żeby drużyna odprowadziła składkę do hufca – część z niej pójdzie do Głównej Kwatery, część do chorągwi, część zostanie w hufcu, ale część pozostanie w drużynie.

Na co przeznaczane są składki?

Pieniądze ze składek w ZHP wykorzystywane są m.in. na:

- kształcenie instruktorów,
- imprezy dla członków stowarzyszenia (rajdy, obozy, festiwale itp.),
- utrzymanie infrastruktury (lokal hufca, telefon, materiały pomocnicze itp.),
- opłacanie składek w organizacjach skautowych, do których należy ZHP.

Drużynowy powinien wypracować sposób, który pozwoli mu regularnie zbierać składki. Systematyczne zbieranie składek uczy harcerzy obowiązkowości i odpowiedzialności za wspólną organizację. W każdym wypadku harcerze muszą zostać poinformowani, na co są przeznaczane pieniądze ze składki.

DODATKOWE SKŁADKI I DAROWIZNY

Obowiązkowa składka członkowska nie wystarcza na potrzeby drużyny? Możesz otwarcie poprosić rodziców harcerzy o dodatkową składkę lub dobrowolne wpłaty na cele drużyny (darowizny). Pamiętaj jednak, że taka umowa wymaga od ciebie bardzo dokładnego rozliczenia, najlepiej prowadzonego w książce finansowej drużyny. Zapisuj w niej wszystkie wpływy oraz wydatki. Wydatki muszą być potwierdzone fakturami lub rachunkami, a suma wydatków plus kwota, która znajduje się w kasie drużyny, musi równać się sumie składek wpłaconych przez harcerzy i ich rodziców.

Kiedy organizujesz biwak lub obóz, musisz współpracować z hufcem i tam rozliczyć wszystkie wpływy i wydatki. Pamiętaj, że rodzice harcerzy w każdej chwili mogą poprosić cię o przedstawienie rozliczenia pieniędzy drużyny!

1% PODATKU OD RODZICÓW I PRZYJACIÓŁ

Ważnym źródłem finansowania dla ZHP jest tzw. 1%. Co to oznacza? Zgodnie z Ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, od 1 stycznia 2004 r. podatnicy mogą pomniejszyć podatek dochodowy od osób fizycznych – wynikający z zeznania rocznego – o kwotę stanowiącą 1% podatku, przekazując tę kwotę na rzecz wybranej organizacji pożytku publicznego. Mogą to zrobić także rodzice i znajomi twoich harcerzy.

Możecie przeprowadzić specjalną kampanię informacyjną dla rodziców, a przy tym nauczyć harcerzy, w jaki sposób pokazywać działania drużyny, aby dla wszystkich było jasne, że warto ją wspierać.

AKCJE ZAROBKOWE

Pomyśl także o akcji zarobkowej drużyny. Zawsze powinna mieć ona walor edukacyjny. Przez aktywne działanie powinna uczyć, że harcerze sami mogą zdobyć pieniądze na realizację swoich pomysłów. Jednak zarabianie pieniędzy nie może odbywać się kosztem zbyt ciężkiej pracy lub zaniedbywania innych obowiązków członków drużyny.

Pamiętaj także, że to, w jaki sposób twoi harcerze zarabiają, ma wpływ na wizerunek drużyny i całego Związku. Jak więc zarabiać na potrzeby drużyny? Może-

cie wykorzystać sprawdzone sposoby – np. przed 1 maja i 11 listopada sprzedawać flagi narodowe, a w dniu Wszystkich Świętych – znicze i kwiaty. Możecie też znaleźć takie sposoby zarabkowania, które najlepiej będą odpowiadały na lokalne potrzeby oraz wykorzystają wasze specyficzne zdolności i umiejętności.

DOFINANSOWANIE ZADAŃ

Za pośrednictwem hufca możesz ubiegać się o wsparcie działań drużyny ze środków publicznych przyznawanych przez organy administracji samorządowej i rządowej. Działanie, które może zostać w ten sposób dofinansowane, musi wpisywać się w sferę zadań pożytku publicznego określoną w art. 4 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (znajdziesz ją na stronie www.wspolpracazwladzami.zhp.pl), a także być zgodne z zadaniami określonymi w Statucie ZHP oraz Ustawie o samorządzie.

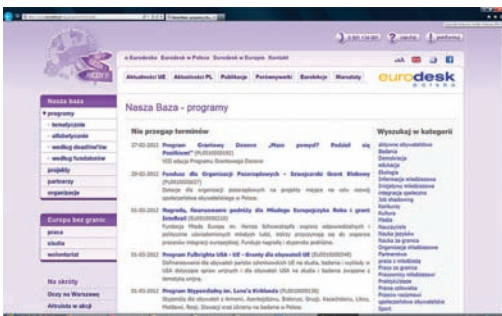
Co trzeba zrobić, żeby w ten sposób pozyskiwać pieniądze? Przede wszystkim należy znaleźć konkurs na realizację zadań publicznych o podobnym charakterze jak to, które planujesz z drużyną (np. z zakresu ekologii, kultury, sportu czy turystyki).

Oprócz samorządów, ministerstw i innych instytucji publicznych pieniądze w konkursach przyznają również fundacje. Praktycznie każde harcerskie działanie może być finansowane w ramach takich konkursów, nieraz tylko trzeba poczekać na odpowiedni moment.

Jeżeli znalazłeś już odpowiedni konkurs, dokładnie zapoznaj się z jego zasadami, koniecznie przeczytaj regulamin i całą dokumentację konkursową (są w niej zwykle wskazówki dotyczące realizacji i promowania projektu, a także dokumentowania związanych z nim działań). Później napisz wniosek (na odpowiednim formularzu) i skompletuj wymagane załączniki.

Wypełnianie wniosków grantowych tylko z pozoru wydaje się trudne. W razie problemów poproś skarbnika hufca o pomoc. Pamiętaj też, że wnioski o pieniądze z grantów trzeba składać na kilka miesięcy przed planowanym działaniem!

Konkursów grantowych szukaj m.in. na stronach www.eurodesk.pl i www.ngo.pl – tam pojawiają się także konkursy ogłaszane przez twoją gminę lub dzielnicę!

WARTO PRZECZYTAĆ

- R. Baden-Powell, *Skauting dla chłopców. Wychowanie dobrego obywatela metodą puszcząską*, Warszawa 1990 (reprint z 1938).
- R. Baden-Powell, *Wskazówki dla skautmistrzów*, Warszawa 1991.
- Laster F. Beck, *Okres dojrzewania*, w: *W tę samą stronę*, t. 1, Warszawa 1994.
- J. Chełstowska, B. J. Klima, *Najtrudniejszy pierwszy rok*, Warszawa 1883.
- Zbigniew B. Gaś, *Pomoc psychologiczna młodzieży*, Warszawa 1995.
- E. Gąsiorowska i in., *Harcerki i harcerze starsi. Zarys metodyki*, Warszawa [2003].
- E. Grodecka, *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu*, Warszawa 1997.
- M. Jedynak, K. Tyłipska, *Harcerscy spadochroniarze*, Łódź–Warszawa 2008.
- H. A. Jędrzejczak, *Harcerskie drużyny jeździeckie*, Łódź–Warszawa 2008.
- A. Kamiński, *Andrzej Małkowski*, Łódź 2000.
- M. Kudasiewicz, *Obrzędowy piec*, Kraków 2007.
- M. Kudasiewicz, *Vademecum zastępowego Chytręgo Kota*, Kraków 2007.
- E. Kulczyk-Prus, T. Nowak, *Harcerskie specjalności*, Łódź–Warszawa 2008.
- A. Małkowski, *Jak skauci pracują?*, Kraków 1986.
- S. Mirowski, *Styl życia*, Warszawa 1997.
- P. Nowacki, W. Wróblewski, *Harcerskie drużyny wodne*, Łódź–Warszawa 2008.
- R. Philipps, *System zastępowy*, Warszawa 1983.
- *Przewodnik dla przewodnika. Poradnik drużynowego drużyny harcerskiej*, red. E. Prędką, Warszawa 2006.
- R. Sak, *Wspinaczka, czyli droga do marzeń*, Łódź–Warszawa 2008.
- *Stopnie i sprawności harcerskie*, Warszawa 2004.
- W. Szczygieł, *Jak prowadzić drużynę harcerską*, Kraków 1990.
- W. Szczygieł, *Jak prowadzić zastęp harcerski*, Kraków 1990.
- H. Wiśniewska, *Gawędy druhnny Babci*, Warszawa 2001.

AUTORZY

● phm. **Gracja Bober** – studentka pedagogiki o specjalności „edukacja dorosłych i marketing społeczny”, instruktorka ZKK Hufca ZHP Łagiewniki, pełnomocniczka komendanta hufca ds. zagranicznych. Kierowała pracą Zespołu Starszoharcerskiego Chorągwi Dolnośląskiej ZHP (2007–2009). Obecnie kierowniczka Wydziału Starszoharcerskiego GK ZHP.

● hm. **Grzegorz Całek** – komendant Hufca ZHP Warszawa-Żoliborz, przewodniczący Rady Chorągwi Stołecznej ZHP oraz redaktor naczelny miesięcznika instruktorów ZHP „Czuwaj”. W ZHP pełnił wiele funkcji, m.in. był drużynowym, szefem kształcenia hufca, komendantem CSI ZHP oraz przewodniczącym KSI przy GK ZHP.

● hm. **Mateusz Cebula** – student inżynierii biomedycznej i informatyki stosowanej na AGH w Krakowie, drużynowy wędrowniczy, komendant szczepu, komendant Hufca ZHP Dębica, przewodniczący Rady Chorągwi Podkarpackiej ZHP i instruktor Wydziału Wędrowniczego GK ZHP. Kształceniowiec i opiekun prób instruktorskich, komendant obozów wędrownych, zastępca komendanta polskiego kontyngentu na Jamboree w 2011 r.

● hm. **Paweł Chmielewski** – specjalista w zakresie gospodarki przestrzennej oraz zarządzania i marketingu w przedsiębiorstwie, kierownik Wydziału Pozyskiwania Środków GK ZHP, komendant Rajdu Grunwaldzkiego i wiceprzewodniczący Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich. Współautor kilku propozycji programowych, m.in. „Roku Regionów”, „Mam szczerą wolę” oraz programu Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich na lata 2010–2013.

● hm. **Jakub Cichocki** – pedagog specjalny, surdopedagog oraz absolwent studiów podyplomowych z psychologii zarządzania oraz coachingu, instruktor CSI ZHP, szef zespołu kadry kształcącej i zastępca przewodniczącego KSI Chorągwi Zachodniopomorskiej ZHP, przewodniczący KSI Hufca Szczecin-Dąbie, członek Rady Naczelnej ZHP. Był drużynowy 158 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej „Arka” im. phm. Feliksa Pendelskiego i komendant Szczepu 158 WDHIGZ „Oranżeria”.

● hm. **Jakub Czarkowski** – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, nauczyciel, dyrektor bursy szkolnej, wykładowca akademicki. Dawniej drużynowy zuchowy i harcerski, komendant szczepu, komendant hufca, członek komendy chorągwi ds. kształcenia, członek Wydziału Zuchowego GK ZHP, autor wielu publikacji o tematyce harcerskiej. Obecnie przewodniczący komisji stopni instruktorskich i z-ca komendanta Chorągwi Stołecznej ZHP.

● phm. **Ewa Daniłowska** – prokurator, instruktorka Hufca ZHP Grodzisk Mazowiecki oraz Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich.

AUTORZY

● hm. **Ewa Gąsiorowska** – prawnik, instruktorka Wydziału Kształcenia GK ZHP oraz Zespołu Harcmistrzowskiego GK ZHP, w latach 2003–2006 kierowała Wydziałem Starszoharcerskim GK ZHP, wiele lat współpracowała z CSI ZHP i Wydziałem Zagranicznym GK ZHP. Reprezentowała ZHP w Zespole ds. Kontaktów Zewnętrznych Regionu Europejskiego WAGGGS (2004–2007), a także była przedstawicielką Regionu Europejskiego WAGGGS w Europejskim Forum Młodzieży (2005–2008). Wywodzi się z 41 Bydgoskiej Drużyny Harcerskiej „Orlęta” im. Jana III Sobieskiego.

● hm. **Anna Michalina Gieniusz** – socjolog, instruktorka hufca ZHP Warszawa-Pra-ga Południe, komendantka Szczepu 32 WDHIGZ.

● hm. **Andrzej Grabowski** – inżynier budownictwa lądowego, członek KSI przy GK ZHP, szef Wydziału ds. Szczepów GK ZHP, szef ZKK Chorągwi Krakowskiej ZHP, dawniej drużynowy 208 KDH „Hakratury” im. K. Pułaskiego w Hufcu Kraków-Nowa Huta, komendant Tęczowego Szczepu im. T. Kościuszki, członek Rady Chorągwi Krakowskiej i Rady Naczelnej ZHP.

● hm. **Mirosław Grodzki** – drużynowy 5 Drużyny Starszoharcerskiej „Leśni”, był członkiem Wydziału Starszoharcerskiego GK ZHP, pełnił funkcję namiestnika starszoharcerskiego Hufca ZHP Otwock.

● phm. **Agata Grzywacz** – magister International Business, studentka zarządzania, dawniej drużynowa, zastępczyni komendanta Szczepu „Burza” i namiestniczka harcerska Hufca ZHP Gdańsk-Śródmieście, obecnie instruktorka Wydziału Promocji GK ZHP.

● hm. **Tomasz Huk** – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nauczyciel informatyki w szkole podstawowej. W poprzednich latach z-ca komendanta Hufca ZHP Katowice ds. kształcenia, z-ca komendanta chorągwi ds. programowych. Obecnie członek Komendy Chorągwi Śląskiej ZHP.

● phm. **Agnieszka Jabłońska-Buchla** – nauczycielka jęz. angielskiego, doktorantka Wydziału Pedagogiki UAM w Poznaniu, instruktorka Hufca „Siódemka” w Poznaniu. Od 2002 r. instruktorka Zespołu Wychowania Duchowego i Religijnego GK ZHP, którego w latach 2006–2010 była szefem.

● hm. **Emilia Kulczyk-Prus** – pedagog, geograf, trener, członkini Głównej Kwatery ZHP. Dawniej instruktorka Wydziału Zuchowego GK ZHP, szefowa Zespołu Zuchowego GK ZHP, szefowa Zespołu Programowego Hufca ZHP Warszawa-Mokotów, komendantka Szczepu 54 WDHIZ.

● phm. **Marcin Maryl** – student nauk politycznych, zastępca komendanta hufca ds. pracy z kadrami oraz sekretarz KSI w Hufcu ZHP Warszawa-Centrum.

● hm. **Beata Matyaszczyk** – prawnik, specjalista w zakresie kwestii prawnych związanych z funkcjonowaniem organizacji pozarządowych, trener, ewaluator, autorka poradników dla organizacji pozarządowych, specjalistka w zakresie współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi, dawniej z-ca komendanta chorągwi ds. organizacyjnych, komendantka Hufca ZHP Gdańsk-Śródmieście i instruktorka GK ZHP.

● hm. **Maciej Młynarczyk** – prawnik, szef Zespołu Wychowania Patriotycznego i Obywatelskiego GK ZHP, wiceprzewodniczący Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich, programowiec Zlotu Grunwaldzkiego i Rajdu Grunwaldzkiego, komendant trasy w kolejnych edycjach rajdu, współautor propozycji programowych: „Rok Regionów”, „A niech to! Szlak?”, „Projekt Pogranicze”, „Pod grunwaldzką chorągwią”, „Patriotyzm jutra”, „Polacy nie gęsi”, „Ekspedycja 2030”, „Rok Partnerstwa”.

● hm. **Tomasz Nowak** – doktor muzykologii, adiunkt Uniwersytetu Warszawskiego, dawniej kierownik Wydziału Specjalności GK ZHP.

● hm. **Anna Poraj** – pedagog, namiestniczka zuchowa Hufca ZHP Ruda Śląska, kierowniczką referatu zuchowego i zastępczyni komendanta Śląskiej Chorągwi ZHP, w latach 2001–2005 zastępczyni Naczelnika ZHP.

● hm. **Czesław Przybytek** – księgowy, drużynowy, szczepowy, komendant hufca, instruktor wydziału specjalności GK ZHP, członek władz chorągwi i władz naczelnych ZHP.

● hm. **Anita Regucka-Kwaśnik** – wywodzi się ze Szczepu „Orogen” w Hufcu ZHP Kraków-Nowa Huta. Kierowała hufcowym ZKK, działała w ZKK Chorągwi Krakowskiej, była instruktorką CSI ZHP, zasiadała w kapitułach stopni wędrowniczych oraz w chorągwianej KSI. Wiele lat współpracowała z miesięcznikiem „Czuwaj”. Autorka tłumaczeń wielu materiałów skautowych. Współtworzyła polski szczep w ramach irlandzkiej organizacji skautowej.

● hm. **Ewa Sidor** – pedagog, edukator seksualny, zajmuje się wychowaniem przed-szkolnym, drużynowa 72 Warszawskiej Drużyny Wędrowniczej „Bagno”, kierowniczką Wydziału Wędrowniczego GK ZHP, instruktorka CSI ZHP ds. kształcenia metodycznego, członkini Rady Naczelnej ZHP. Wywodzi się z Hufca Warszawa-Praga Północ, gdzie pełniła funkcję namiestniczki wędrowniczej, przewodniczącej hufcowej KSI i komisji stopni wędrowniczych.

● phm. **Aleksander Senk** – promotor sportu amatorskiego, dawniej drużynowy, potem komendant Szczepu 208 WDHiz im. Batalionu „Parasol”, instruktor i członek ZKK Hufca ZHP Warszawa-Mokotów.

● hm. **Anna Wittenberg** – dziennikarka, redaktorka portalu internetowego, komendantka szczepu 40 WDHiz, instruktorka Wydziału Zuchowego GK ZHP, dawniej drużynowa 40 WGZ „Sprzymierzeńcy Króla Kaspiana”.

AUTORZY

● phm. **Aleksandra Wojewoda** – pedagog, specjalistka w zakresie resocjalizacji, dawniej instruktorka Centralnej Szkoły Instruktorów Harcerskich w Załączu Wielkim oraz Głównej Kwatery ZHP.

● phm. **Aleksandra Wołoszyn** – psycholog, psychoprofilaktyk, kierowniczka świetlicy socjoterapeutycznej, komendantka I Szczepu Harcerskiego „Focus” w Lublinie, członkini Zespołu Wychowania Patriotycznego i Obywatelskiego GK ZHP oraz Rady Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich, komendantka trasy Rajdu Grunwaldzkiego, współautorka propozycji programowych: „Rok Regionów”, „Rok Partnerstwa”, „Ekspedycja 2030”.

Wiek gimnazjalny to czas, w którym młodzi ludzie zastanawiają się nad swoją przyszłością, snują plany, wszystkie drzwi stoją przed nimi otworem. Harcerstwo powinno pomóc im w odnalezieniu najwłaściwszej ścieżki, która teraz pozwoli im odkryć pasję i niesamowitą przygodę, a później może stać się ich życiową drogą. Dzięki Tobie piękne chwile, które harcerze starsi spędzają na rajdach, zbiórkach i obozach, będą wypełnione odkryciami, eksperymentami i wspólnymi projektami, które po kilku latach pomogą im wybrać kierunek studiów i ruszyć tą drogą, z której nie chce się zawracać.

hm. Małgorzata Sinica
Naczelnik ZHP

W ramach projektu „Wychowanie ku przyszłości. Harcerski wolontariat” ukazały się także:

